فەرهەنگا گولی

فارسی ـ کوردی

مسعود خالد گولی

فەرهەنگا گولی

فارسی ـ کوردی

مسعود خالد گولی

دهۆک 2002

دەزگەها سپیریز یا چاپ و وەشانێ

خودانێ ئمتیازێ: حافظ قاضی

سەرنڤیسەر: مؤید طیب

* کتێبا هژمار (٢)
* فەرهەنگا گولی (فارسی ـ کوردی)
* مسعود خالد گولی
* دەرهێنانا هونەری و کومپیوتەر: م. خ. گولی
* بەرگ: بەیار جەمیل
* خوەشنڤیسی: یوسف بەرواری
* چاپا ئێکێ
* ژمارا سپاردنێ: (٣٤) سالا ٢٠٠٢
* چاپخانە: وەزارەتا پەروەردێ ـ هەولێر
* تیراژ: (٥٠٠) دانە

پێشـگۆتن

نڤیسەر و هۆزانڤانێن مە یێن کلاسیک مشە پەیڤێن فارسی بکار ئینایینە د نڤیسینێن خوە دا و ئەو ژی ڤەدگەڕت بۆ کاودانێت وی سەردەمی. ئیرۆ دەمێ ئەو دەستنڤیسێن وان دکەڤنە بەر دەستێن مە، ئەم دکەڤین ئالوزیان ژ بەر کو زمانێ وان تێکەلەک بوو ژ زمانێن: (کوردی، فارسی، تورکی وعەرەبی)، و تنێ تشتێ کو مە ژ ڤان ئالوزیان بینتە دەر دێ قاموس بن. ئەڤە ب نسبەت نڤیسینێن کلاسیکێن مە، ژ لایەکێ دیڤە ئەم(کورد) وەک مللەتەکێ زولم لێکری، هەردەم مالێت مە ل ملێن مە بووینە و ئەم یێت دەربەدەری وەلاتێن خەلکی بووین، ب تایبەتی ل نیڤا دووێ ژ چەرخێ بۆری کو ڤێ دەربەدەریێ سنوور بەزاندن و گەهشتبوو دوورترین جھ ل سەر رویێ ئەردی. پرانیا ڤان دەربەدەران ل ئیرانێ ئاکنجیبوون و بۆ ماوەیێ پتر ژ بیست سالان دگەل ئیرانیان ژیان و زاروکێن وان د خواندنگەهێن ئیرانیان ڤە و ب زمانێ ئیرانیان(فارسی) خواندن و نڤیسین. ئەڤرۆ پشتی قوربانیدانەکا زێدە، نیمچە ئازادی یەک ل هەرێما کوردستانا عیراقێ هاتیە دەست و ب رەف رەف ئەڤ دەربەدەرە یێ قەستا وەلاتێ خوە یێ خوشتڤی دکەنەڤە. ئاڤەدانی و پێشڤەچۆن ژ گەلەک ئالیانڤە ئەڤرۆ ل کوردستانا عیراقێ یا گەهشتی یە ئاستێن بلند و بەردەوامن ژی لسەر، بەلام ژ لایێ بزاڤا رەوشەنبیری ڤە هێشتا نەگەهشتیە ئاستێ پێویست، و وەکی ئەم دبینین هەر رەوشەنبیرەک ژ ئالیێ خوەڤە یێ بزاڤێ دکت کو ڤێ بۆشاییێ داگرت و ژ وان ژی زارۆکێن وان دەربەدەرا یێن کو ل ئیرانێ ب زمانێ فارسی خواندین و ئەڤرۆ دڤێن ب رێکا قەلەمێ خوە، خزمەتا رەوشەنبیری یا وەلاتێ خوە بکەن.. ئەڤ خەمخورە دو جوینن؛ جوینەک ژ وان ئەون کو دڤێن ب رێکا وەرگێڕانێ(وەرگێران ژ فارسی بۆ کوردی) خزمەتێ بکەن، کو ئەو دبینن نوبترین و گرنگترین پەرتوکێن جیهانێ ب زمانێ فارسی کەفتینە بەر دەستێن فارسی زانان، لەورا ئەو ژی حەز دکەن زوی وان پەرتوکان ب زمانێ کوردی داننە بەر دەستێن مللەتێ خوە. جوینێ دووێ ژی ئەون یێن کو ب قەلەمێ خوە و ب هزرا خوە، خوە

ئاڤێتینه مەیدانێ، بەلام هندەک ژ ڤی جوینێ دووێ ب زمانێ فارسی هزر دکن و ب کوردی وێ هزرێ دادرێژن.. دیارە ژی ئەڤ هەردو جوینە گەلەک پێدڤی قاموسەکێ نە کو بۆ وان ببتە هاریکار، بۆیە ژی مە پێکۆل کر بۆ دانانا ڤێ قاموسێ.

ژ بۆیی کو خوەندەڤان ئاگەهداری چەوانیا بەرهەڤکرنا ڤێ قاموسێ بن، من ل ژێر ب چەند خالان تێبینی یێن خوە رێزکرینە:

* یا زانایە کو زمانێ ئیرانی(نەکو یێ فارسی)، تێکەلەکە ژ گەلەک زمانان، وەکی(ئنگلیزی، تورکی، روسی، سریانی، سانسکریتی، عەرەبی، عبری، فرەنسی، یوونانی، مەغولی، هندی، ئوردویی، فارسی، کوردی و......هتد) و هەگەر من ڤیابا قاموسا (ئیرانی ـ کوردی) چێکەم، دا هینگێ مەجبوور بم کو هندی پەیڤێن ب زمانێن سلال من ناڤ لێ ئینایین د قاموسا خوە دا دەستنیشان بکەم ب مەرجەکی کو ئیرانیان ئەو ب کار ئینابن و خویایە ژی کو ب تنێ ئەو پەیڤێن ب زمانێن (عەرەبی، فرەنسی، تورکی، ئنگلیزی و یوونانی)، د ناڤ قاموس و نڤیسینێن ئیرانیان دا ب بەرچاڤ دکەڤن، رەنگە گەلەک پتر بن ژ پەیڤێن فارسی بخوە، بۆیە ژی من خوە ژ قاموسا (ئیرانی ـ کوردی) دوور خست، ئەو تێ نە کو ئەو پەیڤێن ئیرانیان ژ بیانیان وەرگرتین و وەکی خوە دارشتین، یان ژی ئەو پەیڤێن کو وەکی خوە ماین لێ بۆ هندەک واتایێن دی لکار بن، من وەرگرتینە، ژ بەر کو نهۆ ئەو مولکێ فارسا بخوەنە.

* من نەڤیا ئەز سێ چارێکێن پەیڤێن ڤێ قاموسێ ب هەمی پێشگر و پاشگر و کورتکری و......هتد) بینمە خوار، چێتر بێژین: پەیڤەک کو هەمان پەیڤ چەندین پێشگر و پاشگران وەردگرت و هەمان پەیڤ دهێتە سڤککرن و پشتی دهێتە سڤککرن، دیسان دگەل وان هەمی پێشگر و پاشگران دهێتەڤە و دوبارە و سێ بارە و چەندبارەبوونا هەمان پەیڤ ب چەند رەنگێن دی و......، من ئەڤ چەندە ب پێدڤی نەدیتیە و نابینم ژی، لێ بۆ ساناهی ئێخستن من هەر د ڤێ قاموسێ دا(ل بەرپەرێن ١٨ـ٣٠)، بابەتێ (چەند خالێن گرنگ و پێدڤی ژ دەستوورا زمانێ فارسی) بەرهەڤکریە، بۆ زانین.

* هەر دیسـان ب نسـبـەت ژێدەرەکی و کـا چەند کـار ژێ دەردکەڤـن، وەکی نموونە ژێدەرێ(رفتن: چۆن)، ئەو کارێن کـو ل هەمی دەمان و بۆ هەمی کەسان ژ ڤی ژێدەری دەردکەڤن ب تنێ پـتر ژ شێست کـارانە، ئەڤە و ژ بلی کـارێن فرمان و تێپەڕ و تێ نەپەڕ و......هتد. د ڤێ قـامـوسێ دا مـن چەندەک ژێ ئینایـنە و ئەڤـێن دی ژی لسـەر خواندەڤانی فەر دبت کو خوە بگەهینتە دەستوورا زمانێ فـارسی، و ژ بۆ ئاسـانکرنا کارێ خواندەڤانی مە د ڤێ قاموسێ دا هندەک ژ دەستوورێن دەستپێکی و د هەمان دەم دا گرنگ و بنگەهێن بەرهەڤکرینە.

* ب نسبەت بلێڤکرن(تلفظ)ا پەیڤێن فارسی:

ـ پرانیـا پەیڤـان ب چەندین رەنگان دهێنە بلێڤکرن، کو ئەڤ جیـاوازیا بلێڤکرنێ ژی، ب بەرفرەهیـا ئاخـا ئیـرانێ و ب مشـەیی یا نەتەوان ڤە گرێدایە و هەر کەسـەکی یان هەر دەڤـەرەکێ ب رەنگەکێ ئەو پەیڤ بلێـڤکرینە.. لێ من لڤـێـرە پێکـۆل کـریە بلێـڤکرنا ژ هەمـیـان بەربەلاڤـتـر دەسـتـنیـشـان بکەم و بۆ ڤێ چەندێ ژی من مـفـا ژ قـامـوسـان وەرگرتیـە. ئەڤە سـەرەرایی کـو من مـفـا ژ دوازدە سـالێن خواندنا خـوە ب زمانێ فارسی و تێکەلیا خوە یا هەڤدە سالان دگەل ئیرانیـان دیتیە. و سەرەرایی ڤێ چەندێ ژی، من نەشیایە و نەشێم ژی بدروستی چەوانی یا بلێڤکرنا پەیڤێن فارسی، ب نڤیسین، بۆ گوهێن وە بدەمە ناساندن، ژ بەرکو من مفا ژ رێنڤیسا لاتینی دیتییە ـ یا کو من چێترین رێک دیتی بۆ ڤی ئەرکی ـ و ئەڤ رێنڤیسە رەنگە بدروستی تێرا زمانێ کوردی نەکربت، ئەڤجا چ بگەهتە زمانەکێ بیانی کو ئەو ژی فـارسی بت. بۆ نموونە مە چوار رەنگێن (و)ا د رێنڤیسا لاتینی دا بۆ زمـانێ کوردی بکارئینایـنە کـو ئەو ژی (O- Û- U- W)نە، هەرچەنـدە چێدبت د زمـانێ کوردی دا بەس بۆ ڤێ تیپـێ ب تنێ ئەم پێـدڤی چـەند رەنـگێن دی ژی بـبن، ئەڤـە و د زمانێ فارسی دا ئەڤ گومـانە نـامـینت و دێ بێژین: ئەڤ چوار رەنـگە و ئەو چوارشێوە بلێڤکرنە تێرا تیـپـا (و)ا فـارسی ناکن. هەرچەندە مـەرەم ژ دانانا ڤێ قـامـوسێ نە ئەوە کـو ئەم چەوانیا بلێڤکرنا پەیڤان بدەینە ناساندن و چێدبت ژی هند گرنگیی یا خوە نەبت.

* دیسـان بۆ هندەک تیـپـان ئەز مـامـە مـەحتل کـا کـیـژان تیـپـا لاتینی بـکار بینم، وەکی: (ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، غ). هندەک ژ وان من وەکی ئیـرانیـان کـا

چەوان بلێڤ دكن، تیپەكا لاتینی ب هەمان بلێڤكرن ژێرە دانایە، وەكی:

- بۆ تیپێن (ت، ط) من تیپا (T)یا لاتینی بكار بربە، ژ بەركو ئیرانی هەر دو تیپان ب یەک ئاوایی بلێڤ دكن.

- بۆ تیپێن (ث، س، ص) من تیپا (S)یا لاتینی نڤیسی یە، ژ بەركو ئیرانی هەر سێ تیپان ب یەک ئاوایی بلێڤ دكن.

- بۆ تیپێن (ذ، ز، ض، ظ) من تیپا (Z)یا لاتینی دانایە، ژ بەركو ئیرانی هەر چوار تیپان ب یەک ئاوایی بلێڤ دكن.

- بۆ تیپێن (ح، ه) من تیپا (H)یا لاتینی وەرگرتیە، ژ بەركو ئیرانی هەر دو تیپان ب یەک ئاوایی بلێڤ دكن.

هەروەسا بۆ هەر دو پەیڤێن (ع، غ) كو مە د رێنڤیسا لاتینی دا نینن، ئەز ڤەگەریامە سەر دەستوورا مە یا كوردی و كا ئەم د كوردیێ دا ل شوینا ڤان هەردو پەیڤان ب رێنڤیسا لاتینی چ بكار دئینین، من هەمان د فارسیێ دا ژی بكار ئینانینە، ئانكو:

- هەگەر تیپا (ع)، (فتحە) لسەر بت، من تیپا(E)یا لاتینی ژێرە دانایە.
- هەگەر تیپا (ع)، (كسرە) لبن بت، من تیپا(Ê)یا لاتینی ژێرە دانایە.
- هەگەر تیپا (ع)، (ضمّە) لسەر بت، من تیپا(U)یا لاتینی ژێرە دانایە.
- هەگەر لدویڤ تیپا(ع) را، تیپا(و) هاتبت، من تیپا(Û)یا لاتینی ژێرە دانایە.
- هەگەر لدویڤ تیپا(ع) را، تیپا(ا) هاتبت، من تیپا(A)یا لاتینی ژێرە دانایە.
- هەگەر تیپا(ع) ل نیڤا پەیڤێ یان دویماهی یا پەیڤێ هاتبت، من (') ژێرە دانایە.

- بۆ تیپێن (غ، خ) هەردووان من تیپا (X) یا لاتینی وەرگرتی یە. هەرچەندە ل دەڤەرێن ژێک جیاوازێن ئیرانێ هەر دو تیپێن (غ، ق) ب رەنگێن ژێک جیاواز دهێنە بلێڤ كرن، بۆ نموونە: ل باكورێ ئیرانێ هەردووان (غ) بلێڤ دكن، ل باشوورێ دەڤەرا (فارس) هەردووان (ق) بلێڤ دكن و ل دەڤەرا (كرمان) هەردووان ب (ق)ەكا وەسا بلێڤ دكن كو دەنگێ (خ) ژی ژێ دهێت، لێ ل ڤێرە مە بۆ تیپا (ق)،

تیپـا لاتینی یا (Q) ئینایه و بۆ هەردوویێن دی(خ، غ) ژی ب یەک ئاوایی (X) دانایە.

* دێ ئێینه سەر هەڤواته یان شرۆڤا کوردی کو بەرامبەر پەیڤێن فارسی یێن ڤێ قاموسێ هاتینه دانان.

مخابن، هێدی هێدی پەیڤێن رەسەن و خومالی یێن کوردی بێ بن گورێ دبن، نەخاسمه خەم هلگر دکێمن کو ڤان پەیڤان بپارێزن و نڤیسینێن مە یێن نهۆ و بێ سەروبەریا قاموسێن(کوردی ـ کوردی«زاراڤێ بەهدینی») شەهدەڤانێن ڤێ راستییێ نە.

ب نسبەت ڤێ خالێ، دەمێ من ڤیای هەڤواتاییێن کوردی بۆ پەیڤێن فارسی دەینم، ئەو هەڤواتا لبەر من د غەریب بوون، لەورا ژی من ل گەلەک جهان شرۆڤە بۆ پەیڤان ب فەری دیتی یە، بۆ نموونە: دەمێ دبێژین (کۆد)، ژ بەر نەبوونا (کۆد)ی ل دەمێ نهۆ و بکار نەئینانا ڤێ پەیڤێ، ل بەر من و خوەندەڤانان چێدبت ئەڤ پەیڤە غەریب بت، لێ هەگەر مە شرۆڤە کر و گۆت: (کۆد، ئانکو ترارکێ کو ژ داری هاتبته چێکرن) هینگێ فێمکرنا وێ دێ ژ نوی دەست دت. ئەڤ نموونە د مشەنە و دڤێت ژ بیر نەکین ژی کو ل گەلەک جهان مە تنێ شرۆڤە نڤیسی یە، ئەو ژی ژ بەر بدەست نەکەفتنا هەڤواتاییێ ب زمانێ کوردی(زاراڤێ بەهدینی)، ژ بەر کو هندەک ژ وان نینن و هندەکێن دی ژی یێن بەرزە بووین ژ بەر بکارنەئینانا وان. من باوەری ب خوەندەڤانان هەیە کو دێ بۆ چاپێن داهاتی ڤێ قاموسێ زەنگین تر کەن ب دانانەبەردەستا ڤان هەڤواتاییێن بەرزەبووی.

ل دویماهییێ سوپاسیا هەردو خوبشک و برایان(ژیان طاهر احمد و ئامر طاهر احمد ـ کو هەردو دەرچۆیێن کولیژا ئادابێ نە ل زانکۆیا دهۆکێ و نێزیکی بیست سالێن ژییێ خوە ل ئیرانێ بۆراندینە و هەر سێ قوناغێن خواندنێ(سەرەتایی، ناڤنجی و ئامادەیی) ل ئیرانێ و ب زمانێ فارسی خواندینە ـ) دکەم بۆ راستڤەکرنا ڤێ قاموسێ و ئامۆژگارییێن وان ل جهێن پێدڤی.

مەسعود خالد گولی

دهۆک ـ ٢٠٠١/٧/٣

سەرچاوێن زمانێ فارسی

دەستەیەکا گرنگ ژ زمانان ب زمانێن (هندوئەوروپی) هاتینە ناڤکرن، کو ئەو ژی ئەڤەنە: هیتی ـ ئەرمەنی ـ بالتی و سلاڤی ـ ئەلبانی و ڤەنیزی و ئیلیری ـ یەونانی ـ تورکی و فریژی ـ کلتی(سلتی)ـ لاتینی ـ تخاری(اگنی و کوچی) ـ ژێرمەنی و هندوئیرانی(ئاریایی).

و پشکەکا گرنگ ژ زمانێن هندوئیرانی، کۆمێن زمانێن ئیرانی نە کو ل پەی گۆرانکاریێن کو ب سەردا هاتین، لسەر سێ جوینێن ژێری هاتینە دابەشکرن:

أ) زمانێن ئیرانی یێن کەڤن

ب) زمانێن ئیرانی یێن ناڤین

ج) زمانێن ئیرانی یێن نهۆ

هەر ئێک ژ ڤان هەر سێ جوبنا بخوە ژی، ژ چەند زمانەکان پێک دهێن کو دێ لخوارێ بەرچاڤ کەین:

أ) زمانێن ئیرانی یێن کەڤن

زمانێن ئیرانی یێن کەڤن ژ ڤان زمانان پێک دهێت:

١ـ میدی: زمانێ شاهێن سنسلا میدی و خەلکێ رۆژئاڤا و ناڤەراستا ئیرانێ بوو. ژ سالا (٨٣٥)ێ بەری زایینێ و هێرڤە د نڤیسارێن شاهێن ئاشوور دا ناڤێ میدی یان هاتیە.

٢ـ پارسی یا باستان: ئەڤ زمانە یێ تایبەت بوو ب خەلکێ دەڤەرا (پارس)ڤە و پشتی شاهێن هەخامەنشی یا هاتینە سەر حوکمی، ئەڤ زمانە ل سەرانسەری ئیرانێ بەلاڤە بوو. نڤیسارێن داریوشێ مەزن و شاهێن دی یێن هەخامەنشی کو لسەر بەرا هاتینە نڤیسین، ب ڤی زمانی نە.

٣ـ ئاڤێستایی: زمانێ ئاڤێستایی زمانێ پشکەک ژ خەلکێ دەڤەرێن رۆژهلات و باکورێ رۆژهلاتێ ئیرانێ بوو و پەرتوکا پیرۆزا زەردەشت پێغەمبەری (ئاڤێستا) ب ڤی زمانی یە.

ب) زمانێن ئیرانی یێن ناڤین

ئەڤ کۆمەزمانە دکەڤنە د ناڤبەرا زمانێن کەڤن و نهۆ یێن ئیرانی دا. زوی ب زوی مرۆڤ نکارت بێژت کا ل کیژان دەمی ئەڤ زمانە هاتیە قادێ، لێ ژ نڤیسارێن شاهێن هەخامەنشی یان دیار دبت کو ل دویاهیا سەردەمێ دەستهەلاتداری یا هەخامەنشی یان(دۆرێت چەرخێ چوارێ بەری زایینێ)، کۆمە زمانێن ئیرانی یێن ناڤین هاتبنە مەیدانێ، ژ بەر کو ل ڤی دەمی بوو کو هێدی هێدی زمانێ پارسی یا باستانی بەرەڤ چونەیێ ڤە دچۆ، نەخاسمە ژ لایێ دستووری ڤە مشە شاشی کەتبوونە ڤی زمانی.

زمانێن ئیرانی یێن ناڤین کو هندەک پاشمای ژێ ماینە، ئەڤێن ژێرینە:

١ـ پارتی(پەهلەڤی یا ئەشکانی): ئەڤ زمانە تایبەت بوو ب خەلکێ دەڤەرا خوراسان کو د ناڤدار بوون ب (پارت). دەمێ کو ئەشکانی ژ ڤی مللەتی هاتینە سەر حوکمی، ئەڤ زمانە ل هەمی ئیرانێ بەلاڤ بوو و پشتی وان ساسانی ژی هەر ب ڤی زمانی ئاخفتن و نڤیسین. ژ زمانێ پەهلەڤی یا ئەشکانی چو نەمایە، دبێژن سەردەمێ ئەشکانیان حەفتێ پەرتوک ب ڤی زمانی هەبوون و ژ وان پەرتوکان: (مروک ـ سندباد ـ یوسیفاس ـ سیماس و......هتد)، لێ نهۆ چو ژ وان نەماینە و ب تنێ پەرتوکەکا بچویک یا مای ب ناڤێ (درخت آسوریک).

٢ـ پارسی یا ناڤین: ئەڤ زمانە، زمانێ فەرمی یێ وەلاتێ ئیرانێ بوو ل سەردەمێ ساسانیان. ژ ڤی زمانی مستەک ژ خرارەکێ ماینە. پێتڤی یە ڤێ ژێ بزانین کو پشتی عەرەبان ب سەر دەڤەرێ دا گرتی، پەرتوکێن پەهلەڤی مانە د جه دا و سەد و چەند سال بۆرین هەتا کو (ابن مقفع)ی پەرتوکێن (کلیله و دمنه) و (خداینامە) ژ پەهلەڤی کرینە عەرەبی و هندەک پەرتوکێن دی هەتا سەدسالا

حەفتێ(ئانکو شەش سەدسالا پشتی هینگێ)ژێ هێشتا خواندەڤانێن خوە هەبوون ب تایبەت ل دەڤەرا خوراسانێ، بەلێ ئەو تشتێ کو عەرەبان بێ سەروبەر کرین، مەغولیا ئەو بێ بنیات کرن. سەرەرایی ڤێ وێرانییێ، هندەک پەرتوک نهو ژێ ماینە، وەکی: [کارنامەء اردشیر بابکان ـ یادگار زریران(کو شەرناما گەرشاسبی یە دگەل ئەرجاسبی)ـ زردهشت نامە ـ خسرو گواتان(خسرو قباد)ـ پشکێن ئاڤێستایێ(کو هەر پێنج پشکێن: «یسنا، یشتها، وندیداد، ویسپرد و خردە ئاڤێستا»نە)ـ پەرتوکێن ئۆلی و چەند پەرتوکێن دی ژێ].

٣ـ سغدی: ئەڤ زمانە ل وەلاتێ (سغد)ـ کو «سەمەرقەند و بوخارا» سەنتەرێن ڤی وەلاتی بوون ـ بەربەلاڤ بوو و دهاتە هژمارتن زمانێ نێڤ نەتەوی یێ ئاسیایا ناڤەراست و سەرچەڤێن ڤی زمانی دگەهشتنە وەلاتێ چینێ ژی. ئەڤ زمانە ل ژێر کارتێکرنا زمانێن فارسی و تورکی هێدی هێدی ژ مەیدانێ رابوو.

٤ـ خوتەنی: ئێک ژ زمانێن ئیرانی یێن ناڤینە کو ل کەڤنە وەلاتێ(خوتەن ـ ل باشوورێ رۆژهلاتێ کاشغەرێ یە ـ) ب ڤی زمانی دئاخفتن.

٥ـ خوارەزمی: زمانێ دەڤەرا خوارەزم و دەور و بەرێن رویبارێ جەیحون بوو و خویایە کو تا چەرخێ هەشتێ یێ کۆچی ژی هێشتا مابوو و پاشان جهێ خوە دایە زمانێ فارسی و زمانێ تورکی. شوین مایێن زمانێ خوارەزمی هەمی ب خەتێ عەرەبی نە، بەلێ هێشتا هەمی بدروستاهی نەهاتینە راکرن، ژ بەر کو ئەو خەتێ پێ هاتیە نڤیسین یێ بێ خال و بێ لڤاندن(تحریک) بوو.

ج) زمانێن ئیرانی یێن نهۆ

ئەڤ کۆمەزمانە ژ ڤان زمانێن ژێری پێک دهێت:

١ـ فارسی یا نوی(دەری): ئەڤ زمانە سەرەتا ل دەڤەرا خوراسانێ لکار بوو، و هێدی هێدی گەهشتە ناڤ پایتەختێ ساسانیان و پاشان بوو زمانێ دەرباری(کوچکا شاهی) ژی و بۆیە ب ڤی ناڤی(دەرباری: دەری) هاتە ناڤکرن، و نوکە ژی هەر ب ڤی زمانی دئاخڤن. ژ وان ناڤدارێن کو هەر ل سەرەتا ب ڤی زمانی نڤیسین و هاتینە

پێش؛ (رودەکی، دەقیقی، کەسایی و فیردەوسی) بوون.

یا خویایە کو پشتی زمانێ دەری بوویە زمانێ فەرمی یێ سیاسی و ئەدەبی ل هەمی ئیرانێ، ئەڤ زمانە وەک خوە نەما، ب تایبەت پشتی هوزانڤانێن دەڤەرێن ناڤەراست، رۆژئاڤا، باکور و باشوورێ ئیرانێ ب ڤی زمانی نڤیسین و ب رێکا نڤیسینێن خوە گەلەک پەیڤ و زاراوێن خوە یێن ناوچەیی یێن تایبەت ئینانە د ناڤ زمانێ دەری دا. ژ لایەکێ دیڤە زمانێ عەرەبی ژی هەر ل دەستپێکا بسەرداگرتنا ئیسلامێ ل سەر دەڤەرێ جهێ خوە د ناڤ ڤی زمانی دا کر.

٢ـ ئاسی(ئەستی): ئەڤ زمانە ل پشکەک ژ دەڤەرێن چیایی یێن قەفقاسێ بکار دهێت و دو زاراڤێن گرنگ و سەرەکی ڤی زمانی پێک دئینن، کو ئەو ژی: زاراڤێ(ئیرون)ی و زاراڤێ(دیکورون)ی نە.

ئەڤ مللەتێ (ئاسی) یان (ئالانی) کو ل سەر بەرپەرێن مێژوویێ مشە ناڤێ وان بەرچاڤ دبت، د بنەڕەت دا خەلکێن ئالییێ رۆژهلاتێ دەریایا خەزەرن کو کۆچ کرینە و ل ڤێ دەڤەرێ(چیاییێن قەفقاس) ئاکنجی بووینە، لەورا ژی زمانێ وان گەلەک نێزیکی زمانێن (سغدی و خوارەزمی)یە.

٣ـ پشتو(پختو): زمانێ ناوچەیی یێ رۆژهلاتێ ئەڤغانستانێ و پشکەکێ ژ خوجهێن سنوورێن باکورێ رۆژئاڤاییێ پاکستانێ یە. ئەڤ زمانە ژ چەند زاراڤەییێن جیاواز پێکدهێت، وەکی: (ڤەزیری، ئافەریدی، پیشاڤەری، قەندهاری ـ غلزەئی ـ بنوچی و......هتد). د زمانێ پشتو دا هێشتا (نێر و مێ) مایە.

٤ـ بەلووچی: ئەڤ زمانە ل پشکەکێ ژ بەلووچستانێ و هندەک دەڤەرێن تورکمەنستانا روسی لکارە.

٥ـ کوردی: ئەڤ زمانە تایبەتە ب مللەتەکیڤە ب ناڤێ کورد، کو وەلاتێ وان ل سەر وەلاتێن: (ئیران، تورکیا، عێراق و سوریا)یا نهۆ هاتیە پارڤەکرن.

کەرەستێن سەرەکی یێن پێکهینەرێن زمانێ فارسی

زمانێ فارسی، زمانەکە کو ئەڤە چەند هزار سالن ل وەلاتێ ئیرانێ پێ دئاخڤن و بۆرینا دەمی گەلەک گهۆڕین لێ کرینە و هندەک ژ ڤان گهۆڕینا ل سەر پەیڤان بووینە و هندەک ژی ل دەستوورا زمانی بووینە و ئەڤ گهۆڕینە ب رێکا تێکەلبونا هندەک زمانێن دی دگەل زمانێ فارسی هاتینە کرن کو هندەک ژ وان هەڤ رە و ریشالن دگەل زمانێ فارسی و نێزیکاتی یەک یا د گەلێک هەی و هندەکێن دی ژی د بیانی نە. لخوارێ مە لبەرە وان زمانا بدەینە نیاسین یێن کو هەر ئێک ب رەنگەکی و ژ بۆ مەرەمەکێ هاتینە دناڤ زمانێ فارسی دا و بووینە کەرەستێن سەرەکی یێن پێکهێنەرێن زمانێ فارسی.

١ـ دەری یا کەڤن: بەلگەنامە دیار دکەن کو ل سەردەمێ ساسانیان و دەستپێکا ئیسلامەتیێ، زمانێ دەری ژی وەکی زمانێ پەهلەڤی هەبوویە و ژ وان بەلگەیان هندەک نڤشت و رستەنە کو د پەرتوکێن عەرەبی دا ژ زاردەڤێ شاهێن ساسانی و مەزنێن وی سەردەمی و ل دەستپێکا ئیسلامەتیێ هاتینە تومارکرن کو ئەڤ نڤیسینە ب زمانێ دەری یا کەڤن بووینە نەکو ب زمانێ پەهلەڤی. بۆ نموونە مرۆڤ دشێت بنێڕتە پەرتوکێن: (المحاسن والاضداد) یا (جاحظ)ی، (تاریخ)ا (طبری) و (عیون الاخبار) یا (ابن قتیبە)ی.

٢ـ پارتی: مشە پەیڤێن پارتی د ناڤ زمانێ فارسی دا دهێنە دیتن، وەکی: افراشتن، اندام، جاوید، خاست، فرشتە، مرغ، پور، پهلوان، چهر، شاهپور، شهر، فرزانە و......هتد.

٣ـ پارسی یا ناڤین(پەهلەڤی): پڕانیا پەیڤێن کو ژ ڤی زمانی هاتینە د ناڤ زمانێ فارسی دا، پەیڤێن ئۆلی(زەردەشتی)نە، وەکی: آبان، آفرینگان، ارد، اردش،

اردیبهشت، اشتاد، امرداد، انیران، اوستا، خورشید، سروش، شهریور و......هتد.

٤ـ هندی: ل سەردەمێ ساسانیان و ئیسلامێ، چەندین پەیڤێن هندی هاتنە د ناڤ زمانێ فارسی دا، وەکی: انبه، برشکال، جمدر، جنگل، جنم، جوکی، چاپ، چمپا، دهره، کافور، کپی، کتاره، نارگیل، نیلوفر، هلاهل و......هتد.

٥ـ عەرەبی: ژ ئەنجامێ هێرشێن عەرەبان و ب رێکا ئیسلامێ، مشە پەیڤێن عەرەبی هاتنە د ناڤ زمانێ فارسی دا، و هێژایی گۆتنێ یە کو، کا زمانێ عەرەبی ب چ گەرماتی و ب چ هێزەک بسەر مصرێ و سوریێ دا گرت، ب هەمان گەرماتی و هەمان هێز بسەر ئیرانێ ژی داگرت، لێ زمانێ فارسی تا حەددەکی خوە لبەر گرت و ب رێکا زمانێن: (قبطی، نبطی، ئارامی و سریانی)دا نەچۆ.

سەرەتا (هەر ژ چەرخێ ئێکێ تا چەرخێ پێنجێ)، تنێ ئەو پەیڤێن عەرەبی هاتنە د ناڤ زمانێ فارسی دا کو هەڤواتاییێن بەرامبەر وان د زمانێ فارسی دا نەبوون، وەکی: زکاة، حج، مسلم، مؤمن، کافر، جهاد، فاسق، منافق، قرآن، متعه، طلاق، قبله، شیطان، کوثر، وسوسه، دعا، عزرائیل، میکائیل، شهید، لعنة، رجیم، شنبه، جمعه و.....هتد.

هەروەسا هندەک پەیڤێن ئیداری و گەلەک پەیڤێن جۆراوجۆرێن دی ژی هاتنە دناڤ زمانێ فارسی دا، وەکی: اوّل، ثاني، غزا، غزو، سلطان، حرس، شرطة، امیر، رعیة، کاتب، کتاب، رسول، حبس، خادم، خلیفة، اتفاق، فرار، سبب، اختیار، حاکم، ادعا، راتب، حمد، شکر و......هتد.

٦ـ تورکی: پشتی فەرمانرەوایی یا ئیرانێ کەتیە دەستێ هندەک سنسلێن تورکا (غەزنەوی، سەلجوقی، خوارەزمشاهی و ئیلخانی)یان و مانا سوپایێ تورکا ل شار و باژێرک و گوندێن ئیرانیان، د ڤی دەمی دا زمانێ تورکی هاتە دناڤ زمانێ فارسی دا، بۆ نموونە: اتا، اتابیک(اتابک)، اطاق، باشی، بیگ(بگ)، تاش، چاروق، چخماق، خاتون، خاقان، خان، سنجاق، قاپچی، قربان(قماندان، کماندان) و.....هتد.

٧) مەغولی: ژ چەرخێ حەفتێ و هێرڤە، پشتی مەغولان بسەر ئیرانێ دا گرتی،

گەلەک پەیڤێن مەغولی هاتنە دناڤ زمانێ فارسی دا، وەکی: آقا، آلتون، اردو، الاغ، ایل، ایلخان، ایلچی، بهادر، تومان، سوغات، سیورمیش، قراغچی، نوکر، یاسا، یاغی و......هتد.

٨) ئەوروپی: ل سەردەمێ صەفەوی یان و ژ بەر هاتن و چۆنا بالیوز و بازرگانێن بیانی بۆ ئیرانێ و بەروڤاژی، هێدی هێدی پەیڤێن بیانی هاتنە دناڤ زمانێ فارسی دا. ل سەردەمێ قەجەرا ژی، ژ بەر ڤرێکرنا بالیوزێن ئیرانی بۆ وەلاتێن ئەوروپی و دامەزراندنا بالیوزخانە و کنسولی یێن وان ل تەهران و باژێرێن دی، و ب تایبەت پشتی ڤرێکرنا قوتابیان بۆ ئەوروپا ل سەردەمێ دەستەلاتداری یا (ناصرالدین شاه)ی، مشە پەیڤێن رۆژئاڤایی هاتنە دناڤ زمانێ فارسی دا.

پشتی (مشروطیت)ێ و خوەشبوونا پەیوەندی یان ل ناڤبەرا ئیرانێ و وەلاتێن رۆژئاڤایی، هێرشا پەیڤێن ئەوروپی و ئەمریکی بۆ سەر زمانێ فارسی ب هێزتر لێ هات، بۆ نموونە دێ هندەک ژ وان پەیڤان ژ ڤان هەر سێ زمانێن ژێری ئینین:

ـ **فرەنسی:** آدرس، آرتیکل، آژان، اتومبیل، ارگ، بانک، بلیط، پارتی، پارک، پارلمان، پرگرام، پلیس، پیانو، تروریست، تلفن، تلگراف، دیپلماسی، رادیکال، سالن، سانسور، سندیکا، کابینە، کمیسیون، کنفرانس، موزیک و......هتد.

ـ **ئنگلیزی:** استوپ، اسموکینگ، باسکت بال، ساندویچ، فوتبال، کتری، کوکتل، گلاس، واگن، هاف بک، گاف تایم و......هتد.

ـ **روسی:** استکان، اسکناس، بلشویک، چتور، درشکە، روبل، سماور، کالسکە، وتکا و......هتد.

زمانێ فارسی
پشتی دیاربوونا ئیسلامەتیێ

پشتی دیاربوونا ئیسلامەتیێ و دەمێ ڤی دینی ئیران ژی ڤەگرتی، زمانێ عەرەبی ل ڤی وەلاتی بەلاڤە بوو، و هوسا زانایێن ئیرانی یێت موسلمان ژ بەر ئولێ خوە کەتنە د ناڤ زمانێ عەرەبی دا و هەر هینگێ بوو کو نڤیسین و تۆرێ ئیرانیان بوو زمانێ عەرەبی و زمانێ عەرەبی ل ڤی وەلاتی ب درێژی یا دو چەرخا گەهشتە گوپیتکێ، ب تایبەتی ژ لایێ زانستی و ئەدەبی ڤە. و هەر د هەمان دەمدا ژی زمانێ فارسی ما زمانێ ئاخفتنێ و دانوستاندنێت رۆژانە لسەر ئاستێ مللی.

دەستپێکا چەرخێ سییێ یێ کۆچی، هندەک دەڤەرێن رۆژهلاتا ئیرانێ، وەکی: (خوراسان و سگستان و......) لبن سیبەرا خیلافەتا ئیسلامی سەرخوەبوونا خوە وەرگرتن و رێڤەبرنا دەڤەرێ کەتە د دەستێن میرێن ناڤخویی یێن بنەمالێن ناڤدارێن ئیرانی یێن کەڤن دا.. هەر هینگێ زمانێ فارسی سەروژنوی سەرهلداڤە ب تایبەتی د بیاڤێ هوزان و ئەدەبی دا، بەلآم ئەڤ زمانێ فارسی یێ نوی ل ژێر کارتێکرنا زمانێ عەرەبی بۆ ماوەیەکی درێژ گەلەک هاتبوو گوهارتن.

هەر ل ڤی دەمی بوو کو بۆ جارا ئێکێ هوزانا فارسی یا ئیسلامی ل سەردەمێ (یعقوب بن لیث ـ دامەزرێنەرێ دەولەتا صەففاری ل سگستانێ ـ) دیار بووی، ئەو ژی پشتی وان سەرکەفتنا بوو یێن کو (یعقوب بن لیث)ی بدەستڤە ئینایین، ل وی دەمی هوزانڤان و پەسنکەرێن (یعقوب)ی رابوون ب ڤەهاندنا هوزانا و پەسندانا وی ب زمانێ عەرەبی.. (یعقوب)ی گۆت: بۆچی هوبن ب وی زمانی هوزانا ب من ڤەدهینن یێ کو ئەم تێ نەگەهین ـ ژ بەر کو وەکە مە گۆتی زمانێ عەرەبی زمانێ فەرمی یێ دەولەتێ و زمانێ زانست و ئەدەبی بوو و خەلک هەر ب زمانێ خوە یێ فارسی دئاخفتن ـ، و هوزانڤان ل زمانێ فارسی زڤرین و هوزان ب زمانێ فارسی

نڤیسین و ب زمانێ فارسی پەسنێن وی دان و پشتی هینگێ زمانێ فارسی دیسان هاتەڤە مەیدانێ و زمانێ هوزانێ و نڤیسینێ ل سەردەمێ دەولەتا (سامانی) ل خوراسانێ گەلەک پێش کەت و هەر ل ڤی دەمی بوو کو ئێکەمین هوزانڤانێ مەزنێ فارسان دیار بووی کو ئەو ژی (جعفر بن محمد رودکی یێ سەمەرقەندی ٢٦٠-٣٢٩کۆچی) بوو. هەروەسا گەلەک نڤیسینێن فارسی یا نوی ل ڤی سەردەمی هاتنە مەیدانێ کو خودانێت ناڤدارترینێن وان ئەڤ زانایە بوون: (ابو علی محمد بلعمی - ابو ریحان بیرونی و ابو علی بن سینا).

دڤێ ڤێ ژی ژ بیر نەکین کو ئەڤ شورەشا ئەدەبی و رەوشەنبیری کو ب هاتنەڤا زمانێ فارسی لسەر ئاستێ ئەدەب و هونەری دیار بوویەڤە، ل دژی زمانێ عەرەبی نەراوەستیا، بەلکو زمانێ عەرەبی هەر ما زمانێ عەرەبیێ جاران و دشێین بێژین هێژ وێڤەتر ژی.

هەروەسا ل سەردەمێ سەلجوقیان ژی کو دهێتە هژمارتن گرنگترین و ناڤدارترین سەردەم بۆ مێژووا زانست و ئەدەبی ل ئیرانێ، نەبەس ب زمانێ فارسی، بەلکو ب زمانێ عەرەبی ژی، مشە زانا و نڤیسەران ب هەردو زمانان خوە بەردانە قادێ کو کێمتر نەبوون ژ ناڤدارێن چەرخێ چارێ(بیرونی و ابن سینا)ی، و هەگەر بێژین ل وی سەردەمی تۆرێ فارسی گەهشتبوو پلا گەهشتنێ، ئەڤە بەرهەمێ وێ گەهشتنێ ل چەرخێن پێنجێ و شەشێ کۆچی دیار بوو، کو بۆ نموونە ژ هوزانڤانان دکارین ڤان ناڤان بینین: (ناصر خسرو - عمر خیام - الحکیم السنائي - شیخ عطار - الخاقاني الشرواني و نظامي گنجوي)، و ژ مێژوونڤیسان: (راوندي)یێ خودانێ پەرتوکا «راحة الصدور»، و ژ فەقە و زانایان: (حجة الاسلام الامام محمد الغزالي و القشیري) و ژ وەزیر و نڤیسەران ژی، ناڤدارێن مینا: (عمید الملك الکندري و نظام الملك - وەزیرێ ناڤدار د مێژووا شارستانیا ئیسلامی دا کو گەلەک خواندنگەه ل باژێرێن وەکی: بلخ، نیشابور، هرات، اصفهان، بغداد و......هتد، ب ناڤێ وی (نظامیه) هاتینە ناڤکرن -)، ییێن ڤی سەردەمی نە.

* * *

بەری هێرشا مەغولا دەستهەلات ژ دەستێ سەلجوقی یان هاتبوو دەر و کەتبوو د دەستێن دەولەتا خوارەزمشاهی یان دا. و د هەمان دەمدا ژی دەستهەلات ژ چەنگیزخانێ مەغول کەتبوو دەستێن کورِ و نەڤیێن وی، کو ل سەردەمێ هولاکوخانی، هێرشێن وی بۆ سەر دەڤەرێ دویماهیک ب خیلافەتا ئیسلامی ل دەڤەرێ ئینا و هوسا دەستهەلاتداری ل ئیرانێ کەتە دەستێ ڤێ بنەمالێ کو ب (ئیلخانی) د ناڤدار بوون و ئێکەم کەس ژ ڤێ بنەمالێ کو ل ئیرانێ حوکم گرتیە دەست (غازان خان) بوو.

هێژ دەڤەرێ بدروستاهی بێهنا خوە نەدای ژ بەر هێرشێن مەغولا، جارەکا دی هێرش هاتنەڤە سەر دەڤەرێ و ڤێ جارێ ژ لایێ تەیموور لەنگی ڤە بوو کو ب ژێک بژالەبوونا دەولەتێ بدویماهی هات و ویرانی و پاشڤەمانێن ئێکجار زۆر بجی هشتن، کو شابیتێن ڤێ مالویرانییێ هەتا چەرخێ دەهێ کۆچی ژی مابوون، ئەو دەمێ کو دەولەتا صەفەوی دەستهەلات ئێخستی د بن رکێبا خوە و وەلات کریەڤە ئێک پارچە و ب هەمان سنورێن خوە یێن کەڤن و ل ژێر حوکمەکێ ئێکانە.

بەلاّم ژ لایێ ئەدەبی و نڤیسینێ ڤە د ڤان چەرخێن رەش دا، نڤیسەر و هوزانڤان د دەست داهێلای نەبوون، بەلکو هوزانڤانێن مەزنێن وەکی سعدی شیرازی ل چەرخێ حەفتێ و حافظ شیرازی ل چەرخێ هەشتێ خوە کرن سەمبول کو حەتا نوکە ژی وەلاتێ ئیرانێ و ئیرانی ب وان سەرفیرازن و شانازیێ ب ئەدەبێ وان دبەن. هەروەسا ژ لایێ صۆفیاتی و خودێناسیێ ڤە، هوزان ل ئیرانێ گەهشتە گوپیتکێ، ئەو ژی لسەر دەستێن هوزانڤانێن مینا: جلال الدین محمد رومی، حافظ شیرازی، عبدالرحمن جامی و......هتد.

چەند خالێن گرنگ و پێدڤی
ژ
دەستوورا زمانێ فارسی

ژ بۆیی کو ئەم ژ دوبارە و چەند بارەکرنا هندەک پەیڤ و ئەنجامـێن ژێدەرێن زمـانێ فارسی خوە بدەینە پاش، مە ب فەر دیت ئاماژێ بکەینە چەند خالێن گرنگ و پێدڤی ژ دەستوورا زمانێ فارسی. بۆ نموونە مە ژ ژێدەرێ (رفتن) ب تنێ چەندین ئەنجام یێت ل خوارێ وەرگرتین کو هەگەر کت کتا وان مە د ڤێ قاموسێ دا ئینابانە خوار، پێدڤی بوو ئەڤ قاموسە ب قەبارێ خوەڤە چەند بەرامبەری ئەڤا نهۆ بایە، بۆیە ژی پێدڤی یە لسەر خواندەڤای ئاگەهداری ڤان پێزانینان بت، بەری خوە بەردەتە دناڤ قاموسێ دا.

ژێدەر

ژێدەر (یان ژێدەرێ سـادە)، ئەوە کـو ژ پەیڤـەکێ ب تنێ پێک دهێت، وەکی: (گرفتن ـ بردن ـ شنیدن).

د زمانێ فـارسی دا نیشـانێن ژێدەری (تن ـ دن)ن، کو ل دویماهیا پەیڤێ دهێن، ئەڤە ب مەرجەکی کو هەگەر تیپا (ن) ژ داویا پەیڤێ بهێتە راکرن، کارێ بۆری هەر ژ وێ پەیڤێ بمینتە د جه دا، وەکی:

رفتن (چۆن) «ژێدەر» --> رفت (چۆ) «کارێ بۆری»

گفتن (گۆتن) «ژێدەر» --> گفت (گۆت) «کارێ بۆری»

آمدن (هاتن) «ژێدەر» --> آمد (هات) «کارێ بۆری»

ژێدەرێ لێکدای

ژێدەرێ لێکدای ئەوە کو ژ دو یان چەند پەیڤان پێکهاتبت، وەکی: سخن گفتن ـ بازآمدن ـ در برگرفتن.

ژێدەرێ دارشتی

ژێدەرێ دارشتی، ئەوە کو هەر د بنیات دا ژێدەر نەبوویە، بەلکو (یدن) ل داوییا پەیڤا فارسی یان عەرەبی هاتیە زێدەکرن و ژێدەر ژێ چێبوویە، وەکی:

هراس + یدن = هراسیدن(ترسیان)

فهم + یدن = فهمیدن(تێ گەهشتن)

ژێدەرێ بێ داوی

ژێدەرێ بێ داوی یان ژێدەرێ کوری بڕی ئەو ژێدەرە کو تیپا (ن) ژ داوییا وی هاتبتە لادان، وەکی: رفت و آمد ـ گفت و شنید ـ خرید و فروخت.

ژێدەرێ دویەمین

هندەک کارا د زمانێ فارسی دا، دو ژێدەر یێن هەین، وەکی: (خفتن ـ خوابیدن)، (رستن ـ روییدن) و (گداختن ـ گدازیدن).

ناڤێ ژێدەری

ناڤێ ژێدەری ئەوە کو ئەنجام، ئانکوا ژێدەری بدەت، کو چەند جۆرن:

١) ناڤێ ژێدەری یێ کو ب تیپا (ش) ب داوی دهێت، وەکی: آموزش ـ آسایش ـ بخشش ـ پرورش و......هتد.

٢) ناڤێ ژێدەری یێ کو ب تیپێن(ار) ب داوی دهێت، وەکی: گفتار ـ کردار ـ دیدار ـ رفتار و......هتد.

٣) ناڤێ ژێدەری یێ کو ب تیپا (ی) ب داوی دهێت، وەکی: خستگی ـ آسودگی ـ تشنگی ـ زندگی و......هتد.

٤) ناڤێ ژێدەری یێ کو ل سەر کێشا کارێ بۆری یێ کت دهێت، کو دهێت وەکی ژێدەرێ بێ داوی ژێ، وەکی: گذشت ـ نشست ـ خرید ـ برید و......هتد.

٥) ناڤێ ژێدەری کو ژ رەگەزێ (کارێ فرمان بۆ کەسێ کت) پێک دهێت، وەکی: (رم ـ هراس ـ خرام ـ خراش ـ پسند) کو ژێدەرێن (رمیدن ـ هراسیدن ـ خرامیدن ـ خراشیدن ـ پسندیدن) ژێ هاتینە چێکرن.

هەژی گوتنێ یە کو ناڤێ ژێدەری ژ هەمی ژێدەران ناهێتە دروستکرن، بۆ نموونە ژ ژێدەرێ (خواندن) ناڤێ ژێدەری دروست نابیت.

کـــار

کار، ئەو پەیڤە یا کو ئەنجامدانا کارەکی بگەهینت د ئێک ژ هەر سێ دەمێن سێکانە دا(بۆری ـ نهۆ ـ ئایندە). دابەشبونا کاری لسەر شەش کەسانە، کو ئەو ژی ئەڤێن خوارێ نە:

ـ کەسێ ئێکەم یێ ئاخفتنکەر	«من»	(ئەز ـ من)
ـ کەسێ دووەم یێ کو دگەل دئاخڤن	«تو»	(تو ـ تە)
ـ کەسێ سێ یەم یێ کو د ئاخفتنێ دا بەحسێ وی دهێتەکرن	«او، وی»	(ئەو ـ وی، وێ)
ـ کەسێن ئێکەم یێن ئاخفتنکەرێن	«ما»	(ئەم ـ مە)
ـ کەسێن دووەم یێن کو دگەل دئاخڤن	«شما»	(هوین ـ وە)
ـ کەسێن سێ یەم یێن کو د ئاخفتنێ دا بەحسێ وان دهێتەکرن	«ایشان، آنها»	(ئەو ـ وان)

کارێ بۆری

ئەو کارە یێ کو لدەمێ بۆری هاتیە ئەنجامدان و پێنج جۆرن:

١) **کارێ بۆری یێ خوەسەر:** ئەو کارە یێ کو ل دەمێ بۆری هاتیە ئەنجامدان

بێ ی دیارکرنا چەوایەتییێ، وەکی:

رفتم --> (ئەز) چۆم

رفتی --> (تو) چۆی

رفت --> (ئەو) چۆ

رفتیم --> (ئەم) چۆین

رفتید --> (هوین) چۆن

رفتند --> (ئەو) چۆن

٢) کـــارێ بۆری یێ بەردەوام: ئەو کـــارە یێ کـــو ل دەمێ بۆری ب رەنگەکێ بەردەوام هاتبتە ئەنجامدان، و نیشانا وی (می ـ همی)یە لسەرێ کاری، وەکی:

می رفتم ـ همی رفتم --> (ئەز) دچۆم

می رفتی ـ همی رفتی --> (تو) دچۆی

می رفت ـ همی رفت --> (ئەو) دچۆ

می رفتیم ـ همی رفتیم --> (ئەم) دچۆین

می رفتید ـ همی رفتید --> (هوین) دچۆن

می رفتند ـ همی رفتند --> (ئەو) دچۆن

٣) کـارێ بۆری یێ نەقلی: کـارێ بۆری یێ نەقلی دو جـۆرن، ئێـک ژێ ئەوە کـو کار ب دروستاهی ب دوماهی هاتبت، وەکی:

خواندەام --> (من) یێ خواندی، یا خواندی

خواندەای --> (تە) یێ خواندی، یا خواندی

خواندە است --> (وی) یێ خواندی، (وێ) یا خواندی

خواندەایم --> (مە) یا خواندی

خواندەاید --> (وە) یا خواندی

خواندەاند --> (وان) یا خواندی

ئانکو؛ بێت خواندین و بێت ژ خواندنێ ب دویماهی هاتین.

جۆرێ دووێ ئەوە کو ب دروستاهی کار ب دوماهی نەهاتبت، وەکی:

ایستادەام --> (ئەز) یێ راوەستیایمە، یا راوەستیایمە

ایستادەای --> (تو) یێ راوەستیایی، یا راوەستیایی

ایستادە است --> (ئەو) یێ راوەستیایە، یا راوەستیایە

ایستادەایم --> (ئەم) یێت راوەستیاینە

ایستادەاید --> (هوین) یێت راوەستیاینە

ایستادەاند --> (ئەو) یێت راوەستیاینە

ئانکو؛ یێت راوەستیاین و هێشتا ژی د راوەستیاینە.

٤) کارێ بۆری یێ دویر: ئەو کارە یێ کو ل دەمەکێ بۆری یێ دویر هاتبتە ئەنجامدان، وەکی:

رفتە بودم --> (ئەز) چۆبووم

رفتە بودی --> (تو) چۆبووی

رفتە بود --> (ئەو) چۆبوو

رفتە بودیم --> (ئەم) چۆبووین

رفتە بودید --> (هوین) چۆبوون

رفتە بودند --> (ئەو) چۆبوون

٥) کارێ بۆری یێ ئیلتیزامی: ئەو کارە یێ کو ب ئەنجام گەهشتنا وی، جهێ شک و گومانێ بت، وەکی:

باید رفتە باشم --> پێویستە (ئەز) چۆبم

باید رفتە باشی --> پێویستە (تو) چۆبی

باید رفتە باشد --> پێویستە (ئەو) چۆبت

باید رفتە باشیم --> پێویستە (ئەم) چۆبین

باید رفته باشید --> پێویسته (هوین) چۆبن

باید رفته باشند --> پێویسته (ئەو) چۆبن

ئانکو؛ پێدڤی یه چۆبن، لێ چێدبت ژی نەچۆبن.

هەروەسا ل نموونا سلال ل شوینا (باید) ئالاڤێ گومانێ (شاید: چێدبت) ژی دهێت، ئانکو؛ چێدبت ئەز چۆبم، چێدبت تو چۆبی و.........هتد.

کارێ نهۆ

د زمانێ فارسی دا ژ بۆ کارێ نهۆ چۆ دارشتنێن تایبەت نینن و هندەک جارا کار، کارێ نهۆیه و هندەک جارا ژی دبته کارێ ئاینده و ب ڤان هەردو رەنگایه:

١) کارێ نهۆ یێ ئخباری: ئەو کاره یێ کو د ئەنجامدانێ دایه و هێشتا ب دوماهی نەهاتیه، وەکی:

می روم --> (ئەز) یێ دچم

می روی --> (تو) یێ دچی، یا دچی

می رود --> (ئەو) یێ دچت، یا دچت

می رویم --> (ئەم) یێ دچین

می روید --> (هوین) یێ دچن

می روند(--> (ئەو) یێ دچن

هەر وەکی مه پێشتر ژی گۆتی، د زمانێ فارسی دا رەوایه کو تو بۆ (دێ چم) ژی، کو کارێ ئاییندەیه، بێژی: (می روم).

٢) کارێ نهۆ یێ ئیلتیزامی: وەکی:

بروم --> (ئەز) بچم

بروی --> (تو) بچی

برود --> (ئەو) بچت

برویم --> (ئەم) بچین

بروید --> (هوین) بچن

بروند --> (ئەو) بچن

کارێ ئایندە

کارێ ئایندە ئەو کارە یێ کو هێژ دەست ب ئەنجامدانا وی نەهاتبتە کرن، وەکی:

خواهم رفت --> (ئەز) دێ چم

خواهی رفت --> (تو) دێ چی

خواهد رفت --> (ئەو) دێ چت

خواهیم رفت --> (ئەم) دێ چین

خواهید رفت --> (هوین) دێ چن

خواهند رفت --> (ئەو) دێ چن

کت و کۆم

کت: ئەو پەیڤە کو کەسەکی یان تشتەکی ب تنێ نیشـان بدەت، وەکی: مرد ـ زن ـ کتاب ـ قلم.

کۆم: ئەو پەیڤە کو پتر ژ دو یان چەند کەسان یان تشتان نیشان بدەت، و د زمانێ فارسی دا (ان) و (ها) هێمایێت وێنە. هندی گیاندارن ب (ان) دهێنە کۆمکرن، وەکی: مردان ـ زنان ـ شیران. و هندی بێ جانن ب (ها) دهێنە کۆمکرن، وەکی: کتابها ـ قلمها ـ شمشیرها. هەروەسا شینکاتی و هندەک ئەندامێن لەشی ژی ب (ان) دهێنە کۆمکرن، وەکی: (درختان ـ چشمان ـ ابروان و......هتد). هەروەسا پەیڤێن (روز ـ شب ـ روزگار) ژی هندەک جارا ب (ان)ێ کۆم دبن و دبنە: (روزان ـ شبان ـ روزگاران). هەگەر دویماهیا پەیڤەکی ب تیپێن (ا) و (و) داوی هاتبت و بڤێن ب (ان)ێ کۆم بکن، تیپا (ی) ل بەری هێمایێ کۆمکرنێ دهێتە

زێدەکـرن، وەکی: (دانا: دانا + ی + ان = دانایان)، (بینا: بینایان)، (پارسـا: پارسایان) و (سخنگو: سخنگویان). ئەڤە و ئەڤ قاعیدە ژ هندەک پەیڤان ناگرت، وەکی: (بانو: بانوان)، (گیسـو: گیسـوان)، (آهو: آهوان)، (بازو: بازوان) و (جادو: جادوان).

هەگەر دوماهیکا هندەک پەیڤان ب (ە)ا کو بلێڤ نەبت(غیر ملفوظ) ب داوی هاتبت و بڤێن ب وێ پەیڤێ ب (ان)ێ کۆم بکن، ئەو تیپا (ە) دهێتە گوهارتن ب تیپا (گ)، وەکی: (دایە: دایە + ان = دایگان)، (خفتە: خفتگان)، (آیندە: آیندگان) و (مورچە: مورچگان). و هەگەر بڤێن هەمان رەنگە پەیڤان ب (ها)ێ کۆم بکن، هەرچەندە دبنە دو (ە) لدویڤ ئێک، بەلاّم پێدڤی یە هەردو بهێنە نڤیساندن، ژ بەرکو هەگەر نەئێنە نڤیسین، ئانکوێن وان دهێنە گوهارتن، وەکی: (نامەها ـ نامها)، (گلەها ـ گلها) و......هتد.

ئەڤە و دڤێ ژ بیر نەکین کو گەلەک جاران روی دایە کو پەیڤێن فارسی ب هێمایێن کۆمکرنێ یێن عەرەبی(ون، ین، ات) هاتینە کۆم کرن کو ئەڤە شاشی یەکە بەردەوام خەلک کەفتینە تێدا و ئەو شاشی ژی نهو لسەر زمانێ فارسی کرینە مال. هەروەسا هندەک پەیڤێن کۆم یێن عەرەبی دیسان ب هێمایێن کۆمکرنا فارسی کۆم کرینەڤە و ب تایبەت ئەو پەیڤێن کو د زمانێ عەرەبی دا هاتینە کۆمکرن ب رێکا (جمع تکسیر)، کو ئەڤە هەما هەر ئێکجار شاشی یەکا غەریبە.

پێشگر و پاشگر

پێشگر و پاشگر، هندەک تیپ یان پەیڤن کو ل سەرێ پەیڤان، یان دوماهیا پەیڤان دهێن و مایێ خوە د ئانکوا وان پەیڤان دا دکەن.

پێشگر د زمانێ فارسی دا ئەڤەنە:

نا --> ناتوان، ناجور

بی --> بیدل، بیباک

هم --> همنشین، همزانو

فرا --> فراخور، فرابر

فرو --> فرومایه، فروبردن

بر--> برانگیختن، برنشاندن

پاشگر د زمانێ فارسی گەلەکن کو ئەو ژی ئەڤەنە:

- پاشگرێن وەکهەڤی و سالۆخدانێ:

ین --> زرین - سیمین - نمکین

ینه --> زرینه - سیمینه - پشمینه

گان --> دهگان - بازرگان - گروگان

گین --> شرمگین - غمگین - سهمگین

ناک --> دردناک - غمناک - ترسناک

مند --> هوشمند - خردمند - هنرمند

یار --> هوشیار - بختیار - دادیار

ور --> تاجور - هنرور - کینەور

- پاشگرێن وەکیاتیێ:

وار --> پریوار - بندەوار - شاهوار

انه --> خردمندانه - دوستانه - مردانه

سان --> پیلسان - دیوسان - شیرسان

آسا --> مهرآسا - مەآسا - پلنگآسا

وش(فش) --> ماهوش(ماەفش) - پریوش(پری فش)

- پاشگرێن جهی:

گاه --> رزمگاه - بزمگاه - کمینگاه

ستان --> گلستان - نخلستان - بوستان

کده --> دهکده - بتکده - آتشکده

لاخ --> سنگلاخ ـ دیولاخ

زار --> لالەزار ـ گلزار ـ مرغزار

بار --> رودبار ـ جوببار

سار --> کوهسار ـ چشمەسار

دان --> یخدان ـ جامەدان ـ نمکدان

سیر --> گرمسیر ـ سردسیر

ـ پاشگرێن دەمی:

ان --> بهاران ـ بامدادان ـ برگریزان

گاە --> شبانگاە ـ شامگاە ـ صبحگاە

گاهان --> شامگاهان ـ صبحگاهان ـ سحرگاهان

ـ پاشگرێن بکەرینیێ:

ندە --> زندە ـ گویندە ـ دهندە

ان --> گریان ـ خندان ـ شتابان

ار --> پرستار ـ خواستار ـ دوستار

گار --> پروردگار ـ آموزگار

کار --> ستمکار ـ درستکار ـ بزەکار

گر --> دادگر ـ ستمگر ـ آهنگر

ـ پاشگرێن خاوەنداری و پارێزڤانیێ:

دار --> سرایدار ـ راهدار ـ پردەدار

بان --> باغبان ـ دشتبان ـ دربان

وان --> ساروان ـ گاروان

بد --> کهبد ـ سپهبد ـ هیربد

تیپێن کو دهێنە گوهارتن ب هندەک تیپێن دی

د زمانێ فارسی دا هندەک تیپ دهێنە گوهارتن ب هندەک تیپێن دی، کو لخوارێ ئەم دێ دیار کەین:

تیپا (ا) دبتە (ی) --> ارمغان: یرمغان

تیپا (ا) دبتە (د) --> بآن: بدان

تیپا (ا) دبتە (ه) --> انبان: هنبان

تیپا (ب) دبتە (و) --> باز: واز

تیپا (ب) دبتە (ف) --> زبان: زفان

تیپا (پ) دبتە (ف) --> پیل: فیل

تیپا (ت) دبتە (د) --> کتخدا: کدخدا

تیپا (ج) دبتە (ژ) --> کج: کژ

تیپا (ج) دبتە (ک) --> آخشیج: آخشیک

تیپا (چ) دبتە (ش) --> کاچی: کاشی

تیپا (خ) دبتە (ه) --> خستو: هستو

تیپا (خ) دبتە (غ) --> ستیخ: ستیغ

تیپا (د) دبتە (ت) --> زردشت: زرتشت

تیپا (ر) دبتە (ل) --> سوراخ: سولاخ

تیپا (ز) دبتە (ج) --> سوزیدن: سوجیدن

تیپا (ز) دبتە (چ) --> پزشک: پچشک

تیپا (ز) دبتە (غ) --> گریز: گریغ

تیپا (ز) دبتە (س) --> ایاز: ایاس

تیپا (ژ) دبتە (ش) --> باژگونه: باشگونه

تیپا (س) دبتە (چ) --> خروس: خروچ

تیپا (س) دبته (ه) --> آماس: آماه

تیپا (س) دبته (ش) --> فرسته: فرشته

تیپا (ش) دبته (س) --> شار: سار

تیپا (ش) دبته (ج) --> کاش: کاج

تیپا (غ) دبته (گ) --> لغام: لگام

تیپا (ف) دبته (و) --> فام: وام

تیپا (ف) دبته (پ) --> سفارش: سپارش

تیپا (ک) دبته (غ) --> کژغاو: غژغاو

تیپا (ک) دبته (خ) --> شاماکچه: شاماخچه

تیپا (گ) دبته (غ) --> گلوله: غلوله

تیپا (گ) دبته (د) --> آونگ: آوند

تیپا (گ) دبته (و) --> گرگ: ورگ

تیپا (ل) دبته (ر) --> زلو: زرو

تیپا (م) دبته (ن) --> نردبام: نردبان

تیپا (ن) دبته (م) --> کجین: کجیم

تیپا (و) دبته (ب) --> نوشته: نبشته

تیپا (و) دبته (پ) --> وام: پام

تیپا (و) دبته (ف) --> یاوه: یافه

تیپا (ه) دبته (ح) --> هیز: حیز

تیپا (ه) دبته (ج) --> ماه: ماج

تیپا (ه) دبته (همزه) --> هست: است

کورتکرنا پەیڤان

کورتکرنا پەیڤان د زمانی دا ئانکو سڤک کرن و سڤک کرن ژی ئانکو راکرنا تیپەکێ ژ پەیڤێ، بۆ نموونە: (همارە ـ نگە ـ شە) کورتکریێن پەیڤێن (هموارە ـ نگاە ـ شاە)ن. ل خالێن ژێری دێ پتر ب سەر چەوانیا کورتکرنا پەیڤان هل بن:

١) تیپا (ا)ئەلیفا ل سەرێ پەیڤێ دهێتە راکرن، وەکی: (اشتر ـ استخر ـ افکندن)، دێ بنە: (شتر ـ ستخر ـ فکندن).

٢) تیپا (ا)ئەلیفا بەری (ە)ا کو ب لێڤ دبت دهێتە راکرن، وەکی: (شاە ـ گاە ـ راە)، دێ بنە: (شە ـ گە ـ رە).

٣) تیپا (و)واوا بەری (ە)ا کو ب لێڤ دبت دهێتە راکرن، وەکی: (اندوە ـ انبوە)، دێ بنە: (اندە ـ انبە).

٤) تیپا (و)واوا دناڤ پەیڤێ ڕا دهێتە راکرن، وەکی: (گوهر ـ بیهودە ـ بود)، دێ بنە: (گهر ـ بیهدە ـ بد).

٥) تیپا (ە)ا کو ب لێڤ دبت دهێتە راکرن هەگەر ل پشت (ا)ئەلیفێ بت، وەکی: (گیاە ـ گناە ـ شاە)، دێ بنە: (گیا ـ گنا ـ شا).

٦) تیپا (ە)ا کو ب لێڤ نەبت(غیر ملفوظ) دێ ژ دوماهیا بەرکارناڤی(اسم مفعول) هێتە راکرن، وەکی: (سالخوردە ـ سرآمدە ـ کارآمدە)، دێ بنە: (سالخورد ـ سرآمد ـ کارآمد).

٧) تیپا (ە)ا کو ب لێڤ نەبت دناڤ پەیڤا لێکدای دا، وەکی: (کەاندر ـ کەاین ـ چەتوان)، دێ بنە: (کاندر ـ کاین ـ چتوان).

٨) و هندەک نموونێن تایبەت ژی یێت هەین، وەکی: (زمین ـ زانسوتر ـ چون او ـ هر زمان)، دێ بنە: (زمی ـ زاستر ـ چنو ـ هزمان).

ژێـدەر

بۆ دەستنیشانکرنا پەیڤێن فارسی و شرۆڤە و لێ زڤرینا پەیڤان، و بابەتێن زمانەڤانی یێن ڤێ قاموسێ، من مفا ژ ڤان ژێدەران وەرگرتیە:

١) فرهنگ فارسی عمید(دو جلدی)، تألیف: حسن عمید ـ چاپ هفتم(١٣٦٩)، مؤسسهء انتشارات امیر کبیر ـ چاپخانهء سپهر، تهران

٢) فرهنگ فارسی معین(شش جلدی)، تألیف: دکتر محمد معین ـ چاپ یازدهم(١٣٧٦)، مؤسسهء انتشارات امیر کبیر ـ چاپخانهء سپهر، تهران

٣) فرهنگ سعدی(فارسی بفارسی)، تألیف: اصغر حامدی ربّانی ـ چاپ هەشتم(زمستان ١٣٦٩)، انتشارات مهتاب ـ چاپ مهارت

٤) واژەنامە(فارسی ـ کردی)، تألیف: دکتر محمد تقی ابراهیم پور ـ چاپ اوّل(١٣٧٣)، انتشارات ققنوس ـ چاپخانهء دنیا، تهران

٥) هەنبانە بۆرینە، فرهنگ(کردی ـ فارسی)، تألیف: هەژار ـ چاپ اوّل(١٣٦٩)، انتشارات سروش ـ چاپخانهء پویا، تهران

٦) المعجم الذهبي(فارسي ـ عربي)، تألیف: الدكتور محمد التونجي ـ الطبعة الاولى(آذار ١٩٦٩)، دار العِلم للملايين، بيروت

٧) الادب الفارسي، تأليف: الدكتور محمد محمدي ـ الطبعة الثانية(١٩٩٥)، منشورات توس ـ المطبعة: حيدري، طهران

و بۆ هەڤواتایێن کوردی من بەرێ خوە دایە خەلکێ گوندان و نڤیسەر و زمانزانێن هێژا ب تایبەتی ئەو هێژایێن کو ل کوڤارا «مەتین» کار دکن نەخاسمە کو هەمی ئەو

کەسن یێن کو خەمێ ژ پاراستنا پەیڤێن رەسەن و خومالی یێن کوردی دخۆن، و چ گاڤا پێویست ببایە هەر ئێک ژ ڤان هێژایان دا قەستا ژێدەرێن خوە یێن جهێ باوەریێ کەن. سەرەرایی ڤێ چەندێ ژی هێژ گەلەک کێماسیماینە و ئەز دێ چاڤەرێ ی خەمخوریا خەمخوران بم بۆ چاپێن داهاتی.

آب(Ab): ئاڤ.

آب آتشگون(Abê Ateşgon): دڕکەیە ژ مەیا ڕەنگ سور ـ ئاڤا کو ڕەنگێ ئاگری بدەت.

آباد(Abad): ئاڤەدان ـ ل دوماهیا ناڤێ پرانیا گوندان دهێت.

آبادان(Abadan): جهێ ئاڤەدان ـ ناڤێ باژێرەکێ ئیرانێ یە.

آب آلو(Abê Alû): ئاڤا حولیکێ ـ ئەو ئاڤە یا کو حولیکێت هشک دکەنە تێدا دا دیسان نەرم ببنەڤە.

آبان(Aban): هەیڤا هەشتێ یە ژ سالا هەتاڤی ـ هەیڤا دووێ یە ژ وەرزێ پاییزێ ـ هەروەسا ڕوژا دەهێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالێن هەتاڤی.

آبانگان(Abangan): ناڤێ جەژنا ئیرانی یێت کەڤنە کو دکەڤتە د ڕوژا دەهێ ژ هەیڤا (آبان)ێ دا.

آبانگاه(Abangah): ناڤێ ڕوژا دەهێ یە ژ هەیڤا فەروەردین(هەیڤا ئێکێ ژ وەرزێ بهارێ) ـ ناڤێ فریشتەکی یە کو وەکیلێ ئاڤێ یە.

آب باز(Ab baz): مەلەڤان. هەروەسا پەیڤا (آبورز) ژی لکارە.

آب بازان(Ab bazan): تیرەیەکە ژ گیانەوەرێن دەریایی یێن ب مەمک، وەکی: (دۆلفین و کاشالوت)ان.

آب بستە(Ab bestê): ئاڤا بەستی(بەفر ـ گژلوک) ـ شویشە.

آب تاختن(Ab taxten): میزتن.

آب ترە(Ab terê): گیایێ ڕەشاد.

آب تنی(Ab tenî): مەلەڤانی.

آبتین(Abtîn): ناڤێ پەرتوکا (آتبین)ی یە، بنێرە (آتبین).

آبجامە(Abcamê): جاما کو ئاڤێ یان مەیێ پێ ڤەدخون.

آبجو(Abco): بیره.

آب چـر(Ab çer): چـەروانـێ کەسەکی کو کەسەکێ دی تەرشێ خوە لێ بچەرینیت و ژ پێشڤە دراڤەکی بدەتە خودانێ چەروانی، ئەو چەروان دێ بتـە (آب چر)ا تەرشێ کـەسێ دووێ(خـودانێ تەرشی).

آبچین(Abçîn): خاولی ـ پارچەکا پەرۆکی یە کو لەشێ مرۆڤێ مری پشتی شویشتنێ پێ زوها دکەن.

آب حـیـات(Abê heyat): ئاڤا ژیانێ؛ دبێژن هەر کـەسێ ژ ڤێ ئاڤێ ڤـەخـوت دێ هەروهەر ژیت هەر وەکی دبێژن خدر پێغەمبەری ژی، ژێ ڤەخواریە و هێشتا یێ ساخە ـ دڕکەیە ژ دەڤێ یارێ.

آبـخـانـه(Abxanê): ئەدەب، تەوالێت(w.c).

آبخست(Abxest): فێقیێ هشک بووی ـ فێقیێ رزی.

آب خـضـر(Abê Xêzêr): ئاڤا ژیانێ، ئاڤا حەیاتێ(آب حیات).

آب خـفـتـه(Abê Xuftê): گۆم ـ دڕکەیە ژ بەفرێ و جەمەدێ.

آبخو(Abxû): گزیرتە.

آبخوار(Abxwar): ئاڤ ڤەخور.

آبخواره(Abxwarê): ئاڤ ڤەخور ـ ترارک یان ئامانەکێ کو ئاڤ و مەی پێ بێتە ڤەخوارن.

آبخور(Abxor): ئاڤ ڤەخور ـ مفا ـ بەخت ـ رزقێ روژێ ـ دەراڤ.

آبخوست(Abxost): گزیرتە.

آبخیز(Abxîz): ئەردێ تێر ئاڤ ـ ئەردێ کو مروڤ پچەکێ بکۆلت، ئاڤ ژێ بزێت ـ شێل ـ پێل ـ ئاڤ رابوون.

آبداده(Abdadê): تیـژکـری، سەقاکری(بۆ سەقاکرنا شیر و خەنجەرا ل کارە).

آبدار(Abdar): تێر ئاڤ، ب ئاڤ ـ کەیف خوەش ـ ب چێژ، ب تام.

آبدارخـانـه(Abdarxanê): چایخانە ـ قەهوەخانە.

آبدازک(Abdazek): فـڕندەکـە ژ چویچکێ بچویکترە.

آبدان(Abdan): حـەودا ئاڤێ ـ مـثانە(میزدانک) ـ هەر جهەکێ ئاڤ لێ خڕڤە ببیت.

آبدان(Abedan): کـورتکری یا پەیڤا (آبادان) ـ ئاڤا.

آبدزدک(Abduzdek): جۆبڕ.

آبدست(Abdest): دەستنمێژ ـ سرت ـ شارەزا و کاردان.

آبدستان(Abdestan): مەسین ـ گوزک.

آبدندان(Abdendan): جورەکێ هنارێ یە ـ جورەکێ هرمیکێ یە ـ ئەو نەزانێ کو مروڤ بشێت د قومارێ دا ب حیلە ژێ ببت بێ ی کو ئەو ب خوە بحەسیێت.

آبدوغ(Abdûx): ئاڤە ماست ـ دەو.

آب دهان(Abê dehan): ئاڤا دەڤی(گلیز، تف).

آبدیده(Abdîdê): تەڕ، شل، هەر تشتەکێ کو ئاڤێ بکێشیتە خوە، وەکی: (پەڕۆک، ئیسفەنج و ......هتد) ـ نمیای.

آب دیده(Abê dîdê): رۆندک، هێستر.

آبراهه(Abrahê): رێکا کو ئاڤ تێرا بچیت.

آب رخ(Abê rux): ئاوری، هەتک، هێڤێنێ سەربلندیێ.

آب رز(Abê rez): چیکێت ئاڤێ دەمێ کو ژ چەقەکێ بری یێ دارێ دکەڤیت ـ مەی ـ ئاڤا ژەهرێ.

آبرفت(Abreft): رەمل و ئاخا کو ئاڤا رویباری دگەل خوە دبەت ـ لێم.

آب رفتن(Ab reften): تێکچوون (بۆ تێکچوونا جلک و پەڕۆکا لکارە).

آب رو(Abê rû): بنێرە (آب رخ).

آبرون(Abruven): گیایێ هەردەم شین، هەردەم بهار ـ گولێن کو بیستانی پێشچاڤ دکن.

آبریز(Abrîz): ئاڤرێژ(بۆ جهی) ـ چالا کو ئاڤا حەمامێ درێژتێ.

آبریزان(Abrîzan): هەمان (آبریزگان)ە کو جەژنەکا ئیرانی یێن کەڤن بوو، ل رۆژا سێزدەی تیرمەهێ ژ هەمی سالێن هەتاڤی دکرە جەژن و گولاڤ ب هەڤدو دا دکرن؛ تا سەردەمێ «صفوی»یا ژی ئەڤ جەژنە دهاتە کرن.

آبریزه(Abrîzê): ئێشەکا چاڤی یە کو هەردەم چاڤ روندکا دکەت.

آب زر(Abê zer): ئاڤا زێڕی.

آبزن(Abzen): تەستەکا مەزن کو مرۆڤ خوە تێدا بشوت.

آبزه(Abzêh): ئاڤزە.

آبزی(Abzî): گیانەوەرێ کو د ئاڤ

ئاڤێ دا دژیت ـ گیانەوەرێن دەریایی.

آب زیر کاه(Abê zîrê kah): دڕکەیە بۆ مرۆڤێ زیرەک و حیلەکەر کو بسەرڤە خوە نیشابدەت یێ بێ ئازارە و ژ بن ڤە دڕندە و پیسە مرۆڤ بیت ـ وەکی ڤێ دڕکا کوردی یە: (نەرمکێ بن کایێ یە).

آبژ(Abêj): گوڕی یا ئاگری ـ چریسک.

آبسال(Absal)ـ آبسالان: وەرزێ بهارێ ـ دەمێ بارانا ـ سالا پڕ ئاڤ و باران ـ بۆ پەیڤێن (باغ و بیستان) ژی لکارە.

آب سبز(Abê sebz): ئێشەکا چاڤی یە کو ب زاراوێ پزیشکی دبێژنێ: (گلوکوم ـ Glau-come).

آب سبک(Abê sebuk): ئاڤا پاقژ بۆ ڤەخوارنێ.

آبست(Abêst): ئاڤز، ب تشت، ب حال. هەروەسا پەیڤێن: (آبستە، آبستان و آبستن) ژی لکارن.

آبستا(Abêsta): ناڤێ پەرتوکا زەردەشت پێغەمبەری یە. هەروەسا ب ناڤێن: (إبستا و إوستا) ژی ناڤدارە.

آبستنی(Abêstenî): ئاڤزی(دەمێ کو ژن یان هەر گیانەوەرەکێ مێ ئاڤز دبیت کو ئەڤ مدەهە ل دەڤ مرۆڤا نێزیکی «٢٨٠»رۆژانە).

آبستە(Abeste): زەڤیا ئاڤ ژ سەر هاتبیتە گرتن ـ زەڤیا بەرهەڤ بۆ چاندنێ. (آبست) ژی ل کارە.

آب سفید(Abê sêfîd): ئێشەکا چاڤی یە د زاراوێ پزیشکی دا دبێژنێ: (Cataracte).

آب سنگین(Abê sengîn): ئەو ئاڤە یا کو پڕی کەرەستێن کانی(معدنی) بت.

آب سوار(Ab sevar): پەقیشکێت ئاڤێ.

آبسە(Abêsê): ڤونێر ـ وەرەمەکا ب کێم ل بنێ ددانی یان هەر جهەکی ژ لەشی.

آب سیاە(Abê siyah): ئێشەکا چاڤی یە کو د ئەنجام دا خودانی کۆرە دکەت ـ مەیا کو ژ ترێێ رەش هاتبیتە چێکرن ـ ئاڤا بۆش ـ ئاڤا رەش(طوفان).

آبشار(Abşar): سویلاڤ ـ د

زاراویٚ وەرزشی دا جـــــــورەکیٚ هێرشیٚ یە و بەرێڤەکرنا تەپیٚ یە بۆ پشت تۆریٚ د یاری ییٚن (ڤولیبال، تەنس و تەنسا ل سەر مێزیٚ) دا.

آبشامە(Abşame): پەردەکا تەنکە کــو دل و پش(ســیــە) د ناڤ را هاتینە پێچان.

آبشت(Abeşt): ڤەشارتی ـ نەپەنی ـ جەهسویس، قەسەڤەگوهێز.

آبشخور(Abêşxor): مفا ـ بەخت ـ باهر ـ ژینـگەه ـ وارگـــــەه ـ دەراڤ.

آب شدن(Ab şuden): حەلیـان ـ دڕکەیە بۆ شەرم کرنیٚ.

آب شش(Abşuş): ســیــهــێت مـاسـیـیـان کـو(اکسـیـژن)یٚ پیٚ ژ ئاڤیٚ وەردگرن.

آب شنگرفی(Abê şengurfî): دڕکـەیە ژ مـەیا سـۆر و ڕۆندکـێت خوینەلۆ.

آب شــــیب(Ab şêyb): ئاڤـــا بەزەک(جـوتیـار پتـر ڤی زاراوی بکار دئینن).

آبغوره(Abxûrê): سـیـهک(ئاڤـا تریێ نەگەهشتی) ـ دڕکەیە ژ گرین و ڕۆندک باراندنیٚ.

آبفت(Abeft- Abaft): جـلـکـیٚ ستویر.

آب فسرده(Abê fesurdê): ئاڤا قەرسی ـ جەمەد(بەستی) ـ بەفر.

آب فشان(Ab feşan): کـانیـکا ئاڤا گـەرم کـو وەخم و هلـما گـەرم ژیٚ رادبیت.

آبک(Abek): زاراوەکیٚ کیمیایی یە بۆ پەیڤا «سیماب» بکار دئینن.

آبکار(Abkar): ئاڤگێر ـ ئاڤکێش ـ مەی ڤەخۆر ـ مەی فرۆش.

آب کـردن(Ab kerden): بنێـره: (آب شــدن)ـ دڕکــەیە بۆ فــرۆتـنا تشـتـەکیٚ بیٚ خێر ب ڕێکا فـێل و سەختەکاری ییٚ.

آبـــــــــکـــــــــش(Abkeş): صـافـۆک(صـافـینک) ـ ئاڤگێر ـ ئاڤکێش.

آب کشیدن(Ab keşîden): ئاڤ ژ بیریٚ کێشـانە دەر ـ ڤەگوهاستنا ئاڤیٚ ژ جهەکی بۆ جهەکیٚ دیتر ب ئامـــانەکیٚ ئاڤیٚ ـ ژاراڤ کــرن ـ کیسەدانا برینیٚ ژ بەر شویشتنا ب ئاڤا نەپاقژ.

آبکند(Abkend): ئەردیٚ کـو ئاڤیٚ هلکۆلابیت.

آبکور(Abkûr): ئەو کەسێ ژ ئاڤێ بێ بار ـ ئەو کەسێ کو ئاڤێ نەدەت کەسێن دیتر ـ خەسیس ـ قەلس.

آبکوهه(Abkûhê): پێل.

آبکی(Abekî): هەر تشتێ وەکی ئاڤێ بیت ـ تێر ئاڤ ـ پڕ ئاڤ، ئاڤدار ـ فێقیێ ڤل.

آبگانه(Abganê): بچویکێ نەگەهشتی ـ بچویکێ (یێ مرۆڤی یان یێ گیانەوەری) مری بەری بێتە سەر دونیایێ ـ (آبگانه کردن Abganê kerden: ژبەرچوون ـ بەرهاڤێتن).

آبگرد(Abgerd): زڤرۆک (زڤرۆکا دەریایێ).

آبگردان(Abgerdan): مۆچک (ژ کاچکی مەزنتر و کویرترە).

آب گردش(Ab gerdêş): گەڕا ئاڤدانێ (جوتیار ڤی زاراوی بکار دئینن دەمێ نوبەتێ دگەرن بۆ ئاڤدانا بیستانێن خوە).

آب گرم(Abê germ): ئاڤا گەرم ـ ئاڤا کەلی ـ گەرماڤ.

آب گرم کن(Ab germ kun): ئاڤ گەرمکەر (مەبەست ژێ ئامیرێ ئاڤ گەرمکەرە «حەمام»).

آبگز(Abgez): فێقیێ عێبەلۆ ـ فێقیێ رزی.

آبگند(Abgend): جهێ کو ئاڤا پیس و گەنی لێ خڕڤە دبیت ـ گۆم.

آبگون(Abgûn): وەکی ئاڤێ ـ پشکەکە ژ کارێزێ کو ئاڤ ژێ دزێت ـ حەود.

آبگیر(Abgîr): حەود ـ سێریج، چالا ئاڤ لێ خڕڤە دکەن ـ مەلەڤانگەه ـ ئامانێ کو گولاڤێ دکەنێ ـ ئەو کەسێ د سەرشوێ ڤە ل دەمێ سەرشویشتنێ ئاڤێ ل مرۆڤی دکەت.

آبگینه(Abgînê): شیشە ـ شیشا مەیێ ـ خودیک.

آبگینەگر(Abgînêger): شویشەساز.

آب لمبو(Ab lembû): فێقیێ ڤل.

آبلوج(Ablûc): شەکر ـ قەندێ سپی.

آبله(Abêlê): خوریک.

آبلەرو(Abêlê rû): سەروچاڤ خوریک.

آب مروارید(Abê murvarîd): هەمان ئێشا «ئاڤا سپی»یە، کو

ئێکە ژ ئێشێن چاڤی.

آب مژە(Abê mujê): روندک.

آبناک(Abnak): شەهدار ـ نمیای ـ ئاڤدار.

آب نبات(Ab nebat): شەکروک، شەکرک.

آب نگاری(Ab nêgarî): زانستێ کو ل سەر ئاڤێ باخڤت، د زاراوێ زانستی دا دبێژنێ: (Hydrography).

آب نما(Ab nema): حەود یان جۆکا کو ئاڤا وێ دیار بت ـ ئەو جهێ کو ئاڤا کانیێ یان کاریزێ بسەر ئەرد دبت ـ لەیلان.

آب نورد(Ab neverd): دەریاڤان.

آبو(Abû): جورەکێ گولێ یە کو فارس دبێژنێ (نیلوفەر) ژی ـ خال(برایێ دەیکێ)، بو ڤێ مەبەستێ (آبی) ژی لکارە.

آب ورز(Ab verz): مەلەڤان ـ غەواس.

آب و رنگ(Abo reng): رویێ سور و سپی ـ ئارونگ ـ ئاڤ رەنگ.

آب و گل(Abo gêl): خانی ـ ئاڤاهی.

آبوند(Abvend): گوزکێ ئاڤێ.

آبە(Abe): «لیزابە ـ Lîzabe» پتر لسەر زارێ خەلکی یە: ئاڤا لێچ ،ئەو ئاڤا کو دگەل بوونا نویزادەی ژ زکێ دەیکێ دەردکەڤیت.

آبی(Abî): ئاڤی(بۆ هەر تشتەکێ ئاڤی بکار دهێت وەکی گیانەوەرێ ئاڤی و شینکاتی یێت ئاڤی و چاندنا ئاڤی) ـ رەنگێ شین ـ ئەو کەسێ کو خەلکێ گوندێ ئاوە(گوندەکە ل نێزیکی باژێرێ ساوە ل ئیرانێ) بت ـ بیەھ(ئەو ژی فێقیەکە).

آبیار(Abyar): ئەو کەسێ کو ئاڤێ ل سەر بیستان و زەڤی و مالا بەلاڤ دکەت.

آبیاری(Abyarî): ئاڤدانا زەڤی و بیستانا.

آپاردی(Apardî): زرشەرم ـ فێلباز ـ زیرەک. هەروەسا (آپارتی) ژی لکارە.

آتبین(Atbîn): ناڤێ بابێ فرەیدونی یە ـ کەسێ کو کارێن باش دکەت و خودانێ ئاخفتنا خوە بت ـ ناڤێ خودانێ پەرتووکا «آبتین»ە.

آتش(Ateş): ئاگر.

آتشبار(Ateşbar): هەر تشتێ کو ئاگر ژێ ببارت ـ ئەو کەس یان ئەو تشتێ کو ئاگری ببارینت(بۆ زاراوێن لەشکەری پتر لکارە).

آتشبان(Ateşban): ئاگرڤان(ئەو کەسێ کو پاسەوانی و سەرەگوهی یا ئاگرێ ئاتەشکەدێ /بنێرە آتشکده/ دکر).

آتش برزین(Ateş berzîn): بنێرە: (آذر برزین).

آتش بس(Ateş bes): ئاگربەست(شەر راوەستاندن).

آتشپا(Ateş pa): دڕکەیە بو وی کەسێ بلەز بێت و بچیت.

آتش پارسی(Ateşê parsî): ئاگروک ـ شەڤ ترسک و تامێسک ـ ئاگرێ کو فارسا د ئاگردانکێن خوە ڤە هل دکرن.

آتشپاره(Ateşparê): پارچەکا ئاگری ـ دڕکەیە ژ مروڤێ زیرەک و سرت و دڕندە و بچوبکێ شیم.

آتش پرست(Ateş perest): ئاگر پەرێس ـ ژ بەر کو ئاگر لجەم زەردەشتی یان پیروز بوو، لەو ناڤێ «آتش پرست» لسەر هاتیە دانان، هەروەسا (آذرپرست و آذرکیش) ژی دبێژنێ.

آتش تاب(Ateş tab): ئەو کەسێ کو کەرەستێن سوتەمەنی دکەتە دناڤ کوبرهێ دا.

آتشخانه(Ateşxanê): کوبرهە.

آتش خای(Ateş xay): ئەو کەسێ کو ئاگری دجوبت ئان دخوت.

آتشخوار(Ateşxar): ئاگرخور ـ مریشکا ئاگر خور ـ کەردیکل یانژی نەعام(کو یێ هاتی یە نیاسین ب ئاگرخوریێ) ـ دڕکەیە ژ حەرامخور و زالمان.

آتش خوی(Ateş xûy): بەدفەڕ ـ بێ ئەدەب.

آتش دست(Ateş dest): دڕکەیە بو مروڤێ زیرەک و دەستماتی.

آتش دهقان(Ateşê dêhqan): ئاگرێ کو جوتیار بەرددەتە زەڤیێ پشتی ژ دروینێ خلاس دبیت و بەرهەمێ خوە ژ ناڤ زەڤیێ دکێشیتە دەر.

آتش زبان(Ateş zeban): ئەو کەسێ کو سڤک دئاخڤیت.

آتش زنه(Ateş zene-zenê): تشتێ کو ئاگر پێ بێتە هلکرن

وەکی ستاوبەرا(دو بەرێت سپی کو هەگەر لێک ددەن چریسکێت ئاگری ژێ دچن) و چەخماقا (بەرەکێ گەلەک رەق و رەشە کو هەگەر ئاسنی لێ بدەن چریسکێت ئاگری ژێ دچن ـ د زاراوێ جیولوجی دا دبێژنێ Silex).

آتش سری(Ateş serî): بەدفەری ـ تورە بوون.

آتش سوز(Ateş sûz): ئەو تشتێ کو د ناڤ ئاگری دا د سوژیت ـ ئاگر هلکەر.

آتش سوزی(Ateş sûzî): ئاگر تێ بەربوون.

آتش طور(Ateşê Tor): ئاگرێ کو ل چیایێ طور ب بەرچاڤێ موسا پێغەمبەری کەفتی کو ئارونگا نویرها خودێ بوو.

آتش فشان(Ateş fêşan): ڤۆلکان.

آتشک(Ateşek): خوریک ـ کەهرەب ـ ستێرستێروک ـ چراک ئان گلوپێت کو ل شەڤێ(دەمێ نڤستنێ) هل دکەن.

آتش کاو(Ateş kav): پەلگازک.

آتشکده(Ateşkedê): ئاڤاهی یەکێ پیروز بوو کو ئاگر تێڤە هلدکرن و زەردەشتی یا ئەو ئاگر د پاراستن ـ پەرستگەها زەردەشتی یان، ل ئیرانێ سێ ژ ڤان پەرستگەها ژ ئەڤێن دیتر مەزنتر و ناڤدارترن ئەو ژی:

١ـ پەرستگەها «آذرفرنبغ» ئان «آذرخرداد» ئان «آذر خروه »ل (کاریان فارس)، کو یا تایبەت بوو ب پێشەوایێن روحانی یێن زەردەشتی یان ڤە.

٢ـ پەرستگەها «آذرگشسب،» ل (شیز آذربایجان) و تایبەت بوو ب پاشا و شەرکەرێن ئیرانا هینگێ .

٣ـ پەرستگەها «برزین» ئان «آذربرزین مهر» ل (ریوند خراسان) کو تایبەت بو ب خەلکی و جوتیاران ڤە.

آتش کردن(Ateş kerden): ئاگر هلکرن ـ پەقاندنا گوللەتوپ و تڤەنگان.

آتشگیره(Ateşgîre): پویش و پەلەخ.

آتشناک(Ateşnak): وەک ئاگری(چ بو رەنگێ خوە بیت یان

بو تێهنا خوه بیت).

آتش نشاندن(Ateş nêşanden): ئاگر ڤەمراندن.

آتش نشـــــانی(Ateş nêşanî): رێڤەبەری یا ئاگر ڤەمراندنێ.

آتش نهاد(Ateş nehad): بنێره: (آتشناک).

آتشە(Ateşê): کەهرەبا.

آتشی(Ateşî): وەکی ئاگــــری ـ درکەیە بۆ مرۆڤێ تورە.

آتشیزه(Ateşîzê): ستێرستێروک.

آتشین پنجـــه(Ateşîn pencê): درکــەیە بـۆ مـرۆڤێ دەســتــهــەل و شارەزا و کاردان.

آتوربانان(Atûrbanan): ئێـک ژ چینێن چوارینێن کـۆمـەلا ئیـرانی بوو ل سـەر دەمێ سـاسـانیـان، کـو پێکهـاتیبـوون ژ (مغـان، مویدان، هیربدان، داوران).

آتون(Atûn): کـویرها حـەمـامێ ـ کـویرها گـێـچێ ـ ئەو ژنکێن کـو کچکا فێر دکەنە کارێن دەستی.

آجل(Acul- Acel): بایێ کــو ژ حـەفکێ دەر دکـەڤیت و دەنگ ژێ دهێت.

آجیـدن(Acîden): قـەیتک دان، قـولپک لێـدان ـ شـرینقـە دانان ـ گـرکــرنا تشـتــەکی. هەروەسـا پەیڤــێـن: (آجــدن، آژیدن، آژدن، آزیدن، آزدن، آزندن، آزنیـدن) ژی لکارن.

آجیل(Acîl): توڤک(چەرەز).

آچار(Açar): ترش، ترشی ـ دیسان ئەڤ پەیڤە لکارە بۆ کلیل و سپانا ژی لێ (آچار)ا کـو بو ڤـان هەردو پەیڤێن داویێ بکار دهێت د بنیات دا پەیڤەکا ترکی یە.

آخ(Ax): دەنگێ کو لدەمێ ئاخینک راهێلانێ ژ دەڤی دەردکەڤیت؛ (آه ـ وای) ژی لکارن.

آخال(Axal): گلێش ـ هەر تشتەکێ بێ کەلک.

آختن(Axten): کـێـشـانە دەر(بو نمونە: دەمێ شـیـر و خـەنجـەرا ژ کاڤلانی دکێشنە دەر).

آخـــتــه(Axte-ê): خـەسـاندی (گـیـانەوەر و مـروڤ دەمێ دهێنە خەساندن). هەروەسا: (أخته) ژی لکارە.

آخریان(Axrêyan): مـال ـ کـەل و پەلێت ناڤ مالێ ـ پەرۆک.

آخسمه(Axsume- Axseme):

بیره.

آخـــور(Axûr): هافـــرێ دەوارا ـ لشوینا (گوڤ)ێ ژی بکار دهێت.

آخـــورک(Axûrek): کـــورتکریا (آخـور)ێ ـ هەســتـیێ لناڤـبـەرا ســینگ و بن ئەرزنکێ(بعـــرەبی دبێژنێ ترقوه).

آخوند(Axund): مەلا ـ ماموستا ـ صوفی ـ زانایێ ئایینی.

آخـــوندک(Axundek): هەســـپێ فاطما نەبی یا.

آداک(Adak- Adek- Edak): گزیرتە، هشکی یا لناڤ دەریایێ.

آدامس(Adams): قـــــــاچک، بەنیشت، علک.

آدخ(Adex): باش ـ قەنج ـ پیروز.

آدر(Adêr): نشتەر ـ نشتەرگەر.

آدرنگ(Adereng): خەم ـ رێنج ـ ئاتاف ـ نەمان.

آدم(Adem): د عــــەرەبی دا بابێ مروڤـایە(ابولبـشر)، لێ د فـارسی دا ژ بلی ڤێ ئانکویێ، ئانکوبێن: (مـــرۆڤ ـ کـــەس ـ خـــولام یان خزمەتکارێ زەلام) ژی ددەت.

آدم نمایان(Adem nêmayan): تیرەکەکە ژ گیانەوەرێن ب چچک وەکی مــــەیمونـکێ کــــو وەکی مروڤانە.

آدنیس(Adonîs): گـیـایەکـە کـو گـولێن زەر و سور پێـڤـە دهێن و د ناڤ زەڤیێن گەنمی دا دمشەنە ـ د چیڤانوکێن یەونانیان دا گەنجەکێ دەلال بوو کـــو (آفـــرودیت -Af rodît)ێ حەژێ دکر.

آدینده(Adyende): کـەسکوسـور، کەسکوئالا(قوس قزح).

آدینـه(Adîne-ê): رۆژا ئـەیـنـی ـ روژا دویماهی یا هەفتیێ.

آذرافـیـون(Azarafyon): کـەفـا دەریایێ.

آذراقی(Azaraqî): ســـەکــــوژ؛ مـــــــــــەبـەســت ژێ تـوڤـێ دارا(وومیکیه)یە کو ل هندستان و سـیـلانێ شین دبت؛ فـێـڤـیـێ ڤێ دارێ هندی لالنگایە کـو ١٢ـ١٥ دندکێت وەکی مـەهیک(قومچه)ا لگەل هەر فــێــڤی یەکی هەنە، بسـەرڤـە رەنگێ خـوەلـیێ ددەت و ناڤکا وێ سپی یە، دو کەرەستێن ژەهراوی ژێ چێـدکن کـو دبێـژنێ (استرکنین و بروسین).

آذر(Azer): ئـاگـــر ـ نـاڤێ هەیڤـا

نەهێ یە ژ ســالا هەتاڤی ـ ناڤێ رۆژا نەهێ یە ژ هەمی هەیڤــێن سالا هەتاڤی کو ئیرانیێن کەڤن رۆژا نەهێ ژ هەیڤـا نەهێ دکـرنە جەژن.

آذر آباد(Azer abad): پەرستگەهـ ـ دبێـژن ناڤێ پەرستگەهەکێ بویە ل تەبرێزێ کــو صــوفی یەکی ب ناڤێ (آذرباد) ئەو یا ئاڤا کری و (آذر آبادگـــان) ناڤێ کـــەڤنێ (آذربایجان) ژ وێرێ هاتیە.

آذر آیـین(Azer Ayîn): نـاڤـێ پەرستگەها چارێ یە ژ هەر هەفت پەرستگەهێن مـەزنێن ئیـرانیـێن کەڤن.

آذر برزیـن(Azerberzîn): نـاڤـێ پەرســـتگەها ســـێـــیێ یە ژ پەرستگەهێن مەزنێن ئیرانیان کو (آتش برزین ـ آذر مهر)ژی لکارن ـ ناڤێ پەهلەوانەکێ ئیرانیان بوو.

آذر پیرا(Azer pîra): خزمەتکارێ پەرستگەهێ.

آذرخش(Azerexş): کـــارەبا ـ برویسی.

آذر زردشــت(Azer zerdeşt): ناڤێ پەرســتگەهەکـا مـەزن یا پارسی یانە.

آذرشـــــسپ(Azerşesp): ناڤـێ فریشتا ئاگری ـ برویسی ـ کمکمە ـ چەپچەپیسک ـ جورەکێ پەنبی یێ چیـایی یە کـو دناڤ ئاگـری دا ناسوژیت. (آذرشب Azerşeb و آذرشـــــــــست Azerşust و آذرشین Azerşîn) ژی لکارن و هنـدەک وەســـا بۆ دچـن کــــو (آذرشـــــسپ) ناڤێ پەرتوکـــا (آذرشـست)ی یە و هندەکـێن دی دبێــــژن کــــورتکریا پەیڤـــا (آذرگشسپ)ە.

آذرکده(Azerkedê): پەرستگەهـ.

آذرکیش(Azerkîş): ئاگر پەرێس.

آذرگـــشـــــسب(Azerguşesb): کورتکری یا (آذرگشنسب)، ناڤێ ئێک ژ هەرسێ پەرستگەهێن مەزن و ناڤدارێن زەمانێ ساسانیان.

آذرگـشنسب(Azerguşnesb): [Azer = ئاگـر، guşn = نێـر، esb = هەسپ] = هەســپێ کــو وەکی ئاگــری دکـــەتە غـــار. بۆ شەرکەرا دهاتە بکارئینان.

آذرنگ(Azereng): خـەم ـ رێـنج ـ مـرن ـ روناهی ـ ب رەنگێ ئاگری

ـ تیشک.

آذرنوش(Azernûş): ناڤێ پەرستگەهەکا مەزنە ژ هەر هەفت پەرستگەهێن مەزنێن پارسیان کو جهێ وێ ل (بلخ)ێ بوو.

آذری(Azerî): وەکی ئاگری ـ ئەو کەسێ کو خەلکێ ئازەربایجانێ بت ـ ناڤێ زاراڤەکێ فارسی یێ کەڤنە کو ل ئازەربایجانێ دهاتە بکارئینان.

آراستن(Arasten): جوان کرن ـ پاقژکرنا سەر و روی یا ـ رێک خستنا ناڤ مالیێن مالێ.

آرام(Aram): د زمانێ عەرەبی دا کوما (ارم)ێ یە ئانکو ئەو بەرێن دادننە بەر لێڤێن جاددا بۆ رێ نیشاندانێ، هەروەسا کوما (رئم)ێ یە ئانکو خەزالا سپی، لێ د زمانێ فارسی دا ئانکوبێن: (قرار ـ بێ دەنگ ـ نەلڤ ـ هێدی)ددەت.

آرامگاه(Aramgah): مەزار ـ گۆڕ(گورستان).

آرامی(Aramî): ئەو کەسێن کو بدویڤ (آرام ـ کورێ پێنجێ یێ سام کورێ نوحی) کەتین.

آرایش(Arayêş): بنێڕە (آراستن).

آرایشگاه(Arayêşgah): سەرتراشخانە ـ مویکارخانە.

آرایشگر(Arayêşger): سەرتراش، مویکار، حەللاق.

آرد(Ard): ئار.

آردبیز(Ardbîz): موخل.

آردن(Arden): مفسک ـ هەسکیف.

آرزم(Arezm): شەڕ ـ جەنگ.

آرزو(Arêzû): ئومێد ـ هیڤی ـ چاڤەرێ ـ ئارمانج ـ خواست(حەز) ـ مراد و مەخسەد.

آرزوانە(Arêzûwanê): مەهبیران(بۆ ژنا ب حال بکار دهێت کو لدەمێ ئاڤزی یێ حەژ هندەک خوارنا دکەت).

آرستن(Aresten): بنێڕە: (آراستن).

آرستن(Arêsten): شیان، کارین، پێ چێبوون.

آرش(Areş): ناڤێ کورێ دووێ یێ «کیقباد»ی و برایێ «کیکاوس»ی، هەروەسا دگوتنێ «کی آرش» ژی.

آرش(Arêş): ئینان.

آرشی(Areşî): یێ «ئارەش»ی، مەبەست ژێ تیرا ئارەشی یە کو د چیروکێن ئیرانی دا هاتیە دەمێ شەر کەتیە ناڤبەرا (منوچهر و ئەفراسیاب)ی بریار هاتە دان لەشکەرێ ئیرانێ تیرەکێ بهاڤێژت، هەر جهەکێ کو ئەو تیر کەتە ئەردی دێ ئەو ببیتە سنورێ ئیران و تورانا؛ ئینا «ئارەش»ی تیرەک ژ باژێرێ(آمولا طەبەرستانێ) هاڤێت ئو ل (مەرڤ) کەتە ئەردی.

آرغدن(Aruxden- Aluxden): تۆرە بوون.

آرمان(Arman): ئارمانج، هیڤی، ئارەزو ـ کوڤان.

آرن(Aren): ئەنیشک، د فارسی دا (آرنج Arenc)پتر لکارە کو هەر ڤێ ئانکوێ ددەت.

آرنگ(Areng): ئەنیشک ـ خەم ـ ئێشاندن ـ رەنگ ـ جۆر ـ شێوە.

آرواره(Arvare): لاچلاچ، لاچلاچک(هەردو هەستیێن سەری و بنی یێن دەڤی کو ددان لسەرن). (آروار، آروارک و آره) ژی لکارن.

آروبند(Arûbend): جەببار(ئەو کەسێ کو دەستێت شکەستی و خەلیای دبەتە جھ).

آروین(Arvîn): ئەزموون.

آری(Arî): پەیڤا بەرسڤدانێ(بەلێ) کو بەروڤاژی پەیڤا(نە، نەخێر)ە.

آریا(Arya): گرنگترین پارچەیە ژ نەژادێ سپی کو لدەستپێکێ مللەتەک بوو ل بیابانان دژیان و سێ هزار سالا بەری زایینا مەسیحی هندەک ژ وان چوونە هندستانێ هندەک ژی ل ئیران و کوردستانێ مان و ییێن دی بەرەف یەونان و ئەلمانیا و ژێر و ژۆرێن ئەوروپا کەفتنە رێ. ناڤێن(هندوئەوروپی ـ ئاریایی ـ ئاری ـ ئاریانی ـ ئاریان و ئارین) ژی هەر بۆ ڤی نەژادی لکارن. هندەک زمانێن کو کەسێن ئاری پێ دئاخڤن ئەڤەنە(ئاڤێستایی ـ سانسکریتی ـ پەهلەڤی ـ فارسی ـ کوردی ـ یەونانی ـ لاتینی ـ ئەلمانی) ژ وەلاتێن ئەوروپی تنێ وەلاتێن (فینلەندا ـ مجارستان ـ ترکیا) ژ ڤی نەژادی نائێنە هژمارتن ـ هەروەسا ئاریا ناڤێ گیایەکی یە وەکی خشخاشێ یە و

کەرەستێن بێ هشییێ ژێ چێدکن ـ د زمانێ فەرەنسی ژی دا لشوینا ئاواز و ئاوازدانانێ لکارە، کو فارس ژی هەر ب ڤێ ئانکوێ بکار دئینن.

آریدبرید(Arîdberîd): بنێ گیایەکێ وەکی پیڤازێ یە کو د کەڤندا پزیشکا بۆ چارەکرنا ئێشا باوەسیر بکار دئینان.

آریغ(Arîx): دلسار ـ نەفرەت ـ کینە و دژاتی.

آزاد(Azad): ئازاد ـ رها ـ بەروڤاژی پەیڤا (بەنی).

آزار تلخە(Azarê telxe): ئێشا زەرک(ئێشا یرقان).

آزخ(Azex): بالویل(بەهلویلک).

آزردن(Azurden): ئێشاندن ـ قەهراندن ـ دلتەنگکرن.

آزرم(Azerm): شەرم و حەیا و هەتک.

آزری(Azerî): یێ ئازەری، مەبەست ژێ(باپیرێ ئیبراهیم پێغەمبەری یان مامێ وی یە کو دگوتنێ ئازەرێ پەیکەرساز).

آزغ(Azux): چقەک کو ژ دارا خورمێ هاتبیتە برین.

آزفندای(Azfendak): کەسکوسور، کەسکوئالا(قوس قزح).

آزگار(Azgar): تەمام ـ درێژ و بڤەکێش ـ رەبەق.

آزمایش(Azmayêş): ئەزموون، تەجربە.

آزوغە(Azoxe- Azoqe): خوارنا کێم ـ ئەو خوارنا کێم یا کو رێڤنگ دگەل خوە دبەت ـ خوارنا کو ل مال بۆ پاشەروژێ هلدگرن.

آژگن(Ajgên): دەرگەهێ کون کون کو ژ دەرڤە مرۆڤ ژ ناڤ خانی دا ببینن.

آژند(Ajend): گل، تەقن(بۆ چێکرنا ئاڤاهیێن بەرا و لبنا، ڤێ تەقنێ بکار دئینن).

آژنگ(Ajeng): خیچ و کوریشکێن ل سەر روی(دەمێ پیری یێ یان تورەبوونێ).

آژەنگ ناک(Ajeng nak): برە تێکچووی ـ ئەنی گرێ.

آژیر(Ajîr): هشیار ـ زیرەک ـ هایدار.

آژیراک(Ajîrak): قیژیێن مرۆڤا و شهینا دەوارا.

آژینە(Ajîne): ئالاڤەکێ پیلاییی کو دەستەکێ وی ژ داری یە و وەکی تەبەرکایە؛ ئەڤ ئالاڤە تێتە بکار ئینان بو دڕکرن و تیژکرنا بەرێن ئاشا.

آس(As): دستار و ئاش لێ بفارسی ئەڤێ ب دەستی بگێرین دبێژنێ «دستاس» و هەگەر ب ئاڤێ بێتە گێران دبێژنێ «آسیاب» و هەگەر ب هێزا کەری بگێرین دبێژنێ «خرآس» و هەگەر ب هێزا بای بهێتە گێران دبێژنێ «آسیای بادی» و بێن ب هێزا ماتورا بهێتە گێران دبێژنێ «آسیای دودی» ـ ناڤێ دارەکێ یە وەکی هنارێ یە، بەرگێت وێ کەسکن و گولیلکێت سپی پێڤە دئێن و دبێهن خوەشن، فێقیێ وێ وەکی ژنوی چێدبت کەسکە پاشی رەش دبت؛ ئەڤ دارە بعەرەبی ژی هەر بڤی ناڤی یە ـ د زمانێ فەرەنسی دا ناڤێ جورەکێ یاریا قومارێ یە کو ئیرانی ژی هەر بڤێ مەبەستێ بکاردئینن.

آسا(Asa): فەرمانە ب نڤستنێ(بنڤە) ـ پاشگرە و ئانکویا «وەکی و مینا» ددت ـ باوشکێت خەوێ ـ رێک و پێک کرن(چ مال بیت یان سەر وریە بن) ـ ماڤویل ـ بنەجە(وەکی: قەسە بنەجە) ـ هێدیاتی(نەرماتی ـ بتایبەت لدەمێ ئاخفتنێ) ـ شێواز.

آسان(Asan): سانەهی.

آسایش(Asayêş): بێ دەنگی ـ تەناهی.

آسبان(Asban): ئاشڤان.

آستان(Astan- Astanê): دەرازینک.

آستر(Aster): بەطەن(بۆ جلکا دهێت)ـ وێڤەتر.

آستێ(Astên): هچکێ جلکی ـ دبێژنێ «آستین و آستی ـ آستیم ـ آستم »ژی.

آستیم(Astîm): کیسەدانا برینێ.

آستین(Astîn): هچکێ جلکی ـ دەرێ مەشکێ ـ رێک و رێباز.

کوتە آستین(Kuteh Astîn): دەستکورت ـ لاوازحال ـ هەژار.

آستینە(Astîne-ê): هێکا مریشکێ.

آسغدن(Asuxden): نەسوتی یان

نیڤ سوتی.

آسغدن(Asexden): ئامادەبوون.

آســـــمـــــان(Asman):

ئەسمان(هەروەسا بۆ ڤێ مەبەستێ پەیڤێن: سپهر، گەردون، فلک، چرخ، چرخ بلند، چرخ دولابی، چرخ کبود ژی لکارن) ـ ناڤێ روژا بیست و هەفتێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی، (آسمان روز) ژی هەر بۆ ڤێ مەبەستێ لکارە.

آسـمان پیسـه(Asman pîsê):

ئەسمانێ کو پنی پنیکێن ئەورا لێ بن.

آسـمانخراش(Asmanxeraş):

گەلەک بلند(بۆ ئاڤاهی یا بکار دهێت).

آسمان دره(Asman dere- der-rê): رێکا کادزا(زاراوەکێ ستێرناسیێ یە).

آسـمان نورد(Asman neverd):

فڕوکە یان هەر تشتەکێ کو ل هەوا بچت.

آسمانه(Asmane-ê): بان.

آسمند(Asmend): درەوکەر ـ فێلباز ـ حەیران.

آسـنـی(Asnî- Asnêy):

هەوی(دەمێ دوو ژن شوی ب زەلامەکی دکەن هەر دوو ژن دبنە هەوی بێن هەڤدوو).

آس و پـاس(Aso pas): رەپ و رویت(بو مروڤێ مفلس بکار دهێت).

آسـه(Ase): تەوەر ـ بەرێ ئاشی ـ ئاتاڤێ ژەنگی بوونا گەنمی ـ مورکا دووێ ژ ستوی کو دکەڤتە پشت مورکا (اطلس)دا.

آسـیا(Asîya): ددانێ کورسی ـ ئاش.

آسیب(Asîb): زیان ـ درب ـ ئێش ـ هەرشی.

آسیمه(Asîmê): پەریشان.

آش(Aş): جورەکێ خوارنا ئیرانیانە.

آشام(Aşam): هەر تشتەکێ بێتە ڤەخوارن.

آشـپز(Aşpez): زادچێکەر کو بعەرەبی دبێژنێ (طباخ).

آشغال(Aşxal): گلێش.

آشـغـالدان(Aşxaldan): سەتلا گلێشی.

آشفتن(Aşuften): پەریشان بوون ـ توڕە بوون ـ سەرگەردان بوون.

آشـفـتـه بخت(Aşuftê bext):

بەخت رەش ـ بێ شەنس.

آشکوب(Aşkûb): بان.

آشکوخ(Aşkux): تەحەسین، حولسین ـ هلنگفتن.

آشمال(Aşmal): مەللاق ـ دو روی ـ ئەزمان خوەش.

آشموغ(Aşmux): کەسێ کو خەلکی بسەردا ببەت یان رێکێ لبەر بەرزە کەت ـ قەسەڤەگوهێز.

آشنا(Aşêna): هەڤال ـ نیاس، خزم ـ کەس و کار ـ مەلەڤانی(بو ڤێ مەبەستێ پتر شنا şêna لکارە).

آشوب(Aşûb): فتنە ـ دەنگ و دۆر ـ سەرهلدان ـ شورەش.

آشوب انگیز(Aşûb engîz): فتنەچی، فتنەهلێخ.

آشوریدن(Aşûrîden): شێل و بێل کرن ـ تێکدان ـ سەرابن کرن ـ تێکهلکرن. هەروەسا (شورانیدن) ژی لکارە.

آشوغ(Aşûx): غەریب(مەبەست ژێ مروڤێ غەریب، نە خەلکێ دەڤەرێ یان بیانی یە).

آش و لاش(Aşo laş): پرت پرت ـ بژالە.

آشیب و تیب(Aşîbo tîb): نە ئارام ـ نیگەران ـ پەریشان حال. د شەهناما فردەوسی دا (آشیب و شیب ـ آسیب و شیب) ژی هاتیە.

آشیهە(Aşîhê): شهینا هەسپی.

آغار(Axar): نمیای.

آغاز(Axaz): دەستپێک، سەرەتا.

آغر(Axer): هشکەرۆ ـ جهێن کو پشتی ئاڤ رابوون بدوماهی تێت و هێشتا ئاڤ تێدا مابیت.

آغستن(Axêsten): پرکرن، تژی کرن.

آغشتن(Axêşten): تەرکرن، شل کرن ـ شێلاندن ـ تێکهل کرن ـ هەڤیرکرن.

آغشغە(Axêşxe): پەنجەرا مەزن ـ دەرگەهێ کو جهێ روناهیێ لێ بت.

آغوز(Axuz): فری(شیرێ کو هەتا سێ روژا پشتی زایینێ ژ پەزی و چێلا ددوشن). پەیڤێن(شیرماک، فله، شمە، فرشە، زهک) ژی هەر بو ڤێ مەبەستێ لکارن.

آغوش(Axûş): باغەل، هەمبێز ـ د زمانێ تورکی دا کو ئیرانی ژی هەر ب وێ مەبەستێ بکاردئینن ناڤەکە ژ ناڤێن بەنی یێت تورک.

آغيل(Axîl): نیّرینا ژ کوژییّ چاڤی ب نیشانا تورەبوونیّ.

آفتاب(Aftab): گەرماتی ـ روناهی ـ هەتاڤ(بەروڤاژی پەیڤا سیبەر) ـ رۆژ کو بعەرەبی دبیّژنیّ(شمس)، (آف ـ خورشید) ژی لکارن.

آفـتـاب پرست(Aftab perest): رۆژپەرێس ـ کمکمە. (آفتاب گردک)ژی لکارە.

آفتـاب گەردان(Aftab gerdan): گول بەرۆژ.

آفـتـابگین(Aftabgîn): رۆژا هەتاڤی، رۆژا ساهی(بەروڤاژی روژا ئەوری).

آفتابە(Aftabê): مەسین.

آفدم(Afdum): دویماهی ـ ئەنجام.

آفروزە(Afrûzê): فتیلا لەمپیّ یان فانوسیّ.

آفروشە(Afrûşe): حەلاوا کو ژ ئار و دوهن و هنگڤینی یان شەکرا کەلاندی هاتبیتە چیّکرن.

آفریدگار(Aferîdêgar): ناڤەکە ژ ناڤیّن خودیّ(ئافرندە، چیّکەر).

آفـریدن(Aferîden): ژ نەبوونیّ چیّکرن، خەلق کرن، ئافراندن.

آفند(Afend): شەڕ، جەنگ.

آک(Ak): خـرابی ـ ئیّش ـ زیان ـ ئاتاف.

آکپ(Akup): هوندریّ دەڤی.

آکج(Akec): چەنگالیّن ئاسنی.

آکـنـدە پهـلـو(Akendê pehlû): گەلەک قەلەو.

آکندە گـوش(Akendê gûş): بیّ گوهـ(ئەو کەسیّ کو گوهـ نەدەتە شیرەتیّن خەلکی ـ نە گوهدار).

آکو(Ako): بوم، کوند.

آگـون(Agûn): سەرنوخین ـ سەرابن.

آل(Al): سۆریّ ڤەبی(رەنگیّ سۆر) ـ ژنک دبیّژن (آل) تشتەکیّ وەکی ئەجنایە کو نائیّتە دیتن و وەسا بو خەلکی ددا خوباکرن کو خولکیّ ژنکەکا لاغەر ددەت و خوری مویە کو هەگەر ژنک بمینت بتنیّ ئەو (آل)دهیّتیّ و زبانیّ دگەهینتیّ ب تایبەت هەگەر ژنکا ب حەمل باریّ خوە دانابیت، دبیّژن شەڤا شەشیّ پشتی زانیّ، (آل)دهیّتیّ و جەرگیّ ویّ دئینتە دەر، لەورا ژی ڤەزای هندی نەبریە حەمامیّ بو شویشتنیّ نەدهیّلان بتنیّ ـ هەروەسا د عەرەبی دا دو ئانکوییّن

دی ژی ددەت کـو ئیـرانی ژی هەر ب وان ئانکویا بکار دئینن، ئەو ژی: «خـــــانەدان(اهـل) ـــ لەیلان(سراب)»ن.

آلاس(Alas): رەژوی.

آلاکـلـنـگ(Alakuleng): یـاری یەکە کو ئەم دبێژینێ (حل حوپین ـ دارناقۆس ـ شەقلەشیق)، هەروەسا ناڤێ کـێـزکـەکێ یە کـو بعـەرەبی دبێژنێ «ذراریح».

آلانە(Alane): خانی ـ هێلین.

آلبالو(Albalû): فـێـقـیـەکـە وەکی گێلاسێ یە بەلێ ژ وێ هویرترە.

آلر(Aler): ران، رەهن.

آلغدن(Aluxden): تورە بوون.

آلفتن(Aluften): پەریشـان بـوون ـ تێکچوون(ژ ئەگەرێ تورە بوونێ).

آلگونە(Algûnê): سـۆراڤـا روی یا کو ژنک بکار دئینن.

آلنج(Alunc): حولیکا دارستانا.

آلنـگ(Aleng): خـــــەندەک یـان شویرهە و دیوارێن بلند ژی بێن کو لدورمـاندوری کـەلهـا یان سـوپایا ئاڤا دکرن.

آلو(Alû): حولیک.

آلوئک(Alu'ek): هویرکـێـت بەرێ کلسێ.

آلـوچـە(Alûçê): حـــــولـیـک، حولیترشک.

آلودن(Alûden): شـێـلاندن ـ تێ گەڤزاندن ـ تەرکرن.

آلـودە دامـن(Alûdê damen): دەهـمـــەن پیس ـــ خـــرابکار ـ گونەهکار ـ کەسا کو ناڤێ وێ ب پیسی(خرابی) چووبیت.

آلونک(Alûnek): کولک.

آلە(Aluh): ئەلهو.

آلیـز(Alîz): جـوتک ـ زیچک ـ لیتک ـ حەبەلوتک.

آمـاج(Amac): ئارمـانج ـ کـێل ـ گێسن.

آمـادگـاه(Amadgah): رێـڤـەبەری یا کو ب ئامادەکرنا خوارن و کەل و پەلێن لەشکەری رادبیت.

آمـار(Amar): سـەرژمـێـری؛ چەند جـۆر هەنە مـینا سـەرژمـێـری یا ئابووری و سەرژمێری یا رامیاری و سەرژمێری یا نفوسێ.

آمـــــــــاردار(Amardar): ژمێریار(حسابدار ـ محاسب).

آمـاس(Amas): جـهێ وەرمـتی ژ لەشی چ بریندار بیت یان هەرشی

بیت، (آماز و آماه) ژی لکارن.

آمدن(Ameden): هاتن ـ گەهشتن ـ دیاربوون ـ زڤرین.

آمرزیدن(Amurzîden): عەفووکرن، لێ بۆرین.

آمرغ(Amurx-Amerx): بۆ چەنداتییێ بکار دهێت ـ بها ـ بەرێز ـ مفا ـ پیچەک ژ تشتەکی.

آمنه(Amene-ê): پشتییێ دارا ـ قرش و قال.

آموت(Amot): هێلینا فڕندێن نێچیرێ وەکی: (بازی ـ ئەلهو ـ شاهین و......هتد).

آموختار(Amûxtar): فێربووی(بعەرەبی دبێژنێ معتاد).

آموختن(Amûxten): فێربوون.

آمودن(Amûden): چێکرن ـ بەرهەڤکرن ـ تێکهلکرن.

آموزشگاه(Amûzêşgah): جهێ فێربوونێ(خواندنگەه).

آموزگار(Amûzgar): فێرکەر ـ مامۆستا ـ رێ نیشاندەر ـ پەندبێژ، شیرەتکەر.

آموسنی(Amvêsnî): هەوی(دو ژنێن کو شوی ب مێرەکی کرین دبنە هەوییێن هەڤدو).

آمه(Ameh): ئامانێ کو حوبری دکەنێ بۆ نڤیسینێ.

آمیختن(Amîxten): ناڤێک هلکرن(تێکهلکرن) ـ هەروەسا (آمیزش Amîzêş) ژی کو ژ ڤێ پەیڤێ دهێتە وەرگرتن ب ئانکویا نێزیکی یا گوهنێلی یە.

آمیزەمو(Amîzê mû): کەسێ کو پرچا سەرێ وی رەش و سپی ناڤێک هلبیێن.

آن(An): ئیشارە بۆ تشتەکی یان کەسەکی ل دویر(وێ هە ـ وا هە ـ یا هە) هەروەسا بۆ کەسێ نەئامادە(ئەو).. هەگەر بۆ کومێ بکار بینن بۆ کەسا دێ بێژن (آنان) و بۆ کوما گیانەوەرا و کەل وپەلا (آنها) بکار دهێت.

آن(Anê): بۆ مالکیەتێ بکار تێت(یێ فلانی)؛ هەر وەسا (از آن Ezanê ـ زان Zanê) ژی بکار دئینن.

آنجا(Anca): وێراهە ـ وێرێ.

آنچنان(Ançunan): وەسا، واسی، وەتوڤ.

آنچه(Ançê): هەر تشت، هەر تشتێ کو.

آنـدون(Andûn): ویـراهــه ــ وی رەخێ هە ـ وی دەمی، هینگێ.

آن سری(An serî): ئاخرەتی ـ یێ وێ دنیایا دی.

آنک(Anek): بـo دویراتییێ دهێت وەکی: (هینگێ ـ ئەو) لهـەمبـەر (اینک Înek = نۆکـە ـ ئەڤـە) ـ خوریک(ئێشا خوریک).

آنـگـاه(Angah): هیـنـگـێ ــ وی دەمی ـ پاشی ـ پشـتی هینگێ ـ لدویڤرا.

آنین(Anîn): جـەرکێ بچـویک کـو لشــوینا مــەشکێ بکاردئینن بۆ ژێگرتنا نیڤشکی ژ دەوی.

آو(Av-w): ئاڤ.

آوا(Ava): کـورتکریا پەیڤـا (آواز): ئاواز ـ دەنگ.

آواخ(Avax): تەحـەم، مــخـابن. (آوخ، آە، وای، آوە، آواە، دریـغ، دریغـا و افـسـوس) ژی لـکارن هەر بو ڤێ مەبەستێ.

آوار(Avar): تـوز و غــوبـار ـ دیـوار یان بانێ خانی کو خراب لێهاتبیت و بهـەرفیـت ـ کـورتکریا (آوارە) ـ بێ جـهـ ـ بەرزە ـ دەربەدەر، ئاوارە ـ سـتـەم ـ قـەهرین ـ رێـنج ـ خرابی ـ تالانکرن ـ لشـوینا (آمـار) ژی لکارە ئانکو سەرژمێری.

آور(Aver): براســـتـی ـ راست و دروست ـ بێ گومان.

آورد(Averd): جــەنگ، شـــەڕ ـ هێـرش ـ ئینا (بۆ سـێـیـەم کـەسێ تاک).

آوردجو(Averdcû): شەڕکەر.

آوردن(Averden): ئینان ـ دیارکرن.

آورد و بـــرد(Averdo bord): ئینـان و برن(مــەبەست ژێ کــارێ بەردەوامە).

آورک(Averek): بابەلیـــسـک ـ هێـزک(پێ یاریەکـە کـو خـوە پێ دادەن).

آوند(Avend): گـــوزکێ ئاڤێ ـ گـوزکێ مـەیێ ـ د زاراوێ چاندنێ دا ئەو بۆریکن یێن کـــو ئاڤێ ژ رهێـن دارێ دکـــێـــشـنە بەلگا ـ هەروەسا بنێرە (آونگ) ژی.

آونگ(Aveng): وەریسێ کـو تری یان هەر فێقیەکێ دیتر پێڤە بکن و ب بانێ خانی ڤە بهلاویسن ـ هەر تشـــتێ بهـــێـــتــە هلاویستن؛ پەیڤێن(آوند، آون) ژی لکارن.

آویختن(Avîxten): هلاویستن.

آويز(Avîz): شـەڕ، جـەنگ ـ هەروەسا ئانكويا (بهلاويسە)ژى ددەت، هندە جارا دگەل پەيڤەكا دى دهێت و ئانكوا بكەرێ شەڕى ددەت، وەكى پەيڤا: (گـلاويز «Gelavîz»: شـەڕكـەر، شـەڕڤـان)ـ هەروەسا (آويز) كـورتكريا پەيڤا (آويزە)يە ژى؛ ئانكو: هەلاويستى.

آويژە(Avîje): تايبەت ـ صافى ـ هەڤـال و دوست و خزم. بۆ كـۆمێ (آويژگان و ويژگان) لكارن.

آە(Ah): پەيڤا مخابنيێ يە ـ دەنگێ ئاخينك راهێلانێ يە.

آهستە(Ahêstê): هێـدى، بێ دەنگ.

آهـک(Ahek): كـلـس[ئـێـک ژ كەرەستێن ئاڤاكرنێ].

آهمند(Ahumend): گـونەهكار، درەوكەر، عێبەلۆ.

آهن(Ahen): ئاسن.

آهن جفت(Ahen cuft): گێسن(بۆ كێلانا ئەردى بكار دهێت).

آهن خا(Ahen xa): ئەو كەسێ كو ئاسنى ب ددانا نەرم دكەت(دركەيە بۆ هەسپێ ب هێز).

آهن ربا(Ahen ruba): مگناتيس.

آهنكار(Ahenkar): ئاسنگەر، هەسنكار. هەروەسا پەيڤا(آهنگر) ژى لكارە.

آهنگ(Aheng): كـارێ سەفـەرێ ـ ئيرادە ـ رێباز ـ ئاواز.

آهنگساز(Ahengsaz): ئاوازدانەر.

آهنين(Ahenîn): وەكى ئاسنى.

آهو(Ahû): خـەزال، ئاسـک ـ كێماسى(د كارى دا، د تشتى دا، ل مرۆڤى).

آهوانە(Ahûvanê): وەكى خەزالا، خەزالى.

آهوپا(Ahû pa): پێ كـو وەكى خەزالێ توند بچيت ـ خانيێ شەش كوژى.

آهـو دل(Ahû dêl): تـرسـنـۆک، كولافە. (آهورى) ژى لكارە.

آهون(Ahon): رێكا لبن ئەردى ـ شكەن.

آهيانە(Ahyanê): قافێ سەرى كو بعەرەبى دبێژنێ (عظم قحف).

آى(Ay): بۆ مخابنيێ و گازيكرنێ تێتە بكار ئينان.

آیا(Aya): ئەرێ، ئایا (بۆ پرسیارێ بکار دهێت).

آیزنه(Ayêzne): مێرێ خویشکێ، زاڤایێ مرۆڤی.

آیش(Ayêş): هاتن(هەگەر دارێن فێقی یێن وەکی سێڤ و حولیکا سالەکێ فێقی بدەن و سالا دی نە، ئەو سالا ب بەر بیت دێ بێژن ئەڤ دارە یا ب(آیش)ە ـ دیسان بۆ زەڤییێ ژی ئەڤ زاراوە لکارە بۆ نموونە لهندەک جها، سالەکێ زەڤی شۆڤە و بێ بەرە و سالا د دیڤدا تێتە چاندن و ب بەر دکەڤیت ئەو سالا زەڤی تشتەک لێ هاتبیتە چاندن دێ بێژن ئەڤ زەڤییە یا ب(آیش)ە، مەبەستا ڤێکرایی ئەوە کو ئەڤ سالە ئەڤ دارە یان ئەڤ زەڤییە دێ تشتەک ژێ هێت).

آیشنه(Ayêşne): جەهسویس ـ قەسەڤەگوهێز. (آیشتنە، آیشە، ایشە، ابیشە، اپیشە، انیشە)ژی لکارن.

آیفت(Ayeft): پێدڤیاتی، پێویستی، موحتاجی ـ نیاز ـ خواستن«طلب» ـ مفا، سوود.

آییژ(Ayîj - Ayêj): چریسک و گوریا ئاگری. (آییژە، آییژک، آبیژ، آبیز، ابیز، ابیزک، آبید) ژی لکارن.

آیین(Ayîn): دەستوور ـ رێباز ـ داب و نەریت ـ شەنگستە، بنواش، قاعدە ـ خوە جوانکرن(د بەرخوەڕا چوون).

آیین جمشید(Ayînê Cemşîd): ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ ئاوازێن کەڤنێن ئیرانییان.

آیینه(Ayînê): خودیکا روناهیێ.

آیینه چرخ(Ayînêyê çerx): دڕکەیە ژ رۆژ(تاف)ێ.

ابا(Eba): آش(جـورەكێ خـوارنا روهنه)، بێى ئەليفا دەسپێكێ ژى تێـتـه بكارئينان وەكى: (شـوربا، جوجەبا).

ابام(Ebam): دەين، قەر.

ابان(Eban): هـەيـڤـا دووێ يـا پاييـزێ و هەيڤا هەشـتێ ژ سـالا هەتاڤى كو دبێژنێ(آبان) ژى.

ابدالى(Ebdalî): يێ (ابـدال)ى ـ هەژارى ـ ناڤێ تائيـفـەكێ يە ل ئەڤـغـانسـتـانێ كـو نوكـه دبێژنێ(دەرانى).

ابر(Ebr): ئەور ـ جورەكێ ليفكى كو لەشێ خـوە پێ دشـۆن ـ پرتەكـا ئيسفەنجى كو زڤركى دادننه سەر و ئامانا پێ دشۆن.

ابر(Eber): سلال، بالا، ژۆر.

ابرنجك(Ebrencek): كـەهرەب ـ برويسى.

ابرو(Ebrû): برە، برى.

ابريز(Êbrîz): زێرێ خـورى و بێ غەش.

ابريشم(Ebrîşem): ئارمـيش، ئاڤلميش.

ابـزار(Ebzar): ئـالاڤ ـ هـەر تشتەكێ كو كارەك پێ بێتەكرن. (افزار، اوزار) ژى لكارن.

ابكار(Ebkar): كـشـتـوكـالێ ـ جوتيارى.

ابناخـون(Ebnaxûn): كـەلە. (انباخون) ژى لكارە.

ابـو عـطـا(Ebû 'Eta): نـاڤێ ئاوازەكا موزيكا ئيرانى يە.

ابيارى(Ebyarî): خەلكێ «ابيار ـ گـوندەكـە ل مـصـرێ» ـ جـۆرەكێ پەرۆكى يە ـ جۆرەكێ كوترانه.

ابیز(Ebîz): چریسکا ئاگری.

اپرویز(Epervîz): سەرکەفتی ـ خوەشتقی.

اپسان(Epsan): بەراڤ، هوسان. هەروەسا (افسان) ژی لکارە.

اپشک(Epşek): خوناڤ.

اپیشە(Epîşê-e): بێ کار.

اج(Ec- Uc): کولند.

اجامر(Ecamêr): کۆمەکا مرۆڤێن کو حەژ بەلبەلێ بکەن.

اجغار(Ecxar): ئاگرێ گەش.

اختر(Exter): ستێر ـ بەخت(ستێرا بەختی) ـ هەروەسا ناڤێ گیایەکی یە ـ چەرمەکێ چوارکوژی بسەرێ رمەکی ڤە(بۆ پتر زانیاری یا بنێرە: اختر کاویان).

اختر بین(Exter bîn): ستێر ناس ـ فالڤەکەر، خێڤزانک.

اختر شبگرد(Exterê şebgerd): دڕکەیە بۆ هەیڤێ و ئانکویا وێ، ستێرا کو ب شەڤ دگەریێت.

اختر کاویان(Exterê Kaviyan): هەر وەکی مە ل پێشتر گوتی اختر چەرمەکێ چوارکوژی بوو کو ب سەرێ رمەکێ ڤە گرێدان و ب گەوهەرێن جوراوجور د خەملاندن و کەسەک دا هەلگریت و دا ب بەر سوپای کەڤیت. سەر دەمێ هەخامەنشی یان و ساسانیان ئەڤ (ئەختەرە) هەبوویە و چێدبیت هێشتا کەڤنتر ژی بیت، ژ بەر کو ڤەکۆلەر دبێژن (kavi) ئانکوا وێ (شاه یان ژی شاهزادە)یە و وەکی دبێژن (اختر کاویان) ئانکو ئەختەرا شاهینیێ، هەرچەندە د داستانێن کەڤن دا هاتیە کو (اختر = درفش) یا کاوێ ئاسنگر بوویە، یێ کو زحاک قەلپ دای و فریدون ئانیە شوینێ.

اخترمە(Exterme): ئالا و هەسپ و چەک و هەر تشتەکێ وەکی وان کو د شەری دا ژ نەیاری بستینن(ب عەرەبی دبێژنێ غنیمە).

اختە(Exte - Axte): خەساندی(مەبەست ژێ مرۆڤێ بێ گون کو یێ دەنگێ وی وەکی ژنکا و موی ل سەروچاڤان نەهێن، یان ژی ئەو هەسپێن کو دهێنە خەساندن داکو قەلەو ببن).

اخروش(Uxrûş): دەنگ و هەرا، دەنگ و دۆر، قەرەبالغ.

اخسمه(Exsume): بیره.

اخش(Exş): قەدر و قیمەت و بها.

اخـــکــکــنـــدو(Exkekendû): خشخشوک.

اخکوک(Exkok): فـــێــــقـــیـێ نەگەهشـتی کـو لدەڤ مە پەیڤێن (کەرک و تویتک) لشوینێ دهێنە بکارئینان.

اخگر(Exger): پەل(رەژی یا ئاگـر پێڤە ـ گەش ـ).

اخم(Exm - Exme): کوریشکێن برهـ و ئەنیێ.

اخـــمـــو(Exmû): ئەنی گـرێ، برهـ تێکچووی، توبرە.

ادا(Eda): ناز و غەمزە ـ زارڤەکرن.

اداک(Edak): گـزیرتە، هشکی یا لناڤ دەریایێ.

ار(Er): کورتکری یا پەیڤا (اگر)، ئانکو: هەکـە، ئەگـەر، هەگـەر. دیسان کورتکری یا پەیڤا (ارە)یە ژی، ئانکو: مشار(منشار).

ارابه(Errabe-ê): ئەرەبـانا کـــو بدویڤ هەسپا ڤەدکەن.

اربو(Erbû): هرمیک.

ارتجک(Ertecek): بـرویـسی یێـن ئەسمانی.

ارتش(Ertêş): کـــۆمـــا ســـوپاییێن وەلاتەکی.

ارتشبد(Ertêşbud): بلندترین پلا لەشکەری یە لجەم ئیرانیان.

ارج(Erc): قەدر و قیمەت.

ارج(Erec): زاراوەکێ پیـڤـانێ یە، هەر ژ سـەرێ تبلێ تا دگـەهیـتـە دوماهیا ئەنیشکێ کو دورێن نیڤ میترێ یە.

ارجمند(Ercmend): ب قیـمەت، ب بها، رێزدار، هێژا.

ارجنه(Ercene-ê): ناڤێ ئاوازەکـا موزیکی یا کەڤنا ئیرانی یە.

ارچه(Erçê): هەرچەندە، هەکەرچی.

ارچـــین(Erçîn): دەرەجـــکـــێـــت پێسترکێ.

ارد(Erd): دروســـتـی و راســـتـی ـ پاکی، پاقـژی ـ ژێ هاتی، لایق ـ تورەبوون ـ ناڤێ فـریشـتـەکێ یە د ئاییێ زەردەشتیان دا کو زێرەڤانا مـــال و ســامـــانی یە ـ ناڤێ رۆژا بیـست و پێنجێ و ناڤێ زێرەڤـانێ رۆژا بیـــست و پێـنجێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی.

ارداد(Erdad): فێلباز و حیلەکەر.

اردب(Erdeb): شــــەڕ و شـــۆر ـ

جەنگ.

اردم(Erdem): هونەر و پیـــشـــە ـ کارێ باش ـ هەر ئێک ژ سورەتێن مەزنێن پەرتوکا «زەند».

اردە(Erde): کـــــــــونجی یـێـن قوتای(ئارکێ کونجی یا).

اردی(Urdî): کـــــــورتـکری یـا «اردیبهشت» کو هەیڤا دووێ یە ژ سالا هەتاڤی یان ژی باشتر بێژین هەیڤا دووێ یە ژ وەرزێ بهارێ.

اردیبهشت(Urdîbêhêşt): بنێرە: (اردی)ـ د ئایینێ زەردەشتیان دا، ناڤێ فریشتەکێ یە کو د جیهانا مـــــینەڤی دا نوینەرێ پاکی و پیـــروزیێ یە و د جـــیـــهـــانا خـاکی(گـویا زەمین)دا زێرەڤـانێ ئاگـــــری یە و وەکـــــیلێ رۆژا (اردیبهشت)ێ یە کو رۆژا سێیێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی، کو ئەڤ روژە لجەم ئیرانیان جەژن بوو و دگـــــوتنە ڤێ جـــــەژنێ (اردیبـــــهــــــشـــــــتگان ـ Urdîbêhêştgan).

ارس(Ers): روندک.

ارشک(Erşek): زەلام ـ نێـــر ـ ژ ناڤێن کەڤنێن ئیرانیان.

ارغ(Urx): کیفکویی بوون.

ارغـشـتـک(Erxuştek): رەقس و سەما ـ دەنگێ کو ژ لێکدانا تبلا رادبیت دەمێ سەماکەر گەلەک ب کەیف.

ارغـون(Erxon): هەسپێ کو حێل دکەتە غار.

ارگ(Erg): کەلها موکم کو دکەنە ئاڤاهیێ حوکمەتێ و ئەڤ کەلهە، کـەلهـەکـا بچـویکە کـو د ناڤ کەلهەکا مەزنتر دا دهێتە چێکرن.

ارمـــزد(Urmuzd): ســـتـــێـــرا «موشتەری» ـ ناڤێ رۆژا ئێکێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی.

ارمغان(Ermexan): خەلات و ئەو تشتێ کو رێڤنگ بۆ کەسەکی یان هندەکا دگەل خوە دئینیت دەمێ ژ وەغەرەکێ دزڤریتەڤە.

ارمگان(Êrmegan): فـێـرکـەر، مامۆستا، راهێنەر.

ارمـوی(Urmevî): بۆ وی کـەسی دهێتە گۆتن یێ کو خەلکێ باژێرێ «ئورمـــیێ» بیت کـــو باژێرەکێ کـوردسـتـانا ئیـرانێ یە، و هندەک ژی دبێژنە ڤی باژێری (رضائیه).

ارناوود(Ernawud): مللەتەکـە ژ

نەژادێ هندوئەوروپی کو ل وەلاتێ ئەلبانیا د ئاکنجی نە ـ ژنا شەرکەر و شەرهلێخ.

ارندان(Erendan): پەیڤـــــــا حاشاتیێ(حاشا، کلا).

اروانە(Ervane): جورەکێ حێشترا مێ یە.

اروند(Ervend): ئەزموون ـ رێنج ـ کوڤـان ـ ئارەزو ـ جادوو ـ فـێل، حیلە ـ توند و تیژ ـ ب هێز.

ارویـــس(Ervîs): د ئـــایـــینـــێ زەردەشتی دا ناڤێ بەرەکێ مەزنێ چوارگوشەیە کو ئالاڤێن عیبادەتی وەکی تەست و هاونی دادننە سەر.

ارە(Errê): مشار(ئامیرەکە بو برینا دار و ئاسنی و......هتـــــد، بکار دهێت).

اریب(Urîb): خـوەهر ـ چەمـیـای ـ شەت(بۆ پەرک و پەڕوک و زەڤیا) لکارە.

اریس(Erîs): زیرەک و هشیار.

اریش(Erîş): زیرەک و هشیار.

ازار(Êzar): شـــەل ـ هیـــزار(بنێ دیواری ژ رویێ ئەردی تا نێـزیکی ئێـک مـــــیـــــتـــــرێ) ـ بنێ ئاڤێ(کوبرترین جهێ ئاڤێ).

ازبر(Ezber): ژ بەر(حــــفـظ) [بۆ نموونـە هەگـــــەر هۆزانەکێ ژبەر بکەن]ـ ئەڤ پەیڤـــە د زمـــانێ عـەرەبی دا ئانکو زەلامێ ملپـان و ب زاخ و فـــارس ژی هەر ب ڤی واتای بکار دئینن.

ازدر(Ezder): ژ هەژی.

ازدو(Uzdo): جەوی، سترک.

ازغ(Ezx): ئەو چقـێن دارێ یێن کو لدەمێ کەزاخێ دهێنە برین ـ کێم و عەداڤ.

ازگات(Ezgat): دل پیس، دلخراب، دل ب گومان ـ بەدکار، خرابکار.

ازیرا(Ezîra): ژ بەرکو، چونکی.

اژکـهـــان(Ejkehan): تەنبـــەل، کەدوەر ـ کەڤر.

اسپرسا(Espersa): ئیرانییێن کەڤن ئەڤ پەیڤە بۆ پیڤانێ بکار دئینان، ئەو ژی دا کورە جەحێلەک بۆ دەمێ دوو دەقـیـــقـــا کـــەتە غـــار و ئەو مەسافا کو بەزۆکی دپیڤا دگوتنێ (اسـپـرســا) یەک کـو بەرامـبـەری (١٥٠ـ١٨٩)میترایە.

اســـپــرلوس(Êsperlos): تەلار، قەسرێن شاها.

اسپـری(Êsperî): ب داوی هاتی،

بۆراندی.

اسپندارمذ(Êspendarmez): د ئایینێ زەردەشتی دا، ناڤێ فریشتەکێ یە کو زێرەڤانا ئەردی یە و وەکیلا روژا پێنجێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی، هەروەسا ناڤێ هەیڤا دوازدێ و ناڤێ رۆژا پێنجێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی.

اسپیتمان(Êspîtman): نازناڤێ زەردەشت پێغەمبەری یە.

اسپیل(Espîl): کەسێ کو کارێ وی دزینا هەسپا بیت.

است(Est): هەستی، هێسک.

است(Est-Ust): کورتکریا اوستا (پەرتووکا ئایینی یا ئۆلێ زەرەدەشتییایە).

استاخ(Ustax): دلێر، ئازا، نەترس. «گستاخ» پتر لکارە.

استاره(Êstarê-e): ستێر ـ سازەکا مۆزیکێ یە کو ب سێ تێلانە ـ ئەڤ پەیڤە ب ئانکوا (نخێفک، پەردە و عەبا) ژی دناڤ زمانێ فارسی دا لکارە، هەرچەندە دیارە یا ژ زمانێ عەرەبی هاتیە وەرگرتن.

استاغ(Êstax): ستەور(گیانەوەر یان مرۆڤێ کو نەزێت).

استام(Ustam): لغاڤا هەسپی ـ زینا هەسپی ـ هەر تشتەکێ هەسپی کو ب زێر و زیڤی هاتبیتە خەملاندن.

استان(Ustan-Êstan): جە، جهێ راوەستیانێ، جهێ ئاکنجی بوونێ ـ پارێزگەه.

استبر(Êstebr): مەزن ـ ستویر ـ ب کەلەخ.

استخوان(Ustuxan): هەستی، هێسک ـ بەرک(وەکی بەرکێ خورمێ و بەرکێ مژمژێ...).

استر(Ester): هێستر(گیانەوەرەکە).

استردن(Usturden): تراشین ـ پاقژکرن.

استرش(Usturêş): بیر، مەربێل.

استره(Usture-ê): گویزان(ئالاڤێ سەر و روی تراشینێ بوو).

استم(Êstem): ستەم، زولم، زۆری.

استمگر(Êstemger): زۆردار، زالم، ستەمکار.

استن(Ustun): ستوین.

استنبه(Êstenbe-ê): کرێت ـ گر ـ ب هێز، دلێر ـ بۆ دێو و کابویسا دهێته گۆتن.

استوار(Ustuvar): موکوم ـ راست و دروست ـ بنەجە ـ جهێ باوەرییێ ـ پلەکا لەشکەری یە دناڤـبەرا (گروهبانێ ئێکەم و ستوان)ی دا.

استودان(Ustûdan): هەستیدانک ـ گـۆڕسـتـان ـ زیارەتێن زەردەشتیان.

استودن(Ustuden): پەسندان ـ پێهەلدان، مەدحکرن.

استور(Ustur): دەوارێ کـو باری بهەلگریت یان سـوارییێ قـەبویل بکەت، وەک: هەسپ و هێـسـتـر و......هتد. هەروەسا (ستور) ژی لکارە.

استوه(Ustuh): وەستیای، ماندی.

اسغر(Usxur): سیخور.

اسکدار(Eskudar): نامـەبەر ـ پییلک(قاصد).

اسکندان(Êskendan): کلیل و قفل.

اسکنه(Êskênê-e): پیـککرن(بۆ داروباری لکارە).

اسکیزه(Êskîzê-e): جـوتک هاڤێتنێن دەوارا.

اسن(Esen): جلکێ بەروپشت، جلکێ ڤـاژی ـ گـوندورێت باژێرێ «فارس».

اشپیل(Eşpîl): خەرزێ ماسی.

اشتاد(Eştad): ناڤێ فریشتەکێ یە د ئایینێ زەردەشـتی دا و ناڤێ روژا بیـسـت و شـەشێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی.

اشتر گاو(Uştur gav): زەرافە، (شترگاڤ پلنگ) پتر لکارە، ژ بەر کـو گـەردەنا وی وەکی یا هێشترێ یە و شاخێن وی وەکی یێن گاینە و رەنگێ وی ژی مینا پلنگی پنی پنی یە.

اشترلک(Uşterlek): کەردیکل، کـو بعـەرەبی دبێـژنێ (نعـام)، هەروەسا د فارسی دا (شترمرغ) پتر دهێتە بکارئینان.

اشتک(Êştek): قـومـاتک(ئەو پەڕوکێ کـو نوبزادەی دناڤ را دپێچن).

اشتلم(Uştulum): زۆر و ستەم ـ قەرەبالغ و حەشترحۆت.

اشرفی(Eşrefî): جۆرەکێ پارێ زێری یێ ئیرانی کو د کەڤن دا دهاتە بکار

ئينان و كێشا وى بەرامبەر (١٨ نوكا ـ زاراوەكە د پیڤانێ دا زێرنگر بكار دئینن ـ) بوو.

اشک(Eşk): رۆندک ـ چیكێن ئاڤێ.

اشكاف(Êşkaf): دەرز، كەلشت، شكەن ـ كون ـ كەنتورا پەرتووک و ئامانا.

اشكافتن(Êşkaften): دەرزین ـ كەلشین ـ كونبوون ـ دەرزاندن ـ كەلاشتن ـ كون كرن.

اشكفت(Êşkeft): ئەو تشتێ كو دەرز ڤێ كەفتی یان هاتیە كەلاشتن یان هاتیە كونكرن، بۆ نموونە هەگەر كونەک ل چیای ببیت دبێژنێ (اشكفت) یا كو ئەم دبێژینێ «شكەفت».

اشكل(Êşkêl): هەسپێ كو دەستێ وى یێ راستێ و پێ وى یێ چەپێ سپی بن ـ فێل و حیلە ـ قەلپ، سەختە.

اشک میغ(Eşkê mîx): باران، چیكێت بارانێ.

اشكنه(Êşkene-ê): ناڤێ خوارنەكێ یە ـ ناڤێ ئاوازەكێ یە ژ موزیكا كەڤنا ئیرانی ـ بادان(بادانا بسكێ).

اشكوفه(Uşkufe-ê): كولیلكا دارێ كو بەرى بەلگا دبشكڤن ـ هلاڤێتن(دل رابوون).

اشنوسه(Êşnûse-ê): بێهنشک، (اشنوشە، شنوشە، شنوسە، وستوسە، ستوسر) ژى لكارن.

اشو(Eşo): زەلامێ دلپاک و پیروز و ب وژدان ـ بەهشتی.

اشیهه(Eşîhe-ê): شهینا هەسپی، (شیهه) ژى دئێتە بكارئینان.

اصفهان(Êsfehan): كۆما سوپاه(اسپاهان) ـ ناڤێ باژێرەكێ مەزنێ ئیرانێ یە كو دبتە سەنتەرێ پارێزگەها دەهێ یا ئیرانێ ـ ناڤێ ئاوازەكا موزیكی یە.

اصفهبد(Êsfehbud): اسپهبد: فەرماندێ سوپای.

اعزام(Ê'zam): د فارسی دا ئانكو هنارتنا كەسەكی بۆ جهەكی.

اغلیسون(Êxlîson): كەسكوسور، كەسكوئالا(قوس قزح).

افت(Uft): كەفتن ـ كێمی، كێم و كاسی.

افتادن(Uftaden): كەفتن(چ ژ جهەكێ خوە بهاڤێنە ئەردی و

بکەڤیت، یان ژی ژ زێدە وەستیانێ خوە لسەر پێت خوە نەگریت).

افتالیدن(Êftalîden): رەشاندن - پەلاتەکرن - دڕاندن - کەلاشتن.

افچە(Efçe): هەلامەت. هەروەسا (مترس، مترسک، هراسە، داهل) ژی د زمانێ فارسی دا دئێنە بکار ئینان.

افد(Efd): سەیر، عنتیکە.

افدر(Efder): مام(برایێ بابێ)، هەروەسا برازا ژی لکارە(چ کچ بت، چ کوڕ). هندەک جارا (اودر یان ژی اخدر) بکار دئینن.

افدم(Efdum): دویاهی، سەرەنجام.

افراس(Efras): کاریز - کانی.

افزون(Efzûn): زێدە، پتر.

افسر(Efser): تانج(کولاڤێ شاهینییێ) - پلەکا لەشکەری یە.

افسردن(Efsurden): چرمسین - سار بوون - جەمسین - دلسار بوون - خەمگین بوون.

افسوس(Efsûs): زولم و ستەم - خەم و کوڤان - ترانە و یاری.

افسون(Efsûn): فێل و حیلە - قەلپ، سەختە.

افشار(Efşar): مالکەکا تاولێ(تاولە جورەکێ یاریێ یە) - ناڤێ ئاوازەکا موزیکا ئیرانی یە - تائیفەکا نەژادێ تورکایە کو ل ئازەربایجانا ئیرانێ و قەزوین و کەرمانێ دژین کو (نادر شاهێ ئەفشار - ئەوێ کو ل سالا ١١٠٠کوچی ژ دایک بووی و ل سالا ١١٤٨کوچی بوویە شاهێ ئیرانێ و ل سالا ١١٦٠کوچی هاتیە کوشتن - ژ ڤێ تائیفێ بوو).

افشک(Efşek): خوناڤ.

افشون(Efşûn): سێ تلک و ملهێب.

افشه(Efşe-ê): ساڤار - دانقوت.

افغان(Efxan): هەوار - ئاخینک - زێمار.

افگار(Efgar): کەسیرە، وەستیای - خەمگین - بریندار.

افندیدن(Efendîden): شەرکرن - هلێخستنا شەر و شەرەنیخا.

اقبیل(Êqbîl): ئقبال، بەخت - خوەشبەختی.

اکبیر(Êkbîr): پیس، کرێت.

اکدش(Êkdêş-Ekdeş): دوقوڕ،

گیانەوەر یان مرۆڤێ کو ژ دو نەژادا بیت(دەیک ژ نەژادەکی و باب ژ نەژادەکێ دیتر).

اکنون(Eknûn): نهۆ، نۆکە، نها. (کنون و نون) ژی لکارن.

اکوان(Ekvan): گولا ئەرغەوان ـ گونەهکار ـ ناڤێ دێوەکی یە د داستانێن شەهنامێ(شاهکارا ئەبولقاسم فردوسی)دا کو دگەل روستەمی شەر کر و هاتە کوشتن.

اگر(Eger): هەگەر، هەکە. (گر و أر) پتر لکارن ب تایبەتی د هۆزانان دا.

اگرچه(Egerçê): هەرچەندە، هەکەرچی.

الاخن(Elaxûn): ئاوارە و دەربەدەر.

الام(Ulam): ئەڤ پەیڤە ژ تورکی یا مەغولی هاتیە وەرگرتن و ل سەر دەمێ قەرەقویونلو و قەجەرا کەسەک هەبوو کو بەلاش خزمەتا مەئموورێ دیوانێ دکر و رێ نیشا وی مەئمووری ددا ژ گوندەکی بۆ ئێکێ دی کو دگوتنە وی کەسی یان وی رێ نیشاندەری: «الام».

الاو(Elav): گوری یا ئاگری.

البا(Ulba): خوارنەکە کو پێک دهێت ژ دل و مێلاک و پیشازێن لبەر دوهنی سۆرکری. (قلیه پوتی و حسرة الملوک) ژی لکارن.

الباد(Êlbad): کویرنج.

الپر(Elper): زیرەک ـ فێلباز.

الجخت(Elcext- Elçext): هیڤی ـ چاڤەرێ(بۆ وی کەسی دهێتە گوتن یێ کو چاڤەرێ ول هیڤیێ بت کو دێ خەلکەک هەر تشتا دەتێ، بلا نەی پێدڤی بیت ژی).

الدنگ(Eldeng): بێعار ـ کەدوەر ـ کولانی(یێ کو ل کولانا مەزن ببیت و هەر رۆژ ل مالا ئێکی بخۆت و ڤەخۆت).

الرد(Elerd): تورەکا مەزنە کو ژ ریسی دهێتە چێکرن و بۆ ڤەگوهاستنا (کا، شینکاتی، سلک و......هتد) بکار دئینن.

الست(Elest): ران، رەهن.

الفختن(Elfexten): کۆمکرن، خرڤەکرن. (الفاختن، الفخدن، الفغدن، الفنجیدن)ژی لکارن و بۆ جهێ کۆمکرنێ پەیڤا (الفنجگاه: Elfencgah) بکار دهێت.

الفیه(Elfiye): دەزگەهێ گوهنێلی

بێ زەلامی. «الفیه شلفیه»: ناڤێ پەرتوکەکێ بوو یا پری وێنێن رویس و دلبر کو «حکیم ازرقی شاعر» بۆ «طغان»شاهێ سەلجوقی بەرهەڤ کربوو و ناڤێ وێ کربوو [الفیه(کیر) و شلفیه(قوز)]، هەروەسا هندەک دبێژن «الفیه و شلفیه» ناڤێ دو ژنا بوویە.

الک(Elek): بێژینک.

الک دولک(Elek dulek): یاری یەکا بچویکایە کو ئەم دبێژینێ (ترانێ).

الکی(Elekî): کارێ بێهودە ـ ئاخفتنا کو راستی بۆ نەبت، (ئەم د کوردی دا لشوینا ڤێ پەیڤێ، پەیڤا «ژقەستا» بکار دئینین).

الگو(Ulgû): نموونە(خەیات و پێلاڤ چێکەر پتر بکار دئینن).

الم شنگه(Elem şengê): قەرەبالغ، هۆسە، دەنگ و دۆر.

النگو(Elengû): بازنک(ئەوێ کو ژنک بۆ جوانیێ دکەنە دەستێن خوە). (دستبند و دستیارە و دست برنجن) ژی لکارن.

الوار(Elvar): دەپێ پان و درێژ و ستویر.

الواط(Elvat): زەلامێ بێعار ـ فەلیتە و کولانی.

الوس(Elûs): سپی ـ هەسپێ سپی.

الیجه(Elîce): جۆرەکێ پەرۆکێ گەخگەخێ ئارمیشی یان هریێ یە کو ب دەستی چێدکەن.

امرداد(Emurdad): ناڤێ فریشتەکێ یە د ئایینێ زەردەشتی دا ـ ناڤێ روژا هەفتێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی ـ هەیڤا پێنجێ یا سالا هەتاڤی یە(مرداد).

امرود(Emrûd): هرمیک.

امروز(Êmrûz): ئەڤروکە(روژا کو ئەم تێدا)، بێی پیتا (ز) ژی گەلەک بکاردهێت.

امروزه(Êmrûzê): ڤی زەمانی، ڤی سەردەمی.

امسال(Êmsal): ئەڤ سالە(سالا کو ئەم تێدا).

امشاسپند(Emşaspend): فریشتە. د ئایینێ زەردەشتی دا ناڤێ هەر شەش فریشتێن مەزنێن پلە یەک(بهمن، اردی بهشت، شهریور، اسپندارمذ، خرداد، امرداد)بوو، و مەزنێ ڤان هەر

شەش فریشتا (سپنتامینو) بوو کو پاشان ناڤێ (ئاهورامەزدا) دانانە سەر.

امشب(Êmşeb): ئیشەڤ، ئەڤ شەڤە (شەڤا کو ئەم تێدا).

امل(Ummul): کەڤنەپەرێس (پتر بۆ وان ژنکا بکار دهێت یێن کو هێشتا گرێدای ب داب و نەریتێن کەڤن ڤە بن).

امیان(Emyan): چزدانکا چەرمی (چزدانکا پارا).

انار(Enar): هنار.

انار بن(Enar bun): دارا هنارێ.

انارستان(Enarêstan): باغێ هنارا.

اناهیتا(A-Enahîta): پیس نەبووی (پاک)ـ ناڤێ فریشتەکێ بوو کو وەکیلا ئاڤێ بوو کو پاشان گوتنێ (ستێرا زوهرە)؛ (اناهید) ژی لکارە و (ناهید) ژی کورتکری یا وێ یە ـ هەروەسا ناڤێ پەرستگەهەکێ بوویە ل هەمەدانێ و ل سەردەمێ «هەخامەنشی یا» ـ پەرتووکا ئاڤێستا، اناهیتا ب کچەکا جوان دایە نیاسین.

انبار(Enbar): عنبار.

انبارک(Enbarek): جەبلخانە، ئەڤ ناڤە ل سەردەمێ ساسانیان بۆ عنبارا چەکی دهاتە گۆتن، و ئەوێ کو لبەر دراوەستا دگوتنێ (انبارک سالار، یان ژی انبارک بذ).

انباز(Enbaz): هەڤتا ـ هەڤکار ـ شریک.

انباشتن(Enbaşten): عنبارکرن، خەزنکرن.

انباغ(Enbax): هەڤتا ـ هەڤکار ـ شریک ـ هەوی (دەمێ زەلام دکەتە دوو یا چەند ژن، ئەو ژن دبنە هەوییێن هەڤ).

انبان(H-Enban): هنبان.

انبردست(Enburdest): پلاییس، کێلبتان.

انبره(Enbere): گیانەوەرێ کو موی یان هریا وی وی وەریابیت ـ هەسپ و حێشترێ کو ئاڤێ پێ دکێشن.

انبست(Enbest): مەیین، جەمسین، قەرسین، رەق بوون (بو ماست و شیر و خوینێ دهێتە بکارئینان).

انبله(Enbele): تەمەرهند (فێقی

یەکە).

انبوب(Enbûb): بەرک و مەحفویر یان هەر تشتەکێ کو بێتە رائێخستن.

انبودن(Enbûden): ئافراندن، چێکرن، خولقاندن ـ چنین(گول چنین) ـ سەفتاندن(وەکی نقینکێن مالێ دەمێ کو لسەرێک دسەفتینن) ـ خڕڤەکرن و تژی کرن.

انبوه(Enbûh): پڕ، گەلەک ـ ئالوز و دناڤێکڕا.

انبوییدن(Enbûyîden): بێهن کرن.

انبیس(Enbîs): گەنم یان نوک و......هتد، کو گێرەکری بن و دابنە بای.

انتر(Enter): جۆرەکێ مەیمونکایە کو رانێت وێ د بێ موینە و کوریا وێ درێژە و سێرکباز بۆ کەناندنا خەلکی، وانا فێری کارێن سەیر و کەنیلۆک دکن.

انجمن(Encumen): جڤات.

انجوخ(Encûx): کوریشکێن سەروچاڤا یان لەشی ل ژێر کارتکرنا پیریێ.

انجیر(Encîr): هێژیر ـ کون.

انجیر بن(Encîr bun): دارا هێژیرێ.

انجیردن(Encîrden): کون کرن.

انجیره(Encîrê): کون(پتر بۆ کونا قۆنێ بکار دهێت).

انجین(Encîn): پرت پرت کری.

انچوچک(Ençûçek): دندکا هرمیکێ ـ هەر تشتەکێ هویر یان بچویک ـ مرۆڤێ بەژن کورت و هویر(قەزم).

انداختن(Endaxten): ئێخستن ـ هاڤێتن ـ رائێخستن.

اندازه(Endazê): چەنداتی ـ قەدارە ـ قەدر و قیمەت.

انداوه(Endavê): مالنج ـ شکایەت.

اندخس(Endexs): پشتەڤان.

اندخسواره(Endexsvarê): کەلە.

اندر(Ender): هوندر، ژ ناڤدا ـ هندەجارا دبیتە پێشگر و ب هەردوو رەنگێن (اندر، در) ل پێشی یا (فعل)ی دئێن و جارا ژی دبیتە پاشگر و بدویڤ (ناف)ی را دهێت و ئانکوا (زڕ) ددەت، وەکی(پدر اندر = زرباب).

اندربای(Enderbay): کـورتکری یا پەیڤـا «اندربایست»ە، ئانکو: پێدڤی، پێویست.

اندرخـور(Enderxor): هەژی، ب سەرڤە، لایق.

اندرز(Enderz): پەند، شیـرەت ـ وەسیەت، حیکایەت.

انـدرزگـــــــــر(Enderzger): نصحەتکەر ـ ل سەردەمێ ساسانیا دگوتنە مستەشار(راوێژکار)ی.

انـــــــدروا(Enderva-derva): ســـەرنـوخـین ـ هلاویســـــتی ـ سەرگەردان.

اندروب(Enderûb): گـــــــوری یاتی(جۆرەکێ ئێشا پویستی یە).

اندرورد(Enderverd): شـەلوارێ کورت.

انـدرون(Enderûn): هـونـدر، ژ ناڤدا.

اندک(Endek): پیـــــچـــــەک، کێم. [اندک اندک = پیچ پیچە، کێم کێم].

انـدک خــــــور(Endek xor): کێمخوارە.

اندمە(Endeme): بیرئانینا خەمێن کەڤن ـ گوتنا سەرهاتیێن نەخوەش و خەمگین.

اندوختن(Endûxten): خرڤەکرن، کۆمکرن، جەماندن.

اندول(Endûl): بەرک.

اندوە(Endûh): خـەم ـ کـۆڤـان ـ کەسەر.

انـدوە زدا(Endûh zuda): ئـەو تشت یان ئەو کەسێ کو خەما کێم بکەت.

اندوەفـــــزا(Endûh feza): ئەو تشت یان ئەو کەسێ کو خەما زێدە بکەت.

اندوهگســـــار(Endûhgusar): خـەمـخـور ـ خـوە شـریـک زانین د خەمێن ئێکێ دی دا ـ ئەو کـەسێ کو دلەی دلی کەسێ دلمای ددەت.

اندوهگین(Endûhgîn): خەمگین، دلتەنگ.

اندی(Endî): ب هیڤی بوون ـ سەیر ـ هەروەســـا ئانـکوا «بـوو ـ بلا ببت(باشە) ـ ماژخوەنە ـ بەلکی» ژی ددەت.

اندیشـمند(Endîşmend): خـودان هزر، رەوشەنفکر، رەوشەنبیر.

اندیشـە(Endîşê): هزر ـ دالغـە ـ گومان ـ ترس.

انر(Ener): هەر تشتەكێ كرێت و پيس ـ ترسناک.

انژه(Enje): نیسک.

انفـست(Enfest): تەڤنێ تەڤنپیرکێ، تەڤنێ داپیروشکێ.

انگ(Eng): زرکێتک ـ مێشا هنگڤینی ـ دۆب(دۆبا هنگڤینی) ـ ئاڤا فێقی(عصارة) ـ بۆریکێت کو ژ تەقنێ هاتبنە چێکرن و دناڤ دیواری یانژی ل بن ئەردی ڕا بۆ ڤەگوهاستنا ئاڤێ دهێنە بکارئینان.

انگار(Êngar): هەروەکی، هەچکو.

انگارده(Êngarde): چیڤانۆک ـ چیرۆک ـ سەرهاتی.

انگاز(Engaz): ئالاڤ.

انگبین(Engebîn- Engubîn): هێنگڤین یانژی هەر تشتەکێ شرین.

انگرده(Engurde): تلیا تری.

انگروا(Engêrva): هەڤشی. هەروەسا (زاغه و آغل) ژی دهێنە بکارئینان.

انگر مینو(Enger mînû): انگره مەئین یەوە: روحا خرابکار(ئەهریمەن)، د ئایینێ زەردەشتی دا ڕێبەرێ خرابیێ و نیشانا شەر و فەساد و پیسیێ و سەرۆکانیا پویچی و کرێتاهی و تاریاتیێ یە.

انگژ(Engej): بێر، مەربێل.

انگشت(Enguşt): تبل، تل(تلێن دەستی یان پێی).

انگشت(Engêşt): رەژی.

انگشتال(Engêştal): نەخوەش، نەساخ.

انگشتر(Enguşter): گوستیرک.

انگشت شمار(Enguşt şumar): کێم(تەمەت تلێن دەستا).

انگشته(Enguşte): ملهێب.

انگل(Engul): تلێن دەستا.

انگور(Engûr): تری؛ لێ هەگەر نەگەهشتی بیت دبێژنێ «غوره Xûrê».

انگورستان(Engûrêstan): رەزێ تری. هەروەسا (تاکستان، موستان، رزستان) ژی گەلەک لکارن.

انگور فرنگی(Engûr ferengî): دڕی، تری رەشک.

انگورک(Engûrek): بۆ بچویک کرنا تری دهێتە گوتن ـ جۆرەکێ

تەڤنپیرکایە ـ بیبیک(بیبیکا چاڤی).

انــــگــــوری(Engûrî): یــــا تری(مەبەست ژێ ئەو مەیە یا کو ژ تری دهێـــتـــە چێکرن) ـ یا باژێرێ(انگوریە، انگورا، آنقــرە، آنکارا، پایتەختێ تورکیا) کو د کـــەڤن دا لڤی باژێری جـــۆرەکێ شالا دهاتە چێکرن و یا ناڤدار بوو ب شالا ئەنگوری.

انگیــختن(Engîxten): لڤـاندنا تشتەکی ژ جهێ وی ـ دانەکاری ـ ئاراندن.

انگیزە(Engîzê): ئەگەر، سەبەب.

انوشــــە(Enûşe-ê): نـەمـــــر، هەردەمی، هەردەم شین.

انیران(Enîran): ناڤێ فریشتەکێ یە د ئایینێ زەردەشــتــی دا کـــو وەکیلە ب ژن ئینانێ ـ رۆژا سیهێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی ـ یێ نە ئیرانی ـ ژ بلی ئیرانێ.

انیـــسان(Enîsan): چیـڤـانۆک ـ ئاخفتنێن درەو و بێهودە.

انین(Enîn): گـوزکێ بچـویکێ کـو ژ تەڤنێ هاتبیتە چێکرن.

اوام(Evam): دەیـن، قــــــەر ـ رەنگ(لون).

اوباردن(Obarden): داعویران.

اودر(Evder): مام(برایێ بابێ).

اور(Ever): خـەبەر، جنێـو، قەسێن کرێت، فەحش.

اورا(E-Uvra): کەلە.

اورمـــزد(Ormezd): کــورتکری یا ئاهورامــەزدا(خــودایێ ئێکانە) ـ ناڤێ ستـێرا موشتـەری یە ـ ناڤێ فـریشـتـەکێ یە ـ ناڤێ رۆژا ئێکێ یە ژ هەمی هەیڤێن سـالا هەتاڤی. بۆ زانـینا هەر رۆژەکێ نـاڤێ خـــوە هەبوویە کـــو ئەو ژی ئەڤـــەنە: «اورمـزد ـ وهـمن ـ اردی بهـشت ـ شـهریور ـ سفندارمذد ـ خورداد ـ امــرداد ـ دیبـآذر ـ آذر ـ آبان ـ خیر ـ ماە ـ تیر ـ گوش ـ دیبمهر ـ مـهر ـ سروش ـ رشن ـ فـروردین ـ ورهرام ـ رام ـ باد ـ دیبـدین ـ دین ـ ارد ـ اشتاد ـ آسمـان ـ زامیـاد ـ مانترسفند ـ انارام».

اورنگ(Evreng): تەخت(تەخــتێ شــاهـینیێ) ـ عـــەقل و زانین ـ مەزناتی و جوانی.

اوستـام(Ostam): زین یان لغـاڤێ هەسپی.

اوشنگ(Evşeng): رستا کو جلکا پێ داددەن.

اولنج(Olênc): ئوبشـیێ تری کـو تلییێن تری پێڤە نەمابن.

اویارقلی(Evyarqulî): دەبەنگ.

اهتـوخـشی(Uhtûxuşî): یان ژی اهنوخوشي: صنعەتکار.

اهران(Ehran): تەبەرک.

اهرم(Ehrum): لهازە.

اهمر(Ehmer): طۆری، توبری.

اهوار(Ehvar): سـەرگـەردان، حەیران.

ایارە(Eyare): بازنک، دەستبەند.

ایاز(Eyaz): فـێنکە بایێ کـو ب شەڤ دهێت.

ایازی(Eyazî): خێلی، پۆشی(پاتێ رەشێ کو ژنک ب سەر چاڤێ خوە داددەن).

ایتـکین(Ît-Êytkîn): خـودانێ خانی.

ایتـوک(Ît-Êytûk): مـوژدە، مزگینی.

ایدر(Îder): ڤـێرە، ل ڤـێرە ـ نوکـە، نها، نهو، نهە.

ایدون(Îdûn): نوکـە، ئەڤ دەمـە ـ ڤێرە ـ ئاها هۆسا.

ایر(Êyr): قـونێـر و پرسکێن هوبر ـ ئالاڤێ گوهنێلیێ زەلامی(کیر).

ایرمان(Êyrman): مێهڤان.

ایزد(Îzed): خودا.

ایستادن(Îstaden): راوەستیان.

ایشان(Îşan): ئەو(جـهناڤێ کـۆم بۆ کـەسـێن سـیێ یێن نەدیار)، هەروەسـا وەک رێزگـرتـن بۆ (جـهناڤێ کت بۆ کەسێ سیێ یێ نەدیار) ژی دهێت.

ایمد(Eymed): گـێسن(جوتیـار بۆ قلێب کرنا زەڤیێ بکار دئینن).

این(În): ئەڤـە(جهناڤێ نیشـاندانێ بۆ نێزیکیێ)، ئەڤ جهناڤە هەکەر ببیـتە کۆم، بۆ مرۆڤـا دێ (اینان) بکار ئینن و هەگەر کۆما گیانەوەرا یان تشـتـا بیت دێ (اینهـا) بکار ئینن.

ایوار(Êyvar- Êyvare): ئێڤار.

ایـواز(Êyvaz- Êyvaze): خەملاندی.

ب(Ba): تیپا دووێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. هندەک جارا دهێتە گـوهارتن بۆ تیـپـا (و)، وەکی: (باز: واز = ڤـەکـری. یان آب: آو = ئاڤ)، و هندەک جـارا دبتـە (ف)، وەکی: (ابـزار: افــزار = ئالاڤ)، و ل هندەک جـهـان دبتـە (م)، وەکی: (غـژب: غـژم = لبـا تری) ـ ل دەستپێکا کارێ فەرمان ژی دهێت، وەکی: (برو: هەرە).

با(Ba): ئـامـــرازێ پەیـوەنـدیێ یە(دگـەل) ـ کـورتکریا پەیڤـا (بـاد)ە؛ ئـانـکـو: بـی، بـیـت، وەکی(زنـده بـا: ســاخ بی، هەر بژی) ـ پێشگرەکە د زمانێ کوردی دا بەرامـــبـــەر (ب)ە، وەکی: (بـاهـنـر«ب هـونـەر»، بـا ادب«ب ئەدەب» و......هتـد) ـ کـورتکریا (ابا) یا عـــەرەبی، وەکی: (ابا جعـفـر: با جعـفـر، ابا سـعـیـد: با سعید و......هتد).

با آفـــرین(Ba aferîn): هەژی پەسندانێ.

با ارز(Ba erz): گـرانبـهـا، هێـژا، بەرێز.

باب(Bab): باب ـ هەژی، لایق، ب ســەرڤــە ـ نســبــەت، حق، وەکی دبێـژن ب نسـبـەت یان دەرحـەقـا فـلان تشـتـی، د فـارسی دا دبێـژن (در باب فـلان چیـز) ـ بۆ پیـڤـانێ بکار دهێت بەرامبەر (٦٠)شێست گەزایە.

بابا(Baba): باب، باپیر، پیرەمێر.

بابزن(Babzen): سیخا کەبابا.

بابک(Babek): کـورتکریا پەیڤـا (باب)ە ئانکو بابێ بچـویـک ـ پەروەردەکـەر ـ جـهـێ باوەریێ و شول بنەجه.

بـابـو(Babû): کـــــــــورتـکـریـا پەیڤا (باب)ە ئانکو بابێ بچوبک ـ دەروێش یان مەزنێ دەروێشا.

بابوتە(Babûte-ê): گــوزکێ پری ئاڤ.

بابیزان(Babîzan): باوەشینک.

باترە(Batere-ê): دەف ـ بازنە.

بـــاتـــنـــگـــان(Batêngan): باجانرەشک.

باج(Bac): باج، خـویک ـ گـوتار ـ ئێک ژ مـەراسـیـمـێت ئۆلی یێن زەردەشـــتی یا ـ تاریـاتی و بێ دەنگی ل دەمێ دەســتـپـێـکرنا مەراسیمەکا ئۆلی ـ هەروەسا ئەو دوعـایێن کـو هێدی و لبن لێڤاڤە دخـوینن ـ ناڤێ ئێک ژ نڤـێـژێن زەردەشـتـیـا «سروش باج»ە ئانکو گـــوتنا ســـروش؛ ئەو ژی دەمێ سـپـێـدێ ژ خـەو رادبن و پشـتی دەست و روییێن خـوە دشـون ڤێ نڤێژێ بجه دئینن.

باجریزە(Bacurbuze-ê): هەژی ـ کـەسێ کـو بشـێت سـەرپەرشـتی یا هندەکێن دی بکەت.

باخت(Baxt): دۆڕا(خسارەت بوو).

باختر(Baxter): رۆژئاڤا، پەهلەڤی یا بۆ (باکور) بکاردئینان.

باخە(Baxe-ê): کویسەلە.

باد(Bad): با(هەوایێ کو بلڤلڤت). ـ وەرمـتـنا جـهـەکی ژ لـەشی لدەمێ ئلتـیـهـابێ ـ دفنبلندی(غـرور)ـ بۆ دوعـــایێ بـکـار دهێت ب ئانـکـویا «بی»، وەکی: (زنـده بـاد: ســـاخ بی، ســـاخ بت، هەر هەبت، هەر بژیت).

باداباد(Badabad): لشــوینا ڤێ رسـتێ دهێت: (چ دقـەومـیـت بلا بقەومیت).

بادافراە(Badefrah): سزا.

بادام(Badam): باهیڤ.

بـــادام بـــن(Badam bun): دارا باهیڤێ.

بادام سـیـاە(Badamê siyah): دڕکەیە بۆ چاڤێ دلبەرێ.

بادبان(Badban): ئەو خـیـڤـەتا کـو دئێخنە بەلەما دا بلڤلڤت، بعەرەبی دبێژنێ(شراع).

باد بدست(Bad bêdest): دڕکـەیە بۆ مرۆڤێ رویت و دەسـتـڤـالە و بێ شۆل.

بادبر(Badber): دڕکـەیە بۆ مـرۆڤێ مەدحۆک و چو ژێ نەئێت.

باد بروت(Badê burût): دڕکەیە بۆ کەسێ کو ژ بلی خوە کەسێ نەبینت(خوە گەلەک مەزن دبینت).

بادبز(Badbez): پاییز(وەرزێ پاییزێ).

بادپا(Badpa): دڕکەیە بۆ ب حێل ڕێڤەچوونێ(پتر بۆ هەسپی بکار دهێت).

بادپیما(Bad pêyma): بنێرە بادپا ـ بۆ مرۆڤێ بێکار و مفلس و درەوکەر و پرپێژ ژی لکارە.

بادخیز(Badxîz): جهێ کو گەلەک با لێ بهێت.

باد دار(Bad dar): وەرمەتی ـ دڕکەیە بۆ مرۆڤێ خوە مەزن بکەت ـ هەروەسا کارێ فەرمانە و ئانکو: وەسا هزر بکە کو بایە. یان ژی: چو هزرا ژێ نەکە.

باد دست(Bad dest): کەسێ کو گەلەک پارا سەرف بکەت.

بادرم(Badrem-rum): بێهودە ـ بێ کارتێکرن ـ ڤەمای.

بادرو(Badro): خانییێ هاڤینی کو هەرچوار رەخێن وی با تێرا بێت و بچیت.

بادروزە(Badrûzê): هەرۆک(یێ هەر رۆژ).

بادزن(Badzen): باوەشینک و پانکە.

بادسار(Badsar): عاقل سڤک ـ وەکی بای(مەبەست ژێ بۆ چوونێ).

بادسنج(Badsenc): دڕکەیە بۆ کەسێ کو د هزرا دا دگەهتە ئارمانجێن خوە ـ ئالاڤەکە کو پلا لەزاتی یا بای دیار دکەت و بعەرەبی دبێژنێ(میزان الرياح).

بادکنک(Badkunek): پفدانک ـ میزدانک، میزلدانک(مثانە).

باد گند(Badê gund): ئێشا «فتق»، وەرمتنا کو دکەڤتە گونا.

بادل(Badêl): دلێر، دلاوەر، عەگید، مێرخاس.

بادنجان(Badêncan): باجانرەشک.

بادنما(Badnema): ئالاڤەکە کو دادننە د رێیا بای دا، دا بزانن کا با ژ کیژ رەخی ڤە دهێت.

باد نوروز(Badê nûrûz): بایێ بهارێ ـ ناڤێ ئاوازەکا موزیکی یە.

بادوبود(Bado bûd):

دفنبلندی(غرور).

بادوبید(Bado bîd): بێ سوود، بێ مفا، بێهوده.

باده(Bade-ê): مەی.

باده پەرست(Badê perest): مەیڤەخۆر ـ مەی پەرێس.

بار(Bar): (بار)ێ هلگرتنێ ـ بچویک د زکێ دەیکێ دا ـ بەرێ دارێ(فێقی) ـ سفر یان هەر کەرەستێ کانی کو ب زێری یان زیڤی هاتبیتە طام دان ـ کیمیایا کو ب زەڤیێ وەردکەن ـ جار، کەرەت(ئێک جار، دو کەرەت) ـ بۆ مەزناهیێ دگەل ناڤێن خودێ دئێت کو کورتکریا (باریء)یا عەرەبی یە، وەکی (بارالله ـ باریء تعالی) ـ روخسەت، ئزنە، ئانەهـ ـ پاشگرە و ئانکویا کنار و تژیاتی یان مەشەیێ ددەت، وەکی(جویبار، رودبار) ـ هەروەسا هاتیە ژ «باریدن ـ بارین»، وەکی (اشکبار: رۆندک رێژ، خونبار: خوین رێژ).

باراه(Barah): کەسێ کو ل رێیەکا راست بچت ـ ب وژدان.

بارجامە(Barcamê): جهال ـ تێر.

باردار(Bardar): دارا ب بەر ـ ژنکا ب تشت(حال) ـ گیانەوەرێ ئاڤز.

باردیچ(Bardîç): دارەکێ درێژ کو ریتالەکا پەرۆکی ب سەرێ وی ڤەدکەن و وی پەرۆکی تەڕ دکەن و تەنویرێ پێ پاقژ دکەن.

بارک(Barêk): کورتکری یا (باریک)، ئانکو زراف.

بارکش(Barkêş): باربەر(حمال)، هەروەسا بو گیانەوەری و عەرەبانێ و ترومبێلێ ژی دهێت یێن کو باری بکێشن.

بارکش(Barkeş): خەمگین، خەمخور، خەمدار.

بارگاه(Bargah): ژ دو پەیڤێن (بار = روخسەت) و (گاه = پاشگرێ جهی، جهـ) پێکهاتی یە، ڤێکرا ئانکو ئەو جهێ کو شاه روخسەتێ بدەتە خەلکی کو وی لێ ببینن.. لڤێ داویێ ئەڤ پەیڤە هەر ب ڤێ ئانکویێ د ناڤ مە کوردا ژی دا پەیدا بوویە، لێ ئەم (بارەگەه) بلێڤ دکین.

بارگین(Bargîn): هەر تشتێ کو ئاڤێ تێدا یان ل پشت خرڤە

بکەن، وەکی: سکر، چاڵ.
بارو(Barû): دیواریَ کەلهیَ، شویرهە.
باروا(Bareva): هەژی، ب سەرڤە، لایق.
بارور(Barver): بنیَرە (باردار).
بارە(Bare-ê): هەسپ ــ تەرز و شێواز ـ ب نسبەت، دەرحەق(ب نسبەت فلان تشتی یان دەرحەق فلان تشتی) ـ جار، کەرەت ـ پاشگرە و ئانکویا حەژێکرنیَ ددەت، وەکی: (زنبارە = کەسیَ کو حەژ ژنکا دکەت. شاعر بارە = کەسیَ کو حەژ هوزانڤانا بکەت).
بارەبند(Barê bend): گۆڤ، جهیَ کو هەسپا لیَ گریَ بدەن.
باریدن(Barîden): باران ـ گژلوک ـ بارین ـ بەفر بارین.
باریک(Barîk): نازک ـ لەغەر ـ زراڤ.
باریک بین(Barîk bîn): زیرەک، هوشیار.
باز(Baz): پێشگرە و ئانکویا ویَ ب ویَ پەیڤیَ ڤە گرێدایە یا کو بۆ دبیتە پێشگر، وەکی(بازآمدن = هاتنەڤە، بازآوردن = ئینانەڤە، بازیافتن = دیتنەڤە)ـ کاریَ فەرمانە ژ (باختن = دۆراندن) ـ ئانکویا دۆراندی یان یاریکەر ددەت وەکی لدویڤ هندەک پەیڤا دهێت، وەکی: (جان باز = کەسیَ کو گیانیَ خوە گۆری تشتەکی یان کەسەکیَ یان ئارمانج و دۆزەکیَ بکەت، سرباز = ئەو کەسیَ کو ژ بۆ خاترا تشتەکی یان کەسەکی سەریَ خوە ژ دەست بدەت؛ حقەباز = کەسیَ کو یاریا ب حیلا دکەت(حیلەکەر)، کبوترباز = کەسیَ کو یاریا ب کوترکا دکەت ـ ڤەکری(دژی گرتی) ـ بازی(ناڤیَ فرندەکیَ نێچیریَ یە) ـ ژ سەریَ تبلا تا ئەنیشکیَ.
بازار(Bazar): بازار، سویک(جهیَ کرین و فروتنا تشتا)، هەروەسا بۆ قەیسەریێ ژی دهێت.
بازارگان(Bazargan): بازرگان(تجار)؛ هەر ژ ڤیَ پەیڤیَ یە: (بازرگانی = تجارة).
بازآورد(Bazaverd): خەلات(ئەو خەلاتێن کو لدەمیَ کەسەکیَ ژ وەغەرەکیَ بزڤریتەڤە، بۆ هەڤال و نیاسێن خوە بینیت)، (رەآورد،

سوغات، ارمغان و پیشکش) د زمانێ فارسی دا پتر لکارن.

بازپرس(Bazpurs): پرسیارکەر(کارمەندێ رێڤەبەرییێن پولیسا یان دادگەهێ دەمێ کو گونەهباری پرسیارپێچ دکەن).

بازپس(Bazpes): ل پەی، لدویڤ.

بازپیچ(Bazpîç): ئەو زرزرکێن کو بهنداڤ سەرێ بچویکی ڤەدکەن دەمێ دلاندکێ دا، دا بۆ خوە یاریا پێ بکەت.

بازجو(Bazcû): ڤەکولەر(کەسێ کو ژ ئالیێ دەولەتێ ڤە ل ئەشکەراکرنا هندەک نەپەنی یا بگەرییێت).

بازداشت(Bazdaît): رێگری ـ گرتن. هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە: (بازداشت کردن = زیندانکرن).

بازدم(Bazdem): هەوایێ کو مرۆڤ یان گیانەوەر هلدکێشیت دبێژنێ(دم = dem)، و ئەڤ هەوایە دەمێ کو دەردکەڤیتە ژ دەرڤە دبێژنێ (بازدم).

بازدید(Bazdîd): سەرەدان(دیدارکرن).

بازرس(Bazres): چاڤدێر.

بازرستن(Bazresten): ئازادبوون، رزگاربوون، قورتال بوون، ڤەرەستن.

بازماندن(Bazmanden): د جە دا مان ـ پاشڤەمان ـ وەستیان.

بازنشستن(Baznêşesten): روینشتن، خوە دانەپاش ژ کاری؛ هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە: (بازنشستە = خانەنشین).

بازو(Bazû): زەند(ژ ملی تا ئەنیشکێ).

بازودادن(Bazû daden): دڕکەیە ژ هاریکاری کرنێ.

بازولە(Bazûle-ê): جەنجەر.

بازە(Baze-ê): ڤەکری ـ گەلی(ناڤبەرا دو چیایا) ـ ناڤبەرا دو دیوارا، یان ژێ پانی یا کولانێ ـ د زاراوێ جوتیاری دا سنورێ کو دو زەڤی یا یان دو لاتکا ژێک جودا کەت.

بازهشتن(Bazhêşten): ئازادکرن، لێ گەڕان(بەلا خوە ژێڤەکرن).

بازی(Bazî): یاری، گەمە.

بازیگوش(Bazîgûş): ترانەکەر، کەسێ کو هەردەم حەز ژ یاریا بکەت.

باژرنگ(Bajreng): بەرگلیسکێ بچویکا ـ زەخمە(یێن کو ژنک بسەر مەمکێن خوە دادگرن).

باستار(Bastar): د کوردی دا ل شوینا «فلان» دهێت، فارس دبێژن: (باستار و بیستار) و ئەم دبێژین: (فلان و بێهڤان).

باستان(Bastan): کەڤن ـ بۆری ـ دێرین.

باستان شناس(Bastan şênas): شوینوارناس.

باسەرە(Basere-ê): زەڤی یا بەرهەڤ بۆ چاندنێ.

باسک(Basuk): باوشکێن خەوێ، (خمیازە، دهن درە، فاژ، ڤاژ، پاسک، پاشک) ژی لکارن.

با سنگ(Ba seng): ب سەنگ، ب قیمەت، گرانبها.

باسواد(Ba sevad): ئەو کەسێ کو بزانت بخوینت و بنڤیست، خوبندەوار.

باشام(Başam): پەردە.

باشامە(Başame-ê): عەبا ـ دەرسوکا ژنکا.

باشتین(Baştîn): فێقیێ کو ژ دارێ هاتبیتە چنین ـ ناڤێ گوندەکی یە سەر ب باژێرێ «سبزوار»ڤە.

باشگاه(Başgah): حەوشەک یان تالارەکی مەزن کو خەلکەک لێ خرڤە ببیت، چ بو وەرزشکرنێ ببیت یان ژی بو یاریکرنێ و بێهنڤەدانێ، لێ نۆکە پتر بۆ یاریگەها وەرزشی دهێتە بکاربرن.

باشنگ(Başeng): ئویشێ تری یێ هلاویستی ب دارمێوێ ڤە(چ هشک بت، چ هێشتا یێ تەڕ بت) ـ خیارێ مەزن کو جوتیاری هلگرتبیت بۆ تۆڤی.

باشنگان(Başengan): شێڤا خیار و گوندورا و تشتێن ژ ڤی رەنگی، هەروەسا (جالیز و پالیز و باغترە) ژی دهێنە بکارئینان.

باغچ(Baxeç): بێسیرە(ترێ نیڤ گەهشتی).

باغچە(Baxçê): باغێ بچویک.

باغ سیاوشان(Baxê Siyavuşan): ناڤێ ئاوازەکا موزیکا کەڤنا ئیرانی یە.

باغ شەهریار(Baxê Şehriyar): ناڤێ ئاوازەکا موزیکا کەڤنا ئیرانی یە.

باغ شیرین(Baxê Şîrîn): ناڤێ

ئاوازەکا موزیکا کەڤنا ئیرانی یە.

باغوش(Baxûş): گـەڤـزین ـ نقۆبوون د ئاڤێ دا.

بافتن(Baften): راچـانـدن، ڤەهاندن.

بافدم(Bafdum): سەرەنجام.

باک(Bak): ترس.

بال(Bal): زەندکێ مـرۆڤی، ژ ملی تا سەرێ تبلا ـ چەنگ(ئەندامێ کو فرندە پێ دفرن).

بالا(Bala): سلال، بلند ـ بەژن.

بالاخره(Bêlexerê): پەیڤـەکـا شـاشـە کـو د فـارسی دا کـەفـتـیـە کـاری، بەلێ هەرچەوا بت ئانکوێن (سەرەنجام، وەلحاصل) ددەت.

بالش(Balêş): بالیفک، پالگەهـ.

بالو(Balû): بەهلویلک، بالویل.

بالوایه(Balvayê): حاجی رەشک.

باله(Balê): ئەو پەرێن کـو مـاسی پێ مەلەڤانی یا دکەت ـ زاراوەکێ مـەحـەلی یێ باژێرێ سـمنانێ یە، ئانکو بێر، مەربێل.

بالین(Balîn): نڤـینـێ نڤـسـتـنێ، بالیـفک، ئەو جـهـێ کـو ل دەمێ نڤستنێ پالا خوە ددەنێ(ئەو جهە ژ نڤـینـکێ یێ کـو ژ سـەری تا سینگی دکەڤیتە سەر).

بام(bam): بانێ خـانی ـ سـپـێـدە زوی ـ د زاراوێ مـوزیـکـێ دا دەنگێ ستویرە(بم).

بامداد(Bamdad): سپێدە زوی.

بامره(Bamreh): رێکا کـو دچیـتـە سەربانی(دەرەجک، پێسترک).

بامزه(Bamezzê): تام خوەش.

بامس(Bames): پابەند، گرفتار.

بام غلتان(Bam xeltan): باگـوردان(یێ کـو سـەربانی پێ دگێرن).

بامه(Bame-ê): ریهـێن درێژ. یان ژی مرۆڤێ ریهـ درێژ.

بان(Ban): ئـێـک ژ پـاشـگـرێـن خـاوەنداری و پارێزڤـانیێ یە و ئانکویا (پارێزەر، خـودانکەر) ددەت، وەکی: (باغـبـان = کـەسێ کـو سـەرەگـوهیـا باغی دکـەت، دروازەبان = گـزۆلچی، دژبان = کـەسێ کـو زێرەڤـانیێ ل کـەلهێ دگریت) ـ بانێ خانی ـ کورتکریا (بانگ = ئاواز ـ هەوار).

بانگ(Bang): ئـاواز ـ هـەوار ـ (بانگێ نڤـێـژێ ژی هەر ژ ڤێ پەیڤێ هاتیە).

بانو(Banû): پەیڤا رێزگـرتنێ بۆ ناڤێ ژنکێ: خاتوین، خانم.

بـــانـــە(Bane-ê): رێـــڤ، شـەرمگەه(جـهێ کـو رێڤ لێ دهێن).

باور(Baver): باوەری، بروا.

باهار(Bahar): ترارک یان ئامـانێ کو زاد تێدا بیت ـ جۆرەکێ مقام بێژیێ یە.

باهت(Bahet): بەرەکێ سپی یە کو د کەڤن دا وەسا هزر دکرن کو هەر کەسێ کو لێ بنێریت، بێ حەمد دێ کەتە کەنی، (حجر الضحک) ژی دبێژنێ.

باهک(Bahek): ئازار و ئەشکەنجە ـ بیبیکا چاڤی.

باهم(Ba hem): ب هەڤـــــرە، ئێککگرتی.

بایا(Baya): پێـدڤی، پێـویست، (بـایـسـت، و دربـایـسـت) ژی لکارن.

باید(Bayed): ئیلەه، دڤێت(ئیلەه بچیت، دڤێت بچیت).

بـــایـــگـــان(Baygan): ئارشـیـڤـیـست(کەسێ کـو بکارێ ئاریشڤکرنێ رادبیت)ـ ئارشیڤ.

ببر(Bebr): پلنگێ خیچخیچی.

ببر بیان(Bebrê beyan): لدویڤ گـوتنا شەهنامێ(کتابا فـردوسی) ئەو جلکە یێ کـو روستـەمی دکـرە بەر خـوە دەمێ دچوو شـەرِا کـو ژ کەڤلێ پلنگی هاتبوو چێکرن.

بت(But): بـوت، پەیکەرێ مـرۆڤی یان گـیـانەوەری کـو ژ بەری یان داری یان ئاسنی بهـێـتە چێکرن و بێتە پەراستن.

بتـــاوار(Betavar): دوپاهیک، سەرەنجام.

بتـاییدن(Bêtayîden): رەهاکرن، ئازادهێلان.

بتفوز(Betfûz): دورماندوری دەڤێ گـیـانەوەری، هەروەسـا (بتـپـوز، برپوز، برفـوز، پتـفـوز، بتـفـور، بنفوز، بتغور و پوز)ژی لکارن.

بتگر(Butger): پەیکەرساز.

بتیا(Betya): سینگ.

بـتـــیـــــار(Betyar): رێـنج، خوەوەستاندن.

بج(Buc): هوندرێ دەڤی ـ بزن.

بجا(Bêca): د جهێ خوەدا.

بجز(Bêcuz): ژ بلی.

بجکم(Beckem): خـانیێ هاڤـینی

کو ژ هەرچەند رەخاڤە دەر و پەنجەر لێ هەبن.

بچم(Bêçem): لێکدای.

بچە(Beçê): زاروک، مندال.

بچەخوار(Beçêxwar): گیانەوەرێ کو بچویکێ خوە بخۆت.

بچەزا(Beçêza): هەر گیانەوەرەکێ کو بزێت(مەبەست ژێ نە هێککەر بت).

بخاری(Buxarî): سۆپە ـ خەلکێ باژێرێ بوخارا.

بختک(Bextek): کابووس، هەروەسا پەیڤێن: (خفتک، خفتو، برفنجک، درفنجک، فرنجک، فدرنجک، برغفج، برخفج، خفج، فرهانج، کرنجو و سکاچە) ژی لکارن.

بختو(Buxtû): برویسی ـ هەر تشتێ کو نرێنا وەکی یا عەورا ژێ بهێت.

بختور(Bextver): خودان بەخت، خوەش شانس، بەختیار، بەختەوەر.

بختە(Bexte-ê): قەلەو، ب خوەڤە ـ ربیتەکری ـ هەر تشتێ کو پویستێ وی، یان قەلپیشکێ وی ژێڤەکربیت، وەکی: (نوک، کونجی، نیسک، ماش، بزن، بەرخک و......هتد).

بخسان(Bexsan): شاراندی(بۆ ئاسنی) ـ چرمسی.

بخش(Bexş): باهر(حصة) ـ پشکەکا بچویک ژ باژێری.

بخشدار(Bexşdar): رێڤەبەرێ ناوچێ، دەڤەردار(مدیر ناحیة).

بخشنامە(Bexşnamê): بژاندن(تعمیم).

بخشودن(Bexşûden): لێبورین، عەفووکرن، هەروەسا پەیڤێن: (بخشایش، بخشش، بخشاینده، بخشوده، بخشایشگر، ببخشای، بخشنده) ژ ڤی ژێدەری نە.

بخون(Bexûn): ستێرا مەریخ.

بخیە(Bexyê): قەیدک، قولپک(درووینا جهەکێ بری ژ لەشی یان ژی هەر تشتەکێ دی).

بد(Bed): پاشگرە و ئانکوا (سەروەر و خودان)ی دگەهینت، وەکی: (سپهبد = سەروکێ سوپای، موبد = سەروکێ مغان«حەکیم و زانا و پێشەوایێ روحانی یێ زەردەشتی یا» ـ

خـراب، كـريت، كـو پتـر دگـەل پەيڤـەكا دى(ل پێشيـا پەيڤـەكا دى)دهێت، وەكى: (بدبو = بێـهن نەخـوەش: گـەنى؛ بدبين = يێ كـو ب چاڤێ گومان و بێ هيڤياتيێ ل پاشـەروژێ دنێـرت: رەشـبين؛ بدچشم = يێ كو ب چاڤەكێ كرێت ب نێريتە نامـويسا خەلكى: چاڤ حيز).

بداختـر(Bedexter): بێ بەخت، بەخت برەش.

بدست(Bêdest): بهوست.

بدهكار(Bêdêhkar): دەيـنـدار، قەردار.

بر(Ber): پێـشگرە و ئانكوا (ل سـەر، سـلال) ددەت، وەكى(برافـراشتن = هلدان«وەكى: هلدانا ئالاى»، برآمـدن = بلندبوون«وەكى: بلندبوون يان دياربوونا حەملێ ژنكا ب تشت»، بر روى = ل سەر«وەكى: تشتەكێ ل سەر مێزێ»)ـ بار(فێقيێ دارێ) ـ كورتكريا(برگ = بەلگێ دارێ)ـ هەمبێز، باغەڵ.

برابر(Beraber): بەرامـبـەر ـ هەڤكێش ـ روى ب روى ـ تەمەت هەڤ.

برادر(Berader): برا.

برادر اندر(Berader ender): براماک ـ هەروەسا بو وان برايێن كو بابێ وان ئێک بت لێ دەيكێن وان ئێک نەبن ژى هەر ئەڤە پەيڤە دئێتە بكارئينان.

برادرانه(Beraderanê): برايانە.

براز(Beraz): سپێنە.

برازنده(Berazendê): ژ هـەژى، بسەرڤە، لايق.

برافتاد(Beruftad): ژ بن چوو، نەما.

براى(Berayê): ژ بۆ، ژ بەر.

برباد(Berbad): خـراب، وێران، كاڤل.

بربست(Berbest): دەسـتـوور، رێسا(قاعدە)، شێواز.

بربستن(Berbesten): گـرێدان، پابەندكرن ـ ئامادەكرن ـ سوود ژێ هەلگرتن.

بربسته(Berbestê): بەسـتى(منجـمـد) ـ بێ گيان(جماد).

بربند(Berbend): ئێـلـەک، زەخـمـە(يێ كـو ژنک دادنـە سـەر

مەمكێن خوە).

برپا(Berpa): سەرپێ راوەستیان ـ پێ رابوون.

برتر(Berter): بلندتر.

برتن(Berten): یێ كو خوە مەزن بكەت و زێدە د خوە بگەهت(متكبر).

برتنگ(Berteng): تەنگا دەوارا ـ دەسبلینكێن كو بچویكا د لاندكێ دا پێ گرێددەن.

برجستن(Bercesten): خوەهاڤێتن(ج ژ جهەكێ بلند بۆ خوارێ یان ژ خوارێ بۆ سلال یان وەكی رێڤەچوونا كێچا).

برجسته(Bercestê): بلندبووی، دیارە(وەكی زكێ ژنكا ب تشت) ـ هەروەسا بۆ مرۆڤێ ناڤدار و مەزن ژی لكارە.

برخ(Berx): باهر، پشك، بەش.

برخاستن(Berxasten): رابوونەسەرخوە، ژ جه رابوون، ژ پێڤە راوەستیان.

برخج(Berexç): كرێت، پیس.

برخور(Berxor): شریك(شریكێ مرۆڤی د باهرا مرۆڤی دا).

برخورد(Berxord): ڤێككەتن(وەكی لێكدانا دو ترومبێلا) ـ هەڤدو دیتن.

برخوردار(Berxordar): خودان بەهرە.

برخی(Berxî): پچەك، هندەك، پشكەك ـ قوربانی، خوە گۆری كەر.

برخیزانیدن(Berxîzanîden): كەسەك ژ جه راكرن.

برد(Burd): بر(كارێ برنێ بۆ كەسێ یێ بەرزە) ـ سوودمەند(ئەوێ د قومارێ دا فایدە بووی)ـ ئەو مەسافا كو گولله دپیڤت هەر دەمێ ژ تۆپێ یان تڤەنگێ دەردكەڤیت و هەتا دكەڤیتە ئەردی.

بردابرد(Burdaburd): دەنگۆدۆر و هەنگامە.

بردادن(Berdaden): فێقی دان ـ بەر دان(مەبەست ژێ هەم بەرێ داروباری یە و هەم ژی بەردانا ب واتایا ئازاكرن و تەرك كرنە).

برداشتن(Berdaşten): راكرن(تشتەك ژ ئەردی راكرن) ـ هلگرتن(بۆ نموونە: هلگرتنا دەخل و دانی بۆ زڤستانێ).

بردبار(Burdbar): بێنفرەھ، سابر.

بردک(Burdek): تشتک، مامک ـ چیڤانۆک.

بردن(Burden): ڤەگوھاستن، برن(تشتەک ژ جھەکی بۆ جھەکێ دی برن) ـ برن(فایدە بوون د قوماریێ دا).

بردنگ(Berdeng): گرک، کومت.

بردە(Berdê-êh): تیپا(h) لدەمێ ئاخفتنێ باش نادەرکەڤت: خولام، خدام، بەنی.

بررسی(Berrêsî): ژ (بررسیدن) یا ھاتیە وەرگرتن، ئانکو: لدویڤچوون.

بر رفتن(Ber reften): چوونەسلال، بەرەڤ بەرزیێ چوون، ژێھەل چوون.

برز(Burz): بەژن و بال ـ بلندی ـ گر، چیا ـ مەزناھی ـ جوانی.

برز(Berz): کار ـ جوتیاری؛ (برزگر: جوتیار).

برزدن(Burzeden): د یاریا قومارێدا ئانکو تێکڤەدان(یا وەرەڤێن کۆمکانێ یان دۆمینێ).

برزم(Berzem): ناز، نازداری.

برزن(Berzen): تەنویر ـ سۆپە ـ سێھلا کو ژ تەڤنا جێرکا ھاتبیتە چێکرن و نانی لسەر بپێژن ـ کۆلان(زقاق)ـ تاخ(محلە).

برزە گاو(Berzê gav): گایێ جۆتی.

برزین(Berzîn): ناڤێ پەرستگەھەکێ بوو ل خوراسانێ، (آذربرزین، آتش برزین و آذربرزین مهر)ژی لکارن.

برس(Bers): ئەو دارێ کو دکەنە د دفنا حێشترێ را و دەست ھەفساری ب وی دارکی ڤەدکەن.

برساد(Bersad): ئێک ژ دعایێن زەردەشتیان کو بۆ بدویماھیک ئینانا نڤێژێ تێتە گۆتن.

برسان(Bursan): ئەژدەھا، مارێ مەزن.

برسان(Bersan): دۆشاڤا رەش.

برش(Burêş): برین ـ کۆپن(کارتێن کو بەرامبەری وان ئەرزاقێ حکومی پێ دھێتە وەرگرتن).

برشتن(Bêrêşten): براشتن.

برشمردن(Berşêmurden): دوبارە ھژمارتن.

برغمان(Berxeman): ئەژدەھا، مارێ مەزن.

برغندان(Berxendan): جەژن و خوەشی بێن کو ل رۆژێن دویماهییێ ژ هەیڤا «شعبان» دکەن، و ئەو مەیا کو ل وێ رۆژێ ڤەدخۆن ژ بەر کو ژ وێ رۆژێ و پاشتر تا ئێکی هەیڤا «شوال» دڤێت خوە ژ مەیڤەخوارنێ بدەنە پاش ـ هەروەسا بۆ جەژنا دویماهیا رۆژی گرتنێ ژی دئێتە گوتن.

برغو(Burxû): زڕنا، بۆق.

برغول(Berxûl): ساڤار، دانقوت.

برف(Berf): بەفر.

برفر(Berfer): قەدر و قیمەت.

برفنج(Berfenc): دژوار ـ رێکێن ئاسێ و دژوار(ئاستەنگ).

برکشیدن(Berkêşîden): کێشان بۆ سلال ـ ئینانەدەر ـ فێرکرن.

برگ(Berg): پەڕ(ورق) ـ بەلگێت داروباری ـ ساز و ئاواز ـ سامان.

برگردیدن(Bergerdîden): زڤرینەڤە ـ لدویڤ هاتن ـ لێ قولپین(وەکی ئێکێ خیانەتێ ل هەڤالەکێ خوە دکەت، دبێژنێ فلان کەس ل فلانی قولپی).

برگریزان(Bergrîzan): وەرزێ پاییزێ، دەمێ کو بەلگێن دارا دوەریێن.

برگزیدن(Berguzîden): هەلبژارتن ـ پەسەندکرن.

برگستوان(Bergustvan): زری و کومزری.

برگشت(Bergeşt): زڤرینەڤە.

برگماردن(Bergumarden): دامەزراندن.

برگه(Berge-ê): بەلگ ـ وەکی بەلگی ـ قەیسی ـ فیش.

برم(Berm): هش و بیر ـ کانی، کەهنی ـ چالا کو ئاڤ تێدا خڕڤە دبت.

برم(Berem): چارچووڤە یان سیخمێن کو دهێنە چێکرن دا شاکێن دارمێوێ یان کولندا و......هتد باڤێژنە سەر.

برمخیدن(Bermexîden): سەرسەری و نەگوهدار.

برمر(Bermer): هیڤیداری ـ چاڤەرێیاتی ـ مێشا هنگڤینی.

برملا(Bermela): ئاشکەرا، فاش.

برمنش(Bermenêş): حەژخوەکەر ـ خوەپەرێس.

برنا(Burna): خۆرت، لاو، تۆلاز ـ

گەنج، جحێل.

برناس(Bernas): های ژخـوە نە ـ نەزان ـ خەوتە.

برنامە(Bernamê): بەرنامە.

برنج(Bêrênc): مـەعدەنێ پرنجـوک کـو بو چێکرنا سـەمـاوەر و سـێنیکێت ترازی یا و... بکار دهێت ـ برنجێ خوارنێ.

برنجـار(Bêrêncar): زەڤـیـێت برنجی(جهێ کو برنجی لێ دکەن).

برنجن(Berencen): حـجـول و بازنک.

برندک(Berendek): گر، چیا.

برنشـاندن(Bernêşanden): سوار کرن ـ دانان(وەکی کەسەکی دادننە سەر کورسیکا دەستهەلاتداریێ).

بروت(Burût): سـمـبێل(مـویێ کـو لهنداف لێـڤـا سـەری یا زەلامی دهێن).

بـروشـک(Burûşek): ئـاخ، تـوز و غوبار، توز و عەجاج.

برومـنـد(Berûmend): باردار، ب بەر ـ کورتکریا پەیڤا «آبرومند»ە، ئانکو: ب هەتک(هەتکدار).

برون(Bêrûn): کورتکریا «بیرون»: ژ دەرڤە، هەندەران.

برە(Berrê): بەرخکا میهێ، خفشا خەزالێ.

برهنە(Burehnê): رویس، تازی؛ هەروەسا (لخت، ورت، تهک، لاج و غوشت) ژی لکارن.

برهوت(Berehût): ناڤێ نهـالەکێ و ناڤێ بیـرەکـا گـەلەک کـویرە ل «حـضـرمـوت» کـو دبێـژن (ارواح خـبـیـثـە) لێ د ئاکنجی نە، و چ جهێ گەرم و نەخوەش و بێ ئاڤ و گیا بت، ڤی ناڤی بۆ بکار دئینن.

برهود(Berhûd): نیڤ سۆتی.

بریان(Bêryan): براشتی(بۆ کەباب و تککا و......هتد).

بریدن(Burîden): برین، لەت لەت کرن.

بریدە گـیس(Burîdê gîs): کـەزی بری(د کـەڤـن دا ئـەڤ گـوتنە خـەبەر«جنێـو» بـوو کـو دگـوتنە ژنکا).

بریزن(Bêrîzen): بێژینک.

بریغ(Bêrîx): ئویشیێ تری.

برین(Berîn): یێ سـلال، سـلال تر، بلندتر، وەکی: (بهـشـت برین = بەهشـتا سلال). بۆ زانین پەیڤەک وەکی ڤێ پەیڤێ مـە یا د زمـانێ

کوردی دا ژی هەی لێ ئانکوا وێ نە وەکی یا فارسی یە، ئەو ژی: (بەرین = بەرفرەھ)ە، ھەروەکی دبێژن: (بەھشتا بەرین = بەھشتا بەرفرەھ).

بز(Bez): کورتکریا پەیڤا «بزم»، ئانکو: جەژن و میڤانی، جڤاتا کەیف و خوەشیێ ـ ئۆل و رێ و رەسم ـ گر، کومت.

بز(Buz): بزن.

بزداغ(Bêzdax): ئالاڤەکە کو ژەنگارا خەنجەر و شیرا و تشتێن وەکی وان پێ پاقژ دکەن.

بزدل(Buzdêl): درکەیە بۆ کەسێ ترسنۆک.

بزرگ(Buzurg): مەزن(چ قەبەیی یا تشتەکی بت، یان شیان و رێزگرتنا کەسەکی بت، وەک: «بەرێ مەزن، بابێ مەزن(باپیر)، مەزنێ ئویجاخێ و...).

بزرگوار(Buzurgvar): کەسێ مەزن و ھەژی رێزلێگرتنێ.

بزغ(Bezex): بەق؛ ھەروەسا(وزغ، غوک، غورباغە) ژی لکارن.

بزغاله(Buzxalê): کارکێ بزنێ.

بزغسمه(Bezexseme-ê): کەڤز(کو ل بەر لێڤا ئاڤێن نەلڤ دا دیار دبت و بەق ھێلینکا خوە دناڤرا چێدکەت).

بزغه(Bezxe-ê): کەپرا دارمێوێ.

بزک(Bezek): جوانکرنا سەر و روی یا.

بزم(Bezm): جەژن و میڤانی و کەیف و خوەشی و مەی ڤەخوارن.

بزماورد(Bezmaverd): بالۆلکا ھێکا کەلاندی(ساندەویچا ھێکا کەلاندی).

بزنگاه(Bêzengah): ئەو جھێ کو دز و رێگر رێڤنگا د شەلینن ـ درکەیە ژ وێ ھوزانێ یان پەخشانێ کو ھۆزانڤان یان نڤیسەر مەرەما خوە تێدا ئاشکەرا بکەت.

بزه(Beze): گونەھ.

بزەکار(Bezehkar): گونەھکار.

بزیدن(Bezîden): لڤلڤینا بای.

بژ(Bej): پەتیلێت بەفرێ.

بس(Bes): زێدە، گەلەک ـ بەس، تمام(کافی)، ئەڤە و(بسا، بسیار، ای بس، چە بسیار) ھەمی ژ ریشالێ خوە یێ پەھلەڤی (Vas) ھاتینە وەرگرتن.

بساردن(Besarden): کێلانا

زەڤیێ، قلێبکرنا زەڤیێ.

بساک(Besak): ئەفسەر ـ تانجا کو ژ گولا دهێتە چێکرن و د جەژن و بەریکانا دا دکەنە سەرێ کەسەکی.

بسان(Bêsan): وەکی.

بساوایی(Bêsavayî): ئێک ژ هەستێن پێنجینەیێن مرۆڤی کو مرۆڤ ب ڤی هەستی، هەست ب گەرمی و ساری و نەرمی و زڤری یێ دکەت و ئالاڤێ وی پویستێ لەشی یە؛ ب عەرەبی دبێژنێ(حاسة اللمس).

بسباس(Besbas): ئاخفتنا بێ مەعنە.

بست(Best): گرت(وەکی: دەرگەھ گرت) ـ سکر ـ گرێ ـ جهەکێ کو کەسەک ژ ترسا دا بچیتێ دا کەس وی نەگریت، وەکی جهێن پیروز یان خانیێن مەزن و ئاغەواتا ـ پچەکا ترياکێ کو تێرا جارەکا کێشانێ بکەت.

بست(Bust): بیستان، باغ، گولستان ـ ناڤێ باژێرەکێ کەڤنارە ل پارێزگەها خوراسانێ کو نوکە د ناڤ ئاخا «ئەڤغانستان»ێ دایە.

بستار(Bêstar): نە بنەجە، نە موکوم، لەقلەقۆک.

بستر(Bêster): دوشەک، نڤینک، جهێ نڤستنێ.

بستری(Bêsterî): کەسێ کو ل خەستەخانێ نڤاندی.

بستن(Besten): راپێچان(وەکی خەلاتەکی د ناڤ کاغەزەکی را بپێچن)ـ گرتن(قفل کرن)ـ بەستین(وەکی ئاڤ دبیتە جەمەد«بەستی»).

بستنی(Bestenî): هەر تشتێ کو ببیتە بەستی(نهو پتر بۆ دوندرمێ بکار دئێت).

بستو(Bestû): گوزک، جەرک.

بسد(Bussed): مەرجان.

بسراق(Busraq): یاقوتیا زەر.

بسغدیدن(Besexdîden): بەرهەڤ بوون، ئامادەبوون.

بسکلە(Beskelê): دارێ کو دادنن پشت دەری دا دەر نەڤەبیت.

بسیار(Bêsyar): گەلەک، زێدە، مشە، پر.

بسیج(Besîc): سامان ـ ساز و بەرگێن شەری ـ بەرهەڤبوونا قووەتا لەشکەری.

بش(Buş): موێ ستوێ هەسپی،

(یال) ژی لکاره.
بشتک(Buştek): گوزک، جەرک.
بشک(Beşk): خوناڤ ـ خوبسار.
بشک(Buşk): بسک.
بشک(Bêşk): ناز و نازداری.
بشکاری(Bêşkarî): جوتیاری.
بشکلیدن(Bêşkelîden): سەلخاندن ـ کەلاشتن ـ کونکرن.
بشکن(Bêşken): تل لێکدان لدەمێ سەماکرنێ و ئاوازگوتنێ.
بشکول(Bêşkûl): چالاک ـ مالێ کارکرنێ ـ زەحمەتکێش.
بشل(Beşel): پێکڤە نویسیای.
بشم(Beşem): مەلویل ـ خەمگین.
بشمە(Beşme): کەڤلێ گیانەوەرا.
بشن(Beşen): بەژن و بال ـ سینگ و بەر.
بشور(Buşûr): نفرین، دعایێن خراب، لەعنەت.
بشیز(Beşîz): ئامانێ ئاڤێ کو ژ چەرمی هاتبیتە چێکرن(راوی).
بغ(Bex): خودا، یەزدان.
بغا(Bexa): پویچە مرۆڤ.
بغاز(Bêxaz): سپێنە.
بغپور(Bexpûr): بغ = خودا و پور = کور(پسر): کورێ خودێ(ئەڤ پەیڤە نازناڤەک بوو کو د کەڤن دا دگوتنە شاهێن چینێ؛ هەروەسا (فغفور)ژی لکارە.
بغرنج(Buxrenc): ئاریشە ـ ئالوز ـ دژوار.
بغستان(Bexêstan): بوتخانە، جهێ کو پەیکەر لێ دهاتنە پەراستن.
بغل(Bexel): باغەڵ، هەمبێز ـ رەخ، بەرکێلەک.
بغند(Bexend): چەرم، پویستێ گیانەوەرا.
بفج(Befc): تفا دەڤی.
بفخم(Befxem): گەلەک، زێدە.
بفنج(Befenc): مارێ بێ ژەهر، مارێ کو زیانێ نەگەهینتە چو کەسەکی.
بکتر(Bekter): زری و کومزری کو جلکێن شەرینە و ژ ئاسن و پویلای دهاتنە چێکرن.
بکسە(Bukse-ê): پرتا گوشتی.
بکنک(Beknek): گیانەوەرێ کوری بری.
بکونک(Bekûnek): شیرێ کو ژ داری هاتبیتە چێکرن.
بگاه(Bêgah): ل دەم، زوی،

سپێدە زوی.

بگماز(Bêgmaz): مەی ـ جاما مەیێ.

بگنی(Begnêy-nî): جۆرەکێ مەیێ یە کو ژ برنجی یان جەهی دهێتە دروستکرن.

بل(Bul): پێشگرە و ئانکویا پر، گەلەک، ددەت، وەکی: (بلعجب = گەلەک سەیر) ـ سنج(دارا وێ وەکی دارا تەڤزێنەیە لێ تشتەک پێڤە دهێت کو بەرک و قەلپێ وێ وەکی یێ قەسپێ یە و تنێ تشتێ کو ژ سنجێ دهێتە خوارن ئارکە).

بل(Bêl): کورتکریا پەیڤا (بهل Bêhêl:کارێ فرمانە ژ هلیدن = هێلان): بهێلە، لێ گەرێ، ژێڤەبە ـ پەحنیا پێی.

بلادر(Belader-dur): زێر و تشتێن جوان کو ب ژنکا یان بویکا ڤەدکەن.

بلادە(Belade-ê): خرابکار ـ فاسق.

بلارج(Belarec): لەگلەگە.

بلال(Belal): گەنم شام، گەنمۆک.

بلبلی(Bulbulî): مەی، جاما مەیێ.

بلح(Beleh): خورما نەگەهشتی.

بلد(Beled): رێبەر ـ رێ نیشاندەر ـ کارەک زانین یان رێیەک نیاسین ـ هەر ب ئانکویا خوە یا عەرەبی کو «باژێر»ە د فارسی ژی دا لکارە.

بلسک(Belesk): حاجی رەشک.

بلسک(Bulusk-ş): سیخێن کەبابا.

بلغاک(Bulxak): فتنە ـ شورەش ـ تێکهاتن و تێکچوون.

بلغندر(Bulxender): سەربەردای، بێ هەفسار ـ بێ دین.

بلغندە(Bulxundê): سەرێک خرڤەبووی ـ مێدەک ـ رەخەکێ باری.

بلغور(Belxûr): ساڤار، دانقوت، شوربا ساڤارێ.

بلغونە(Bulxûnê): سۆراڤا ژنک ل روییێ خوە ددن.

بلفرخج(Bulferexc): پیس، کرێت، نەباش.

بلک(Bêlk): گوریا ئاگری.

بلک(Buluk): چاڤ گر.

بلکفد(Bulkefd): بەرتیل.

بلکک(Bêlkek): ئاڤــا تێــهن شیر(نیڤ گەرم).

بلکنجک(Bulkencek): سـەیر، عنتیکە، هەر تشتێ کو سەیر بت و کەنیا مرۆڤی پێ بهێت.

بلم(Belem): بـەلەم، قـــایکا بچویک.

بلند(Bulend): بلند ، درێژ، بەرز.

بلندین(Bulendîn): مــەلبــەنێ دەرگەهی ـ سەرەدەرا دەرگەهی.

بلوچ(Bulûç): کـومـرکـا دیکلی ـ ناڤێ نەتەوەکێ یە ل ئیـرانێ کـو ل بلوچستانێ د ئاکنجی نە.

بلوک(Bulûk): ناوچەکـا کـو چەند گـوند بسـەرڤـە بن ـ ئامـانێ مـەی ڤـەخـوارنێ ـ هەروەسـا پـەیڤـەکـا فرەنسی یە لێ د زمـانێ فـارسی دا گەلەک لکارە و ئـانکویا(دەستە = سـەفــتــە«وەکی پـارێ بلـوک» و کــۆمــەل، تـاگــیـــر«وەکی بلوکێ رۆژهەلاتی کو کومونیستن وبلوکێ رۆژئـاڤـــایی بـۆ وان وەلاتێـن نە کومونیست دهێتە گوتن»).

بن(Bun): شـەنگسـتـە، بنیـات، ئاسـاس ـ بن(وەکی: بنێ گـوهی، بنێ دارێ)ـ هەگـەر لدویڤ ناڤێ فـێـڤـی را بهـێت ئانکوا دارا وی فێقی ددەت یێ کو لدویڤرا هاتی، وەکی: (خرما بن = دارا خورمێ).

بناخـــواست(Bênaxast): بێی دلی(هەگەر مرۆڤ بێی دلێ خوە ب کارەکی رابیت).

بناغ(Benax): کنف، وەریس، داڤا ئـارمــویشـی ـ هەوی(دو ژنا گــەر شـوی ب مـێرەکی کرن هەردو دبنە هەوییێن هەڤدو).

بنام(Bênam): ناڤدار ـ هەڤناڤ.

بناور(Bunaver): هەر تشتەکێ ب ریهـ و ریشـــال ـ کـوبر ـ قـونێــرا مەزن.

بنجک(Buncek): گلولکا پەنبی.

بنجل(Buncul): تشــتێ ب کـێـر نەهاتی کو بکرِ بۆ نەبن.

بند(Bend): گــەه(جــهێ پێکڤــە نویسیانا دو هەستیا د لەشی دا) ـ پشکەک ژ پەرتوکێ یان یاسـایێ ـ وەریس یان زنجیــرا کـو گـیـانەوەرا پـێ گـــــــرێددەن ــ سـکـر ــ دبێژنە(٤٨٠ـ٥٠٠)پەرا:(یک بند = بەندەک) ـ د یاریا خوەلێکدانێ دا هونەرێت ل ئەردی خستنێ نە.

بندار(Bundar): مـالدار، زەنگین،

خودان باغ و بیستان.

بند انداز(Bend endaz): ژنکا کو سەر و رویێ ژنکا حەفاف بکەت.

بند تنبانی(Bendê tenbanî): هوزانا بێ مەعنە و بێ کێش و سەروا.

بند شهریار(Bendê Şehryar): ناڤێ ئاوازەکا کەڤنا ئیرانی یە.

بنده(Bendê): خولام، بەنی.

بندەوار(Bendêvar): وەکی بەنی یا، وەکی عەبدا.

بندیه(Bendîmê): مەهیک، قومچە، قولپک.

بنساله(Bunsalê): دانسال، دانعەمر، ئێختیار، پیر.

بنک(Bunek): شویندەوس، شوینپێ.

بنکران(Bunkeran): بنێ قازانێ، ڤەرەنیکا بنێ قازانێ.

بنگان(Bêngan): فنجان، پەیالە.

بنگاه(Bungah): جهێ کرین و فرۆتنێ ـ خانی.

بنگره(Bengere): ئەلاک(ئاوازێن کو دەیک بۆ زاروکێ خوە دبێژت تا کو زارۆکێ خوە بنڤینت).

بنگش(Bunguş): داعویران.

بنلاد(Bunlad): ئاساس، بنیات، شەنگستە.

بنو(Bunû): بێدەر، بێدەرا گەنمی یان جەهی.

بنوان(Bunvan): زێرەڤانێ بێدەرێ، زێرەڤانێ زەڤیا چاندی.

بنه(Bune): جھ ـ خانی و دوکان ـ جل و بەرگ ـ بار و پێدڤیاتیێن سەفەرێ ـ ریھ و ریشال ـ بنیات.

بنیاد(Bunyad): بنیات، شەنگستە.

بو(Bû): بێھن ـ کورتکریا (بود Buved = ببت، وەسا بت).

بواشه(Bevaşe-ê): ملھێب.

بوب(Bûb): مەھفویر، بەرک یان ھەر تشتەکێ کو بێتە رائێخستن.

بوبرد(Bûburd): بلبل.

بوبک(Bûbek): ھوپ ھوپک(ھدھد).

بوته(Bûtê): تراش ـ جۆرەکێ نەخشی یە لسەر پەرۆک و جلکا دھێتە چێکرن ـ کەزی و بسک ـ ئامانەکێ بچویکە کو زێر و زیڤی تێدا دحەلینن.

بوتیمار(Bûtîmar): بالندەکێ

مـاسی خۆره کو نکلێ وی درێژه و کــوریکا وی کــورته و پەڕێن وی سپی و کەسک و شینن، پتر ل بەر لێـڤا رویبـارا نێـچیـرا مـاسی یا دکـەت.. دبێـژن ئەڤ فـرنده چەندا تێـهنی بیت ئاڤێ ناڤەخوّت تا کو مەجبور دبت و دبێژن ئەڤ فرنده ل جـەم خــوه وەسـا هزر دکـەت کـو هەگـەر ئاڤ ڤـەخوار دێ ئاڤ کـێم بیت، ژ بـەر هنـدێ ژی نـاڤێ ڤـی باڵـندەی بۆ دڕکـــه دادنـنه ســەر کەسێن قەلس(بخیل).

بوجار(Bûcar): کەسێ کو کارێ وی پاقـژکرنا گـەنم و جـەهـ و نیـسک و...... بت.

بودن(Bûden): بوون.

بـور(Bûr): ڕەنـگـێ زێـری، زەر یـان سۆرێ ڤەبی، هەسپێ سۆر ـ بۆ وی کـەسی دهێــتــه گـوتن یێ کـو ب کــارەکی رابـبـیت و د دەرهەق وی کاری دەرنەکەڤیت و لداویێ شـەرم بکەت ژ کردارا خوه.

بوران(Bûran): سـڕا دژوار و زریان پێکڤه.

بوز(Bûz): هەسـپـێ کـو بلەز بکەتە غار ـ بۆ مرۆڤێ زیرەک ژی دهێت.

بوزینه(Bûzînê): مـەیموینـک(ئەوا بچـویک و کـوری درێژ و رانکێت وێ بێ موی).

بوژنه(Bûjenê): کولیلک، بشکوژ.

بوشـاسپ(Bûşasp): خـەو، خـەونا خوەش.

بوف(Bûf): بوم، کوند.

بوقلمــون(Bûqlemûn): پەڕۆکێ ڕەنگین ـ عەلۆک.

بوک(Bûk): خـــــوەزی، بـەلـکـی، چێدبت.

بوگــان(Bûgan): مـــالـبـــچـــویـک، هەروەسـا (بون، بچـەدان، زهدان، بـویگان، پـوگـــان، بـوهـمـــان) ژی لکارن.

بوم(Bûm): جه، وار.

بومهن(Bûmehen-Bûmhen): بیــــــڤــــــەلەرز، بوومـــــــەلەرز، ئەردهژ(زلزال).

بون(Bûn): مـــالبـــچـــویـک ـ باهر، پشک ـ بنێ هەر تشتەکی.

بویژه(Bêvîjê): ب تایبەت.

بویه(Bûye-ê): ئارەزو، هیڤی.

بوییدن(Bûyîden): بێهن کرن.

به(Bêh): باش، قـەنج ـ بیـهـ(دارا بیهێ).

به(Beh): پەیڤا سەرسورمانێ یە(پەح، وەح، حەو، و......هتد).

بها(Beha): قیمەت، نرخ، بوها.

بهار(Behar): وەرزێ بهارێ ـ بوت، بوتخانە ـ پەرستگەهـ، هەروەسا ناڤێ پەرستگەهەکێ یە ل «بلخ» کو (نوبهار) ژی دبێژنێ.

بهاران(Beharan): دەمێ بهارێ.

بهارە(Beharê): بهارە(ئەو تشتێ کو ل بهارێ شین دبیت و تێتە بەری).

بهاری(Beharî): ئەو تشتێ کو یێ بهارێ بت، وەکی: (ئەورێن بهاری، بارانا بهاری).

بهاز(Bêhaz): هەسپێ رەسەن کو بەرددەنە ناڤ ماهینا دا ب کارێ گوهنێلیێ رابیت.

بهامین(Behamîn): وەرزێ بهارێ.

بهانە(Behanê): هێجەت، مهانە.

بهبود(Bêhbûd): (بەرەڤ باشی، ساخلەمی و سلامەتی)یێ چوون.

بهتر(Bêhter): باشتر، قەنجتر، چێتر.

بهداری(Bêhdarî): وەزارەت یان رێڤەبەریا ساخلەمیێ.

بهدین(Bêhdîn): کەسێ کو ئۆلەکێ باش هەبت ـ ئۆلا زەردەشتی کو (دین بهی) ژی بۆ دهێت ـ کەسێن کو ب دویڤ ئۆلا زەردەشتی کەتین کو کۆما وێ دبت(بهدینان).

بهر(Behr): باهر، پشک، بەش ـ ژ بۆ، ژ بەر(وەکی: از بهر تو = ژ بۆ تە، از بهر فلان چیز = ژ بەر فلان تشتی).

بهرام(Behram): ستێرا مەریخ ـ ناڤێ رۆژا بیستێ ژ هەر مەهەکا سالا هەتاڤی ـ ناڤێ فریشتەکێ.

بهرامن(Behramen): یاقووتا سۆر ـ پەرۆکێ ئارمویشی یێ رەنگین ـ سۆراڤ.

بهرامە(Behrame-ê): ئارمویش ـ جلکێ کەسک ـ ناڤێ دارەکێ یە کو لشوینێ پتر «بیدمشک» لکارە.

بهرە(Behrê): باهر، پشک، بەش ـ سوود، مفا.

بهزاد(Bêhzad): نەژاد باش، رەسەن ـ ناڤە بۆ کورا.

بهشت(Bêhêşt): بەهشت.

بهم(Bêhem): دگەلێک، بهەڤرە.

بهمن(Behmen): هەیڤا یازدێ یە ژ سالا هەتاڤی کو دبیتە هەیڤا دووێ ژ وەرزێ زڤستانێ ـ ناڤێ رۆژا دووێ ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی ـ ناڤێ فریشتەکێ د ئۆلێ زەردەشتی دا ـ رەنیا بەفرێ ـ ناڤێ گیایەکێ پر ستری یە کو ل چیای شوین دبت.

بهـــــمنگان(Behmengan): جەژنەکا کەڤنا ئیرانیایە کو ل رۆژا دووێ ژ هەیڤا بهمن دگێران.

بهنانە(Behnane-ê): بنێـــــرە (بوزینە).

بهوش(Bêhûş): هشیار، سەرخوە.

بهیزک(Bêhîzek): د کەڤن دا هەر هەیڤ (٣٠) شەڤ و رۆژ بوون ئو هەر سال (١٢) هەیڤ بوون ئەڤە دکەت (٣٦٠)رۆژ؛ مە پێنج رۆژ دمینن تا کو سالا مە دروست بیت چونکی یا زانایە سالا ئاسایی (٣٦٥)رۆژ و (٥) دەمژمێر و (٤٨)دقیقە و (٤٩)ثانیەنە، لەورا پێنج رۆژ دهاڤێتنە سەر (٣٦٠)روژا دا کو سال تمام ببا و دگوتنە وان پێنج رۆژا «بهیزک». دیسان هەر چار سالا جارەکێ سال دبیتە «سالا کەبیسە» کو دەمژمێرێن زێدە ژ هەر سالەکێ کۆم دکەنە سەرێک و دبیتە نێزیکی رۆژەکێ و دبێژنە وێ رۆژا ب کەم و کورێ: «اورداد».

بهین(Bêhîn): باش، باشترین ـ هەفتی(اسبوع).

بی(Bî): بێ، وەکی: (بی آب = بێ ئاڤ).

بیابان(Bîyaban): دەشت، ئەردێ پان و بێ ئاڤ و شینکاتی.. ئەڤ پەیڤە د بنیات دا (پەهلەوی)یە.

بیات(Beyat): ژ ئاوازێن کەڤنێن ئیرانیا (بیات اصفهان، بیات ترک) ـ ناڤێ ئێلەکێ ژ ترکێن ئیرانێ ـ ناڤێ کەلهەکێ یە ل (لورستان)ێ.

بیاستو(Beyastû): باوشکێن خەوێ ـ بێهنا کو ژ دەڤی دهێت.

بیاوار(Beyavar): شۆل، کار، پیشە.

بیباک(Bîbak): بێ ترس، نەترس.

بی بندوبار(Bî bendo bar): سەربەردای، بێ هەفسار(بۆ وان کەسا دهێت گوتن یێن کو پابەند و گرێدای ب داب و نەریتێن جڤاکێ

خوەڤە نەبن).

بی بی(Bîbî): خـاتوین، خـانم ـ ژنکا باش ـ داپیـر(دەیکا بابێ، یان دەیکا دایێ).

بی پایاب(Bî payab): دەریـایـا کویر.

بیجا(Bîca): بێ جھ(چ بۆ مرۆڤ و گیـانەورێن بێ خـانی و هێلین، چ بۆ پەیڤێـن نەراست و نە دجھ دا)، هەروەسـا (بێ هەڤـال) ژی دئێت وەکی: (خندەء بیـجا = کەنییێ بێ هەڤال) یێ کو ب تشتـەکی بکەته کەنی کو نە جهێ کەنی بت و کەس ژ بلی وی بخوە پێ نەکەنت.

بی چشم و رو(Bî çeşmo rû): درکـەیەکـە مـینا یا کـوردی، دەمێ دبێـژت: فــلان کــەس (بێ سەروچاڤ)ە.

بیچون(Bîçûn): بێ هەڤتا.

بیخ(Bîx): بنێ هەر تشتەکی.

بیـختن(Bîxten): تشـتــەک ل بێژینکێ کرن.

بید(Bîd): دارا بی یێ.

بیداد(Bîdad): زولم، ستەم.

بیدار(Bîdar): هشیار، نەنڤستی.

بیداشت(Bîdaşt): بێ خەبەر، های ژ خوە نە.

بیـدخ(Beydex): هەسـپێ ب لەز بچیت و یێ شەڕی بیت.

بیـدخت(Bîduxt): سـتـێـرا ناهید(زهرة).

بیر(Bîr): نڤینک، جهێ نڤستنێ، جلکێن نڤـسـتنێ ـ برویسی ـ تۆفان.

بیرم(Beyrem): جۆرەکێ پەڕۆکێ تەنک کو ژ بەنکا هاتیە چێکرن.

بیـرو(Bîrû): کـیـسکێ پارا ـ بێ شەرم.

بیرون(Bîrûn): ژ دەرڤە.

بیزار(Bîzar): بێزار، پەریشان و ب پاتک ـ رەڤۆک ژ تشتەکی، کەسێ کو ژ تشتەکی برەڤیت و کەرب ژێ ڤەببیت.

بیست(Bîst): هژمارا (٢٠).

بیستون(Bîstûn): بێ ستوین ـ بێ ئاسـاس ـ ناڤێ چیـایەکێ یە ل ئیـرانێ کـو د چیـرۆکـا شـیـرین و فەرهاد دا یێ ناڤدارە.

بیسـراک(Bîsurak): حـێـشـتـرـ هێستر.

بیش(Bîş): زێدە، گەلەک، فراوان.

بیشتر(Bîşter): پتر، زێدەتر.

بیشترین (Bîşterîn): پترین، زێدەترین.

بیشە (Bîşê): بیش، جهێ تێر داروبار.

بیغار (Beyxar): تەعن، چک.

بیغال (Bêyxal): رم ـ تیر.

بیغولە (Bîxûlê): کونج، کوژی، قورنەت ـ کاڤل.

بیکران (Bîkeran): بێ دویماهی، بێ پایان.

بی کیار (Bî kêyar): چست و زیرەک.

بیگار (Bîgar): سوخرە (کارێ کو ب زۆری و بێ بەرامبەر ب ئێکی بدەنە کرن).

بیگانە (Bîganê): بیانی، نەنیاس، غەریب.

بیل (Bîl): بێر، مەربێل.

بیلک (Bîlek): تیرا دو سەر، تیرا کو سەرێ وێ پان بیت ـ مەربێلا بچویک.

بیلە (Bîlê): بنێرە (بیلک)ـ ئەو بەفربێن کو قایکا بێ دهاژۆن ـ گزیرتە.

بیم (Bîm): ترس.

بیمار (Bîmar): نەخوەش، نەساخ.

بیمناک (Bîmnak): ب ترس، ترسدار، ب سەهم.

بینا (Bîna): ب چاڤ، کەسێ کو دبینیت (یێ کو هەر دو چاڤێن وی د ساخلەم بن بۆ دیتنێ).

بیناس (Bînas): کولەک، پەنجەرە. هەروەسا پەیڤێن (پیناس و پیناسک) ژی لکارن.

بی نماز (Bî nemaz): کەسێ کو نڤێژا نەکەت ـ درکەیە بۆ ژنکێن د (عادێ: بێ نڤێژاهیێ) دا، بێ نڤێژ.

بینندە (Bînendê): بینەر، تەماشەڤان ـ چاڤ.

بینە (Bînê): جهێ کو جلکێن خوە لێ دئێخن بەری بچن د حەمامێ (سەرشویێ) ڤە.

بینی (Bînî): دفن، کەپو، پۆز.

بینی کردن (Bînî kerden): دفنبلند (مغرور).

بیوارە (Bîvarê): بێ کەس، غەریب، تنێ، بێچارە، بیانی، نەناسیار.

بیواز (Bîvaz): شەڤرەڤینک، چەکچەکیلە.

بیور (Bîver): دەهـ هزار (دەهـ هزار

دانە ژ تشتەکی).

بیـوراسب(Bîver esb): خـودانێ دەه هزار هەسـپا (نازناڤێ ضـحاک ی یە).

بیوس(Bêyûs- Beyûs): ئومێد، ئارەزو، هیڤی.

بیوگ(Beyûg): بویک(عروس).

بیـوند(Bêyvend-bîvend): بێ وەفایی ـ غـەدر ـ خیـانەت ـ حیلە، فێل.

بیوە(Bîvê): بیژن(ژنکا کو هاتبیـتە بەردان یان مێر لێ نەمابیت).

بیهن(Bîhen): سیخور.

پ: تیپا سیێ یه ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی، کو هنده جارا دهێته گوهارتن و دبیته (ف)، وەکی(پیل = فیل، پارس = فارس، سپید = سفید).

پا(Pa): پێ(ئەندامەکێ لەشی یه) ـ بنێ هەر تشتەکی.

پا افزار(Pa efzar): پێلاڤ.

پا انداز(Pa endaz): ئەو تشتێن کو لبن پێ خوه برائێخن، وەکی(مەحفویر و کومبار و......هتد) ـ کەسێ کو بو قومارباز تشتێن قومارێ بەرهەڤ دکەت ـ گەواد(ئەوێ کو دبتە دەستک بۆ پویچکرنا ناموسا کەسەکێ دی).

پابرجا(Paberca): موکوم، بنەجه ـ سەرپێ، ژپێڤە.

پابرچین(Paberçîn): جورەکێ هێدی رێڤەچوونێ(وەسا کو دەنگ ژ پێێن مرۆڤی نەهێت).

پابست(Pabest): پابەند، گرێدای.

پاباه(Pabêmah): ژنکا ب حال کو لەها دویاهیێ ژ ئاڤزیێ بت(وەکی ئەم ب کوردی دبێژین: یا لسەر مەه و رۆژێن خوه).

پاپاسی(Papasî): پارێ بچویک و کێم بها(هویردە).

پاپک(Papek): بابێ بچویک.

پاپوش(Papûş): پێلاڤ.

پاتختی(Patextî): جەژنا رۆژا دووێ ژ داوەتێ(لجەم یا ئەڤ رۆژا یا ناڤدارە ب «سەرسبەحی»).

پاتوغ(Patûx): جهێ هلدانا ئالای.

پاتیل(Patîl): مەنجەلا سفری یا دەر مەزن.

پاجامە(Pacamê): بێجامە، شەلوال.

پــاجـــــــــــــوش(Pacûş): کوبشەکری(زاراوەکێ جوتیاری یە، وەکی کوبشەکرنا دارمێوێ).

پاچک(Paçek): ریخـا چێلێ کـو هشک ببیت.

پاچنبری(Paçenberî): پێ خوەهر.

پاچنگ(Paçeng): کولەک، کونکا دیواری.

پاچین(Paçîn): دەلنگێ دەرپێــیێ ژنکا کو ب کوریشک بیت.

پاخـره(Paxerê): تەرمــە(جــهێ روینشتنێ ل دەرێ مالێ).

پاد(Pad): زێرەڤــانی، زێرەڤــان ـ تەخت.

پـــــاداش(Padaş): پــــــاداش، سزا(حەقێ کریارێ، چ باش بیت و چ خراب).

پادرەم(Padrem): کۆما خەلکی.

پـــــادزهــــــر(Padzehr): دژی ژەهرێ(هەر دەرمانێ کو کارتێکرنا ژەهرێ ژ بن ببەت).

پادشـاه(Padşah): شـاهێ خـودان تانج و تەخت.

پادگان(Padgan): جهێ زێرەڤانییێ ل تاخەکی.

پادگـانه(Padganê): بان، سەربان ـ پەنجەر ـ کولەک.

پادوسپان(Padûspan): نازناڤ و پلا چوار کاربدەستێن مەزن لسەر دەمێ ئەنوشێروانی.

پاده(Padê): کــەل(کــەلێ پەزی، کەلێ گامێشا).

پادیاب(Padyab): شـــــویشـتن، دەستنمێژ گرتن.

پادیر(Padîr): سـتـوینێ کـو دادنـه بـەر دیـوارێ ژجــــــە چووی دا نەهەرفیت.

پار(Par): بـۆری، ســـــالا بۆری ـ کورتکریا (پارە = پارچە، قطعە)، وەکی (پارچەکا پەرۆکی)هەروەسا هەگەر دوجار لدویڤ ئێک بهێت: (پار پار = زیڤــال زیڤــال، ریتــال ریتال).

پاراو(Parav): پیرەژن.

پارت(Part): مللەتەکێ ئیـرانی بوو کـــو ل دەڤـــەرا «پارت» یان ژی «پارتیـا»(دەڤـەرەک بوو ل باکورێ رۆژهلاتا ئیـرانێ کـو ژ خـوراسـانا نهـۆ تا سنسـلا چیـاییێن ئەلبـورز و دەریاچا خــەزەر پێکدهات) ژیانا خــوە دبرنە ســەر، و پرانیــا وان کــۆچەرات بوون و ل بن کــوینا

دژیان. سەرۆکێ ڤی مللەتی یێ ناڤدار ب (ئەشک) ل سالا ٢٥٠ بەری زایینێ ل دژی سلوکی یا راوەستیا و دەولەتا ئەشکانی دامەزراند.

پارچ(Parç): دۆلکێ ئاڤێ.

پارچە(Parçê): پەرۆک ــ پرت، قەد، کەر(وەکی کەرەکێ نانی).

پاردم(Pardum): پالیڤا کورتانی یان زینێ، کو دئێخنە بن کوریا دەوارا.

پارس(Pars): نەتەوەکێ ئیرانی یە، هەروەسا ئەو دەڤەرە یا کو ئەڤ نەتەوە لێ ئاکنجی بووین ـ دەنگێ سەی.

پارسا(Parsa): دەهمەن پاقژ ـ کەسێ کو خوە ژ گونەهێ بدەتە پاش.

پارسنگ(Parseng): بەرێ کو دکەنە د رەخێ دی یێ ترازیێ دا، دا هەردو رەخ هندی ئێک لێ بهێن.

پارسە(Parsê): گەدایی ــ کەدخودایی.

پارگین(Pargîn): گۆم، چالا ئاڤا پیس و گەنی.

پارنج(Parenc): پارێ کو ددەنە سترانبێژ و موزیکژەنا دا ل داوەتێ ئامادە ببن ـ پارێ کو ددەنە دختوری دا سەحکەتە نەخوەشی.

پارنجن(Parencen): خرخالێن کو ژنک دکەنە پێن خوە، حجول.

پارو(Parû): بەفری، هەروەسا ئالاڤەکێ مینا بەفری یێ یە کو قایکا پێ دهاژۆن.

پارە(Pare-ê): پرت، قەد، لەت، کەر ـ پنی ـ درپای ـ کەلاشتی ـ بەرتیل.

پاریاب(Paryab): چاندنا ئاڤی.

پارینە(Parînê): یێ پار، کەڤن، دێرین.

پازاچ(Pazaç): پیرک.

پازن(Pazen): نێری ـ بزنێ کویڤی.

پاس(Pas): زێرەڤانی ـ چاڤدێری ـ رێزگرتن ـ دانەک ژ شەڤێ یان رۆژێ.

پاسبز(Pa sebz): (درکەیە بۆ کەسێن پێ برەشک، بێ ئیقلەح، کور و بەش، کو پێ وان نە یێ خێرێ بت).

پاسخ(Pasux): بەرسڤ، وەلام.

پاشنە(Pşnê): پەحنی یا پێی.

پاشـیب(Paşêyb): دەرەجکێن کـو پێ بچنە بن ئەردی.

پاشیدن(Paşîden): رەشاندن(ئاڤ رەشاندن).

پاغـر(Paxer): سـتـوینا لبن بانێ خانی.

پافشـاری(Pafêşarî): بەرخـودان ـ اصرار.

پاک(Pak): پاقژ.

پاکار(Pakar): خزمەتکار، خولام.

پاکـبـاز(Pakbaz): کـەسێ کـو د قـومـارێ دا هەمی سـامـانێ خـوە بدۆرینت ـ ئەڤینداری کو ژ دلەکی پاقژ بنێرتە یارا خوە.

پاک جامە(Pak camê): دەهمەن پاقژ(د دەرحەق ناموییسێ دا).

پاک جـفت(Pak cuft): ژن یان زەلامێ کـو خـیـانەتێ ل هەڤژین(ێ،ا) خوە نەکەت.

پاک چهر(Pak çêhr): خـشکوک، روی دەلال.

پاکـدامن(Pakdamen): بنێـرە: (پاک جامە).

پاکی(Pakî): پاقژی، دەهمەن پاقژی ـ گـویزان(ئالاڤێ کـەڤن یێ سەرتراشینێ).

پاکیزە(Pakîzê): پاک، پاقژ.

پاگشـا(Pa guşa): مێـهڤـان کـرنا بویک و زاڤـا پشـتی داوەت تمام دبیت، ئەو ژی ژ بەر هندێ یە کـو رێکا وانا ل مـالا خـوە ڤەکـەن(دا بویک و زاڤـا هاتن و چوونا مـالا وان بکەن).

پالان(Palan): کورتان.

پالانە(Palanê): بەیتوتا خانی.

پالانیدن(Palanîden): گـڤاشتن ـ پاقژکرن، بێژینک کرن ـ زێدەکرن.

پـالاون(Palaven): ئـالاڤـێ پالاوتنێ(صافینک، صافوک).

پالاهنگ(Palaheng): هەڤسار.

پالایشگاە(Palayêşgah): جـهێ پالاوتنێ(جهێ پالاوتنا گازێ).

پالیز(Palîz): باغ، بیستان، وەرزێ خیار و گوندۆر و زەبەشا.

پامس(Pames): گرێدای، گرفتـار، بێچارە.

پانزدە(Panzdeh): هـژمـارا (١٥)پازدە.

پانصـد(Pansed): هژمـارا (٥٠٠)پێنج سەد.

پانیذ(Panîz): شەکر.

پاورچین(paverçîn): بـنێـرە:

(پابرچین).

پاياب(Payab): بيـرا ئاڤێ كـو ب دەرەجک بيت دا د وان دەرەجکا را بچن خـــوارێ و ئاڤێ بينـنه دەر ـ جهێن كێم ئاڤ لبەر لێڤا رويبارى يان دەريايێ كـــو پێ مـــرۆڤى ژ ئەردى بگريت ـ هێز، شيان، زاخ، خۆراگرى.

پاياپاى(Payapay): پێككگوهارتنا تشتا ل ناڤبەرا دو وەلاتان دا بێى كو پارەكێ بدەنە هەڤدو.

پايان(Payan): دوماهى، ئەنجـام ـ خوارێ، نشيڤ.

پـــــــاى بـــــــاز(Paybaz): سەماكەر(رقاص).

پـايـتـــــــــــخـت(Paytext): پايتـەخت(باژێرێ كـو سـەرۆک و جڤاتا حوكمەتێ لێ بيت).

پايدار(Paydar): مـوكوم، بنەجه ـ بەرقـــرار ـ نـەمـــر، هەردەمى، هەروهەر.

پايدام(Paydam): تەلهە.

پـايـكـوبـى(Paykûbî): داوەت، گوڤەند، سەما.

پـايـگـاه(Paygah): جـــــه، در ـ مەقام، قەدر ـ دەرازينک.

پـايـمـرد(Paymerd): هـاريـكـار ـ ناڤبژيڤانى.

پـاى مـــــــــوزە(Pay mûze-ê): جەزمە.

پايندان(Payendan): گرەو ـ جهێ پى يا(بنێ كۆچكێ).

پاينـدە(Payendê): هەر و هەر ـ موكوم.

پايە(Payê): پێپک ـ شەنگستە ـ قـــەدر و قـــيـــمـــەت ـ پلە و پايە(رتبە).

پايەدار(Payêdar): تشـــتێ كـــو پێـــــــپک هەبت ـ پلەدار د رێڤەبەريێن ميرى دا.

پاييـــدن(Payîden): زێرەڤـــانى لێكرن، چاڤدێرى لێكرن.

پاييز(Payîz): وەرزێ پاييزێ.

پاييـزە(Payîzê): پاييـزى(چاندنا پاييزى).

پايين(Payîn): خـوارێ، نشـيـڤ، بن، ژێر.

پـايـين پـرست(Payîn perest): خزمەتكار، خولام.

پـپـــــــــــتـک(Pêptek): تلمـسـک(تلمـسـكا خـورمێ يان تلمسكا ترى).

پت(Pet): پەڕۆکێ کو ژ مـوییێ بزنا تێتە چێکرن.

پتت(Pêtet): توبە، توبەنامە.

پتک(Putk): چەکوێچێ ئاسنگەرا.

پتو(Petû): بەتانی.

پتو(Petev): بەرۆژ.

پتواز(Petvaz): بەرسڤ ـ پەسـەند ـ هێلینا فرندا.

پته(Pete): پێهێل، بلیت.

پتی(Petî): ڤاله ـ رویس، تازی.

پتیاره(Petyarê): ئاتاف، زیان ـ بەلا ـ کرێت و ترسناک ـ خرابکار ـ دێو ـ ژنا خرابکار.

پچ پچ(Pêç pêç): پسـت پسـت، نم نم(هێـدی و د بن لێـڤـاڤـه دگەلێک ئاخفتن).

پچشک(Puçuşk): کوشپل(پشکل)ێ بزنێ و مەڕێ و حێشترێ و......هتد.

پچل(Peçel): قرێژی، پیس.

پخپخو(Pêxpêxû): گلیزانک.

پختن(Puxten): کەلاندن، لێنان.

پخته(Puxtê): کەلیای(بەرهەڤ بۆ خوارنێ) ـ گەهشتی(بۆ فێقی) ـ مرۆڤێ کاردان و ب سەربۆر.

پخش(Pexş): پەلاتە، بەلاڤـه ـ پەحن، پان ـ قـوتای، هەرشی، پەرچقی.

پخش و پلا(Pexş û pela): ژێک بژاله، پرت و بەلاڤ.

پخل(Pexel): قەسـەلێ گـەنمی یان جەهی.

پخمه(Pexmê): کـێم عـاقل، دەبەنگ.

پدر(Pêder): بـاب(زەلامێ کـو خودان زاروک بیت).

پدرام(Pêdram): پیـروز ـ خوەش(بۆ جهی) ـ قەنج.

پدراندر(Pêderender): زرباب.

پدرخته(Pedrextê): خەمگین.

پدرخوانده(Pêderxandê): ئەو کەسێ کو کەسەک دی وی ل شوینا بابێ خوە دانت.

پدرزن(Pêderzen): خـەزویر(بابێ ژنێ).

پدید(Pedîd): ئاشکرا، پەیدا.

پذیرا(Pezîra): پەسـەندکـەر ـ پێشوازی کەر.

پذیرفتن(Pezîruften): پەسەندکرن ـ پێشوازیکرن.

پر(Pur): پر، تژی، مشت.

پر(Per): پەرێ فرندا.

پرازده(Perazde-ê): گــــرکــــا هەڤیری.

پـــراکـــنـــدن(Perakenden): پەلاتەکرن، بژالەکرن، بەلاڤکرن ـ پەریشانکرن.

پراکوه(Perakuh): سەرێ چیای، وی رەخێ چیای.

پران(Perran): فرندە، هەر تشتێ کو بفرت ل دەمێ فرینێ.

پر آوازه(Pur avazê): پڕ ئاواز، پڕ دەنگ ـ ناڤــدار، ب ناڤ و دەنگ.

پر آهو(Pur ahû): پڕ عێب.

پرپایه(Pur payê): زیڤزیڤە.

پرت(Pert): دوور ـ رەخ، کنار.

پرتاب(Pertab): هاڤێتن(هاڤێتنا تیر و گوللەتوپا و......هتد).

پرتابیان(Pertabîyan): کڤاندار، تیرهاڤێژ.

پرتگاه(Pertgah): فرەک ـ رزدە.

پرتو(Pertuv): رۆناهی، تیـرۆژک، تیشک.

پرچانه(Purçanê): پربێژ.

پرچم(Perçem): ئالا.

پرچین(Perçîn): پیژان، پەرژان.

پرخاش(Perxaş): شەڕ، شەڕەدەڤ، شەرەنیخ، جرڕە.

پرخش(Perexş): رانێت هەسپ و هێسترا ـ شیر(شمشیر)ـ دەڤک، مۆس.

پرخو(Perxev): کوار ـ کەزاخە ـ ئادە.

پرداختن(Perdaxten): ڤەهوسوین ـ لێکدان ـ ئەنجامدان ـ مژویل بوون ـ تمام بوون ژ کـــارەکی ـ ڤالاکرن ـ پارەدان، مەزاختن.

پردوش(Perdûş): شڤێدی(شەڤا بۆری).

پرده(Perdê): عــــەبا ـ پەردە ـ پەردێن ئالاڤـێن مـوزیکی وەکی (عـود، بزق، سێ تار و......هتـد)ـ هەر پارچەیەک ژ شانویێ.

پررو(Pur rû): بێ شەرم، زرشەرم.

پرز(Purz): پویـرتـک(پـویـرتـکێ خوخێ)ـ هەروەسا رویێ ب سەرڤە یێ ئەزمانی پڕی چوکلکێن گەلەک هویرن کو ئەو جوکولک د ناڤدارن ب (پرز زبان: Purzê zeban).

پرس(Purs): پرس، پرسیار.

پرس(Pers): پەردە.

پرستار(Perestar): خزمەتکار، کەسا کو خزمەتا نەخوەشی دکەت،

سستەر.

پرستـــارزاده(Perestar zadê): کـورێ(یان کـچـا) خـولامـی یان خودامێ یان ژی بەنی.

پرستش(Perestêş): پەراستن.

پرســـتک(Perestuk): حـــاجی رەشک(فڕندەکە).

پرستک(Perestek): خزمەتکار.

پرستو(Perestû): حاجی رەشک.

پرسش(Pursêş): پرسیار.

پرسم(Persum): ئـارێ کـــو ب گـرکـێت هەڤـیـری وەردکـەن دا نەمینە پێکڤە.

پرسە(Pursê): سەرەدانا نەخوەشی ـ پرسە و سەرەخوشی ل بەهیداریێ.

پرسە(Perse- ê): کۆلانی، فەلیتە ـ گەڕۆک، گەدا.

پرسیدن(Pursîden): پرسیارکرن.

پرش(Perêş): فرین، خوە هلاڤێتن، خـوە هاڤـێتن ژ جـهـەکی بۆ جـهـەک دی.

پرغونە(Perxûnê): کرێت.

پرکاوش(Perkavêş): کەزاختن.

پرکم(Perkem): بێ کـەڵک، بێ مفا، تشتێ کو چو پێ نەڤەتیت.

پرکوک(Perkûk): خـانیـێن مـەزن، قەسر.

پرگار(Pergar): ئالاڤەکێ دو چقە د زانسـتـێ هەندەسێ دا بکار دهێت و وێـنێن بـازنەیی پێ دهێـــتـــە چێکرن(فرجال).

پرگـالە(Pergalê): باهر ـ پارچە ـ پنی.

پـرگـنـە(Pergenê): نـاوچـە ـ پارێزگەه.

پرمـا(Perma): ئالاڤـەکـە کـو دارتـراش بـۆ کــــونـکرنا داری بکاردئینن.

پرمـاس(Permas): پەرخـانـدن ـ دەست کرن(لەمس کرن).

پرن(Peren): ستێرا پەروین(ثریا)ـ ئارمـیش، پەڕۆکێ ئارمـویشی یێ گولدار ـ بۆری ـ دوهی.

پرند(Perend): ئـارمــــویـش ـ شیـر(شمشیـر) ـ شڤێدی(شەڤا بۆری).

پرندە(Perendê): فـرندە، باڵندە؛ (پرندگان = کۆما فڕندا).

پرنیان(Pernêyan): ئارمویش.

پروا(Perva): بێـــهـن فــرەهی ـ حەزکرن(رغبة)ـ تێبینی ـ چاڤدان ـ ترس.

پروار(Pervar): قـەلەو ـ خـانيێ هاڤينى ـ ئاگردانک.

پرواز(Pervaz): پەرڤەكرنا فرندا ـ فـــرين(فـــرينا فـــرندا و فرۆكا«بالەفرا»)ـ دەپێت نازک و كورت كو لسەر كاريتێن خانى رێز دكەن بەرى بێتە ئاخبانكرن.

پروازە(Pervazê): خـــوارنا كـــو رێڤنگ يان نێچيرڤان دگەل خوە دبەن ـ ئاگرێ كو لبەر پێن بويک و زاڤا هلدكەن ـ پلپلک و زرزرک و تەيسوكێن كو بسەر سەرێ بويک و زاڤا دادكەن.

پروانە(Pervanê): پـەلاتـينـک ـ هەروەسـا گـيـانەوەرەكـە وەكى طورى كـو ل پێش يان پاش شێرى دچيت دا بەرمـاييكێن شـێـرى بخـــۆت و ب دەنـگێ خـــوە گـيـانەوەرێن دى ژ هاتنا شـێـرى ئاگـەهدار دكـەت ـ ئالاڤـەكێ پەردارێ دەسـتكردە كـو ب كـوردى ژى هەر دبێـژنێ پەروانە، وەكى: (پەروانا ترومبێلێ يان فروكێ) ـ روخسـەت، ئيجازە، دەستورنامە.

پـــــرورانـــــدن(Perveranden): پەروەردەكرن ـ فێركرن.

پـروردگـــــــار(Perverdêgar): پەروەردەكـەر، ناڤـەكـە ژ ناڤـێن خودێ.

پروژ(Pervej): نەژاد.

پروزن(Pervêzen): بێـــــژينـک، مـوخـەل، يـان هەرتشـتـەكێ ژ ڤى رەنگى.

پروندە(Pervendê): دوسيە.

پرويز(Pervîz): سەركەفتى(مظفر، فاتح)ـ هەروەسا بنێرە(پروزن).

پرويش(Pervîş): ســـــــتى، بێ خەمى، قوسيرى، تەنبەلى.

پروين(Pervîn): كۆمەكا ستێرانە، لێ تنێ شـــەش ژ وان كـــو وەک ئويشـــەكى نە لجـەم هەڤ خـرڤـە بووينـە، و ب چاڤ دهێـنە ديـتن، بعەرەبى دبێژنێ (ثريا).

پرە(Perrê): پەر، كنار، رەخ(پەرێ باژێرى) ـ هەر تشـتێ وەكى پەرى بيت، وەكى: پەرێ ئاشێ ئاڤى.

پرهازە(Perhazê): دارێ پێـتـى كـو زوى ئاگر تێ بەربيت.

پرهون(Perhûn): هەرتشـــتـــەكێ بازنەيى(بێـدەر ـ توک، رســتک و......هتد).

پرهيـــز(Perhîz): هشـــيـــاربوون،

خوەدوورئێخستن ژ هەر تشتەکێ زیاندار.

پرهیزانە(Perhîzanê): پارێز(خوە دوورئێخستن ژ خوارنێن خراب بۆ ئێشێ) ـ رۆژی، رۆژیگرتن.

پری(Perî): کورتکریا پەیڤا «پرير»، کو ل پێشیا هندەک پەیڤێن وەکی(روز، شب، سال) دهێن و ئانکویا (بەری دو) ددەت، وەکی(پريروز = بەری دو رۆژا، پێر ـ پريشب = بەری دو شەڤا، شەڤا دی ـ پريسال = بەری دو سالا، پێرار) ـ پەری، فریشتە.

پریدن(Perîden): فرین، خوە هلاڤێتن.

پریدن(Purîden): پر بوون، تژی بوون.

پریز(Perîz): قێرین، نرین، بعەرەبی دبێژنێ(زئير) ـ فریز(گیایە) ـ بێژینک.

پریسا(Perîsa): کورتکریا پەیڤا لێکدایا (پەری افسا)یە، ئانکو: کەسێ کو ئەجن و پەریا ئێخسیر دکەت ـ حیلەکەر.

پریشان(Perîşan): بژالە ـ خەمگین، پەریشان ـ ئالوز ـ دەست تەنگ، دەستکورت.

پریون(Peryûn): گورِی بوون.

پز(Pez): ئانکوا وێ یا دەقوودەق هەمان پەیڤا «پێژ»ە، کو ژ پەیڤا («پختن»؛ ئانکو: پەحتن، پاتن) هاتیە وەرگرتن، وەکی: نانپز(نانپێژ)، لێ پرانیا جاران ئانکوا وێ یا گرێدایە ب پەیڤا بەری وێ ڤە، وەکی: آشپز: خوارن لێنەر(طبّاخ) ـ زودپز: قازانا بوخارێ(ژ بەر کو تشتێ تێدا زوی دکەلیت) و......هتد).

پزا(Peza): کەلەک(ئەو تشتێ زوی بکەلیت).

پزاوە(Pezavê): کویرهە، ئێتوین.

پزشک(Pêzêşk): پزیشک، نوژدار، دختور.

پژ(Pej): گر، کومت، چیا ـ ئەداف، کێم، پیساتی.

پژاوند(Pejavend): شینک(یێ کو جلکا و هریێ پێ دشۆن) ـ دارێ کو دادننە پشت دەری دا نەڤەبیت.

پژمان(Pêjman): خەمگین ـ دلتەنگ ـ پەشێمان.

پژمردن(Pejmurden): خەمگین

بوون ـ چرمسین.

پــــــژواک(Pejvak): دەنـــــگ، دەنگڤەدانا دەنگی.

پژوم(Pejûm): دەرویش ـ هەژار ـ گەدا.

پژوهیدن(Pêjûhîden): لێگەریان، ڤەکولین.

پس(Pes): لدویف، ل پاش(وەکی: پس فـردا = ل دویف سوباهی را، دوزبا ـ پس افـتـادن = پاشکەتن) ـ ئالاڤێ پەیوەندیێ یا کـــو ئەم دبێژینێ (پا)، وەکی: (پس تو هم آمدی؟ = پا تو ژی هاتی؟).

پس(Pus): پس، کور.

پساپیش(Pesapîş): پاش و پێش.

پساوند(Pesavend): د هۆزانێ دا ئانکو: (سـەروا«قـافـیـە») ـ د ریزمانێ دا ئانکو: پاشگر.

پست(Pest): کـورت ـ ژێر ـ نشـیـڤ ـ چوننە(بێ بها ـ مرۆڤێ بێ بها) ـ قەلس.

پست(Pêst): ئار، ئارێ قـەلاندی یێ گـەنمی یان جەهی یان نوکا کـو بعەرەبی دبێژنێ (سویق).

پســــــتـــــــا(Pesta): پاش قولاچک(ذخیرة) ـ جار، کەرەت.

پستان(Pêstan): مەمک، چچک، گوهان(بێت ژنکا یان گـیـانەوەرێ مێ).

پســـتـــان بند(Pêstan bend): ئێلەک، زەخمە.

پستک(Pestek): چوخک.

پستو(Pestû): پاش مەزەلک.

پسته(Pêstê): فستەق.

پس خـــــــورده(Pes xûrdê): بەرماییک.

پسر(Pêser): کور، بچویکێ نێر.

پســــــر اندر(Pêser ender): نەڤسی(نەڤسیێ کور).

پسربچه(Pêser beçê): سنێلە.

پســرخـوانده(Pêserxandê): ئەو کـــورێ کـــو کـــەســـەک بۆ خـــوە خـــــودانکەت، ب عــــــەرەبی دبێژنێ(تبني).

پســرو(Pêserû): کـورتکریا پەیڤـا (پسر)ە، ئانکو: کورکێ بچویک، کورکۆک.

پسروار(Pêservar): وەکی کورکا ـ د زاراوێ فــقـــەهی دا ئانکو ئەو باهرا کو ژ میراتێ بابینیێ دگەهتە کوری.

پســـغـــده(Pesexdê): چێکری،

بەرهەڤ، ئامادە.

پس فـــــــــردا(Pes ferda): دوزبا (پشتی دو رۆژێن دی).

پس فرستادن(Pes fêrêstaden): زڤراندنەڤە.

پس کـوچە(Pes kûçê): کـولانا بچویک و بن گرتی.

پـســنــدیــدن(Pesendîden): پەسـەندکـرن، قـەبویل کـرن، هەلبژارتن.

پسوند(Pesvend): پاشگر.

پش(Peş- puş): مـوییێ پاتکا هەسپی.

پش(Puş): بوم، کوند.

پشـام(Peşam): هەر تشـتـەکێ رەنگ تارى.

پشت(Puşt): ژ دەرڤـە یان لسـەر تشـتـەکی ـ ل پشت، لدویڤ ـ پشت ـ پشتەڤان.

پشـتاپشت(Puştapuşt): لدویڤ ئێک.

پشـت پا(Puştê pa): بەرپێـک ـ سەر پێ ی(بەروڤاژی بنێ پێ ی).

پشت پایی(Puştê payî): درکـەیە بۆ کورێ خرابکار(مخنث).

پشـتک(Puştek): قـولیـپـانک، قولپینک ـ چوخک.

پشت کوژ(Puşt kûj): پشت قلۆز، پشت قوز.

پشـتـوار(Puştvar): پشـتـەڤـان، پەیڤـێن (پشـتـوان، پشـتـیـبـان، پشت و پناە) ژی لکارن.

پشک(Pêşk): پشکلێن گیانەوەرا ـ پشک هاڤێتن(قرعة).

پشک(Peşek): خوناڤ.

پشک(Puşek): کـێـتک، پشـیـک، هەروەسـا پەیڤـێن (پوشک، پیـشـیـک، پیـشی، گـربە) ژی لکارن.

پشلنگ(Puşleng): عـێـبـەلو ـ پاشـڤـەمـای ـ سـست و خـاڤ ـ کەلهـێن کو لسەرێ چیایان دهێنە چێکرن.

پشم(Peşm): هری یا مـیـه و حێشترا.

پشە(Peşê): پێشی.

پشـیـز(Peşîz): پویلەک ـ پارێ هویردە یێ کێم بها.

پشیمان(Peşîman): پەشێمان.

پغنە(Pexne): پێپکێن پێسترکێ.

پـف(Puf): پـف(بـایـێ دەڤـی) ــ وەرمتی، باوی.

پفج(Pefc): ئاڤـــا دەڤی(تف و گلیز).

پفیوز(Pufyûz): زەلامێ سست و تەنبەل و بێ شیان و بێ غیرەت.

پک(Puk): پش(تشتێ کو نیڤا وی ڤـالە بیت)ـ مـەزن، قـەلەو ـ بێـهن(هەوایێ کـو مـرۆڤ یان گیـانەوەر هلدکێشن)ـ لشـوینا (ملق ـ مـێـژ ـ فـڕ)ێ دهێت بۆ جگارکێش و قەلوینکێشا.

پکر(Peker): گێژ ـ سەرگەردان ـ خەمگین.

پکند(Pekend): نان(خـەلکێ خوارەزمێ ڤێ پەیڤێ بکار دئینن).

پکنە(Pekne): قەلەو ـ قەزم(بەژن کورت).

پگاە(Pêgah): سپێدە زوو.

پل(Pul): پر(جسر).

پل(Pêl): پەحنی یا پێی.

پلاس(Pêlas): بەڕک.

پلخ(Pelex): گەوری، حەفک.

پلخـــتــــە(Pêlexte): صافینک(ئامانەکێ کون کونە، کو دەخل و دانی تێدا دشۆن).

پلشت(Peleşt): پیس، دژین، قرێژی، ب کێم و عەداڤ.

پلغدە(Pelexde-ê): رزی، خراب بووی(بۆ هێکا و فێقی بکار دهێت).

پلک(Pêlk): چەرمکێ کـو مژویلانک لسەرن.

پلگان(Pêllegan): پێستـرک، پەییسک، دەرەجک.

پلمس(Pelmes): هێجەت، مهانە ـ درەو، نەوەیی ـ بێبەختی.

پلنگ(Peleng): پلنگ.

پلوان(Pulvan): کـەرتکێن د ناڤـبەرا مـشـار و حـەودان دا(زاراوەکێ جوتیارانە).

پلوس(Pêlûs): زمـانخـوەشی، مەللاقی.

پلە(Pêllê): پلە، پایە(رتبـة، درجة)ـ پێپکێن پێسترکێ.

پلیتە(Pelîtê): فتیلە.

پلید(Pelîd): پیس(نجس).

پلید ازار(Pelîd êzar): زناکەر.

پناباد(Penabad): پارەکێ زیڤی بوو ب کێشا نیڤ مسقالی(نیڤ قران) کـو لسەر زەمانێ قەجەرا دهاتە بکارئینان.

پناغ(Pênax): ئارمـویش، داڤـا ئارمویشی.

پنام(Penam): پەرۆکـەکێ سـپی یێ چوارکـوژی کـو ژ پەنبی دهاتە چێکرن و زەردەشتی یان دئێخستنە بەر دەڤێ خوە و ل پشـتڤە گرێدان لدەمێ کو لهەمبەر ئاگرێ پیرۆز، ئاڤێستا دخواندن ـ ڤەشارتی.

پناه(Penah): پشتەڤان ـ زێرەڤان ـ سیبەرا دیواری.

پنبە(Penbê): پەمبی.

پنج(Penc): هژمارا پێنج(٥).

پنجـــــاە(Pencah): هـژمـــــارا پێنجی(٥٠).

پنج پا(Penc pa): کێڤژاله، قرژال.

پنجرە(Pencerê): پەنجەرە.

پنجگان(Pencgan): پێنج پێنجە.

پنج گـــــاە(Penc gah): ئێـک ژ ئاوازێن موزیکا ئیرانی یە.

پنجـــــول(Pencûl): پەنجـــێن گیانەوەرێن درندە.

پنچـــە(Punçê): ئەنی ـ مـــویێن هنداڤی ئەنیێ ـ ئەو پەرۆکێ کـو ژنک دئێخنە ئەنیا خوە.

پند(Pend): پەند، شـیـرەت ـ ناڤێ فرندەکێ یە کو وەکی قەلێ یە بەس ژ وێ بچویکترە.

پندار(Pêndar): هزر ـ دالغــــە ـ گومان ـ سەیر ـ دفنبلندی.

پنزە(Penzê): داوەت، گۆڤەند.

پنگ(Peng): ئویشـیێ خـورمێ(چ خورمە پێڤە بن یان پێڤە نەبن).

پنگان(Pêngan): پەیاله، فنجـان. هەروەسا (بنگان، فنجان، پیاله) ژی لکارن.

پنهـــان(Pênhan): ڤـەشـارتـی، نەپەن، نەدیار.

پنیر(Penîr): پەنیر.

پوچ(Pûç): خرش.

پودە(Pûdê): کەڤن و پێتی.

پور(Pûr): کور، پس.

پوران(Pûran): ناڤەکە بۆ ژنکا.

پور دســــتـــــان(Pûrê destan): روستەمێ زال.

پوزخند(Pûzxend): ناڤێ جــورە کـەنی یەکی یە کـو بۆ کـێـمکرن و یاری پێکرنێ دهێتە بکارئینان کو بعەرەبی دبێژنێ (استهزاء).

پوزش(Pûzêş): لێبورین.

پوسـانە(Pûsanê): زمـانخـوەشی، مەللاقی.

پوست(Pûst): پویست، چەرم.

پوش(Pûş): خیڤـەتا مەزن ـ پەردە ـ جلک ـ زری و کومزری.

پوشـاک(Pûşak): هەر تشـتێ کـو بکەنە بەرخوە.

پوشال(Pûşal): پویش و پەلەخ.

پوشی(Pûşî): پەڕۆکـەک بوو کـو شـاشک و شـویتک ژێ دهاتنە چێکرن.

پوشیدن(Pûşîden): د بەرخوەکرن.

پوک(Pûk): خرش ـ پویش و پەلەخ.

پوکە(Pûkê): قالکا فیشەکێ.

پول(Pul): پر(جسر).

پول(Pûl): پارە.

پولاد(Pûlad): پیلا.

پـولـک(Pûlek): پـویـلـەک ـــ پویلەکێت ماسی ـ کورتکریا پەیڤا (پول: پارە)یە.

پولکی(Pûlekî): پارەپەرێس، یێ کو حەژ پارا دکەت ـ بەرتیلخۆر.

پونگ(Pong): کیفکو، کیفکویی.

پوییـــدن(Pûyîden): غـــاردان، بەزین، بلەز چوون ـ لێگەڕیان و لێڤەکۆلین.

پە(Peh): بۆ ســەرســورمــانێ بکاردهێت(پەح، وەح، حـــەو و......هتد).

پهرو(Pehrû): پنی.

پهرە(Pehrê): زێرەڤانی ـ چاڤدان.

پهـلـو(Pehlû): رەخ، ئـال، کـنـار، کێلەک.

پهـلـو(Pehlev): مـلـلـەتـێ پـارت؛ هەروەسـا وەکی دبێـژن «پهلوی»، ئانکو پارتی(مـللـەتێ پـارتی ـ بنێـرە: «پارت») ـ شـار، باژێر ـ دلێـر، ب هێـز(ئەو ژی ژ بەر هندێ یە کو پارتی(پهلوی) د مێرچاک و دلێر بوون).

پـهـلـو دادن(Pehlû daden): هاریکاریکرن.

پهلودار(Pehlûdar): مـــالدار و زەنگینێ کـو کـەس و کـارێن وی خێرێ ژ وی و مالێ وی ببینن.

پهمزک(Pehmezek): سیخور.

پهن(Pehn): پان، پەحن، بەرین.

پهن(Pêhên): پشـکلێ هـەسپ و هێستر و کەرا.

پهنا(Pehna): فــــرەهـ، بەریـن ـ فرەهی، پانی.

پهناور(Pehnaver): گەلەک پان، بەرین.

پهند(Pehend): طەلە، طەلی.

پی(Pey): دەمارێن سپی یێن درێژ د لەشێ گیانەوەر و مرۆڤان دا کو ژ دەمـاغ و نخـاعێ دەردکـەڤن و ل

سەر زەڤلەکا بەلاڤە دبن دا هاتن و چوون و لڤلڤین ب رێکا وان بێتە ئەنجامدان، ب عەرەبی دبێژنێ (عصب) ـ شەنگستە، ئاساس ـ لدویڤ، ل پشت ـ پێ (ئەندامەکێ لەشی یە).

پیاپی (Peyapey): لدویڤ ئێک، بەردەوام.

پیادە (Pîyadê): پەیا ـ د یاریا شەترنجێ دا هەر شازدە جندینە.

پیادەرو (Pîyadêro): شوستە، رەسیف.

پیاز (Pîyaz): پیڤاز.

پی افکندن (Pey efkenden): دانانا بەرێ بنیاتی.

پیالە (Pîyalê): پەیالە، فنجان.

پیام (Peyam): پەیام.

پی بردن (Pêy burden): ڤەدیتن، سەرهلبوون.

پیجامە (Pîcamê): بیجامە.

پیچ (Pîç): لێک بادای، وەربادای ـ چەمیای ـ بورغی ـ هەر گیایێ کو لدور تشتا بئالیێت.

پیچپا (Pîçpa): کێڤژالە، قرژال.

پیچە (Pîçe-ê): پۆشی، پێچە، خێلی.

پیچیدە چشم (Pîçîdê çêşm): چاڤ وور، چاڤ ویر.

پیدا (Pêyda): ئاشکەرا، پەیدا.

پی در پی (Pêy der pêy): لدویڤ ئێک، بەردەوام.

پیر (Pîr): پیر، دانسال ـ لدەڤ صوفی یا ئانکو (رێبەر و رێ نیشاندەر).

پیرار (Pîrar): پێرار، بەری دوو سالا.

پیراستن (Pîrasten): خەملاندن.

پیرامون (Pîramûn): دۆرماندۆر، دەوروبەر.

پیراهن (Pîrahen): فانێلێ زەلاما یان ئەتەکێ ژنکا.

پیرایشگاە (Pîrayêşgah): سەرتراشخانە (حلاقە).

پیروج (Pîrûc): عەلۆک.

پیروز (Pîrûz): سەرکەفتی (د شەران دا).

پیش (Pîş): بەر، بەرامبەر، هەمبەر ـ بەری، وەکی: (پیش دم = بەری بێهنەکێ) ـ لجەم ـ حەرەکەکە بەرامبەر (ضمّە) یا عەرەبی.

پیشاب (Pîşab): میز، دەستاڤا زراف.

پیش آمد(Pîşamed): رویدان(رویدانا کو ژ نشکەکیڤە روی بدەت).

پیشانی(Pîşanî): ئەنی ـ بەخت، شەنس ـ ژ هەژی و بسەرڤە ـ دفنبلندی و خوەمەزنکرن ـ تڕانە و گەلتە ـ زڕشەرمی ـ بێ دەلنگی و بێعاری.

پیشاوند(Pîşavend): پێشگر.

پیشرفت(Pîşreft): بەرەڤ پێشڤە، پێشکەتی.

پیشکار(Pîşkar): کەسێ کو لبەر دەستێ بەرپرسەکی مەزن کار دکەت و هندەجارا شۆلێت وی برێڤە دبەت ـ بەرپرسێ دارایی یێ پارێزگەهێ ـ ئەو کەسێ کو د نانپێژخاناڤە نانی ژ تەنویرێ دئینتە دەر.

پیشکش(Pîşkêş): خەلات، دیاری.

پیشگاه(Pîşgah): دەرازینک ـ بەر تەختێ شاهی.

پیش گفتار(Pîş guftar): پێشگۆتن.

پیشنهاد(Pîşnehad): پێشنیار.

پیشوا(Pîşva): سەرکردە، رێبەر، رێ نیشاندەر.

پیشواز(Pîşvaz): پێشوازیکرن.

پیشوند(Pîşvend): پێشگر.

پیشه(Pîşê): شۆل، کار، پیشە.

پیشیار(Pîşyar): خزمەتکار ـ شاگرد ـ هاریکار ـ جێگر.

پیغاره(Pîxarê): تەعن.

پیغاله(Pîxalê): پەیالە.

پیغام(Pêyxam): پەیام.

پیغامبر(Pêyxamber): پەیامبەر، پێغەمبەر.

پیغان(Pêyxan): پەیان ـ سوز ـ مەرج.

پیک(Peyk-Pêyk): پیلک، قاسد.

پیکار(Pêykar): شەڕ، جەنگ.

پیکان(Peykan- Pêykan): کۆما پیلکا ـ پرتەکا سەرتیژا ئاسنی یە کو دئێخنە سەرێن رما و تیرا.

پیکر(Pêyker): کەلەخ، لەش ـ پەیکەر، بوت ـ کەڤال، تابلۆ ـ د زانستێ ماتماتیکێ دا ئانکو(رقم)، بۆ نموونە: (٧٦٥)هژمارەکا سێ رەقەمە(سە پیکر)ی یە کو ژ (٥، ٦، ٧)پێک دهێت.

پیگرد(Pêygerd): لدویڤچوون(تعقیب).

پیل(Pîl): فیل.

پیلپـا(Pîlpa): پێ یێن فـیلی ـ خـودانێ پێ یێن مـینا یێن فـیلی ـ ناڤێ ئێشـەکێ یە کـو دکەڤـتە پێن مـــرۆڤـی، ب عـــەرەبی دبێژنێ(داءالفیل) ـ جۆرەکێ چەکی یە وەکی گـورزی یە ـ ستـوینێ کـو دادننە بن بانی ـ جۆرەکێ پەیالا کو مەیێ پێ ڤەدخۆن.

پیلو(Pîlû): سـیـواک(کـو ژ دارا «ئەراک» دهێـتـە چێکرن)، هەروەسـا بۆ فـرچێ ددانا ئەڤـێن دەستکرد ژی دهێتە گۆتن.

پیلە(Pîlê): تەڤنەکێ نازکە کو کرمێ ئارمویشی ژ دەڤێ خوە دئینتە دەر و لدۆر خـوە دپێـچت، ئەڤ تەڤنە ب گـەرمـاتی یەکـا تایبـەت دبیـتـە ئارمـویش ـ ئاڤزە(پدیێن وەرمتی و ئەداڤ گرتی).

پیمان(Pêyman): پەیمان، سـۆز ـ هەڤبەست ـ مەرج.

پیمودن(Pêymûden): رێ ڤـەبرین، قـۆناغ ڤـەبرین(هەروەکی دەمێ رێڤنگەک ژ جـهـەکی ددەتە رێ و تاکـو دگـەهیـتـە جـهێ بێـهنڤـەدانێ، دێ بێـژت من هندە رێ یا ڤەبری)ـ پیڤان، کێشان.

پینکی(Peynekî): هـینشـکـێـت خەوێ.

پینو(Pînû): کەشک.

پینە(Pînê): پنی(پنیـێن جلکا و پێـلاڤـا و......هتـد) ـ پەڤیـشـکێن رەق بووی، کـو ل دەسـتـی دیار دبن ل ژێر کـارتێکرنا زێدە کـارکـرنێ ـ ئەو پنی یا کـو ل ئەنیـا مـرۆڤێ نڤـێـژکـەر دیار دبیت ژ بەر زێدە چوونا بۆ سوجدێ.

پیواز(Peyvaz): شـەڤـرەڤـینک، چەکچەکیلە.

پیوستن(Pêyvesten): پێکڤـە نویسیان، گەهشتنە هەڤ ـ هەردەم.

پیوند(Pêyvend): گەهشتنەهەڤ، پێکڤە نویسـیـان ـ مـرۆڤـاهینی، خـــزمـــانی ـ پـیـک(زاراوەکێ جوتیاری یە ـ پیک کرن ـ).

پیوندی(Pêyvendî): پەیوەندی(عـلاقـات)ـ خـزمـانی ـ دارا کو هاتبیتە پیک کرن.

پیە(Pîyê): دوهن، بەز، دینگ.

پیەسوز(Pîyêsûz): چراکێ ب فـتیلە کـو لشوینا گـازێ، ب دوهنی کـار بکەت.

ت(Ta): پیتا چواریٰ یه د ئەلفابێیا زمانیٰ فارسی دا کو مشه جاران دبیته (د)، وەکی: (توت: تود = توی، توختن: دوختن = دورین(بۆ جلکا)، کتخدا: کدخدا = مەزنیٰ گوندی).

تا(Ta): ئالاڤیٰ پەیوەندی یێ یه، وەکی: (از مشهد تا تهران = ژ مەشهەدیٰ تا تەهرانیٰ) ـ طا(رەخەکیٰ باری، رەخەکیٰ کاغەز یان پەرۆکیٰ طاکری ـ کت(بەروڤاژی جوٚت) ـ لدویڤ هژمارا دهێت و ئانکویا دانه ددەت، وەکی: (دوتا = دو دانه، سیٰ تا = سیٰ دانه)ـ داڤ(داڤێن بەنکا، داڤێن موی، داڤێن تێلێن سازیٰ«ژەه») ـ هەروەسا ناڤیٰ دارەکیٰ یه ژی کو پەیڤا (داغداغان) پترتر بۆ دهێته بکار ئینان.

تاب(Tab): بادانا کو دکەڤیته پرچیٰ و وەریسی ـ روناکی ـ گەرماتی ـ شیان ـ زاخ ـ قرار(بێهن فرەهی)ـ هێزک.

تاباک(Tabak): تا(حرارة) ـ دلقوتک ـ نەرەحەتی.

تابان(Taban): شەوقدەر(وەکی شەوقا هەیڤیٰ).

تابستان(Tabêstan): هاڤین، وەرزیٰ هاڤینیٰ.

تابوک(Tabûk): ژۆر، پاشمەزەلک.

تابه(Tabê): ئاقلەویک.

تابیدن(Tabîden): شەوقڤەدان، تەبیسین ـ تشتیٰ کو بهێته لێک بادان.

تابین(Tabîn): بندەست، ژێردەست ـ فەرمانبەر ـ جندی یێ کو چو پلێن لەشکەری نەبن.

تاپال(Tapal): ریخا چێلێ.

تاپو(Tapû): ئامانەکێ مەزنە کو ژ ئاخا جێرکا دهاتە چێکرن و دەخل و دان دکرنە تێدا.

تاتا(Tata): لالوتە، تورتوری.

تاتلی(Tatêlî): سوفرە، خوان.

تاتو(Tatû): هەسپێ کورتک و تێر موی کو بۆ غاردانێ گەلەک بهێزە.

تاتورە(Tatûrê): وەریسێ کو دئێخنە پێن دەوارا و لجهەکی طەول بکەن.

تاتول(Tatûl): دەڤ خوەهر.

تاچە(Taçê): جهال.

تاختن(Taxten): غاردان ـ هێرش برن ـ بەزاندن.

تاخیرە(Taxîrê): بەخت، شەنس ـ قەدەر(ئەڤ پەیڤە ب باوەرێن ئۆلی ڤە گریدایە و ئانکوا وێ ئەو نەصیب یان قسمەتە یێ کو پێشدەم یانژی چێتر بێژین بەری بوونا مرۆڤی، بۆ مرۆڤی هاتیە دەسنیشانکرن).

تار(Tar): بەنک، دەزی ـ داڤ ـ تەڤنێ تەڤنپیرکێ ـ ئالاڤەکێ موزیکێ یە(بزق)ـ راستکا سەری ـ تاری.

تارا(Tara): ستێر.

تاراج(Tarac): تالان.

تاراندن(Taranden): هاژوتن ـ دوورکرن ـ دەرێخستن ـ بژالەکرن.

تارتار(Tartar): ریتال ریتال، پرت پرت، کەرکەر.

تارتن(Tarten): تەڤنپیرک، داپیروشک.

تارک(Tarek): سەر ـ راستکا سەری. ل هەروەسا پەیڤێن (تار، تارە، کاچک، کلاک، کلال، هباک)ژی لکارن.

تارم(Tarem): گونبەد(قوببە) ـ خانیێ ب داراهاتبیتە چێکرن ـ پێسترکا داری یان ئاسنی.

تارمیغ(Tarmîx): مژ، مژەوی.

تاریک(Tarîk): تاری.

تاز(Taz): مرۆڤێ پویچ و بێ بها ـ گەنجێ کو حەژ شۆلێن پویچ بکەت.

تازاندن(Tazanden): بەزاندن(بۆ هەسپ و دەوارا دهێت گۆتن).

تازە(Tazê): نوو ـ کەیفخوەش و دلڤەکەر ـ گەش.

تازی(Tazî): تاژی ـ عەرەب، عەرەبی، وەکی دبێژن: (اسب

تازی = هەسپێ عەرەبی).

تازیانە(Tazyane): شلاق(یێ کو دەوارا پێ دبەزینن یانژی مرۆڤا پێ دقوتن).

تاژ(Taj): خیڤەت، کوبن ـ نازک ـ خوبن شرین، هەستی سڤک.

تاس(Tas): ترارکێ سفری ـ زار(النرد)ـ سەرێ بێ موی، شامی(اصلع)ـ خەم ـ بێ قراری و بێ ئارامی.

تاسانیدن(Tasanîden): بێ هێز کرن ـ خەندقاندن ـ بێ دەنگکرن.

تاسە(Tasê): خەم ـ بێ قراری و نەئارامی ـ مەهبیران(ئەو حالەتە کو لدەڤ ژنکێن ئاڤز دیار دبت دەمێ کو دلێ وان ژ هندەک تشتا رەش دبیت و هندەک تشتێن دی بۆ دبنە داخواز).

تافتان(Taftan): سەوکێت تەنوبرێ.

تافتن(Taften): بادان ـ هلکرن و شەوقڤەدان ـ شاراندن و سۆرکرن.

تاک(Tak): دارا تری(دارمێو).

تاکستان(Takêstan): رەزێ تری.

تالاب(Talab): حەود ـ مەلەڤانگەه.

تالار(Talar): ژۆرا مەزن، هۆل.

تاوان(Tavan): تاوان.

تاول(Tavel): پەقیشک(ئەڤێن کو لسەر دەستی دیار دبن)ـ گۆلک، گۆلکێ نێر.

تاهو(Tahû): مەی، عەرەق(یا کو ژ ئاڤا مێویژا هاتبیتە چێکرن).

تب(Teb): تا(حرارة).

تبار(Tebar): نەژاد، خانەدان، بنەمال.

تباسیدن(Tebasîden): ژ بەر زێدەبوونا گەرمێ ژ حالچوون، فەراک، ئەلەمک.

تبانی(Tebanî): دەست دانە هەڤ ژ بۆ بهەڤرا ب کارەکی رابن.

تبخال(Tebxal): تامێسک، شەڤترسک.

تبر(Teber): تەڤر، تەبەرک.

تبرک(Tebrek): کەلە.

تبست(Tebest): خراب بووی(فاسد) ـ بێ کەلک و ژ کارکەفتی.

تبستغ(Tebestux): کەسێ کو بلەز باخڤیت.

تبشی(Tebşî): فەرخە سێنی(سێنی یا مەزن).

تبند(Tebend): فەند و فێل، حیلە.

تبنگ(Tebeng): طەبەکێن فێقی یێن کو ژ شڤکێن داری بهێنە چێکرن(طەبەک، سەلک، زەنبیل، سەڤی و......هتد)ـ دەف و داهۆل ـ هەروەسا دەنگێ زەنگل و چنگ(ناقوس)ێ یە ژی. هەروەسا پەیڤێن (تبکان، تنگان، تبوک، تپنگ و تبنگو) ژی لکارن.

تبوراک(Tebûrak): دەف ـ داهۆلا بچویک ـ بازنە(دایرە).

تپانچە(Tepançê): شەق، زللەه(یێن کو مرۆڤ ب دەستی دادنتە رویێ کەسەکێ دی)ـ دەبانجە، وەروەر.

تپنکوز(Tepenkûz): دەبەنگ، حوتک، بێ فەهم.

تپە(Teppê): گر، تەل.

تپیدن(Tepîden): لەرزین ـ بێ قەراری، نەئارامی ـ دلقوتک.

تتربو(Tetrebû): ترانە، یاری.

تتری(Tutrî): سماق.

تتق(Tutuq): خیڤەت، کوین.

تجارە(Tecare-ê): جانیکێ هەسپی، یێ کو هێشتا زین لێ نەکربیت.

تخت(Text): کورسیکا شاهینیێ.

تخت اردشیر(Textê Erdeşîr): ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە.

تختخواب(Textêxab): تەختێ نڤستنێ.

تختە(Textê): دەپێ داری ـ هەر تشتێ کو راست و پەحن بت، وەکی:(مەحفویرا، پارچێن ئەردی، وەرەقێن مەزنێن کاغەزی یان ئاسنی و......هتد)ـ فەرشێ کو مریا لسەر دشۆن ـ تابووت.

تخجم(Texeccum- Tex-cum): نە پیروز، پێ برەشک، بێ یوم، بێ ئیفلەح.

تخس(Texs): گەرمی، تا(حرارة)ـ دلقوتک ژ بەر خەم و کوڤانا.

تخش(Texş): تیر، تیرو کڤان ـ سەرێ جڤاتێ.

تخشا(Tuxşa): بزاڤکەر.

تخشایی(Tuxşayî): کارگەها چێکرنا چەکی.

تخلە(Texle-ê): گۆپال ـ هویرهویرک و پرت پرت.

تخم(Tuxm): طۆڤ(بذر ـ نطفە)ـ

هێک ـ گون، رطلێن مرۆڤی یان گیانەوەرا.

تخمه(Tuxme-ê): نەژاد، بنیات ـ تۆفکێت زەبەش و گوندۆر و کولندا.

تر(Ter): نیشانا هەڤبەرینێ، وەکی: (بهتر = باشتر، بزرگتر = مەزنتر، مهتر = چێتر)ـ نوی ـ تەڕ، شل(بەرۆڤاژی هشک).

ترا(Tera): دیوار ـ سکر.

تراز(Teraz): خەمل ـ نەخش و نیگارێن لسەر پەڕۆکا ـ میزانا بەنناى.

ترازو(Terazû): ترازی.

تراشیدن(Teraşîden): تراشین.

تراک(Terak): شەق شەق بووی ـ دەنگێ کو ژ شکەستنا تشتەکی رادبیت، هەروەسا بۆ دەنگێ برویسی یا ژی لکارە.

ترانه(Teranê): سروود ـ ئاواز ـ هۆزانا دوریزی(دو بەیتی)ـ تەر و طول ـ دلبەرا جوان ـ طولازێ روی دەلال.

تراهی(Terahî): فێقیێ ژ نوی بگەهیت.

ترب(Turub): تفرێت مەزن.

تربچه(Turubçê): تفرێت بچویک.

تربسه(Terbesê): کەسکوسور، کەسکوئالا(قوس قزح).

ترد(Turd): تەنک، هەر تشتێ کو زوی بشکێت.

تردامن(Terdamen): دەهمەن پیس، قەحبە.

ترس(Ters): ترس.

ترس(Turus): ئەردێ رەق کو کولانا وێ ب زەحمەت بیت.

ترسا(Tersa): یێ کو بترسید ـ مەسیحی ـ عیبادەتکەر و خودێناسێ ئۆلێ مەسیحی یە، کو د دێرێ ڤە دروینت و ل وێرێ ب طاعەت و عیبادەتی مژویل دبت(راهب).

ترسو(Tersû): ترسنوک، کولافە.

ترش(Turş): ترش.

ترشک(Turşek): ترشۆک(گیایەکە).

ترشیدن(Turşîden): ترش بوون.

ترغ(Turux): هەسپێ رەنگ سۆر.

ترغو(Terxû): جۆرەکێ حەریرێ رەنگ سۆر.

ترفنج(Terfenc): دژوار، رێکێت

ئاسێ، ئاستەنگ.

ترفند(Terfend): فەند و فێل ـ درەو ـ قەلپ، سەختە ـ ئاخفتنێن بێ مەعنە.

ترقە(Tereqqê): تەقتەقوشک.

ترک(Terek): شەق شەق، دەرزتی ـ خەندەکا کو لدۆرماندۆری کەلهێ دهێتە کولان ـ نمیای ـ تەڕ، شل ـ کچکا نە شوی کری ـ جۆرەکێ حەلاوێ یە.

ترک(Terk): کومزری (کولاڤێ ئاسنی کو شەرڤانا دشەڕا دا دکرنە سەرێ خوە)ـ پاتکا سواری دەمێ کو ل هەسپی سوار.

ترکش(Terkeş): کیسکێ کو تیرا دکەنە تێدا (تیردانک).

ترکە(Terke-ê): شڤک، ترک.

ترکیدن(Terekîden): دەرزین ـ شکەستن ـ پەقین.

ترلک(Têrlêk): قەمیسێ هچک کورت ـ نەعال، شمک.

ترمە(Têrme): شال، جۆرەکێ پەرۆکی یە.

ترمە(Terme- Turme): تەحتیێ زینا هەسپی.

ترنانە(Ternanê): تەشریب (جورەکێ خوارنێ یە).

تروال(Terval): چقێ زراڤ یێ دارێ ـ بەلگێ شینکاتی یا.

تروند(Tervend): فێقیێ نوی گەهشتی.

ترەبار(Terêbar): هەمی رەنگێن فێقی و شینکاتیێن خوارنێ.

تریت(Terît): تەشریب، نانێ هویرهویرکری د ناڤ ئافکێ، شیری یان ئاڤەماستێ دا.

تریز(Têrîz): دەهمەنا جلکی، دانگ.

ترین(Terîn): نیشانا هەڤبەرکرنێ، وەکی: (بهترین = باشترین، داناترین = زاناترین).

تریوە(Terîve): رێکا پڕ کەند و کۆر.

تز(Tez): ددانکێت کلیلێ ـ فرندەکێ خوەشخوانە ـ کەچەل، شامی (اصلع).

تژدە(Tejde): دەستحەقێ کو ئاشڤان وەردگریت بەرامبەر ئارکرنا گەنمی ـ دەستحەقێ کو ئاشچێکەر وەردگریت بەرامبەر تیژکرن یان چێکرنا ئاشی.

تس(Tus): بایێ کو بێ دەنگ ژ

قۆنێ دەرکەڤیت ـ تف، گلیز.

تس(Tes): شەق، زللەھ.

تساچە(Tesaçê): تیمساح ـ نەھەنگ.

تسمە(Tesmê): قایشا چەرمی، کەمەربەندا چەرمی.

تش(Teş): کورتکریا پەیڤا (آتش = ئاگر)ـ تەبەرک، تەڤرک.

تش(Têş): تێهنی.

تشت(Teşt): تەست.

تشتر(Têşter): د ئایینێ زەردەشتی دا ناڤێ فریشتا بارانێ یە.

تشلیخ(Teşlîx): جێ نڤێژک، سوجادک، شەملک.

تشنک(Teşnek): ئەو جەھ ژ ھەستیێ سەری یێ کو ل بچویکاتیێ نەرم.

تشنە(Têşnê): تێهنی.

تشی(Teşî): سیخور.

تشیرە(Teşîrê): تەبەل، مەرمەر(ئێک ژ پێ یاریکێن بچویکایە).

تف(Tef): گەرمی ـ ھلم(بخار)ـ رۆناھی.

تف(Tuf): تف، گلیز.

تفالە(Tufalê): سومارتە.

تفت(Teft): گەرم ـ ب جم و جۆل ـ ب لەز.

تفتان(Teftan): گەرم و شاریای ـ کەرەکێ نانی ـ ناڤێ چیایەکی یە ل سەر توخیبێ ئیران و ئەڤغانستانێ کو جارجارا ھلما گەرم ژ دەڤێ وی دەردکەڤیت.

تفتە(Teftê): تەڤنێ تەڤنپیرکێ ـ گەرم بووی.

تفتیک(Teftîk): ھری یا نەرم.

تفسە(Tefsê): پنیکێن رەش یێن کو ل سەر رویێ مرۆڤی دیار دبن ـ خەم و دل کەسەری ـ بنێرە: (تاسە).

تفش(Tefş): شێرەتکرن، نسحەتکرن، گازندە ژێکرن.

تفنگ(Tufeng): تڤەنگ.

تک(Tek): کت ـ تنێ ـ ئێکانە ـ کێم ـ بن(قعر)ـ غاردان.

تک(Tuk): نکلێ فرندا ـ سەرێ تیژێ ھەر تشتەکی وەکی شویژن و خەنجەر و رم و......ھتد.

تک(Têk): پاری.

تکاپو(Tekapû): ڤەکۆلین، لێگەریان.

تکان(Têkan): لڤلڤین، لەرزین.

تکاور(Tekaver): بەزۆک، یێ کو دکەتە غار ـ هەسپێ کو حێل بکەتە غار.

تک تک(Tek tek): ئێک ئێکە.

تکژ(Tekej): تۆڤێ دناڤ بەرکێ تری دا.

تکل(Tekel): میها ب شاخ ـ زەلامێ گەنج و بەژن بلند، زەلام باش.

تک لپە(Tek leppê): ئێک لب(هەر گیایەکێ کو دندکا وی ئێک لب بیت، وەکی: گەنمی و جەهی و......هتد).

تکمار(Tukmar): تیرا کو سەرکێ تیژ پێڤە نەبیت.

تکمە(Tukmê): مەهیک، قومچە، قولپک ـ ئالاڤەکێ بچویکە کو هەرگەر بدەوسینن دێ گلوپ هەل بیت یان زەنگ هێتە لێدان و......هتد(پلاک).

تکند(Tekend): کۆلکێ مریشکا.

تکو(Tekû): مویێ خەلەک و قژاڤژ ـ نانێ دوهن دای.

تکوک(Tekûk): جاما مەیێ، جاما عەرەقێ.

تکە(Têkkê): پرت، کەر ـ پاری.

تکە(Tekkê): بزنێ نێر ـ بزنێ کو ڤ بەر پەزی دکەڤیت(سەرکێشێ پەزی).

تکیدە(Tekîdê): لەغەر، لاواز، زراف.

تگرگ(Tegerg): گژلوک.

تگل(Têgel): پنی یێن کو دئێخنە جلکێن دریای.

تلاتوف(Telatûf): پیس و قرێژی ـ دەنگ و دۆر و قەرەبالغ.

تلاش(Telaş): بزاڤ، پێکۆل.

تلالا(Telala): دەنگ ـ گازی ـ ئاواز ـ سترانبێژی.

تلان(Tellan): گەلەک قەلەو، بخوەڤە.

تلغ(Telx): تەحل ـ مرۆڤێ بێ لۆق و بێ طبعەت.

تلخە(Telxê): زەرداف.

تلکە(Telekê): پارێ کو ب فەند و فێل ژ ئێکی هاتبیتە ستاندن.

تلمبە(Tulumbê): ئالاڤەکە کو ئاڤێ پێ ژ بیرێ دکێشنە دەر(پەمپە).

تلنگ(Teleng-Tuleng): داخواز ـ ئارەزوو ـ پێویستی ـ گەدایی، خاستن، هەروەسا پەیڤا

(تلنه) ژی لکاره.

تلو تلو(Têlu-têlu): هەژهەژۆک، تی و تی برێڤەچوون(دەمێ مرۆڤ سەرخوەش دبیت).

تلوک(Telûk): ئارمانج.

تله(Tellê): طەلە، طەلی.

تله(Têllê): دەرەجک، پێپکێن پێسترکێ.

تلی(Tulî): کیسکێ کو دەرزیک و بەنکا بکەنە تێدا.

تم(Tem): تاریاتی ـ رەشاتی ـ هلم، مژ ـ نەخوەشی یەکا چاڤی یە.

تماخره(Temaxerê): ترانه، یاری، سحبەت.

تماغه(Tumaxê): کولاڤ.

تمرگیدن(Temergîden): ئاخفتنەکا کولانکی یە ئانکو روینشتن، بۆ نموونە هەگەر مامۆستا بێژیتە قوتابیێ تەنبەل روینە، دێ بێژیتێ: «بتمرگ = Bêtemerg)، کو نێزیکی (وەلی بە، بقەلعە)یا مەیە.

تملیت(Temlît): سەرباک ـ رەخەکێ باری.

تمنده(Temende): لالوتە، تورتوری.

تمنه(Temene): شویژنا کو لحێفا پێ ددروین.

تموک(Temûk): ئارمانج ـ جۆرەکێ تیرا کو سەرێ وان پەحن بوو و هەگەر چووبا د لەشی را ب ساناهی ژێ نەدهاتە دەر.

تن(Ten): لەش، کەلەخ، بەروبەدەن.

تناور(Tenaver): قەلەو ـ ب هێز(بۆ مرۆڤ و گیانەوەر) و ئازا(بۆ دارا).

تنبان(Tenban): شەلوال، بێجامە.

تنبسه(Tenbesê): مەحفویر، فەرش.

تنبک(Tunbek): طمبلک(ئالاڤەکێ موزیکی یە).

تنبل(Tenbel): تەمبەل، کەسلان، بێ کار، کەدوەر.

تنبل(Tunbul): فێل، حیله ـ جادوو(سحر).

تنبو(Tenbû): جۆرەکێ خیڤەتایه.

تنبور(Tenbûr): تەمبویر(ئالاڤەکێ موزیکی یە)، هەروەسا (دنبره) ژی لکاره.

تنبوشه(Tenbûşê): بۆرییا کو ژ

ئاخا جێرکادهێته چێکرن و د ناڤ ئاڤاهیا دا بکار دئینن.

تنبـوک(Tenbûk): ئەو رەختێ زینا هەسپی یێ کو (رکاب) پێڤە بیت.

تنبـیـدن(Tenbîden): لەرزین ـ هەرفین ـ دلقوتک.

تنخـواه(Tenxah): پارە ـ زێر ـ متا.

تند(Tund): تیژ و برەک ـ چست و چەلەک ـ طام تیژ، وەکی طاما فلفلێ ـ بێ طبعەت، تۆڕە ـ نەترس ـ بەلاکڕ ـ بلنداهی.

تنداب(Tundab): بەزەک(ئاڤا کو لسەر ئەردی یان د مشارا دا ببەزیت ژ بەر سەرنشیڤی یا وان) ـ تێزاڤ.

تندباد(Tundbad): هرەبا، تۆفان.

تندبار(Tundbar): گیانەوەرێ درندە و گەزندە یان لەقەهاڤێژ و پێڤەدەر، گیانەوەرێ ئازارگەهینەر.

تندخو(Tundxû): بەدفەڕ، بێ سنج ـ تۆڕە.

تندر(Tunder): دەنگێ گرگرا ئەورا، یان هەر تشتێ کو وەکی ئەورا گرگرێ بکەت.

تـن دردادن(Ten derdaden): رازی بوون(یێ کو بەریکێ هندی مابنە پێڤە کو ب کارەکی رابیت لێ وی قەبوول نەدکر و ل داوییێ رازی ببیت کو وی کاری بکەت).

تندرست(Ten durust): ساخلەم، لەش ساخ.

تندرو(Tundrû): یێ کو بلەز بچیت ـ تۆرە(یێ کو زوی بفوبریێت) ـ بێ ترس ـ لێڤ و لامتۆر شۆڕ ـ بەخیل.

تنده(Tunde): سەرنشیڤ، ژۆردانی ـ بشکوژ ـ بەلگێ دارێ یێ کو ژ نوی دەردکەڤیت.

تنديس(Tendîs): وەکی لەشی ـ پەیکەر، بوت.

تنزيب(Tenzîb): فانێلە ـ پەرۆکێ سپی کو فانێلا ژێ چێدکەن یان دادننە سەر برینا.

تنک(Tunuk): تەنک ـ پەحن ـ کێم جە ڤەگر.

تنکه(Tunuke): دەرپێ کورت، تەبانە.

تنگ(Teng): تەنگ(جهێ تەنگ) ـ دۆل، نهال ـ تەنگا دەوارا ـ جهال ـ بار، خرار، بۆ نموونە دبێژن: (تنگ شکر = بارێ

شـەکـرێ کـو دڕکـەیە ژ لێـڤـێن دلبەرێ).

تنگ(Tung): گوزک، جەڕک.

تـنـگـاتـنـگ(Tengateng): دناڤێکرا، د بنێکرا.

تنگبیز(Tengbîz): بێژینک.

تـنـگـنـا(Tengna): جـهـێ تـەنـگ(کـولانا تـەنـگ، رێکا تـەنـگ)ـ تـەنـگـی ـ دژواری ـ جەخت، فشار.

تنگە(Tengê): جـهـەکێ تەنگ ژ دەریایێ د ناڤبەینا دو هشکیا دا کو دو دەریایا بگەهینتە ئێک، ب عـەرەبی دبێـژنێ «مـضـیق»، وەکی(تنگەء هرمـز = مـضـیق هرمـز، تنگەء سـوئز = مـضـیق سـوئز) ـ پرتەکا بچـویک ژ زێری یان زیڤی.

تنگیـاب(Tengyab): تشـتێ کـو بزەحمەت بدەست بکەڤیت.

تنو(Tenû): زاخ، شیان.

تنور(Tenûr): تەنویر.

تنورە(Tenûrê): جـوٚرەکێ جل و بەرگێ شەڕی یە.

تنوز(Tenûz): شکەن، دەرز.

تنومند(Tenûmend): بخـوەڤـە، قەلەو ـ بەژن بلند ـ ب هێز ـ ئازا.

تنە(Tenê): لـەشێ مـرۆڤی ـ دار(هەر ژ ئەردی تا چقـا)ـ تەڤنێ تەڤنپیرکێ.

تـنـهـا(Tenha): کت ـ تنێ ـ ئێکانە.

تنیزە(Tenîzê): دەهمـەن، دەهمـەنا چیای یان دەشتێ.

تو(To): تو(جـینـاڤێ دووێ یێ کت).

تو(Tû): تێدا، دناڤدا.

تواسی(Têvasî): مـەحـفـویرا ب نەخش.

توان(Tevan): هێز ـ زاخ ـ شیان.

توانا(Tevana): یێ ب هێـز ـ یێ ب زاخ ـ یێ ب شیان.

توانستن(Tevanêsten): کـارین، شیان، پێ چێبوون.

توبان(Tûban): ئەو دەرپیێن کورت یێ کـو وەرزشـڤـان دکـەنە پێ خـوە لدەمێ یاریا خوە لێکدانێ.

تویرە(Tûbreh): چنـتـکێ کـو نێچیرڤان یان رێڤنگ خوارنا خوە یان کەلوپەلێن نێچیرێ دکەنە تێدا و ب ملێ خـوەڤـەدکـەن ـ جـهـوٚرێ کای و جەهی(جهوٚرێ دەوارا).

تویە(Tûbe): کەسکوسۆر، کەسکوئالا(قوس قزح).

توپ(Tûp): تەپە ـ توبا پەرۆکی ـ تۆپ(کو وێ ژی رەنگێن خوە هەنە، وەکی: تۆپا نەمساوی، تۆپا ١٠٦ملم و تۆپا ١٢٠ملم و......هتد).

توت(Tût): توی.

توتک(Tûtek): طوطی، بەبەغاـ پشکەک ژ بلوولێ کو شڤان موزیکێ پێ لێددەن ـ سندوقا پارا، گەنجینە.

توچال(Tûçal): کونبەفر.

تودە(Tûdê): گر ـ تەل ـ کۆما خەلکی.

تور(Tûr): تۆر، وەکی تۆرا ماسی یا ـ د چیروکێن شەهنامێ دا ناڤێ کورێ ناڤە یێ فرەیدونی یە کو (تورج) ژی دبێژنێ ـ دلێر و پەهلەوان.

تورک(Tûrek): طوری، توبری(گیانەوەرەکێ درندەیە).

توریدن(Tûrîden): شەرمین بوون ـ رەڤین، هەلاتن ـ دویرکەفتن.

توسن(Tûsen): شەمبۆز.

توش(Tûş): خوەلبەرگرتن ـ هێز ـ زاخ ـ لەش، بەدەن ـ زاد.

توشک(Tuşek): دۆشەک.

توشکان(Tûşkan): ئاگردانکا حەمامێ.

توشە(Tûşê): زاد، خوارنا هندک، خوارنا کو رێڤنگ بۆ دەمێن پێدڤی دگەل خوە هلدگرت.

توشی(Tûşî): ئەو پێکڤەخوارنا کو هەرئێک خوارنا خوە دانیتە سەر سوفرێ و پێکڤە خوارنێن هەڤدوو بخۆن.

توغ(Tûx): ناڤێ دارەکێ یە کو بۆ سوتنێ دهێتە بکارئینان ـ ئالا(علم) ـ نیشانە(علامة).

توف(Tûf): هەوار و فریاد ـ دەنگ و دۆر ـ قەرەبالغ و هۆسە.

توفال(Tûfal): پرتە دەپێن بچویک کو لسەر گاریتێن بانێ خانی رادئێخن و ئاخێ دکەنە سەر.

توفان(Tûfan): تێک هاتن و تێکچوون ـ دەنگ و هەرا ـ ڤێککەڤتنا هەوای و بایێن دژوار ـ رابوونا ئاڤێ و لەبیزتنا پێلێن دەریایێ.

توک(Tûk): کولەکا موی یان هریێ ـ پوچک یان مویێ هنداف چاڤێ

هەسپی ـ چاڤ.

تول(Tûl): رەڤین، هەلاتن.

تولک(Tûlek): زیرەک، چەلەنگ ـ مریشکا کو پەرێن وێ وەریابن.

توله(Tûlê): تویلە یان کویچکێ سەی و طوری(تویری)یا.

تونی(Tûnî- Tûnêyî): خەلکێ «تون» (باژێرەکێ ل دەڤەرا خوراسان کو نوکە دبێژنێ «فردوس»)ـ ئاوارە ـ دز، رێگر.

تویل(Tevîl): سەر شامی(اصلع) ـ ئەنی ـ راستکا سەری.

تـه(Teh): بن، وەکی (بنێ دەریایێ).

تهک(Tehek): ڤالە، خالی ـ رویس، تازی ـ توز و غوبار ـ ئەرد، گویا زەمین.

تهم(Tehm): ب زاخ، ب هێز ـ مەزن، ب کەلەخ ـ بێ هەڤتا د مەزناهی و دلێری وئازاتییێ دا.

تهی(Tuhî): ڤالە، خالی.

تیان(Têyan): مەنجەلا مەزن.

تیب(Tîb): سەرگەردان، حەیران.

تیبا(Tîba): ناز و نازداری ـ فێل و فند ـ ترانە.

تیپ(Tîp): دەستەکەکا رێک و پێک ژ خەلکی ـ زاراوەکێ لەشکەری یە.

تیتال(Tîtal): فێل و فند ـ مەللاقی.

تیج(Tîc): کاتێن دارێ ـ ئارمویشێ خاڤ.

تیر(Tîr): تیر(تیرا کڤانێ)ـ تەلقە، فیشەک، گوللە ـ گاریتە ـ باهر، پشک ـ ناڤێ ستێرا(عطارد) ـ ناڤێ مەها چوارێ یە ژ سالا هەتاڤی و سەرێ وەرزێ هاڤینێ یە ـ ناڤێ رۆژا سێزدێ یە ژ هەمی مەهەێن سالا هەتاڤی ـ ژ بەر کو د کەڤن دا ناڤێ هەیڤا دەستپێکا وەرزێ پاییزێ (تیر) بوو، لەورا دگۆتنە پاییزێ ژی (تیر) ـ تاری.

تیرست(Tîrset): هژمارا سێ صەد(٣٠٠).

تیره(Tîrê): بنەمال، خانەدان، دەستەکەک ژ مرۆڤا کو ژ نەژادەکی یان ژ نەتەوەکی بن ـ تاری، رەنگ رەش.

تیریز(Têyrîz): دەهمەنا جلکی، دانگ ـ چەنگ و پەرێن مریشکێ.

تیز(Tîz): برەک، تیژ ـ چست و

چەلەک، حیّل و بەزەک ـ تیژ(بۆ طامیٚ) ـ بایێ ب دەنگێ کو ژ قۆنێ دەردکەڤیت.

تیشه(Tîşê): تەبەرک، تەڤرک.

تیغ(Tîx): شیر، شمشیر ـ دەڤک(موس) ـ ستری، درک ـ بلنداهی و سەرێ چیای ـ تیروژکێن تاڤێ(شعاع الشمس).

تیغال(Tîxal): هێلینا فرندا.

تیغه(Tîxê): هەر تشتێ کو وەکی دەڤکی تیژ و برەک بت ـ ناڤبر(دیوارکێ تەنک).

تیکوز(Tîkûz): کەشک.

تیل(Tîl): خال(نقطه).

تیلا(Tîla): وەریس، ئالاڤێ وەریس بادانێ.

تیله(Tîlê): تەبەل، مەرمەر(پێ یاریکەکا بچویکایه).

تیم(Tîm): جهەکێ مەزن کو بازرگان ل وێرێ بازارا بکەن ـ خەمخوری، دلتەنگی.

تیمار(Tîmar): سەرەگوهی و چاڤدێری و برین پێچی یا نەخوەشێ بریندار ـ خەمخوری، دلسوژی ـ هزر(فکر) ـ ئێش و رێنج(وەستیان، زەحمەت، وەکی: رێنجبەر = یێ کو خوە دواستینیت ل پێناڤ کارەکی، زەحمەتکێش).

تیمارستان(Tîmarêstan): شێتخانه(شماعي).

تیمسار(Tîmsar): پلەیەکە بۆ ئەفسەرێن لەشکەری کو ژ (سرتیپ)ی مەزنترە ـ جەناب(حضرت).

تیموک(Tîmûk): لێڤ شۆر، گرتی، بێ مەعد.

تیوا(Tîva): بێ ترسی، بێباکی.

ث: ئەڤ تیپە نە د زمانێ كوردی و نە ژی د زمانێ فارسی دا نینە و چ پەیڤا د ناڤ زمانێ فارسی دا ب بەرچاڤ بكەڤت كو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بیت، هەگەر مرۆڤ لدویڤ بچیت دێ بینیت كو ئەو پەیڤە د بنەڕەت دا عەرەبی نە. هەروەسا هندەك پەیڤ ژی، پەیڤێن دارشتی یان لێكداینە ژ زمانێ عەرەبی و زمان و پاشگرێن فارسی، وەكی ڤان نموونێن ل خوارێ د دیار.

بۆ زانین بلێڤكرنا ڤێ تیپێ لجەم فارسان هەروەكی بلێڤكرنا (س، ص)ە، ئانكو هەمان (S) دهێتە بلێڤكرن.

ثابت(Sabêt): موكوم، بنەجە.

ثابت ساختن(Sabêt saxten): سەلماندن، راڤەكرن.

ثابت شدن(Sabêt şuden): راست و دروست بوون ـ دیاربوون، سەلمین.

ثابتە(Sabête): ستێرا نەلڤ یان ژی مرۆڤ تێ نەئینتە دەر كو یا دلڤیت.

ثافل(Safêl): رەپالهان ـ هەر تشتێ كو ب بن بكەڤیت(ب تایبەتی د ئاڤێ دا).

ثالث(Salês): سێ یەم.

ثامن(Samên): هەشتەم، هەشتەمین.

ثانی(Sanî): دویەم.

ثانیە شمار(Sanîyê şumar): چركەژمێر(میلێ دەمژمێرێ كو بەس چركا دیار دكەت).

ثبت(Sebet): هێجەت، مهانە ـ جهێ باوەریێ، زەلامێ جهێ باوەریێ.

ثبور(Subûr): پویچ بوون، هیلاک

بوون، نەمان.

ثـــروتمـــنـــد(Servetmend): سەرمایەدار، دەولەمەند، زەنگین، هەیی.

ثری(Seryî): زەنگین، دەولەمەند، زەلامێ ماڵدار.

ثفل دان(Sufldan): ئامانێ کو بلغەم و ئاڤا دەڤی بکەنێ.

ثقافت(Seqafet): زیرەک و چست و چالاک بوون، ماهر و شارەزابوون.

ثناخوان(Senaxan): مەدحکەر، کەسێ کو پەسن و سالوخێن تشتەکی یان کەسەکی بدەت.

ثوابکار(Sevabkar): قەنجیکار، کەسێ کو کارێن باش و ب خێر دکەت.

ثیران(Sîran): گا یێن نێر.

ج

ج(Cîm): هنده جارا دبیته (ز)، وەکی: (ارج = ارز: بها، قەدر و قیمەت)، هنده جارا دبیته (ژ)، وەکی: (کج = کژ: خوەهر)، هنده جارا ژی دبیته (گ)، وەکی (آخشیج = آخشیگ: عنصر یانژی هەر ئێک ژ چوار عنصرێن(ئاف، ئاگر، با، ئاخ)).

جا(Ca): جه ـ مەقام، پایە، پلە.

جابجا(Cabêca): جێبەجێ ـ د دەم دا، دەملدەست، ئێکسەر ـ هنده جها، وەکی: (جابجا باران آمده بود: هنده جها باران هاتبوو و هنده جها نەء).

جاجیم(Cacîm): جۆرەکێ پەرۆکی یە ـ بەڕک.

جاخسوک(Caxsûk): شالۆک.

جادنگو(Cadengû): بەڕەڤان ـ خزمەتکارێ پەرستگەهێ.

جادو(Cadû): سێحر، جادوو.

جادوزن(Cadû zen): ژنا سێحرەبەند ـ ئەو کەسێ کو سێحرێ بەتال کەت.

جادوگر(Cadûger): جادووگەر، سێحرەبەند.

جارختی(Carextî): رستا جلکا، یان هەر جهێ جلکا لێ هلگرن.

جارو(Carû): کورتکریا پەیڤا لێکدایا (جا روب = جا روبنده) ئانکو: جه پاقژکەر، گێسک، جەریفک.

جاروجنجال(Caro cencal): هەوار و قیڕین، هۆسە و قەرەبالغ، دەنگ و دۆر.

جاری(Carî): ژن تی(ژن برایا مێری).

جاست(Cast): ئیسل(جهێ کو تری بکەنێ و ب پیاڤە بچنە سەر دا

ئاڤێ ژێ بگرن).

جاشدان(Caşdan): کوار.

جاف(Caf): قەحبە، جفت (ژنا خرابکار، ژنا کو ب زەلامەکی ب تنێ تێر نەبیت).

جاکار(Cakar): زەڤی یا کو هەرسال بێتە چاندن(زاراوەکێ جوتیاری یە).

جال(Cal): تەلە، تەلی.

جالیز(Calîz): وەرزێ گوندۆر و زەبەش و خیارا.

جام(Cam): جاما شەرابێ ـ خودیک و شیشە.

جام جم(Camê Cem): د داستانێن ئیرانی یێن کەڤن دا جاما (جەمشید)ێ شاهێ پیشدادی یانە کو نەخشەیێ جیهانێ لسەر بوو و هەمی جیهان تێڕا ددیت.

جامە(Camê): پەرۆکێ دروی یان نەدروی، جل و بەرگ ـ پەیالە ـ گوزکێ مەیێ.

جامەدران(Camêderan): ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە؛ دبێژن ئەڤ ئاوازە ژ دانانا (نەکیسا)ی بوو کو دەمێ ئەڤ موزیکە دهاتە لێدان، ئامادەبوویا جلک د بەرخوەدا ددڕاندن.

جامەء غوک(Camêyê xûk): کەڤز.

جامەکن(Camêken): جهەکە د حەمامێ ڤە کو تێڤە جلکا ژ بەرخوە دکەن ـ رێگر.

جان(Can): جان، گیان، ئەو تشتێ کو لەش پێ زیندی.

جانا(Cana): گیانە، ئەی جان.

جانان(Canan): دلبەر ـ خوەشتڤی.

جانباز(Canbaz): کەسێ کو گیانێ خوە دئێختە د مەترسییێ دا ل پێناڤ ئارمانجەکێ، گیان فیدا ـ ئازا، دلێر، نەترس.

جانبدار(Canêbdar): لایەنگیر ـ هاریکار.

جان بوز(Canbûz): ڤەشارگەهـ، پەناهگەهـ، هەشار.

جانخانی(Canxanî): جۆرەکێ جهالێ مەزن و زڤرە.

جانشین(Canêşîn): جێگر ـ خەلیفە ـ قایمقام، ولیعهد.

جانور(Canêver): گیاندارێ زیندی کو بشێت بێت و بچیت(پتر بۆ گیانەوەری دهێتە بکارئینان).

جانه(Canê): گیان، جان ـ چەکێ شەڕی و زری و کومزری ـ هەر گیاندارەکێ جحێل ـ کاتە(یێن دارا).

جاور(Caver): خودانێ جهی ـ حال، حالەت، چەواتی.

جاورد(Caverd): ستری، دڕک.

جاوید(Cavîd): نەمر، هەردەمی، هەروهەر، هەمیشەیی(دائمی، ابدی).

جای(Cay): جه، در.

جای مند(Caymend): تەنبەل، کەدوەر.

جایی(Cayî): ئەدەب، دەستاڤخانە، تەوالێت(wc).

جدا(Cuda): جودا، ژ هەڤدو دویر.

جدر(Cedr): حێشترا مێ یا چوارسالی.

جر(Cer): شکەن، دەرز، کەلشتا کو دکەڤیتە ئەردی ـ جۆ، جۆک.

جر(Cêr): دەنگێ دڕاندنا کاغەزێ یان پەڕۆکی و تشتێن ژ ڤی رەنگی.

جر(Cur): زینا هەسپی.

جرب(Curb): فڕندەکێ وەکی کەوی یە.

جربزه(Curbuzê): زیرەکی ـ ژ هەژیاتی ـ فەند و فێل.

جرد(Cered): بریندار.

جرد(Cerd): کورسیک یان تەختێ شاهینیێ.

جرده(Curde): هەسپێ خەساندی ـ هەسپێ دوقۆرێ کو بابێ وی ژ نەژادێ هەسپێن عەرەبی بت و دەیکا وی ژ نەژادەک دی بت.

(Cerde): هەسپێ رەنگ زەر.

جرز(Cêrz): دیوار ـ شەنگستێ خانی.

جرس(Ceres): قەید و زیندان ـ ئازار و ئەشکەنجە.

جرشفت(Cerşeft): راهاڤێتن، ب داهولکێ دادان، هەلبەستا کو تێدا هۆزانڤان پاڤێتە ئێکی.

جرقه(Cêrêqqê-e): چریسکێن ئاگری.

جرگ(Curg): دەشت، بیابان.

جرگ(Cerg): جڤات ـ دەستەکەکا مرۆڤا.

جرنده(Cerende): کرکروک(عضروف).

جرنگی(Cerengî): کاش(وەکی مرۆڤ دبێژیت من نهو پارێ خوە

کاش«نقد» دڤێت).

جـــــــرواسـک(Cervasek): چیرچیرۆک، چرچرک.

جره(Currê-e): گیانەوەرێ نێر(چ بفریت، چ بچەریت)ـ دلێر و چست و چەلەک.

جـریب(Cerîb): بۆ پیـڤـانا ئەردی بکاردهێت کو بەرامبـەر دەهـ هزار مـیـترێن چوارگـوشـەیە. هەروەسا پەیڤـــێن (گـــریب و گـــری) ژی لکارن.

جز(Cuz): ژ بلی، بژلی.

جـــــزانـدن(Cezanden): دل شەوتاندن، قەهراندن.

جزغال(Cêzxal): کسکێت قەلیێ.

جست(Cest): خوەهلاڤێت(قفز).

جـسـتـجـو(Custcû): ڤـەکـۆلین، لێگەریان.

جـــستن(Custen): ڤـــەدیـتن ـ پەیداکرن ـ ڤەکۆلین.

جـستن(Cesten): خـوەهلاڤـێتن ـ رهابـوون، ڤـــەرەستن، ئـازادبـوون، رزگـــاربـوون ـ رەڤین ـ رابـوونە سەرخوە.

جسک(Cesk): ئازار، نەخـوەشی ـ بەلا، مسیبەت ـ ئاتاف، زیان.

جش(Ceş): مـــوهرکـــا شین یا کـــو دئێخنە جلک یان ستوبێ بچویکا دا چاڤین نەبن.

جشـان(Ceşan): گەز(بۆ پیـڤـانێ بـکـار دهێت کـــو هەر گـــەزەک بەرامبەری ١٠٤ سانتیمترایە).

جـشن(Ceşn): شـادی، خـوەشی ـ عەید، جێژن.

جشن(Ceşen): تا(حرارة).

جشنواره(Ceşnvarê): فێستیڤال.

جشه(Cuşşe): هچکێ جلکی.

جغ(Cux): نیره(نیرێ هەڤجاری).

جـغـجـغـه(Cêxcêxê): هاویشـک، خـــشـــخـــشـــۆک(پێ یاریکا بچویکایە).

جغد(Cuxd): بوم، کوند.

چغرات(Çuxrat): دەو(ماستێ کو ئاڤا وی ژێ هاتبیتە گرتن).

جـــغـــه(Cêxxê): تانج یان هەر تشتەکێ وەکی تانجێ کو ل پێشیا کولاڤی بدەن.

جفت(Cuft): جۆت(بەروڤاژی کت) ـ ژن و مێر(زوج) ـ هەڤالبچویک.

جفتک(Cuftek): جوتک(پێـهنێن دەوارا کو ب هەر دو پێیا دادنن).

جفت گیری(Cuftgîrî): پێرابوونا

ب کارێ گوهنێلیێ.

جفته(Cefte): چەمیای ـ خوەهر.

جـفنگ(Cefeng): بێ مـەعنە، بێهودە، چوننە، پوبچ، بێ کەڵک، بێ مفا.

جگر(Cêger): مـێـلاک ـ خـەم و کوڤان.

جگرگوشە(Cêger gûşê): دڕکەیە بۆ بچـویکێن زێدە عەزیز لبەر دلێ دەبیابا، ئەم ب کـوردی بەس پەیڤا (جەگەر) بکار دئینین.

جلب(Celeb): دەنگ و دۆر ـ فـتنە و هۆسە ـ مرۆڤێ فێلباز و پویچەلۆ ـ ژنا خرابکار.

جلق(Celq): ڤـەرەسـاندن، ب عەرەبی دبێژنێ (زلق).

جلنبـر(Culenber): کـەسێ کـو جلکێن دڕیای و پیس و قـرێژی ل بەر بن.

جلنبـە(Culenbuh): شـینکێ کـو جلکا پێ دشۆن.

جلو(Cêlo): پێش، بەرامـبـەر ـ لغاڤ و هەڤسارێ هەسپی.

جلە(Culle): گـرێ(گـرێ یا وەریـسـی) ـ گـلـولـک(گـلـولـکا بەنکی).

جلیتخە(Cêlîtxê): ل پرانی یا جها تیـپـا(ت) نابێـژن و ئانکوا ڤێ پەیڤێ: ئێلەک(یێ کـو ل بن چاکیتی ڤە دکەنە بەرخوە).

جم(Cem): کـورتکریا پەیڤـا (جمشید)ە، کو لدویڤ داستانێن شـەهنامـا فـیـردەوسی چارەمین شاهێ «پێشدادی»یانە.

جـماش(Cemmaş): تڕانەکـەر ـ فێلباز ـ غەزەلخوان ـ سەرخوەش ـ مویکار، سەرتراش، حەللاق.

جـمـری(Cemrî): بێ ئەسل ـ زەلامێ گەدا و پویچ و شویشتی.

جمزیور(Cemzîver): هەسپێ کو ناڤ چاڤ و زک و دەست و پێن وی سپی بن.

جمشاک(Cemşak): پێلاڤ.

جـمند(Cemend): تەنبـەل، کەدوەر.

جن(Cen): رەخ، کنار، ئالی.

جناب(Cenab): یاری یا مـەرجانێ یا کـو دو کـەس هەسـتـیکێ دو چەڤێ سینگێ مریشکێ دشکینن و پاش هەر ئێک ژ وان ب هەر کارەکی رابیت دڤێت بێژیت «من ل بیرە» هەگەر وە نەگوت ئەڤە وی

دۆڕاند.

جنابه(Cunabe): جێمک(توأم).

جنباندن(Cunbanden): لڤاندن، هەژاندن.

جنبش(Cunbêş): لڤین ـ بزاڤ.

جنج(Cenc): ئاواز و قیژین.

جنجال(Cencal): قیژین و قاڕقاڕ ـ دەنگ و دۆر و قەرەبالغ.

جنجر(Cencer): جەنجەر.

جندر(Cender): جلک، هەر تشتێ کو بکەنە بەرخوە.

جندره(Cendere): نەتراشی، هەر تشتێ نە حولیکری.

جندک(Cêndek): پارەکێ کەڤن بوو کو ژ سفری دهاتەچێکرن و هەتا سەردەمێ قەجەرا ژی دهاتە بکارئینان.

جنده(Cêndê): ژنکا خرابکار، قەحبە.

جنگ(Ceng): شەڕ، جەنگ. هەروەسا پەیڤێن(نبرد، پیکار، رزم، کارزار، آورد، زد وخورد) ژی لکارن.

جنگاور(Cengaver): شەڕهینەر، بەلاکڕ ـ شەڕڤان، شەڕکەر، دلێر.

جنگل(Cengel): دارستان.

جنگلبان(Cengelban): زێرەڤانێ دارستانێ.

جنم(Cenem): جۆر ـ روی ـ بەژن و بال ـ خود(ذات).

جو(Co): جەھ.

جو(Cû): جۆوا ئاڤێ، جۆکا ئاڤێ.

جواری(Cevarî): گەنم شام، گەنمۆک.

جواز(Cuvaz): هاونێ کو ژ داری یان بەری هاتبیتە چێکرن.

جوال(Cuval): جهال.

جوان(Cevan): جحێل، مرۆڤ یان گیانەوەر یان ژی دارا کو گەهشتبیتە ژیێ خوە یێ ناڤینێ سروشتی کو لجەم مرۆڤا ئەڤ ژیە ل ناڤبەرا (١٨ـ٣٥)سالیێ دایە.

جوان بخت(Cevan bext): خوەشبەخت، ب شەنس.

جوانک(Cevanek): لاو، تۆلاز، کوڕێ گەنج.

جوانمرد(Cevanmerd): لاو، زەلامێ گەنج.

جوانمرگ(Cevanmerg): جانەمەرگ، کەسێ کو ل گەنجاتیا ژیێ خوە بمریت.

جوانه(Cevanê): گەنج ـ گەنجاتی

ـ زەلامێ جحێل ـ کاتێت دارا.

جوبه(Cûbê): مەیدانک(جهەک ژ باژێری کو تشتا ژ دەرڤە بیننە وێرێ و ل وێرێ بفروشن).

جوجگک(Cûcgek): چیچەلۆک، چیچکا بچویک.

جوجه(Cûcê): چیچەلوکێت مریشکێ یان هەر فرندەکێ دیتر.

جوجه تیغی(Cûcê tîxî): ژویژوی.

جوخه(Cûxê): دەستەکەک یان کۆمەلەکا مرۆڤا یان ژی گیانەوەرا.

جودر(Coder): گیایەکێ دندک هویر و زراڤە کو ل ناڤ زەڤیێن جەهی شوین دبت ـ گۆلک.

جودرو(Dodêro): وەرزێ دروینا جەهی.

جور(Cûr): جۆر، رەنگ، شێوە.

جور(Cevr- Cor): یەکەکا پیڤانێ بوو د ڤەخوارنا مەیێ دا، کو ئەو ژی ئێک ژ هەر هەفت هێلان بوو کو دکەڤتنە سەر لێڤا جامێن مەیێ؛ و دەمێ کو دگۆتن: «پیالە ء جور» ، ئانکوا «جاما لێڤولێڤ ژ مەیێ» ددا.

جوراب(Cûrab): گۆرە.

جوزاک(Cevzak- Cozak): خەم و کوڤان ـ خەمگین.

جوزینه(Cozînê): حەلاوا ب گویز و باهیڤ.

جوسک(Cosek): مەهیک، قولپک، قومچە.

جوش(Cûş): پرسک ـ کەلین(کەلینا ئاڤێ یان هەر تشتەکێ وەکی ئاڤێ روهن) ـ گەرمی ـ شورەش ـ تێک هاتن و تێک چوون.

جوشاندن(Cûşanden): کەلاندن.

جوش دادن(Cûş daden): پێکڤەنان، لەحیم کرن.

جوشک(Cuşek): گوزکێ بچویکێ ب لویلیک.

جوشکاری(Cûşkarî): ئاسنگەری، لەحیمکاری.

جوغن(Coxen): هاونێ بەری.

جو گندمی(Co gendumî): درکەیە ژ پرچ یان ریهێن رەش و سپی دناڤێکدا.

جولاه(Cûlah): تەڤنکەر(مرۆڤێ کو کارێ وی تەڤن راچاندن بت) ـ تەڤنپیرک، داپیروشک.

جوله(Cûlê): تیردانک، کیسکێ کو تیرا دکەنە تێدا ـ سیخور.

جوی(Cûy): جۆوا ئاڤێ.

جویا(Cûya): لێگەڕ.

جویبار(Cûybar): جهێ کو گەلەک جۆوێن ئاڤێ لێ بن ـ جۆوەکا مەزن کو ژ چەند جۆوێن بچویکتر پێکهاتبیت ـ کنارێ جۆوا ئاڤێ.

جویدن(Cevîden): جویتن.

جوین(Coyîn): تشتێ کو ژ جەهی هاتبیته چێکرن، وەکی نانێ جەهی، ئاڤا جەهی(بیرە).

جه(Cêh): ژنا خرابکار، قەحبە.

جهان(Cehan): خوە هلاڤێتن(وەکی رێڤەچوونا کێچا) ـ دنیا، جیهان.

جهانسوز(Cehansûz): شاهێ زالم و ستەمکار.

جهانگرد(Cehangerd): گەریدە(سیاح).

جهانگشا(Cehanguşa): شاهێ دلێر و دنیا ڤەگر.

جهانیان(Cehanîyan): عالەم(مرۆڤێن کو د دنیایێ دا دژین).

جهش(Cehêş): خوە بازدان ل سەر تشتەکی را.

جهمرز(Cêhmerz): زناکەر، یێ کو نێزیکیا گوهنێلی دگەل ژنا پویچ(قەحبە) بکەت.

جهن(Cehen): جیهان، دنیا، گویا زەمین.

جهود(Cehûd- Cuhûd): جوهی(یهودی).

جهودانه(Cuhûdanê): یێ جوهی یا، پتر بۆ وی پەرۆکێ زەر دهێته گوتن یێ کو جوهی یا دادنا سەر ملێن خوە دا مرۆڤ بزانن کا کیژ ئەون و کیژ خەلکێ دی(نە جوهی).

جیبا(Cîba): پویش و پەلەخ.

جیب بر(Cîb bur): دز، دزیکەر.

جیر(Cîr): چەرمێ نەرم کو پێلاڤا ژێ چێدکەن ـ دەنگێ زراڤ و تیژ، قیژی.

جیره(Cîrê): خوارنەکا دەستنیشانکری کو رۆژانە بدەنە ئێکی، وەکی خوارنا نەخوەشی ل نەخوەشخانێ.

جیغ(Cîx): قیژی، قێری.

جیک(Cîk): دەنگێ فرندێن بچویک وەکی چویچکا.

جیوه(Cîvê): سیماب(زیبق).

چ(Çê): تیپا حەفتێ یە د ئەلفابێیا زمانێ فارسی دا. ئەڤ تیپە د زمانێ عەرەبی دا نینە لەورا ل گەلەک جها دبێژنێ «جیما فارسی».

چابک(Çabuk): زیرەک، چەلەنگ.

چابک دست(Çabuk dest): دەستهەل.

چاپلوس(Çaplûs): ئەزمان خوەش، مەللاق.

چاپیدن(Çapîden): تالان کرن.

چاچله(Çaçele): پێلاڤ.

چاچول(Çaçûl): فەند و فێل، حیلە.

چاچی(Çaçî): یێ خەلکێ باژێرێ «چاچ» بیت[ناڤێ بەرێ یێ باژێرێ «تاشکەند»ە] یان ژی هەر تشتەکێ کو ل «چاچ» هاتبیتە چێکرن، بۆ نموونە «کڤان»ێن «چاچ»ێ د ناڤدار بوون و دگوتنێ «کڤانێن چاچی».

چاخان(Çaxan): ئەزمان خوەش، مەللاق ـ بافرۆ، بەیتەشە.

چاخچور(Çaxçûr): شەلوالەکێ درێژ و دەلنگ فرەهێ ژنکایە. هەروەسا پەیڤێن (چاقچور، چاقشور، چقشور، چاخشور چخجیر و دولاغ) ژی لکارن.

چادر(Çadur): عەبایێ ژنکا ـ خیڤەت.

چار(Çar): کورتکری یا«چهار» ئانکو هژمار(٤) ـ کورتکری یا پەیڤا «چارە» ئانکو چارەسەری ـ دەرمان ـ را(تدبیر) ـ فەند و فێل ـ کویرهە.

چار ابرو(Çar ebrû): سنێلێ کو ژ نوی سمبێلێن وی دئێن.

چارپهلو(Çar pehlû): دڕکەیە ژ زکێن مەزن و تژی.

چارچار(Çarçar): یەکسانی ـ روی ب روی ـ دیدار ـ بگر و ڤەکێش، شەرەنیخ ـ چوارچوارە ـ چوار رۆژێن دویماهیێ ژ چلێ مەزن و چوار رۆژێن بەراهیێ ژ چلێ بچویک کو سارترین رۆژێن زڤستانێ نە.

چارک(Çarek): چارێک، ئێک ژ چارێ ـ کەسێ کو ل بەری کاروانی یان لەشکەری دچیت.

چارگاه(Çargah): ئێک ژ ئاهەنگێن موزیکا ئیرانی یە ـ هندەک ل شوینا (چراگاه) بکار دئینن ئانکو جهێ چەرێ.

چاروا(Çarva): دەوار، گیانەوەرێن بارکێش، وەکی هەسپ و هێستر و کەر و حێشتر.

چارناچار(Çaro naçar): بڤێت نەڤێت، نەعیلاجی.

چارە(Çarê): چارە، عیلاج، دەرمان ـ فەند و فێل.

چاش(Çaş): جۆخین، بێدەر، بێدەرا قۆتای ـ دەخلێ پاقژکری.

چاشت(Çaşt): دەسپێکا رۆژێ، دەمێ سپێدێ ـ تێشت.

چاشنی(Çaşnî): طام ـ شرینی ـ ئەو پیچا کێم ژ هەر خوارنەکێ کو مرۆڤ بۆ طامکرنێ سەحدەکەتێ.

چاق(Çaq): قەلەو، بخوەڤە ـ ساخلەم.

چاقو(Çaqû): چەقۆ، کێر.

چاک(Çak): شکەن ـ دەرز ـ تیک.

چاک چاک(Çak çak): دەنگێ ڤێککەفتنا شیر و گورزا د شەرا دا ـ پرت پرت، قەد قەد.

چاکر(Çakêr): نوکەر، خولام، بەنی، خزمەتچی.

چاکوچ(Çakûç): چەکوبچ.

چال(Çal): چاڵ، بۆ ڤێ مەبەستێ پەیڤێن (چالو، چالە، گود و گودال)ژی لکارن ـ هەسپێ کو مویێن وی یێن سور و سپی دناڤێکدا بن.

چالاک(Çalak): چەلەنگ، چست ـ جهێن بلند.

چالش(Çalêş): ب ناز و مەزناهی برێڤەچوون ـ بۆ شەرەنیخ و شەر و هێرشێ ژی دهێت.

چالیک(Çalîk): دار و ترانێ(ناڤێ یاربەکا بچویکایە). هەروەسا

پەیڤــێن (چلک چلیک و الک دولک) ژی لکارن.

چام(Çam): ناز و نازداری.

چامـه(Çame-ê): شـعـر، هوزان ـ سروود ـ ئاواز.

چامەزن(Çamêzen): موزیک ژەن ـ سترانبێژ.

چامەسرا(Çamêsera): هوزانڤان، شاعر ـ سترانبێژ.

چامــیــدن(Çamîden): ب ناز و مـەزناهی برێڤـەچوون ـ بخـوەڤـە میزتن.

چامین(Çamîn): میز، میزتن.

چانچـو(Çançû): دارەکێ درێژ کـو دو ســتــلا ب هەردو ســەرێن وی ڤەدکەن و دادننە سەر ملێن خوە و ئاڤێ پێ ژ جـهـەکی دبەنە جـهـەک دیتر.

چانە(Çanê): ئەرزنک ـ گـرگـێت هەڤــیــری ـ لێ هەگـــەر (پر: Pur)لســەرێ وێ هـات: پرچانە: پربێژ، کەسێ کو زێدە دئاخڤت.

چاو(Çav): زێمار.

چاولە(Çavelê): جورەکێ گولێ یە.

چاولە(Çavlê): خوەهر.

چاولی(Çavulî): بێژینکا گـەنمی ـ تەبەکـا کـو ژ لەڤـەنا هاتبــیــتــە چێکرن.

چاه(Çah): بیرا ئاڤێ.

چاه بابل(Çahê Babêl): بیـرەکـە ل بابل کو دبێژن هەردو فریشـتێن هاروت و مــاروت تێــدا حــەبس کرینە.

چاه بن(Çah bun): بنێ بیرێ.

چاه بیــــژن(Çahê Bîjen): د داستانێن ئیرانیان دا ناڤێ بیرەکێ یە ل توران کـــو ب فـــەرمـــانا ئەفـراسـیـابی، بیـژەن(پەهلەوانێ ئیــرانی) د وێ بیــرێ دا هاتبــوو زیندانکرن و پاشان روستەمی ئەو قورتال کر. هەروەسا ئەڤ بیرە یا ناڤـــدارە ب (چاه بیــــجن و چاه ارژنگ).

چاهجو(Çahcû): یێ کو کارێ وی کولانا بیرا بیت.

چاه رستم(Çahê Rustem): ئەو بیرە یا کو شغاد(برایێ روستەمی) بۆ روستەمی کۆلای و ل بنێ بیرێ شـــیـــر و رم چکلاندین، دەمێ روســـتـــەم د وێرێ را دبۆری ب هەسپێ خوەڤە کەتە د وێ بیرێ دا و گیانێ خوە ژ دەست دا.

چاه زنخ(Çahê zenex): چالا ئەرزنکێ کو پتر ل ئەرزنکێت ژنکا دیار دکەن و جوانیەکا تایبەت ددەتە ژنکێ.

چاهی(Çahî): هەر تشتەک کو یێ بیرێ بیت، وەکی کبوتر چاهی: کوترکا شین یا کو پتر د بیرێن دویر ژ گوندا هێلینێن خوە چێدکەت، ئەڤ رەنگێ کوترکا نهو ل گەلەک مزگەفتا هەنە ـ زبندانی، زبندانییێ د بیرێ دا.

چای(Çay): چا.

چایدان(Çaydan): چایدانک، چاپەز، قوریێ چایێ.

چاییدن(Çayîden): ئێشا زکام.

چپ(Çep): دژی راست ـ سەرابن ـ چەپان.

چپات(Çepat): شەق، زللەه.

چپاتی(Çepatî): نانێ تەنک.

چپار(Çepar): هەر تشتێ دورەنگ، وەکی هەسپێ کو ژ بلی رەنگێ خوە یێ سەرەکی هندەک پنیێن دی ژی ژ رەنگەکێ دیتر لێ بن.

چپان(Çepan): جلکێ کەڤن.

چپ انداز(Çep endaz): کەسێ کو لسەر پشتا هەسپی تیرا پاڤێت پشت سەرێ خوە ـ کەسێ کو ب دەستێ چەپێ تیرا بهاڤێت ـ فێلباز و حیلەکەر.

چپاندن(Çepanden): پرکرن ـ ب تەعدایی جهێ تشتەکی د ناڤ تشتەکێ دی ڕا کرن.

چپچاپ(Çepçap): دەنگێ ماچیکرنێن لدویڤ ئێک ـ دەنگێ دەڤی لدەمێ خوارن و ڤەخوارنێ.

چپچل(Çepçêl): پێلاڤ.

چپچله(Çepçêlê): تەحیسانک(ئەردێ تەڕ و حولی کو پێ لسەر بحولسیت).

چپر(Çeper): پێژان ـ کەپر ـ کولکێ کو ژ دار و گیایێن هشک هاتبیتە چێکرن ـ کۆمەکا مرۆڤا یان گیانەوەرا کو وەک بازنەکێ لدۆر هەڤ خڕڤە بن ـ ئالاڤەکێ ڤەهاندنا پەڕۆکی یە.

چپش(Çepêş): گیسک.

چپق(Çupuq): قەلین.

چپکن(Çepken): دشداشێ زەلاما.

چپل(Çepel): پیس، ئەداڤگرتی ـ قرێژی.

چپله(Çeple): شەق، زللەه.

چپه(Çepê): داریَ وەکی بەفری یا کو قایکا پیَ دهاژۆن.

چپه(Çeppê): چەپ ـ سەرنوخین ـ چەپان(کەسێ کو ب دەستێ چەپێ کار دکەت).

چپیره(Çepîrê): کۆم، کۆمەکا مرۆڤا کو ل جهەکی کۆم بن.

چپین(Çeppîn): سەلک.

چتر(Çetr): سیهوانە(شمسي).

چتـــر آبگون(Çetrê abgûn): دڕکەیە ژ ئەسمانی.

چتـــر آبنوس(Çetrê abnûs): دڕکەیە ژ شەڤێ.

چترباز(Çetrbaz): پەڕاشوتڤان.

چتردار(Çetrdar): کەسێ کو سیهوانێ لسەر سەرێ شاهی رادگریت.

چترنگ(Çetreng): شەترنج.

چتو(Çetû): پەردا کو بسەر نڤینکا داددەن.

چته(Çete): سەربازێ کو خوە بهەلبژێریت بو جەنگێ(مطوع).

چچ(Çeç): ملهێب.

چچو(Çuçû): چچک، مەمک(یێن ژنکا یان هەر گیانەوەرەکێ مێ).

چچول(Çuçûl): تیتلک(یا ژنێ) کو د مەزهەبێ سوننی یا دا سونەتە هەگەر بێتە برین و ل گەلەک جها سوننی کچێن خوە سونەت دکەن ـ هەروەسا بۆ کیرێ بچویکی ژی دهێتە گوتن، هەروەکی ئەم ب کوردی دبێژینێ: (پد، پدۆک).

چخ(Çex): کاڤلان ـ شەر و دبن چەنگێن هەڤڕاچوون ـ پێکۆل و خوە وەستاندن ـ کێم و عەداڤ، قرێژ و قیڤار.

چخت(Çuxt): بان(سقف).

چخماخ(Çexmax): کیسکێ کو بەنک و دەرزیکا بکەنە تێدا ـ ستاوبەر.

چدار(Çêdar): وەریسێ کو دەست و پیێن هەسپ و هێسترا پێ دگرێددەن.

چدر(Çeder): چارە، چارەسەری.

چر(Çur): نێر ـ ئالاڤێ گوهنێلیێ زەلامی(کیر).

چرا(Çera): چەرین(بۆ گیانەوەرا لکارە).

چرا(Çêra): چرا، چما، بۆچی (ئالاڤێ پرسیارێ یە) ـ هەروەسا

هندەک جارا ئانکوا «بەلیّ» (نعم)ا عەرەبی ددەت.

چرابە(Çerabê): سـەرتیک ـ قەیاغ.

چراخور(Çeraxor): جهێ کو چەرە لێ هەبیت بۆ گیانەوەرا.

چراغ(Çêrax): چراک ـ لەمپە.

چراغپا(Çêrax pa): هەر تشتێ کو چراکی یان لەمپێ داننە سەر ـ راوەستیانا هەسپی لسەر هەردو پیان، دەمێ کو هەر دو دەستێن خوە بلند دکەت.

چراغ پـرە(Çêrax perê): پەلاتینک.

چراغک(Çêraxek): چراکێ بچویک ـ ستێرستێروک.

چراغلە(Çêraxle): ستێرستێروک.

چراندن(Çeranden): چەراندن.

چرانی(Çeranî): پارێ خـوارنا کەسەکی کو رۆژانە یان هەیڤانە بدەنێ.

چرایی(Çerayî): گیانەوەرێ کو بچەرت.

چرایی(Çêrayî): ئەگەر، سەبەب، سەمەد، دەلیل.

چرب(Çerb): سالۆخێ دوهنی یان هەر تشتێ وەکی دوهنی یان ژی تێر دوهن بت ـ زێدە، فـراوان، گەلەک، مشە.

چرباندن(Çerbanden): زێدەکرن.

چرب زبان(Çerb zeban): ئاخفتن خوەش ـ مەللاق.

چربک(Çerbek): نانێ کو دناڤ دوهنی دا بهێتە چێکرن، هەڤریشک ـ سەرتیک و قەیاغ ـ نەوەیی، درەو، بوهتان ـ مامک.

چربوز(Çerbûz): مشکێ بیابانی.

چربی(Çerbî): بەز ـ سەرتیک ـ قەیاغ ـ تێر دوهن ـ دڕکەیە ژ هێدی و ب نەرماتی(بەروڤاژی زڤری و ب تۆرەیی).

چرت(Çurt): هینشکێن خەوێ، نوقرسکێن خەوێ.

چرت(Çert): ئاخفتنێن بێهودە. پەیڤێن (چرت و پرت ـ چرند) ژی لکارن.

چرخ(Çerx): هەر تشتەکێ بازنەیی کو ل دور تەوەر(محور)ی بزڤریت، وەکی تایرێن پایسکل و ترومبێلا ـ مەکینا درووینێ(خیاطە)ـ ئەسمان ـ فەلەک، گەردون، رۆژگار، سەردەم ـ کڤان ـ بەریک

و یاخە و دورماندوری دەهمەنێ(بۆ جلکا)ـ دەور، زڤرین(لدورخوە زڤرین یان لدور تشتەکی زڤرین)ـ دەف(ئالاڤەکێ موزیکێ یە).

چرد(Çerd): دەرازینک.

چردە(Çerdê): روی، رەنگێ روی.

چرس(Çeres): قەید و زیندان، ئازار و ئەشکەنجە ـ ئەو تشتێ کو دەروێش و گەدا بۆ خوە ب رێکا گەداییێ خرڤە دکەن.

چرک(Çêrk): کێم، عەداف ـ قرێژ و قیڤار.

چرم(Çerm): چەرم، پویست، کەڤل.

چرمە(Çerme-ê): هەسپ(ب تایبەت هەسپێ سپی).

چرند(Çerend): ئاخفتنێن بێهودە. (چرند و پرند) پێکڤە پتر ل کارن.

چرندو(Çerendû): کرکرک(غضروف).

چرنە(Çurne): لویلکا مەسینی یان گوزکی یان قوریکی.

چروک(Çurûk): کوریشک(چ ل سەر و چاڤان بت یان ژی لسەر جل و بەرگان بت).

چریدن(Çerîden): چەرین.

چزد(Çezd): چرچرک(وەکی کولیێ یە، رەنگێ وێ کەسکە و گەلەک دەنگی دکەت ب تایبەت ل گەرمە رۆژێن هاڤینی).

چزک(Çêzk): ژویژی، سیخور. هەروەسا پەیڤێن(خارپشت، جوجە تیغی، خارانو، چزغ، چژک) ژی لکارن.

چسان(Çêsan): ژ ئالاڤێن پرسیارێ یە و ئانکوا (چەوا، کوسا، چ جۆر، ب چ شێوە) ددەت.

چسپ(Çesp): ستورک(صمغ، لصقة).

چسپانیدن(Çespanîden): چەسپاندن، پێکڤەنویساندن.

چسپندگی(Çespendêgî): نویسەکی.

چسپندە(Çespendê): نویسەک.

چسپیدن(Çespîden): پێکڤەنویسیان.

چسپیدە(Çespîdê): پێڤەنویسیای.

چست(Çust): چست و چەلەنگ ـ موکوم ـ توند و سرت ـ رند و بالابەرز.

چستک(Çustek): جورەکێ

پێلاڤێن چەرمی یێن سڤکە.

چسنگ(Çeseng): کەچەل، حوت، حوچ، کەسێ کو موی ل سەری نەبن.

چش(Çeş): کورتکریا پەیڤا (چشم)ە، ئانکو: چاڤ ـ هەروەسا کارێ فرمانە ژ (چشیدن)، ئانکو: تام بکێ.

چشاندن(Çeşanden): تامکرن.

چشایی(Çeşayî): ئێک ژ هەستێن پێنجینەیە کو ب کارێ تامکرنێ رادبیت.

چشک(Çêşek): زێدە، گەلەک، فراوان، مشە ـ زێدەهی، گەلەکی، فراوانی، مشەیی.

چشم(Çeşm): چاڤ.

چشم بلبلی(Çeşm bulbulî): جورەکێ لوبیکایە ب رەنگێ سپی کو خالەکا رەش تەمەت چاڤێ بلبلێ یا لێ، لەورا ژی ئەڤ ناڤە لسەر دانینە.

چشم بندی(Çeşm bendî): جادووگەری، سێحربەندی.

چشم پیش(Çeşm pîş): درکەیە ژ مرۆڤێ شەرمکری یان شەرمین.

چشم تنگ(Çeşm teng): درکەیە ژ مرۆڤێ حەسوید و بەخیل.

چشم چران(Çeşm çeran): چاڤ حیز، چاڤ چەرین.

چشم سفید(Çeşm sêfîd): بێ شەرم، بێ حەیا، بێ ئەدەب.

چشمک(Çeşmek): کورتکریا پەیڤا (چشم)ە، ئانکو: چاڤ ـ چاڤێ بچویک ـ چاڤ نقاندن ب کوژیێ چاڤەکی ـ بەرچاڤک(منظرة).

چشم گشته(Çeşm geştê): چاڤ ویر.

چشمه(Çeşme): کانیا ئاڤێ ـ سەروکانیا هەر تشتەکی(منبع) ـ کون(هەر کونەکا بچویک وەکی کونکا دەرزیکێ، کونکێت هویرێ لسەر جل وبەرگا و......هتد).

چشیدن(Çeşîden): تامکرن.

چغ(Çêx): جورەکێ پەردایە کو ژ لەڤەنا یان شڤکێن دارا چێدکەن ـ هەروەسا خانیکێن کو ژ لەڤەنا یان چقێن دارا بێنەچێکرن ـ هێلینێن فرندا.

چغاز(Çexaz): ژنکا بێ شەرم و ئەزمان رەش، ژنکا بێ دەلنگ و شەرۆکە.

چغـــاله(Çexalê): فـــێـــقـــیێ نەگەهشتی.

چغته(Çuxte): لیان.

چغز(Çexz): بەق ـ دەنگێ بەقێ ـ قونێر.

چـغـک(Çuxuk): چـوبـچـک، سڤیانک.

چغل(Çexel): هەر تشـتێ کـو ب ددانا نەهێـــتـــە جـویتن، وەکی: گـوشـتێ نەکـەلاندی ـ کـوریشک، قورمچک.

چغل(Çuxel): زری وکومزری، جل و بەرگێن شەری.

چغل(Çuxul): ئاخـفتن ڤـەگوهێـز، جەهسویس.

چغند(Çuxund): مەزن، مەتوت.

چغندر(Çuxender): سلک.

چـغـنـدرکـــار(Çuxenderkar): جـوتیـارێ کـو کـارێ وی چاندنا سلکا بیت.

چغو(Çuxû): چوبچک، سڤیانک ـ بوم، کوند.

چفت(Çeft): سیـخـمـە کـو چەقێن دارمـێـوێ و شـاکـێن کـولـندا و تشتێن ژ ڤی رەنگی دهاڤێژنە سەر ــ بـان، پـتـــــــر بـۆ بـانـێـت قوبەهی(گونبەدی) دهێتە گوتن.

چفت(Çêft): زنجیر یان خەلەکا کو دەرێ خانی پێ دهێتە دائێخستن.

چفـتـه(Çefte): خـوەهر، چەمـیـای ـ نەوەیی، درەو، بوهتان.

چک(Çek): ملهــێب ــ ئەرزنک ـ زللەه، شەق.

چک(Çêk): دلـوپ. هـەروەســـــا پەیڤـێـن(چکره، چکاله، چکانـه، چکه، چکله) ژی لکارن.

چک(Çuk): چۆک. پەیڤا(زانو) پتر ل کارە.

چکاچک(Çukaçuk): چک چک، پست پست(ئاخفتنەک کو کەتبیتە دەڤێ خەلکی). هەروەسا د زمانێ فارسی دا پەیڤێن (چک چک، پچ پچ) ژی بکار دهێن.

چکاد(Çekad): راستکا سەری ـ ژ ئەنیێ و ئەڤـراز ـ سـەرێ چیـای، کێلیا چیای.

چکامه(Çekamê): شعـر، هوزان، چامە.

چکامــه ســرا(Çekamê sera): شاعر، هوزانڤان.

چکاوک(Çekavek): فـــرندەکێ وەکـی چـوبـچـکـێ یـە، لـێ ژ وێ

مەزنترە و خوەش ئاوازە. هەروەسا ڤی فرندەی ناڤێن(چکاوە، چکاو، چاوک، چکوک، چرز، مـــانوک، مانورک، جل، جلک، ژولە، هوژە، خجو، خاک خسپە) ژی هەنە و ب عـەرەبی دبێـژنێ(قـبـرة) ـ ناڤێ ئاوازەکا موزیکا ئیرانی یە.

چکری(Çukrî): رێڤاس.

چکس(Çekes): هێلینا فـــرندێن نێـچـیـرێ، وەکی: (بازی، شـاهین و......هتد).

چکسە(Çekse): پرتەکا کاغەزێ یە کـو وەکی گـوبعـا(مـخـروط)ێ هاتبـیـتـە پێـچـان و توڤک و دەرمـــانک و بهـــارات و...هتـــد، بکەنە دناڤ دا.

چکش(Çekuş): چەکویچ، چاکوچ.

چکە(Çekê): بچـــویک، هویر ـ لێـبـۆک، کـەسێ کـو ب چڤێلی و ئامسارێێن خوە خەلکی بکەنینت.

چکیـدن(Çêkîden): دلوپ کــرن، چپک ژ جهەکی کەفتن.

چگـونە(Çêgûnê): ئالاڤـــــەکێ پرسیارێ یە، ئانکو: کوسا، چەوا، چ رەنگ، چ جور، چ تەرز.

چل(Çêl): کــــورتکریا هژمـــــارا چهل(٤٠) ـ هەســـپێ کـــو هەردو دەست یانژی دەستێ وی یێ راستێ و پێ وی یێ چەپێ ســـپی بیت ـ کێم عاقل، نەزان، هەبلە، دەبەنگ.

چل(Çel): سکر.

چلاس(Çêlas): چل(مـرۆڤێ کـو ژ بەر بێ نەفسی یا خوە یێ ئامادە بیت خـوە رەزیل و بێ بهـا بکەت بەس داکـو پاریەکێ نانی ژ کـەسێ هەمبەری خوە وەربگریت).

چلب(Çeleb): ئامـیـرەکێ مـوزیکێ یە وەکی دو قـەپاخێن قازانانە کو لێک ددەن. پەیڤا (سنج) پتر لکارە ـ دەنگ و دور، هوسە و هەرا.

چـلـبـلـە(Çulbule-ê): بـلـەز ـــ نیگەرانی، بێ قەراری.

چلپاسە(Çelpasê): مـارگـیـسـە. پەیڤـێن (کلپـــاســە، کلبـــاســە، سـوسـمـار، مـارمـولک، کـرباسـە، کرباشە، کرباشو، کربش، کـربشـە، باشو، ماتورنگ) ژی لکارن.

چلچلە(Çêlçêlê): حـاجی رەشک ـ هەروەسا (کویسەلە)یە ژی.

چلچلی(Çêlçêlî): یێ کـو بدویڤ پویچاتیا بکەڤیت و چو د دلێ خوە دا نەهێلیت، ب تایبـــەت ژ چل

ساليێ و وێڤه.

چلک(Çulek): کنفێ ئارمویشی ـ گلولکا ئارمویشی یان بەنکی.

چلک(Çêlk): هسکیف، مفسک.

چلملە(Çelmelê): ب هەروە، بەلاش، بێ بەرامبەر. هەروەسا پەیڤێن(رایگان، مفت) ژی لکارن.

چلنگر(Çêlênger): کلیل ساز، قفل چێکەر.

چلو(Çêlo): برنجا کەلاندی و ئامادە بۆ خوارنێ.

چلە(Çêllê): چللە(بەنکەکێ قاییمە ژ بەرکو یێ ژ گەلەک داڤێن زراڤ هاتیە چێکرن) ـ چللە(چل رۆژی، رۆژا چلێ پشتی مرنێ یان پشتی بوونێ)، هەر تشتێ کو پەیوەندی ب هژمارا(٤٠)چل ڤە هەبیت.

چلیپا(Çêlîpa): خاچ ـ درکەیە ژ بسکێن یارێ.

چم(Çem): خوە نازدارکرن ـ رێڤەچوونا ب نازداری ـ رێکخستی ـ شەنگستە ـ دبەرخوەراچوون، خوە کەشخەکرن ـ شرۆڤە(روحا ئاخفتن و گوتنێ).

چمانە(Çemanê-e): پەیالە، جاما مەیێ، کولندێ کو مەیێ بکەنێ.

چمانە(Çumane): گیانەوەر، حەیوان.

چمانی(Çemanî): مەیگێر(ساقی).

چمپا(Çempa): برنجێ گردە(برنجێ رویتک).

چمچاچ(Çemçaç): چەمیای، خوەهر ـ پشت چەمیای، پشت قلوز.

چمچم(Çumçum): کلاش، جۆرەکێ پێلاڤانە کو ژ بەنکا دهێتە چێکرن ـ سمێن گیانەوەرێن چارپێ.

چمچمە(Çumçumê): دەنگێ پیێن مرۆڤا و گیانەوەرا.

چمخال(Çemxal): جۆرەکێ چەکی بوو کو د کەڤن دا بکار دهات.

چمدان(Çemedan): یا ژ پەیڤا(جامەدان) هاتی، ئانکو: چانتێ جلکا کو مرۆڤ بو سەفەرا دگەل خوە دگێرینیت.

چمن(Çemen): جهێ کەسکاتی لێ، چیمەن ـ فریز.

چموش(Çemûş): شەمبوز، شەهموز(دەوارێ شەمبوز).

چمین(Çemîn): میز، میزتن، بخوەڤە میزتن.

چناچن(Çenaçen): دەنگێ کـو ژ کڤانی دهێت دەمێ کو تیرا لدویڤ ئێک پێ دهاڤێژن.

چنان(Çunan): کـورتکریا (چون آن): وەسا، وەتوڤ، ولو.

چنانچون(Çunançon): هەروەسا، هەروەتوڤ.

چنانچـه(Çunançê): ژ پەیڤـێن (مـەرج ـ شـرط)ی یە: هەگـەر، هەرگاڤا.

چنبـــر(Çenber): دۆرمـــاندۆری بازنەی(محیط دائرة) ـ خەلەک ـ هەر تشتێ بازنەیی.

چنبـک(Çunbek): جـــــورەکێ رونشتنێ یە(وەکە ئەم دبێژن: فلان کەس یێ ب کوندلیسک چووی یان یا خـوە کـریە قـورمک) بۆ زانین هندەک گورێن کەڤن هاتینە ڤەدیتن کـو بڤی رەنگێ رونشـتنێ، مـری تێدا هاتبوون بن ئاخکرن.

چنبــه(Çunbê): دارێ مـــەزن و ستویر، یان هەر تشتەکێ مەزن و ستویر و ژ وان مرۆڤێ قەلەو.

چنته(Çente): چنته، جانته.

چند(Çend): پەیڤـا پرسـیـارێ یە: چەند(بو هژمـارێ و بۆ بهـای) ـ چەند(هەتا کەنگی) ـ ب پەیڤـێن بەری و پشـتـی خـوەڤـە واتایێن نویتـر ددەت، وەکی: (چندانکە: هند، هەتا کـو؛ یان، دوچندان: دوبەرابەر، دو جار هند).

چنـدش(Çendêş): نیـگـەرانـی و قـەهرا کـو بۆ مـرۆڤی چێدبیت ژ ئەگـەرێ دیتنا تشـتـەک یان دیمەنەکێ دلئێش.

چنگ(Çeng): پەنج(پێنج تبلێن دەسـتێ مـرۆڤی، یان پەنجـێن گـیـانەوەرا) ـ هەر تشـتـەکێ چەمـیـای یان سـەر خـوەهر بیت ـ ئامیرەکێ موزیکێ یە.

چنگ(Çêng): نیکلێ فرندا.

چنگار(Çengar): کـێـڤـژاله ـ ناڤێ ئێـشـەکێ یە کـو برین یان جـهێ وەرمتی وەکی پیێن کێڤژالەیە.

چنگال(Çengal): پەنج(چنگ) ـ چەتال(ئالاڤەکێ خوارنێ یە).

چنه(Çêne): چنیـک، دندکـێت تومکی کـو مـریشـک ژ ئەردی رادکەت و دخوت.

چنه(Çenê): ئەرزنک.

چنین(Çunîn): هوسا.

چو(Ço): وەکی، مینا.

چوب(Çûb): دار(داریٚ سوتنیٚ یان داریٚ کو بکێر نەجاریێ بهێت).

چوبدار(Çûbdar): خودان تەرش و کەوال.

چوپان(Çûpan): شڤان. هەروەسا پەیڤێن(شبان، رمەبان، رمەیار، رمیار و رامیار)ژی لکارن.

چوچونچە(Çûçûnçe): جۆرەکیٚ پەرۆکیٚ تەنک و رەنگ سپی یە کو لدەمیٚ هاڤینیٚ جل و بەرگا ژیٚ چێدکەن.

چوخا(Çoxa): چوخک.

چوشک(Çûşek): گوزکیٚ بچویکیٚ ب لوبلوبک.

چوشیدن(Çûşîden): مێهتن، مێژتن.

چوگان(Çogan): کاشۆ(دارەکە کو بۆ یاریا گویانیٚ یان کاشۆوانیٚ بکار دئینن).

چون(Çon): وەکی، مینا ـ دەمیٚ کو، وەختیٚ کو ـ چونکی، ژ بەر کو ـ چەوا، کوسا، کوتوڤ.

چونە(Çûnê): گرکێت هەڤیری.

چە(Çê): ژ بەرکو ـ چ(چ ئەڤە، چ ئەویٚ هە) ـ چ(بۆ پرسیاریٚ، وەکی: چ دبێژی؟) ـ چەند ـ چەوا ـ چ(بۆ سەرسورمانیٚ، وەکی: چ خرابە!، چ دەلالە!).

چە(Çe-ê): هێمایێ بچویککرنیٚ یە، وەکی: (آلوچە: حولیچەک ـ دریاچە: دەریا بچویک، گۆل).

چە(Çeh): کورتکریا پەیڤا(چاە)ە، ئانکو: بیر، بیرا ئاڤیٚ.

چهار(Çehar): هژمارا (٤)چوار.

چهاردە(Çeharde): هژمارا (١٤)چواردە.

چهارزانو(Çeharzanû): چوارمێرکی، مێهڤانیک (جورەکیٚ روینشتنیٚ).

چهارشاخ(Çeharşax): ملهێب.

چهارشنبە(Çeharşenbê): چوارشەمبی(ناڤیٚ روژا پێنجیٚ یە ژ هەر هەفتیەکیٚ).

چهارشنبە سوری(Çeharşenbê sûrî): جەژن و کەیفکرنەکا ئیرانیانە کو هەر سال ل شەڤا چوارشەمبی یا دویماهییٚ ژ هەیڤا (اسفند = کو هەیڤا دویماهییٚ یە ژ سالا هەتاڤی، یان وەرزیٚ زڤستانیٚ) ئاگری هلدکەن و خوە ل سەر را دهاڤێژن و دبێژن: «سرخی تو از من، زردی من از تو».

چهـارصـد(Çehar sed): هژمـارا (٤٠٠)چوارسەد.

چهـچهـه(Çehçehê): ئاوازا بلبلی یان هەر فرندەکێ خوەشخوان.

چهره(Çêhrê): روی، روخسار.

چهل(Çêhêl): هژمارا (٤٠)چل.

چی(Çî): کـورتکریا پەیڤـا «چیـز: تشت» ـ ئالاڤێ پرسـیـاریێ یە ئانکو (چ؟). هەروەسا پاشگرەکێ زمـانێ توکی یە کـو د زمـانێ فـارسی دا ژی لـکارە، وەکـی: (چایچی، تماشاچی).

چیدن(Çîden): چنین(چنینا سێڤا، چنینا گـولا، دروینا گـیـای ژ ئەردی) ـ برین یان کـورتکرن یان قـوسـاندنا نینوک و مـوی یا ـ هلـگرتن(دەمێ مـریشـک یان چوبچک دندکێت تومکی ژ ئەردی هەلدگـریت) ـ هەلبـژارتن و ڤاڤێرکرن ـ رێزکرن(لدویڤ ئێک یان لسەرئێک ب رێکوپێکی).

چیره(Çîrê): سەرکەفتی، کەسێ کو ب تمامی نەیارێ خوە بێخته بن دەستێ خوە و غەلابەتێ لسەر بکەت.

چیره‌دست(Çîrêdest): هونەرمەند، شارەزا.

چیز(Çîz): تشت(هەر تشتەکێ بێ گیان).

چیـزک(Çîzek): کـورتکریا پەیڤـا (چیز)ە، ئانکو: تشتوک ـ ژویژی.

چیست(Çîst): پەیڤا پرسیاریێ یە، ئانکو: چی یە؟

چیـسـتـان(Çîstan): مـامک(ئەو چ تشـتـه؟). هەروەسـا پەیڤـێـن (بردک، پردک) ژی لکارن.

چیـلان(Çîlan): ئالاڤ و ئـامـیـرێن کو ژ ئاسنی هاتبنه چێکرن، وەکی: (خەلەک، زنجیـر، قـفل و کلیل و کێر و ساتور و......هتد).

چین(Çîn): طا(وەکی بێژی کاغەزێ یان پەرۆکی بکه دو طا)ـ کوریشک و قـورمـچک(لسـەر روی و سەروچاڤا یان پەرۆکی و......هتد).

چینه(Çînê): چنیـک یان دندکـێن کو مریشک ژ ئەردی هەلدگریت دا بخـوت ـ دیواریێ کـو بەس ژ لبن و تەقنێ هاتبیته چێکرن(بەر و بلوک و کـەرپیـچ تێـدا نەهاتبنه بکار ئینان) ـ د زاراوێ جـیـولـوجی دا، هەر تەبەقـەک ژ ئەردی کـو ژ لایێ شـوینوار و پاشـمـایێن خـوەڤـه گرێدایینه ب سەردەمەکی ڤه.

ح

ح(Ha'): تیــــپــــا هەشــــتێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. ئەڤ تیپە د زمـــانێ فـــارسی دا نینە و هەر پەیڤەکا کو د زمانێ فارسی دا ب بەرچاڤ بکەڤــیت کـو بڤێ پەیڤێ دەست پێکربیت هینگێ ئەو پەیڤ یان یا عــەرەبی یە یانژی بنیـــاتێ پەیڤێ عەرەبی یە و یا ئێخستیە د قالبێن فارسی دا، هەروەسا مشەنە پەیڤـــێن دارشـــتی و لێکدایێن عەرەبی و فارسی کـو ئەڤ تیپە د ناڤدا بت، وەکی نموونێن ژێری.

حـــــاجت روا(Hacet reva): ئەو کەسێ کو مـحـتـاجیـا وی هاتبـتـە قەتاندن.

حاجتمند(Hacetmend): پێدڤی، محتاج.

حــاجــتــومند(Hacetûmend): پێدڤی، محتاج.

حــاجی فــیــروزه(Hacî fîrûzê): زەلامێ کو ل رۆژێن جەژنا نەڤروزێ رویێ خـوە رەش دکـەت و جلکێن سۆر دکەتە بەر خوە و د ناڤ جادا دا دگەریێت و ب ئاخفتن و ترانە و یارییێن خـوە خـەلکی دکـەنینت و پارەی ژ وان وەردگرت.

حــاجی لک لک(Hacî leklek): لەگلەگـە ـ دڕکـەیە ژ زەلامێ بەژن زراڤ و بالابەرز.

حادثەجو(Hadêsêcû): کەسێ کو بەردەوام چاڤـــەرێی قـــەومـــتنا رویدانێت نوی بت ـ کـەسێ کـو ژ رویدانا نەترست.

حـــــادثەزای(Hadêsêzay): هەر تشت یان کەسێ کـو ببـتـە سەبەبێ قەومتنا رویدانەکێ.

حــاشــیــەبندی(Haşîyê bendî): دروستکرنا کنارێن هەر تشتەکی،

وەکی خەملاندنا رەخێت بیستانی ب چاندنا گولا.

حاشیەدار(Haşîyêdar): هەر تشتێ کو کنار هەبن.

حاشیەدوزی(Haşîyêdûzî): دروینا رەخێن پەرۆک و جلکا و هەر تشتەکێ ژ ڤی رەنگی.

حاشیەنشین(Haşîyê nêşîn): کەسێ کو ل رەخێن جڤاتێ روینتەخوارێ.

حاشیەنویس(Haşîyê nêvîs): پەراوێزنڤیس.

حاصلخیز(Hasêlxîz): ئەردێ کو بەرەکێ زێدە بدەت، ئەردێ تێر دەرامەت.

حاکی(Hakî): کەسێ کو سوحبەتەکێ یان ئاخفتنەکێ بکەت یانژی سەرهاتیەکێ و چیرۆکەکێ بێژت.

حالا(Hala): نۆکە، نهۆ، ڤێ گاڤێ.

حال کردن(Hal kerden): کەیف کرن، زەوق چێکرن.

حالی شدن(Halî şuden): تێگەهشتن.

حالی کردن(Halî kerden): تێگەهاندن.

حباب(Hubab): پەقیشکێت کو بسەر ئاڤێ دکەڤن.

حباب وار(Hubabvar): وەکی پەقیشکا.

حبسخانه(Hebsxane): حەبس، زیندان.

حبسگاه(Hebsgah): حەبس، زیندان.

حبسی(Hebsî): حەبسی، زیندانی.

حراج(Herrac): فرۆتنا تشتەکی ب رەنگێ لسەرێک زێدەکرنێ.

حرامخوار(Heramxwar): حەرامخۆر.

حرامزاده(Heramzadê): بیژی - درکەیە ژ مرۆڤێ حیلەکەر و فتنەچی.

حرام نمک(Heram nemek): بێ نان و خوێ، کەسێ کو قەنجیێت خەلکی لبەر چاڤێن وی نەمینن.

حرف راندن(Herf randen): ئاخفتن، سوحبەت کردن.

حرف زدن(Herf zeden): ئاخفتن، سوحبەت کرن.

حرفگیر(Herfgîr): رەخنەگر.

حرمخانه(Heremxane): جهێن تایبەت بۆ ژن و حورمەتا د خانیێن

مەزنان ڤە.

حرمسرا (Heremsera): بنێرە: (حرمخانە).

حروفچین (Hurûfçîn): تیپلێدەر.

حسابدار (Hêsabdar): ژمێریار.

حسابداری (Hêsabdarî): ژمێرباری.

حسدناک (Hesednak): حەسوید.

حسرت خوردن (Hesret xur-den): خەم خوارن، کول داکرن.

حس کردن (Hêskerden): هەست کرن، پێ حەسیان.

حشرەشناس (Heşerê şênas): موورنیاس.

حشرەکش (Heşerê kuş): مووركوژ، هەر دەرمانەکێ ژەهردار کو موورا بکوژت.

حق پرست (Heq perest): خودێ پەرێس ـ کەسێ کو حەژ راستی و دروستییێ دکت.

حق شناس (Heq şênas): خودێناس ـ کەسێ کو باوەری ب راستییێ هەی ـ ب نان و خوێ.

حق گو (Heq gû): راستی بێژ.

حقەباز (Huqqêbaz): جادووگەر، سێحربەند ـ حیلەکەر، فێلباز.

حکم انداز (Hukm endaz): تیرهاڤێژێ زیرەک کو تیرا وی خەلەت نەچت، سەگڤان.

حکیمانە (Hekîmanê): وەکی حەکیما، کارێن کو ب عەقل و زانین دهێنە ئەنجامدان.

حلاجی (Hellacî): کارێ کو کوبرنج پێ رادبت.

حلال خور (Helal xor): حەلالخۆر، کەسێ کو خوە ژ مالێ حەرام بدەتە پاش.

حلبی ساز (Helebî saz): تەنەکچی.

حلقە بگوش (Helqê bêguş): کەسێ کو خەلەک یان گوهارک د گوهی بن ـ درکەیە ژ بەنی یان مرۆڤێ گوهدار و فەرمان بجی هینەر.

حمایتگر (Hêmayetger): زێرەڤان، حەرەس ـ پشتەڤان.

حمدان (Hemdan): ئالاڤێ گوهنێلییێ زەلامی(کیر). هەروەسا (حمدون) ژێ لکارە.

حمدونە (Hemdûne): مەیمونک.

حوردیس (Hûrdîs): جوان وەکی حورییا.

حــورو‌ش(Hûrveş): جــوان وه‌كی حورییا.

حـیـرت انگیـز(Hêyret engîz): هه‌ر تشــتێ كــو ببــتــه ســه‌به‌بێ حه‌یبیرین و سه‌رسورمانێ.

حــیـــــرت زده(Hêyret zedê): سه‌رسورمای، حه‌یبیری.

حـیله‌باز(Hîlêbaz): حــیـله‌كــه‌ر، فێلباز.

حــیـله‌كـــار(Hîlêkar): بنێـــره: (حیله‌باز).

حــیـله‌گـــر(Hîlêger): بنێـــره: (حیله‌باز).

خ(Xa'): تیپا نەهێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. د هندەک پەیڤان دا دهێتە گوهارتن ب(ه)ێ، وەکی: (خستە = هستە: بەرک) و هندەک جارا ژی دبیتە (غ)، وەکی: (تاخ = تاغ: جورەکێ دارێ یە).

خا(Xa): مل، شان ـ چالا کو ئاڤێن حەمام و لێنانگەهێ تێدا خرڤە دبیت.

خاتوله(Xatûlê): فند و فێل، حیلە.

خاچ(Xac): خاچ(صلیب)ـ نەرمەیێ گوهی کو گوهارکا دکەنێ.

خاخام(Xaxam): زانا و پێشەوایێن دینی یێن جوهیا.

خاد(Xad): فڕندەکێ وەکی قەل(قڕ)ێ یە.

خاده(Xade-ê): دارێ راست و بلند، سپیندارا (٣ـ٦)سالی کو هاتبیتە برین و سپیکرن.

خار(Xar): ستریێ دارێ یان گولێ، دڕک.

خارا(Xara): جورەکێ بەرێ رەقە(گرانیت) ـ جورەکێ پەروکێ ئارموبشی یە.

خاراندن(Xaranden): خوراندن.

خاریشت(Xarpuşt): سیخور، ژویژی.

خارخار(Xarxar): خوریانا لەشی ـ دل نیگەرانی، پەریشانی.

خاره(Xarê): چاکوچێ ئاسنگەرا.

خاز(Xaz): کێم، عەداڤ ـ قرێژ و قیڤار ـ جورەکێ پەڕوکێ کتانی یە.

خازنه(Xazenê): دش(خویشکا ژنێ).

خازه(Xazê): جەبل(تەقنا

ئامادەکری بو پێڕادانێ).

خاستن(Xasten): رابوونە سەرخوە، هەستان ـ راوەستیان.

خاش(Xaş): خەسوی (دەیکا مێری یان ژنێ) ــ ئەڤـــیندار(ا ـ ێ) پەریشان.

خـاشـاک(Xaşak): هویرکێ داری یان گیای یان کای.

خاک(Xak): ئاخ(تەخا بسەرڤە یا ئەردی) ـ ئاخ(وەلات ـ وار).

خاکستر(Xakêster): خوەلی.

خاگینە(Xagînê): هێکا مریشکێ یا لبـەر دوهنی پشـتی زەرک و سپیک دهێنە تێکەلکرن.

خـالم(Xalum): مـار، مـارێ گەزندە.

خالو(Xalû): خال(برایێ دەیکێ) ـ زڕنا(ئامیرەکێ موزیکێ یە).

خام(Xam): خاف، نەکەلاندی.

خـام درایی(Xam derayî): ژ بەر ئاخفتن، ئاخفتنێن بێهودەکرن.

خـامـوش(Xamûş): بێ دەنگ بوون، نەئاخـفتن، ئارام ــ تەمراندی، ڤەمریای(بو چراک و ئاگـری یان هەر تشـتـەکێ کارەبایی).

خامە(Xame-ê): ئارمویشێ خاف، ئارمـویشێ نەبادای ـ لەڤـەن یان هەر تشـتـەکێ کـو پێ بنڤـیسـن ـ دوهن یان نیـڤـشکێ کـو بسـەر شـیـری دکـەڤـیت ـ کـومـتـێن خشبەرکا.

خـان(Xan): خـانی ــ شـانا زرکێتکێ.

خـاندان(Xandan-Xanedan): خێزان ـ بنەمال.

خانوادە(Xanevade): خێزان، ژن و عـەیال ــ بنەمـال، کـەس و کـار، خزم.

خـان و مـان(Xano man): ژ دو پەیڤـێن (خان) و(مان) کـو هەردو هەڤـواتایێن هەڤن و ئانکویا (مال یان کەسێن کـو د مـالێ دا دژین) ددەت و (و ــ ئـالاڤێ پـەیـوەنـدی یێ) پێک دهێت؛ هندەک جـارا (خانمان) ژی دهێت.

خانە(Xanê): خانی.

خـانـەدامـاد(Xanêdamad): زاڤایێ کـو لجەم خەزویر و خەسویا خوە دژیت.

خـانـەزاد(Xanêzad): زاروکێ خولام و خوداما کـو ل مـالا ئاغـای

هاتبیته سەر دونیایێ.

خانی(Xanî): برکا ئاڤێ.

خـــاو(Xav): خـــەو ـ پویرتکێ مەحفویر یان پەروکێن مەخمەلی.

خـاور(Xaver): رۆژهلات(د کـەڤن دا بۆ رۆژئاڤـا ژی بکار دئینان) ـ ستری، درک.

خاور(Xavur): مێری.

خـاورمـیـانە(Xavermîyanê): رۆژهلاتا ناڤەراست.

خـاوش(Xavuş): خـیـارێ کـو بۆ توڤی بهێلن.

خاول(Xavul): مێری.

خـــایسـک(Xayêsk): چاکـــوچێ ئاسنگەران.

خایە(Xayê): هێک ـ رطل، گون.

خـــاییــدن(Xayîden): جـــویتن، تشـــــتـــــەک ل نـاف ددانـان را هویرهویرکرن و نەرم کرن.

خبارە(Xebare): چست و چەلەک، زیرەک.

خبـاک(Xebak): چاردیواریێ سـەر ڤـــەکـری کـــو چێل و پەزا بکەنە تێڤە.

خبوک(Xebûk): موکوم، بنەجە.

خـپـچـە(Xepçê): چقـێن زراڤ و راستێن دارێ.

خـپـک(Xepek): خـەندقێن ـ نانێ مەزن و ستویر.

خپلە(Xepele-Xêpêlê): مرۆڤێ قـەلەو و کـورتـک، مـرۆڤێ قـوت و خڕ.

ختـار(Xetar): ئادە(ئادەکرنا برنجی و نوکا و......هتد).

ختن(Xuten): ناڤێ کەڤنێ پارچەک ژ (ترکـستانا چینێ) کـو (مسـک)ا وێ یا کـو ژ نافکا خەزالا دکەڤیت یا ناڤدارە.

خـتنبـر(Xetenber): هەژارێ کـو ناڤی لخوە بدت کو یێ زەنگینە یان ژی زەنگـینێ کـو خـوە ب هەژار و دەستکورت بینتەدەر.

خـــجــــارە(Xucare): پـچــــەک، کێمەک، دەمەکی کورت.

خـجـالت(Xecalet-Xêcalet): شـــــەرم. هەرچەندە یا ژ پەیڤـــــا (خجل)ا عـەرەبی هاتیـە وەرگـرتن لێ ئەڤ پەیڤە بخوە د عـەرەبی دا نینە.

خـجـســتـە(Xucestê): پیــروز، مبارەک.

خــــجک(Xecek): لەککە، داغ،

خال، نیشان.

خجیدن(Xucîden): خرڤەبوون.

خجیر(Xucîr): جوان، دەلال.

خدا(Xuda): خودا، یەزدان ـ خودان.

خداوند(Xudavend): خودا، یەزدان.

خدرک(Xedrek): بزوتێ گەش ـ گەشاتی یا پەلا.

خدره(Xudre): چریسکێن ئاگری.

خدنگ(Xedeng): خەدەنگ، دارێ موکومێ کو تیر و رما ژێ چێدکەن.

خدو(Xudû): تف، گلیز، ئاڤا دەڤی.

خدوک(Xedûk): پەریشان، پێکداچووی، خەمگین.

خدیش(Xedîş): مەزنێ مالێ ـ ژنکا مەزنا مالێ.

خر(Xer): کەر(بۆ ناڤێ نێری «خر» دهێتە گۆتن، لێ بۆ ناڤێ مێ یێ ڤی گیانەوەری(ماکەر)ێ، پەیڤا «ماچە» دهێتە گۆتن)ـ هەر تشتەکێ گر و مەزن ـ ل پێشیا هندەک پەیڤا دهێت و مایێ خوە د ئانکوا وان دکت، وەکی: خرچنگ، خرپا.

خر(Xerr): کوڕ(تەقنا رەش و لیچ و بێن نەخوەش).

خر(Xêr): حەفک، گەوری.

خرابات(Xerabat): مەیخانە، مەیکەدە.

خراره(Xerarê): ئاوازا گری دەمێ کو ژ حەفکێ دەردکەڤیت.

خراش(Xeraş): سەلخین ـ فەرمانە ب سەلخاندنێ، ئانکو: بسەلخینە.

خراشیدن(Xeraşîden): سەلخین، کەلداچۆن.

خراشیده(Xeraşîdê): سەلختی، کەلداچۆی.

خرام(Xeram): رەفتارا هێدی و ب نازداری ـ موژدە، مزگینی ـ شادی، خوەشی.

خرامین(Xeramîn): چەروان، جهێ چەرا گیانەوەرا.

خربار(Xerbar): خرار، بارێ کەرەکی.

خربزه(Xerbuzê): گوندۆر.

خربزەزار(Xerbuzêzar): وەرزێ گوندۆرا، زەڤیا گوندۆرا.

خربوز(Xerbûz): شەڤرەڤینک، چەکچەکویلە، شەمشەمەکوێرە.

هەروەسا ناڤێن(خربواز، خرببیواز، خربوز، پیواز، خرپیواز، شپ پرە) ژی هەنە.

خرپا(Xerpa): ستوینێ داری یان ئاسنی کو داننە بن پرا یان بانێ خانی دا موکوم راوەستیت.

خرتال(Xertal): کەڤلێ چێلێ کو پری پارە و زێر و زیڤ بکەن.

خرجستە(Xercestê): شەر و شور ـ دەنگ و دۆر، هوسە و هەرا ـ کەسێ کو نە ژ عەشیرەکێ بیت و خوە ژ وێ عەشیرێ بژمێریت.

خرچنگ(Xerçeng): کێڤژالە، قرژال ـ هەروەسا ناڤێ بورجا (کێڤژالە = سرطان)ە.

خورخجیون(Xorxucîven): کابویس.

خرخرە(Xêrxêrê): گەوری.

خرخسە(Xerxesê): فرندێ کو نێچیرڤان ب رەخ تەلهێ ڤە گرێددەت دا هندەک فرندێن دی ژ بەر وی بکەڤن وێ تەلهێ.

خرد(Xêred): هوش، عەقل.

خرد(Xurd): هویر، بچویک.

خرداد(Xurdad): ناڤێ هەیڤا سێ یێ یە ژ سالا هەتاڤی، ئانکو هەیڤا دویاهیێ ژ وەرزێ بهارێ، و ناڤێ رۆژا شەشێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی و ناڤێ فریشتەکێ یە د ئۆلێ زەردەشتی دا.

خردادگان(Xurdadgan): جەژنەکا کەڤنا پارسی یان بوو کو ل رۆژا شەشێ ژ هەیڤا خرداد ئەڤ جەژنە دهاتەکرن و ژ بەر هندێ دکرنە جەژن کو ناڤێ روژێ و مەهێ هەردو دبوو (خرداد).

خردسال(Xurdsal): کوڕ یان کچێن کو ژیێ وان ژ پێنج سالیێ کێمتر بیت.

خردل(Xerdêl): ترسنوک، کولافە.

خردمند(Xêredmend): ب ژیر، ب عاقل، زانا، هشیار.

خردە(Xurdê): هویر، بچویک ـ کێم، پچەک ـ چریسکێن ئاگری.

خرزە(Xerzêh): نێر ـ ئامیرێ گوهنێلیێ زەلامی هەگەر درێژ و ستویر بیت.

خرس(Xêrs): هرچ.

خرست(Xerest): گەلەک سەرخوەش، زێدە مەست.

خرستە(Xêrêstê): زێری.

خرسک(Xêrsek): کورتکریا پەیڤا

(خرس = هرچ) ـ هرچێ بچویک ـ کـــودیکا هرچێ ـ جـــۆرەکێ مەحفویرایە کو پویرتکێ وێ درێژە.

خرسند(Xursend): خـوەشـحـال، شاد، کەیف خوەش.

خرفستر(Xerfester): گیانەوەرێ ب زیان، وەکی: مـار، دوپـشـک، زرکێتک، کولی و......هتد.

خـرک(Xerek): کـەرێ بچـویک ـ چارپێکا کـو کـارگـەر ل دەمێ ئاڤاکرنا خانی لسەر کار دکەن ـ ئالاڤـەکێ بچـویکە کـو تێلێن ئامیرێن موزیکێ وەکی (سنتور و بزقێ) لسـەر را دبورن ـ جـۆرەکێ خورما هشک کریە.

خرکمان(Xerkeman): تەلها کو بـۆ طوری و رویـڤی و گـــــورگ و......هتد دهێتە ڤەدان.

خرکوف(Xerkûf): بوم یان کـوندا مەزن.

خرگاە(Xergah): خیڤەتا مەزن.

خرگوش(Xergûş): کێڤـرویشـک ـ هەروەسا ناڤێ بورجەکێ یە ژێ.

خـرم(Xurrem): شـاد، خـوەش ـ جهەکێ تازە و خوش.

خرما(Xurma): خورمە.

خـرمـا بن(Xurma bun): دارا خورمێ.

خرمک(Xermek): موهرکێن رەش و سپی کو دئێخنە ستویێ بچویکا دا نەئێتە چاڤێن کرن.

خرمگس(Xermeges): کـەرمـوز. هەروەسا (خرمنج) ژی لکارە.

خرمن(Xermen): گەنم یان جەهێ ئامـادە کـو پشـتی گـێـرەکـرنێ و دانەبای ل بێـــدەرێ هاتبـــتـــە کۆمکرن.

خـــرمنکوب(Xermenkûb): جەنجەر.

خرمنگاە(Xermengah): بێدەر.

خرناس(Xurnas): دەنگێ خرخرێ دەمێ ژ گـەوریا کـەسێ نڤـسـتی دهێت.

خـــروار(Xervar): خـــرار، بارێ کـەرەکی کـو نێـزیکی سێ سـەد کیلوگرامایە ـ وەکی کەری، مـینا کەری.

خروس(Xurûs): دیکل. هەروەسا پەیڤێن(خرو، خروچ، خروە وخرە) ژی لکارن.

خـــروس خـــوان(Xurûsxwan): دەمێ سپـێدێ وەکی دیکل بانگ

ددەت.

خروسە(Xurûsê): تیتلکا قوزی.

خروش(Xurûş): هەوار و قیری ل دەمێ قەهرینێ ـ هۆسە و هەرا، دەنگ و دۆر.

خروشیدن(Xurûşîden): هەوار راهێلان، قیژی ڤەدان.

خرە(Xurre-ê): نویرە، گوری، تیروژک، روناهی.

خریدار(Xerîdar): بکڕ.

خریدن(Xerîden): کڕین(کاریێ کڕینا تشتەکی و بەرامبەر وی تشتی پارە دان).

خریش(Xerîş): سەلخ(جهێ سەلختی) ـ ترانە و پێ ترانک.

خز(Xez): کویژک(گیانەوەرەکێ بچویکێ ب چچکە، وەکی سڤورەیە و کوریا وی درێژە و تێر موی یە، کەڤلێ وی قەهوائی یان ب رەنگێ خوەلیێ یە و بن حەفکا وی سپی یە. پرانیا جاران ب شەڤ دەردکەڤیت و فرندێن بچویک دگریت و خوینا وان دمێژیت، هەروەسا مار و مشکا ژی نێچیر دکەت و کەڤلێ وی گرانبهایە).

خزان(Xezan): پاییز، وەرزێ پاییزێ ـ خشۆک(هەر کەسێ یان هەر تشتێ وەکی ماری ب رێڤە بچیت).

خزرک(Xezrek): ترس.

خزندگان(Xezendêgan): ئەو دەستەیە ژ گیانەوەرا کو وەکی ماری برێڤە دچن(ئانکو خوە دخوشینن)، مەرج نینە کو ب پێ بن یان د بێ پێ بن، هندەک ژ وان وەک نموونە: (تمساح، مارگویسە، مار، کویسەلە)نە.

خزیر(Xezîr): خولی یا هێشتا گەرم، یان ژی هێشتا ئاگر دناڤدا هەبیت.

خس(Xes): پویش و پەلەخ ـ مرۆڤێن شویشتی و چوننە.

خسانیدن(Xesanîden): جوبتن ـ لەق دانان.

خسبانیدن(Xesbanîden): نڤاندن.

خسبیدن(Xesbîden): نڤستن، د خەو چوون.

خستر(Xester): بنێرە: (خرفستر).

خستن(Xesten): ئێشاندن،

بریندارکرن. پەیڤا (خستە: Xes-tê) هەر ژ ڤی ژێدەری یە، ئانکو: ئێشـاندی، بریندار، نەخـوەش، خـودان ئێش، وەسـتیـای و رێنج دیتی ژ بەر کـارێ زێدە یان برینا رێکێن ب ڤـەکـێش. هەروەسـا پەیڤا (خستگی: Xestêgî) ژی ژ ڤـی ژێـدەری یـە، ئـانـکـو: ماندیبوون، وەستیان.

خستو(Xestû): کەسێ کو دان پێـدانێ ب تشـتـەکی بکەت ـ بەرک، وەکی: (بەرکێن مـژمـژا و خوخا و خورمێ و......هتد)، بۆ ڤێ ئانکویێ (خسـتـە و هسـتـە) ژی لکارە.

خستوانە(Xestevane): جلکێن کو دەروێشا دکرنە بەر خوە و ئەڤ جلکە ژ هریێ دهاتنە چێکرن.

خسر(Xusur): خەزویر و خەسوی.

خسر(Xeser): ئاڤـا کـو ژ بەر زێدەبوونا سـەرمـایێ د قـەرسـیت(جـمـد)، هەروەسـا پەیڤـێن: (یخ، هسـر، هسـیـر، هتشە، کاشە) ژی لکارن.

خسرو(Xusro): شـاه ـ نازناڤێ چەندین شاهێن ساسانی یانە.

خسودن(Xusûden): دروین(دروینا گیای ژ ئەردی).

خش(Xuş): خەسوی. هەروەسـا پەیڤێن(خوش، خشـو، خشـور، خشـامن، خشـتـامن، خشـدامن، خوشدامن، خاش) ژی لکارن.

خش(Xeş): سەلخینەکـا بچویک ل سەر هەر تشتەکی.

خشاب(Xeşab): سـاجـۆرێ فیشەکا.

خشار(Xêşar): گیایێ ب زیان یان چقێن بێ مفا کو پێتڤی ئادەکرنێ و کەزاختنێ بن.

خشت(Xêşt): لبنە، کەرپیچێ نە قەلاندی ـ خشت، رما بچویک(کو جۆرەکێ چەکی بوویە و د کەڤن دا دهاتە بکارئینان).

خشتە(Xeşte): هەژار، دەستکورت، مفلس.

خشک(Xuşk): بێ ئاڤ ـ هشک ـ چرمسی.

خشکانج(Xuşkanec): لاواز، لەغەر.

خشکاندن(Xuşkanden): هشک کرن، چرمساندن.

خشکیدن(Xuşkîden): هشک

بوون ـ چرميسن.

خشم(Xeşm): قەهر، تورە.

خشمگين(Xeşmgîn): قەهرى، تورەبووى.

خشن(Xeşên): گر(بەروڤاژى پەيڤا هوير) ـ زڤر.

خشنگ(Xeşeng): سەر كەچەل ـ حوچ، حوت، كەسێ كو سەرێ وى موى لێ نەبت.

خشنود(Xuşnûd): شاد، خوەشحال، كەيفخوەش.

خشنى(Xuşnêy): ژنا خرابكار، قەحبە.

خشودن(Xuşûden): كەزاختن (يا دارا).

خشوك(Xeşûk): بيژى.

خفت(Xêft): گرێ(گرێ يا كنفى يان وەريسى).

خفت(Xuft): نقست.

خفتان(Xeftan): جل و بەرگێن شەرى.

خفتانيدن(Xuftanîden): نڤاندن ـ گەڤزاندن ـ گرێلكرن.

خفتك(Xuftek): كابويس.

خفتن(Xuften): نقستن، د خەو چوون.

خفتى(Xêftî): رستكا زێرى كو دمينيتە ب حەفكێ ڤە و شورِ نابيتە سەر سينگى، گەردەنى.

خفده(Xefde): چەمياى، خوەهر.

خفرگ(Xefreg): بێ غيرەت، بێ ناموس ـ پويچ، بێ سنج ـ ئەحمەق.

خفگى(Xefêgî): تەنگە نەفەس ـ خەندقين ب كنفى يان هەر تشتەكێ دى.

خفه(Xefê): خەندقى.

خفيدن(Xefîden): بێهن هلكێشان ـ بێهنشتن ـ پەسەندكرن ـ سەرنياس ـ ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.

خكشك(Xekuşk): گوزكێ نەخشاندى و رەنگين يێ كو ژ تەقنا تايبەت ب جێركاڤە هاتبيتە چێكرن.

خل(Xul): كێم عاقل ـ ئەحمەق ـ هەبلە ـ خوەلى.

خل(Xêl): ئاڤا كو ژ دفنا مرۆڤى يان گيانەوەرا دهێتەخوار.

خلاش(Xelaş): هوسە و هەرا، دەنگ و دۆر ـ ئەردێ ربسى.

خلاندن(Xelanden):

تێـڕاكـرن(وەكی شـویژن یان سـتـری و......هتد كو بكەنە د لەشی را).

خـلاوه(Xelave): سـەرگـەردان، حەیران، ب دنیایێ كەفتی.

خلبـان(Xeleban): فـرۆكـڤـان، شوفێرێ فرۆكێ.

خلپله(Xelpele): چەوتی ـ فەند و فێل ـ كارێ نە رێک و پێک.

خلخ(Xellux- Xullex): ناڤـێ كێمەنەتەوەكا توركا بوو ل نێزیكی (سیحون) كو لـجەم شاعرێن كەڤن د ناڤدار بوون ب جوانی و دەلالیێ و مـشـە د هۆزانێن خـوەدا بكار ئانینە. هەروەسـا (خـرلخ، خـرلق، قرلق) ژی لكارن.

خلر(Xuller): كەلیک، كەلینوک ـ ناڤێ باژێركـەكی یە ل نێـزیک باژێرێ شـێـراز كـو تریێ وێ یێ ناڤـداره، ب تایبـەتی بۆ چێكرنا مەیێ.

خلن(Xulên): كلمیشوک.

خلولیـا(Xulûlêya): نەخـوەشی یەكـا دەمـاغی یە(دهێت وەكی دیناتییێ) ـ زرشـەرمی ـ زرشـەرم ـ نەترسی.

خله(Xele): بەفـری یا كـو قـایكێ پێ دهاژون ـ هەر تشتەكێ سەرتیژ كـو بـچـیـتـه د تشـتـەكێ دیرا، وەكی(شـویژن، سـتـری، سـیـخ و......هتـد) ـ پویچ و بێ مـفـا ـ دەنگ و دۆر، هوسە و هەرا.

خم(Xem): خـەمـوەهـر، خـەمـوار، وەربادای.

خم(Xum): گـوزكێ مـەیێ یان سیهكێ یان ئاڤێ ـ داهۆل.

خماخسرو(Xumaxusro): ناڤێ ئێک ژ ئاهەنگێن كەڤنێن موزیكا ئیرانی یە.

خماش(Xemaş): گلێش.

خمـان(Xeman): كـڤـان(كـڤـانا تیرهاڤێژیێ).

خماندن(Xemanden): چەماندن، خوەهركرن.

خمـانیدن(Xemanîden): ب زار تشتەكی یان كەسەكی ڤەكرن.

خمپاره(Xumparê): گوللا تۆپێ.

خمـخانه(Xumxanê): مەیخانە، مـەیكەدە ـ دل(صـوفی ل شـوینا پەیڤـا دل، زاراوێ خـمـخانە بكار دئینن).

خمـیـازه(Xemyazê): باوشكێن خەوێ.

خن(Xen): عنبارا د بنێ بەلەما (باخیرا)دا ـ کون.

خنبە(Xunbê): گوزکێ مەزن ـ کوار.

خنبیدن(Xunbîden): دەست قوتان، چەپلەقوتان، دەڤ قوتان ـ سەماکرن.

خنج(Xenc): ناز ـ شادی ـ سوود، قازانج.

خنجیر(Xêncîr): بێهنا زویراندنا موی و هریێ یان سوتاندنا هەستی، هەروەسا موی و هری و هەستیێ سوتی.

خندان(Xendan): دەڤ ل کەنی.

خنداندن(Xendanden): کەناندن.

خندستان(Xendêstan): جهێ ترانە و یاری و پێکەنینێ ـ دڕکەیە ژ لیڤێن یارێ.

خندە(Xendê): کەنی.

خندیدن(Xendîden): کەنین.

خنشان(Xunşan): پیروز، مبارەک.

خنک(Xunuk): هین، فێنک، سار ـ باش و خوەش ـ پیروز و مبارەک.

خنگ(Xêng): سپی، هەر تشتێ سپی ب تایبەتی هەسپێ سپی ـ هەبلە، دەبەنگ.

خنگال(Xengal): کون.

خنگل(Xengel): زری و کومزری.

خنوز(Xenûz): ئامانێن کو ژ تەقنێ هاتبنە چێکرن.

خنیا(Xunya): سروود ـ ئاواز.

خنیاگر(Xunyager): سروودبێژ ـ ئاوازخوان ـ موزیکژەن.

خنیدن(Xunîden): دەنگڤەدانا دەنگی ل چیای و حەمامێ و........هتد ـ ناڤداربوون ـ هەلبژارتن و پەسەندکرن.

خو(Xû): خولق، سروشت، طبعەت.

خواب(Xab): خەو.

خواباندن(Xabanden): نڤاندن.

خواب دیدن(Xabdîden): خەون دیتن.

خوابیدن(Xabîden): نڤستن.

خواجە(Xacê): خودان، مەزن، سەروەر، شێخ ـ مالدار، زەنگین، دەولەمەند ـ خساندی (زەلامێ خەساندی ـ پەیڤا ب ڤێ ئانکویێ ژ پەیڤا «خواجە سرا» هاتیە وەرگرتن و هێدی هێدی پەیڤا

«سرا» ژێڤە بوویە و خواجە ب تنێ مایە.. پەیڤا «خواجە سرا» بو وان زەلاما دهاتە گوتن یێن کو دبوونە خولام د مالا مەزنی یان ئاغای یان سەروکی......دا، و ئەڤ کەسێ کو دبوو خولام، ل دەستپێکێ دهاتە خەساندن پاشی دهاتە دامەزراندن وەک خولام ل مالا وی مەزنی.

خوار(Xar): حەقیر، زەلیل ـ تاڤ ـ هەروەسا هەیڤ.

خواربار(Xarbar): خواردەمەنی، ئەرزاق، ئازوقە.

خوازە(Xaze): داخواز.

خواست(Xast): داخواز ـ حەز.

خواستگار(Xastgar): خوازگینی.

خواستن(Xasten): هیڤی کرن ـ داخوازکرن ـ خواستن ـ ئارەزوو هەبوون ـ حەزژێکرن ـ گازیکرن(دەمێ گازی ئێکێ بکەن کو بنک ڤە بهێت).

خواستە(Xastê): زێر و مال و دارایی.

خوالیگر(Xalîger): زاد چێکەر، خوارن لێنەر(طباخ).

خوان(Xan): سفرە ، خوان ـ ئادە.

خواندن(Xanden): خواندن.

خواهر(Xaher): خوبشک، خوه.

خواهر اندر(Xaher ender): خویشک و برایێن کو نە ژ دەیکەکێ یان نە ژ بابەکێ بن.

خواهر خوانده(Xaher xandê): کچەک یان ژنکەک کو کەسەکێ ب خوبشکینی وەرگریت و ناڤێ خوبشکێ لێ بنێت.

خواهش(Xahêş): ئارەزوو.

خواه ناخواه(Xah naxah): بڤێت نەڤێت، چ بڤێت یان نەڤێت.

خوب(Xûb): باش، قەنج ـ جوان، دەلال، خشکوک.

خوچ(Xûç): کوفیکا دیکلی.

خود(Xod): کومزری(کولاڤێ ئاسنی ئەوێ کو شەرڤانا د شەرا دا دکرنە سەرێ خوە) ـ خوە(ئەز بخوە، ئەو ب خوە) ـ خوەیی(بەروڤاژی بیانی، وەکی: یێ مە بخوەیە، خوەیی یە).

خور(Xor): تاڤ، رۆژ ـ رۆژا یازدێ ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی ـ خوارن، خواردەمەنی.

خورا(Xora): ژ هەژی، ب سەرڤە، لایق ـ خواردەمەنی.

خوراک(Xûrak): تشتێ کو بێته خوارن، زاد، خواردەمەنی.

خوردن(Xorden): خوارن.

خورشید(Xorşîd): تاڤ، هەتاڤ، خۆر.

خورند(Xorend): ژ هەژی، ب سەرڤە، لایق.

خوره(Xorre): نویرە، گوری، تیرۆژک ـ مەزناهی ـ دەڤەر(ناحیة).

خوزی(Xûzî): ڤەقوتای(گوشتێ ڤەقوتای).

خوست(Xust): دورگە، گزیرتە(جزیرە) ـ ڤەقوتای، هەرشاندی.

خوش(Xoş): باش، قەنج ـ شاد ـ خوەش.

خوشە(Xûşê): ئویشی(ئویشێ تری).

خوک(Xûk): بەراز.

خولە(Xûlê): خالی، ڤالا.

خون(Xûn): خوین.

خوندگار(Xûndgar): خودان، سەروەر.

خونی(Xûnî): خوینەلۆ، خویناوی ـ کوژەک، ئەو کەسێ کو ئێک کوشتبیت(قاتل).

خونین(Xûnîn): خوینەلۆ، خویناوی.

خوهل(Xûhl): خوەهر، خوار، چەمیای.

خوی(Xûy): سروشت، طبعەت ـ خوه(عەرەقا کو ژ لەشی دەردکەڤیت).

خوید(Xevîd): گەنم یان جەهێ کو هێشتا گولی نەدابیت. ب عەرەبی دبێژنێ(قصیل).

خویش(Xîş): کەس و کار، خزم، نیاس.

خە(Xeh): وەی، وەه؛ پەیڤا قەنجی پێ یە، وەکی دبێژن(وەه/وەی پا یا باشە!).

خیابان(Xîyaban): جاددە(شارع).

خیار(Xiyar): خیار(جورەکێ فێقی یە).

خیتال(Xîtal): ترانە، یاری ـ نەوەیی، درەو.

خیدن(Xîden): چەمیان، خوبل بوون.

خیرە(Xîrê): بی ترس، بێ شەرم ـ حەیبیری، سەرسورمای ـ بێهودە.

خـــیــزاندن(Xîzanden): ژ ئەردی بلندکرن.

خـیـزیدن(Xîzîden): خـوشین(وەک مـاری ب رێڤـەچوون) ـ حـولسین، تەحـسـین ـ خـوە هاڤـێتن، خـوە هلاڤێتن.

خیس(Xîs): تەڕ، شل.

خیش(Xîş): هەڤجار(ئامیرەک بوو د کەڤن دا دئێخستنە ستۆیێ گاجۆتا و ئەرد پێ دکێلان.).

خیک(Xîk): مەشک.

خیم(Xêym): برین(برینا بریندارى) ـ تف، گلیـز ـ ئاڤـا کـو ژ دفنێ دهێتە خوار ـ کنیشتێ چاڤی.

خـیـو(Xeyû): تف، گلیـز، ئاڤـا دەڤی.

د

د(Dal): تیپا دەهێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. د گەلەک پەیڤان دا دبیتە (ت)، وەکی: (زردشت = زرتشت، دشک = تشک)، و د کەڤن دا هندەک جارا ل شوینا (د)ێ (ذ) دادنان ئەو ژی هەگەر تیپا بەری (د)ێ ساکن یان تیپێن علله(و، ا، ی) بان، وەکی: (گنبد = گنبذ، گشود = گشوذ)، لێ نهو چو پویتە ب ڤی قاعیدەی نائێتەکرن و (د) ل جهێ خوە و (ذ) ژی ل جهێ خوە بکار دهێن.

دائی(Da'î): خال، برایێ دەیکێ.

داپرزە(Daperze): حاجی رەشک.

داچک(Daçek): گوهارک.

داخل(Daxul): داهۆل.

داخم(Daxêm): رزقێ رۆژێ.

داخیدن(Daxîden): ژ هەڤ جوداکرن، پەلاتەکرن، بژالەکرن.

داد(Dad): قانون، یاسا ـ داد(عدل) ـ وژدان ـ بەخشیش، دان ـ باهر ـ نەسیب، قسمەت ـ هەوار و دەنگێ بلند.

دادا(Dada): خزمەتکارێ پیر ـ باپیر. هەروەسا (دادک، دادو، دادا، ددە) ژی لکارن.

دادار(Dadar): دادگەر، عادل، حاکم ـ ئافرندە(خالق).

داداش(Dadaş): برا.

دادر(Dader): برا ـ دەستەبرا، هەڤالێ کو مرۆڤ وەکی برایێ خوە حەژێ بکەت ـ دادگەر(عادل، حاکم).

دادرک(Dadrek): برایێ بچویک.

دادرند(Dadrend): برایێ مەزن.

دادن(Daden): دان(تشتەک دانەڤ دەستێ ئێکی).

دادوند(Dadvend): بەرابەر،

یەکسان، تەمەت هەڤ.

دار(Dar): دار، ب ڤێ ئانکوبێ پەیڤا (درخت) ژی لکارە ـ کاریتە ـ سێپێکا خەندقاندنێ، سێدارە.

دارا(Dara): هەیی، دەولەمەند، زەنگین، مالدار.

دارائی(Dara'î): سامان ـ جورەکێ پەرۆکێ ئارمویشی یە ـ دارایی(رێڤەبەری یان وەزارەتا دارایی).

داركوب(Darkûb): دارکوکە. هەروەسا ناڤێن (دارکو، دارتوک، داربر، دارشکنک، دارسنب، درخت سنبە) ژی لکارن.

دارو(Darû): دەرمان(دواء) ـ دەرمانک، بهاراتێن زادی.

داریک(Darîk): ناڤێ وی پارێ زێری یە یێ کو ل سەردەمێ «داریوش کبیر» و ب فەرمانا وی هاتیە بکارئانین.

داس(Das): شالوک.

داستان(Dastan): چیروک، چیڤانوک، سەرهاتی.

داش(Daş): کوبرهە(کو جێرکا و تابۆکا تێدا دقەلینن) ـ برا.

داشاد(Daşad): بەخشیش، دان، پاداش.

داشتن(Daşten): هەبوون ـ ماتی ژێکرن، چاڤدان، بخودانکرن.

داشخار(Daşxar): ژەنگار(ژەنگارا ئاسنی).

داغ(Dax): گەلەک گەرم، گورە ـ داخ، نیشان، جهەک ژ لەشی کو هاتبیتە سوتن یان داخ کرن ـ خەم و کوڤان.

داغان(Daxan): بژالە، پەلاتە.

داغمە(Daxme): قەشاڤی بوونا لێڤا ـ تامێسک، شەڤ ترسک.

داغول(Daxûl): فێلباز، حیلەکەر.

داغینە(Daxînê): کەڤن و ژ کارکەفتی ـ ئاسنێ شاراندی کو لەشێ مرۆڤی یان گیانەوەرا پێ داخ دکەن.

دال(Dal): شاهین، بازی.

دالان(Dalan): کولانا سەرگرتی.

دالبوز(Dalbûz): حاجی رەشک.

دالمن(Dalmen): بنێرە: (دال).

دالیز(Dalîz): بنێرە: (دالان).

دام(Dam): تەلهە، هەر تشتەکێ کو بۆ نێچیرکرنێ بهێتە بکارئینان ـ گیانەوەرێ کویڤی لێ بێ ئازار، وەکی: (خەزال، شڤر)، هەروەسا

گیانەوەرێن کەهی، کو مرۆڤ ل مال بخودان دکەت، وەکی: (چێل، پەز، هەسپ و حێشتر و......هتد).

داماد(Damad): زاڤا.

دامان(Daman): دانگ، دەهمەن(دەهمەنا چیای، یان دەهمەنا جلکا). هەروەسا (دامن، دامنە) ژی لکارن.

داموز(Damvez): سەلک، سەڤی ـ بەفری یا بەفرێ.

دان(Dan): پاشگرێ(دان، دانک) کو ئانکویا جهی ددەت، وەکی: (آتشدان = ئاگردانک، چایدان = چایدان) ــ دندک، بەرک، تۆڤ(دندکێت گەنمی، بەرکێت حولیکا، تۆڤێ گولا) ــ تۆمک(خوارنا کو دکەنە بەر فرندا) ـ هەروەسا ب کارێ بدویڤ خوەڤە ئانکویەکا دی ددەت، وەکی: (دان کردن = لب لب کرن، مینا لب لب کرنا هنارێ) ـ کارێ فرمانە ژ پەیڤا (زانستن) ئانکو: بزانە ـ هەروەسا هەڤواتایا (زان و ناس)ا کوردی یە دەمێ دگەل هندەک پەیڤێن مینا (تاریخ دان: مێژووزان، مێژووناس) دهێت.

دانا(Dana): زانا، پێ ئاگەهـ، هشیار، زیرەک.

دانستن(Danêsten): زانین.

دانش(Danêş): زانست، علم.

دانگ(Dang): باهر، بەش، پشک ـ ئێک ژ شەشێ ژ هەر تشتەکی.

دانندگی(Danendêgî): زاناتی، زانابوون.

داننده(Danendê): زانا.

دانە(Danê): دندک(دندکا هنارێ)، بەرک(بەرکێ خورمێ، خوخێ و......هتد)، لب(لبا نیسکێ، لبا نوکێ و......هتد).

داو(Dav): دۆر، نورە، گەر(نوبت) ـ هەروەسا (ادعا، دعوی)یا عەرەبی.

داور(Daver): دادڤان، حەکەم.

داویدن(Davîden): ادعاکرن.

داه(Dah): هژمارا دەه(١٠) ــ خودام.

داها(Daha): شکەفت ــ شکەن ـ چیا ـ دۆل.

دای(Day): دیوارێ ژ تەقنێ و لبنا هاتبیتە چێکرن.

دایە(Dayê): دادۆک، دایین، ژنا کو ب شیرێ خوە بچویکەکی بخودان

کەت. کۆما وان دبیتە «دایگان».
کـــاریَ کـــو «دایە» پیَ رادبیت
دبیَژنیَ «دایگی، دایگانی».

دبستان(Debêstan): خواندنگەها سەرەتایی.

دبنگ(Debeng): دەبەنگ، گیَژ، ئەحمەق.

دبیت(Debît): جـۆرەکیَ پەڕۆکی یە.

دبیـــر(Debîr): نقـــیـــســـەر ـ مامۆستاییَ قوناغا دواناڤنجی.

دبیـــرســـتـــان(Debîrêstan): خواندنگەها دواناوەندی.

دچار(Duçar): گـــرفـــتـــار، تووش(دچار شدن: گرفتار بوون، تووش بوون) ـ ڤـــیَککەفـــتنا ژ نشکەکیَ ڤە.

دخ(Dex): خوری(خالص) ـ باش، قەنج ـ دەستەک، فەوج.

دخ(Dux): کورتکریا پەیڤا (دختر = کچ، دوت) ـ ناڤیَ دارەکیَ یە.

دخـالت(Dexalet): مـایتـیَکرن. هەرچەندە ئەڤ پەیڤـە ژ زمـانیَ عـــەرەبی هاتیـــە وەرگـــرتن لیَ د عەرەبی دا نینە، بەلکو ب عەرەبی دبیَژنیَ(مداخلە).

دختـــر(Duxter): کچ . هەروەسا (دخ، دخت، دوشیزە) ژی لکارن.

دخش(Dexş): دەستـپیَک، سەرەتا ـ رەش و تاری.

دخم(Dexm): گۆڕ، قەبر. هەروەسا (دخمـە، سرداب، سردابە، گـور) ژی لکارن.

دخـو(Dêxev): خـودانیَ گـوندی، مەزنیَ گوندی ـ زەلامیَ دەبەنگ و ئاقل سـڤـک ـ ناڤیَ زەلامـەکیَ هەبلەیە کـــو خـــەلکیَ دەڤـــەرا «قـــەزوین» بوویە و گـــەلەک چیـروکـیَن ب کـەنی ژیَ هاتینە ڤەگوهاستن.

دد(Ded): دڕندە. هەروەســا (ددە) ژی لکارە.

ددر(Deder): کـــۆلان و بـاژیَر، ژ دەرڤەی مال.

در(Der): د، د ناڤــــدا، هوندر ـ هندەک جارا دگەل هندەک ژیَدەران دهیَت و ئانکویا وان دگـوهۆرت، وەکی: (افــتــادن = کـەفتن، در افتـادن = دگەل کەسەکی ب شەڕ چوون؛ یـان: آمــــدن = هاتـن، درآمـدن = چوونەژۆر، یان هاتنە ژ دەرڤـــە) ـ رەخ، ســـەمت، ئال ـ

دەر(دەرێ خانی) ـ دۆل، یان رێکا کو د دۆلا را دبۆرت.

درا(Dera): زەنگل، زەنگ(جرس) ـ فرمانە ب دەرکەفتنێ(دەرکەڤە).

دراز(Dêraz): بلند ـ درێژ.

درازا(Dêraza): بلندی، درێژی.

درازکشیدن(Dêraz kêşîden): خوە درێژ کرن، ل سەر ئەردی نڤستن، بێهنڤەدانا سەر پشتێ، رازان.

درامد(Deramed): مفا، سوود، داهات.

درایدن(Derayîden): گۆتن، ئاخفتن، ستران گۆتن، قێری راهێلان.

دربا(Derba): پێدڤیاتی.

درباختن(Derbaxten): یاری کرن ـ دۆڕاندن، ژ دەست دان.

دربار(Derbar): بارەگا، کوچکا پاشاتیێ.

دربدر(Derbêder): دەربەدەر، ئاوارە ـ ژ دەرەکی بۆ دەرەک دی، ژ خانیەکی بۆ خانیەک دی(دەمێ مرۆڤ ل کەسەکی یان ل تشتەکی دگەرییێت).

دربر(Derber): ل هەمبێز.

دربند(Derbend): رێکا تەنگ و زراڤ ل چیای، رێکا ل ناڤبەرا دو چیایان ـ دۆل ـ کەلە ـ قەیدکری، گرفتار، ئێخسیر.

درپی(Derpêy): پنیکێن کو دئێخنە سەر جلکێن دڕیای ـ لدویف را، ل پەی.

درجا(Derca): د جهێ خوەدا.

درچه(Derçê): کورتکریا پەیڤا (در = دەروک).

درخت(Dêrext): دار.

درختستان(Dêrextêstan): دارستان.

درخش(Dêrexş): رۆناهی، رۆشنایی.

درخشان(Dêrexşan): روناهی دەه، تەبیسۆک.

درخشیدن(Dêrexşîden): رۆناهی دان، تیروژک ڤەدان، تەبیسین.

درخف(Durxuf): زرکێتکا رەش.

درخواست(Derxast): داخواز، هیڤی(رجاء).

درخور(Derxor): ژ هەژی، ب سەرڤە، لایق.

درد(Derd): دەرد، نەخوەشی،

نەساخی.

دردا(Derda): پەیڤا مخابنییێ یە ئانکو: ئاخ!، ئوف! و......هتد.

درز(Derz): دەرز، شکەن، کەلشت.

درزمان(Derzman): بەنکێ کو دئێخنە شویژنێ یان دەرزیکێ بۆ کارێ دروینێ.

درزن(Derzen): شویژن.

درزە(Derzê): گرزێ گیای، پشتییێ دارا.

درست(Durust): دروست، بێ عێب ـ جهێ باوەرییێ ـ موکوم.

درش(Derş): گۆڤ، گۆڤا دەوارا.

درشت(Duruşt): زڤر، بەروڤاژی نەرم ـ گر، تشتێ کو قەبارێ وی ژ جۆرێ وی یێ سەرەکی مەزنتر بت.

درغالە(Derxale): رێکا کو د ناڤبەرا دو چیایان را ببۆرت.

درغم(Derxem): ناڤێ ئێک ژ ئاهەنگێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە ـ ناڤێ گوندەکێ یە ل سەمەرقەند.

درغمی(Derxemî): خەلکێ دەرغەم، یان هەر تشتەکێ کو یێ گوندێ دەرغەم بت، پتر بۆ مەیێ لکارە چونکی مەیا دەرغەم یا ناڤدارە.

درغیش(Derxîş): گەلەک، فراوان، گەلەک کەتبیتە سەرێک(وەکی بەفرێ).

درفش(Dêrefş): شویژنەکا ستویر و سەرتیژە کو دەستکەکێ داری یێ پێڤە و بۆ پێلاڤ دروینێ دهێتە بکار ئینان و کارێ وی ژی کونکرنا چەرمی یە ـ ئالا، وەکی: (درفش کاویان).

درفشان(Dêrefşan): بنێرە: (درخشان) ـ هەژهەژۆک.

درکشیدن(Derkêşîden): ڤەخوارن، فرکرن. هەروەسا ب پەیڤا بەری خوەڤە ئانکوا وێ دهێتە گوهارتن، وەکی: (دامن درکشیدن = خوە پاشڤەکێشان. دم درکشیدن = بێ دەنگ بوون، خوە مت کرن.).

درگاه(Dergah): دەرگەهـ، دەرازینک، جهێ دەر دکەڤتێ(مەلبەن).

درگذراندن(Derguzeranden): زێدەکرن، ژ حەدی دەرێخستن.

درگذشت(Derguzeşt): مەرگ، مرن ـ مر(بۆ سێیەم کەسێ تاکێ).

درگــــــذشتن(Derguzeşten): بــۆريــن، چــۆن، دەربــازبــوون، ڤ بەركــەتن ـ لێــبــۆرين، عــەفــوكـرن، مرن.

درگر(Durger): دارتراش(نجّار).

درگرفتن(Dergêrêften): ئاگر تێ بەربوون، سۆتن ـ كارتێكرن.

درگيـر(Dergîr): گـرفـتـار، تووش بووی.

درلک(Dêrlêk): جلكێ كـورتێ بێ هچک.

درما(Derma): كێڤرويشک.

درمان(Derman): دەرمان(دواء) ـ چاره، چارەسەری(علاج).

درمــــــاندن(Dermanden): بێچارەبوون، وەستيان.

درنا(Durna): فـرندەكێ كـوبڤی يه و گوشتێ وی حەلاله، پێيێن وی و گـەردەنا وی ددرێژن و كـوريكا وی كـورته و پتـر ل بەر لێـڤـێن ئاڤـا دژيت. ل ئەسـمـانا كـۆم كـۆم و ب رەنگێ سـێگوشێ(مـثلث) دفـرن. هەروەسـا ناڤـێن (كلنـگ، باتر)ژێ هەنە. ب عەرەبی دبێژنێ(كركی).

درنگ(Dêreng): دەنگـێ زەنگـێ، دەنگێ كو ژ ڤێككەتنا دو تشتێن ئاسنی دهێت ـ خـوه ڤـەهێـلان، هێدی(بەروڤاژی «لەز»).

درو(Dêro): دروين(دروينا گـەنمی و جەهـ و نۆكا و......هتد).

دروا(Derva): پێــــدڤـــيـــاتی، پێـــويســـتی ـ هەلاويســـتی ـ سەرنوخين ـ سەرگەردان.

درواخ(Dervax): مـــــوكــــوم ـ ساخلەم، لەش ساخ، تەندروست.

دروازه(Dervazê): دەرێ مـــــەزن (دەرێ باژێری، دەرێ كەلهێ).

درواژ(Dervaj): بنێره: (دروا).

دروانه(Dervane): نەقـەب(كــونا كـو ل بانی دهاته ڤـەكـرن و د وێرێ را دچوونه سەربانی).

درواه(Dervah): بنێره: (دروا).

درود(Durûd): دوعـــا ـ ســلاڤ ـ مــەدح و ســەنا ـ دار، دارێ بری، دەپ(لوحة).

درودگــــــــــــر(Durudger): دارتراش(نجّار).

دروش(Dêrevş): بنێره (درفش).

دروغ(Durûx): درەو، نەوەبی.

دروغگو(Durûxgû): درەوكـــەر، درەوين. هەروەسـا پەيڤـێن (دروغ بـاف، دروغ پـرداز، دروغـــــزن،

دروغسار) ژی لکارن.

دروک(Durûk): هـویـرکـێ داری، گەرگا داری.

درون(Derûn): هوندر، ژ ناڤـدا ـ ناڤێ نـانەکی بـوو کـــو ل دەمێ زەردەشـتی یا و د رێ و رەسـمەکا تایبـەت دا پشـتی دوعـایا (درون) ژ ئاڤێـسـتـایێ دهاتە خـواندن ئەو نـان دکــرنە پـاری پـاری و لســـەر ئامادەبوویان بەلاڤ دکرن.

دروند(Dervend): شۆک، چنگال.

درونـد(Durvend): د ئـایـیـنـێ زەردەشتی دا دبێژنە وی کەسی یێ کـو هزرا وی و گۆتنا وی و کریارا وی خـراب بت، ئەو کـەسێ کـو ژ هەمی سالوخێن قەنج بێ بار بیت، خرابکار، بێ دین.

درونە(Derûnê-e): زک، هونـدرێ زکی ـ کــڤــان، چەمــیـــای ـ کەسکوسۆر، کەسکوئالا.

دروێــدن(Dêrevîden): درویـــن (کــارێ دروینا گــەنمی و جــەهی و......هتد).

درویش(Dervîş): دەســـتکورت، هەژار، قەلەندەر، دەروێش، کەسێ کـو ب پچـەکـا مـالێ دنیـایێ قـانع بیت.

درە(Derrê): دۆل، رێـکا کـــــو ل ناڤبەرا دو چیایان را دەرباز بیت.

درهشـــــتـــــە(Derhêşte): دان، بەخشیش.

درهــم(Derhem): تــێــکـــەل، د ناڤـێکدا ـ پەریشـان، تێکچـووی، ئەنی گرێ.

دری(Derî): هەر تشـــتێ کـــو یێ دۆلێ بت، وەکی: کەوێ کو د ناڤ دۆل و نهـالا دا دژیت ـ هەر تشـتێ کـو یێ کـۆچکا شـاهی بت، پتـر (درباری) ل کارە ـ زمـانێ فـارسی یێ کـو پشــتی زمــانێ پەهلەڤی هاتیە بکارئینان.

دریا(Derya): دەریا، ئاڤا گـەلەک کـو ئەردەکێ مـشـە ڤـەگـرتبـیت و برژیتە سەر ئوقیانوسا.

دریــاچــە(Deryaçê): دەریـــایـــا بچــویـک ـ دەریایا کــو هەرچەند رەخێن وێ هشکی بن، گۆل.

دریافتن(Deryaften): ڤـەدیتن، ب ســـەر تشــــتـــەکی هەلبـــوون، تێگەهشتن.

دریچـــە(Derîçê): دەرگـــــەهێ بچویک، کولەک.

دریدن(Derîden): دڕاندن.

دریغ(Derîx): مخابن ـ کوڤان، خەم ـ پەشێمانی.

دریواس(Derîvas): چار رەخێن خانی ـ چارچۆڤێ کو دەروک دکەڤتێ (مەلبەن).

دریوزە(Deryûzê): گەدایی، خواستن.

دزد(Duzd): دز، دزیکەر، کەسێ کو تشتێن خەلکی ببەت بێ ی ئاگەهی یا وان.

دزدانە(Duzdanê): ب دزیڤە.

دزدکی(Duzdekî): بنێرە: (دزدانە).

دزدیدن(Duzdîden): دزین.

دزغالە(Duzxalê): دیوارێ دۆرماندۆری کەلهێ یان باژێری، شویرهە ـ چەپەر.

دزندیس(Dêzendîs): بەرابەر و ئێکسان، تەمەت هەڤ ـ وەکی، مینا، شتی ـ ئەشکەرا، خویا ـ دەملدەست، د گاڤێدا.

دژ(Dêj): کەلە.

دژ(Duj): پێشگرە کو لبەری هەر پەیڤەکێ بێت ئانکوا پیساتیێ و قەهرێ و دژاتیێ ددەتە پەیڤێ، وەکی: (دژآباد = قەهرگرتی، ئەنی گرێ ـ دژبراز = نەجوان، خاڤ).

دژک(Dujek): خوریک ـ پەڤیشک.

دژکاک(Dêjkak): تەیرێ کەلەخا.

دژکام(Dujkam): تام تەحل ـ خەمگین ـ تۆرەبووی.

دژم(Dujem- Dêjem): دامای، دلتەنگ، خەمگین، پەریشان.

دژمان(Dujman): خەمگین، دلتەنگ ـ کوڤان و مخابنی.

دژن(Dêjen- Dujen): تام نەخوەش ـ بەدرەفتار و تورەبووی.

دس(Dês- Des): وەکی، مینا ـ هەڤتا (نظیر).

دست(Dest): دەست (ئەندامەکێ لەشی یە) ـ یەکا هژمارێ، وەکی دبێژن (دەستەکێ فنجانا) ـ دۆر، جار، کەرەت، دەمێ دبێژن (دەستەکێ قومارێ).

دستار(Destar): دەرسوک، شاشک.

دستاس(Destas): دستار.

دستان(Destan): کۆما پەیڤا (دست) ـ فێل، حیلە ـ سەختە، قەلپ ـ سروود، ئاواز ـ چیرۆک،

چیــــڤــــانوک ـ هەروەســـا د «شەهنامە»ا فردەوسی دا ئەو ناڤە یێ کو سیـــمـــەرخێ دانایە ســەر (زال)ێ بابێ روستەمی.

دستکش(Destkeş): دەستگۆرک.

دستە(Destê): دەستک(دەستکێ بڤری، دەستکێ شیری، دەستکێ گولا)ـ گرز(گرزێ گیای) ـ تیم، تیپ(وەک تیـمـا وەرزشکارا یان تیپا موزیکێ).

دش(Duş): پێـشگرێ کـو لبـەری هندەک پەیڤـان دهێت و ئانکویا (پیس، کرێت، دژ) دگەهینت.

دشت(Deşt): دەشت، بیـــابـان ـ ئێکەمین معاملا کو سپێدێ بکرِ و فروشەر دکەن.

دشـتـــان(Deştan): ژنا کـو د بێ نڤێژاهییێ(عادێ) دا بیت.

دشـتی(Deştî): یێ دەشـتێ ـ ناڤێ ئاهەنگەکا موزیکا ئیرانی یە.

دشتی(Duştî): زێری.

دشـــخـــوار(Duşxwar): دژوار، زەحمەت.

دشک(Deşk): دەزی، بەنک.

دشمن(Duşmen): دژمن، نەیار.

دشنـام(Duşnam): خـــــەبـەر، ئاخفتنێن کرێت، جڤین.

دشنگی(Deşengî): رۆژگار، دنیا، فەلەک.

دشنە(Dêşne): خەنجەر.

دشوار(Duşvar): دژوار، زەحمەت.

دغ(Dex): ئـەردێ هـشـک و رەق، ئەردێ کـو گـیـا لێ شین نەبیت ـ هەروەسـا بۆ سـەرێ بێ مـوی ژی دهێتە گوتن.

دغـا(Dexa): نەراست، نە دروست، سەختە، قەلپ.

دغـدویە(Duxdûyê): کچ ـ ناڤێ دەیکا زەردەشت پێغەمبەری یە.

دغسر(Dexser): کەچەل، شامی، سەرێ بێ موی.

دغل(Dexel): نەراست، نەدروست، سەختە، قەلپ ـ فێل، حیلە.

دف(Def): دەف(ئامیرەکێ موزیکێ یە).

دفـــتـــر(Defter): دەفـــتـــەر ـ نڤـێـسـینگەهـ، مـەکـتـەب(جـهێ کاری).

دفـزک(Defzek): مـەزن، قـەلەو، بخوەڤە.

دفک(Defek): ئارمانج.

دک(Dek): باهر، پشک ـ گـــەدا،

گەدایی.

دکلان(Duklan): تەشی.

دگدگ(Degdeg): دەنگێ شەق شەقا کو ژ ددانا دهێت لدەمێ سەرمایێ.

دل(Dêl): دل(قلب).

دلام(Dêlam): رما کورت ـ هەروەسا فێل و حیلە.

دلخور(Dêlxor): پەریشان، مەلویل.

دلق(Delq): جلکێ دەروێشا (خرقە).

دلقک(Delqek): لێبۆک(کەسێ کو کارێن ب کەنی بکەت و خەلکێ بکەنینت).

دلم(Dulum): خوریک.

دلمل(Dulmul): فەریک، کەلی نۆک.

دلە(Dulme): ئیپراخ، دۆلمە.

دلەنگ(Dêleng): هەلاویستی(وەکی ئویشێن خورمێ).

دلواپس(Dêlvapes): پەریشان.

دلوار(Dêlvar): دلێر، نەترس، دلاوەر، مێرخاس، نەترس.

دلە(Dele): ناڤێ گیانەوەرەکێ گوشتخوارە ـ کۆلانی، فەلیتە.

دلهرە(Dêlhurê): دلقوتک(ژ بەر ترسا ژ نشکەکی ڤە).

دلیر(Dêlîr): دلێر، ئازا، دلاوەر، نەترس، مێرخاس.

دم(Dem): هەوا، بێهن(نفس)ـ ئاخینک ـ هەوار ـ دەم، وەخت، گاڤ ـ دەڤ(دەڤێ کێرێ یان خەنجەرێ) ـ ئالاڤەکێ پفکرنێ یە کو زێرنگر و ئاسنگەر بکاردئینن بۆ گەشکرنا ئاگری.

دم(Dum): کوری، دویڤ.

دما(Dema): بێهن(نفس) ـ تێهن، پلا گەرمهێ یان سەرمایێ.

دماسنج(Demasenc): ئالاڤێ کو بۆ پیڤانا پلا گەرمهێ یان سەرمایێ بکار دهێت(میزان الحرارة، محرار).

دماغ(Demax): دفن، کەپو، پۆز.

دمامە(Demame): بلوول ـ زرنا.

دمان(Deman): مەست و غەزەبگرتی ـ کەسێ کو حرحرا وی بت و ب قەهر ڤە ل کەسەکێ دی بخورت.

دمبک(Dumbek): تمبلک(ئامیرەکێ موزیکی یە).

دمبل(Dembêl): ئالاڤەکێ وەرزشی یە، ئەو ژی پێک دهێت ژ ئاسنەکێ کورت کو هەردو رەخێن وی ئاسن پێڤەنە و یاریکەرێن لەشجوانی یێ بکاردئینن.

دمدمە(Demdeme-ê): حیلە، فێل ـ ناڤداری ـ داهۆل و دەنگێ داهۆلێ.

دمدمی(Demdemî): دەمدەمی، کەسێ کو هەر گاڤ بۆ گاڤ ئاخفتنێن خوە یان بیر و باوەرێن خوە دگوهۆرت.

دمر(Demer): بەراپشت، ڤاژی ـ نوخین، کەسێ یان تشتێ کو کەتبیتە سەر دەڤێ خوە.

دمغ(Demex): شەرمکری.

دم گرگ(Dumê gurg): سە و گورگ(مەبەست ژێ ئەو سپێدەیا درەوینە کو مرۆڤ سەی و گورگی ژێک نەنیاسیت، کو ئەو دەمە ژ پشتی نیڤە شەڤێ دەمێ دبیتە روناهی و مرۆڤ وە هزر دکەت کو ئەڤە بوو سپێدە و دێ هند بینیت کو دیسان دنیا تاری بووڤە).

دم گرم(Demê germ): ئاخفتنا کو کارتێکرنێ ل گوهداری بکەت.

دم لابە(Dum labê): کوری هەژاندنا سەی ژ بۆ خوە شرین کرن و مەللاقیێ.

دمندان(Demendan): دوزەخ، جەهنەم، ئاگر.

دمنە(Demne- Dêmênê): ناڤێ طۆری یەکا حیلەکەرە کو چیڤانۆکا وێ دگەل (کلیلە)ی د پەرتوکا (کلیلە و دمنە)دا هاتیە ـ هەروەسا بۆ رێڤی یان مرۆڤێ حیلەکەر و فێلباز ژی دهێتە گۆتن.

دمور(Demûr): ئاوازا نەرم و هێدی.

دمە(Deme): باکوزیرک، با و بەفر و سەرما دگەلێک ـ هەروەسا ئالاڤێ پفکرنێ کو زێرنگر و ئاسنگەر بکار دئینن بۆ گەشکرنا ئاگری ـ دەڤ(دەڤێ کێرێ و خەنجەرێ).

دمیدن(Demîden): پفکرن ـ هاتنا بای ـ شین بوون و سەرهلدانا گیای ژ بن ئاخێ ـ رۆژهلاتن.

دنان(Denan): چوونا ب کەیف و خوەشحالی.

دنبال(Dunbal): کوری، دویڤ ـ لدویڤ، ل پەی، ل پشت.

دنبلان(Dunbelan): گونێت پەزێ سپی ـ جۆرەکێ کڤارکایە.

دنبە(Dunbê): دینگێ پەزی.

دنج(Dênc): جهێ ئێمن و دویر ژ دەستدرێژی یا بیانیان.

دند(Dend): دەبەنگ، هەبلە، ئەحمەق.

دندان(Dendan): ددان.

دندە(Dendê): پەراسی ـ گێر(وەکی گێرێ ترومبێلێ).

دندیدن(Dendîden): هێدی و لبن لێڤاڤە دگەل خوە ئاخفتن.

دنگ(Deng- Dêng): ئاشێ برنجی، ئامیرێ پویش قوتیێ(ئەو ئامیرێ کو پویشێ برنجی پێ بقوتن دا دندکا سپی ژ قەلپیشکی جودا ببت).

دنگ(Deng): بنێرە: (دند) ـ دەنگێ ڤێککەفتنا دو تشتێن ئاسنی.

دنگالە(Dengale): شیشلتوکێن بەستی، لوبلاق، گلیلە.

دنە(Dene): ئاواز ـ دەنگێ خوەشی و شادی یێ.

دنیدن(Denîden): ب شادی و خوەشحالی برێڤەچوون.

دو(Du): هژمارا (٢)دو.

دو(Duw-Duv): غاردان، بەزین.

دوازدە(De-Duvazde): هژمارا (١٢)دوازدە.

دوازدەهە(Devazdehe): دوازدە گرێ(اثناعشر).

دوال(Deval): کەمەربەند.

دواندن(Devanden): بەزاندن.

دوبارە(Dubarê): دوبارە، دوجارکی.

دو برادران(Du beraderan): ناڤێ دو ستێرایە کو دکەڤنە د جەرگێ «تەرمێ نحێ»دا کو ب عەرەبی دبێژنێ(فرقدان ـ فرقدین).

دوبین(Dubîn): چاڤ ور، چاڤ ویر.

دوپیکر(du pêyker): ناڤێ بورجا سێیێ یە ژ هەر دوازدە بورجێن فەلەکی کو وەکی دو بچیکێن رویسن، ب عەرەبی دبێژنێ (جوزاء).

دوتا(Du ta): دو طا، خوەهر، چەمیای، ڤەچەماندی.

دوچەرخە(Duçerxê): پایسکل.

دوختن(Dûxten): دورین(کارێ

دریارێ) ـ دوهتن(دوهتنا گوهانێن گیانەوەرێن شیردەھ).

دوخ چکاد(Dûx çekad): شامی، ئەصلەع، کەسێ کو پێشی یا سەرێ وی موی پێڤە نەبن.

دود(Dûd): دوی، دویکێل.

دودافکن(Dûd efken): جادووگەر، سێحربەند.

دودخانە(Dûdxane-ê): مال، بنەمال.

دودمان(Dûdman): مال، بنەمال، خانەدان.

دودە(Dûdê): بنێرە «دودمان» ـ کەرەستەکێ نەرم و دوهنکیێ رەنگ رەشە کو ژ دویکێلێ گازێ دگرن و بکار دئینن بۆ چێکرنا رەنگا و حوبری.

دور(Dûr): دویر(بۆ دەم و جها ل کارە).

دوراغ(Dûrax): تەرەماست، دەو(دەو یان ماستێ کو ئاڤا وی هاتبیتە گرتن و سپیاتی ب تنێ مابیت).

دوربێل(Dûrbêl): بێ وەفا و نەراست.

دوربین(Dûrbîn): کەسێ کو چاڤێ وی تشتێن دویر چێتر ژ تشتێن نێزیک ببینت ـ دویربین(دڕکەیە بۆ کەسێن هزر ل پاشەرۆژێ دکەن و دویر دنێرن) ـ دێربینە(ئالاڤەکە کو تشتێن دویر بۆ دیتنا چاڤا نێزیک دکەت).

دورو(Du rû): دو روی(کەسێ کو ئاخفتن و کریارێن وی نە وەک هەڤ بن«منافق») ـــ دو روی(پەڕوک یان هەر تشتەکێ دی کو بەر و پشتێن وی ژ لایێ نەخش و نیگار و......هتد ڤە، دگەلێک د جیاواز بن) ـ جورەکێ گولێ یە کو رەخەکێ وێ سورە و رەخێ دیتر زەرە(گولا رەعنا).

دوزخ(Dûzex): جەهنەم، سەقەر، دوزەخ، دوژەھ.

دوزمان(Dûzman): بەنک، دەزی.

دوزنە(Du zenê): زەلامێ کو دو ژن هەبن.

دوزنە(Dûzenê): شویژن، دەرزیک ـ زیلکێ زرکێتک و ستێنک و پێشی و......هتد.

دوزە(Dûze-ê): قورینجوک.

دوزیدن(Dûzîden): دورین(بۆ دریارێ).

دوزیستان(Duzîstan): زاراوەکێ گیانەوەرناسیێ یە؛ ئانکو ئەو گیانەوەرێن کو ل دەستپێکا ژیێ خوە د ئاڤێ دا دبۆرینن و پشتی مەزن دبن دهێنە سەر هشکیێ ژی دژین، وەکی: (بەقی).

دوسانیدن(Dusanîden): چەسپاندن(تشتەک ب تشتەکێ دی ڤەنان ب رێکا ستورکێ)ـ خوە ژ کەسەکی حسێب کرن(وەکی ئێک خوە دگەهینتە بنەمالا مەزنەکی یان ئاغایەکی یان شێخەکی و......هتد).

دوست(Dûst): دۆست، هەڤال، یار، بەروڤاژی پەیڤێن(دوژمن و نەیار)ـ ئانکوا حەژێکرنێ ددەت دەمێ دگەل پەیڤەکا دی بهێت، وەکی: (خدادوست = کەسێ کو حەژ خودێ دکەت، خودێپەرێس؛ وطن دوست = کەسێ کو حەژ وەلاتێ خوە بکەت، نشتیمان پەروەر).

دوسیدن(Dûsîden): پێڤە نویسیان، پێڤەمان، پێکڤەمانا دوو تشتان ب پێکڤە.

دوش(Dûş): مل، کۆل، پشت ـ شڤێدی(شەڤا بۆری).

دوشا(Dûşa): کەسێ یان کەسا کو گیانەوەرێ شیردەه د دوشیت(لدەڤ مە کوردا ئەم بۆ ژنکا کو پەزی ددۆشت پەیڤا «بێری» بکار دئینین)، هەروەسا هەر گیانەوەرەکێ بهێتە دوهتن.

دوشاب(Doşab): دوشاڤ(دوشاڤا تری، دوشاڤا خورمێ).

دوشادوش(Dûşadûş): مل بمل.

دوشانیدن(Dûşanîden): دوهتن.

دوشمال(Dûşmal): کەفیک ـ خاولی.

دوشنبه(Dûşenbê): سێیەمین رۆژا هەفتیێ، دوشەمبی.

دوشه(Dûşe): زەرکا شیری، ئامانێ کو لدەمێ دوهتنێ شیری دکەنێ.

دوشیدن(Dûşîden): دوهتن.

دوشیزه(Dûşîzê): کچ، کچا جەحێل یا نەشویکری.

دوغ(Dûx): ئاڤەماست، دەو.

دوغاب(Dûxab): هەر تشتێ کو دەمێ ئاڤێ بکەنە دناڤ دا وەکی ئاڤەماستێ سپی ببیت، مینا (کلسێ).

دوغلو(Duxulû): جێمک.

دوک(Dûk): تەشی.

دوکارد(Dukard): جەو، مقەسا کو هریا پەزی پێ دبڕن.

دوگـــان(Dugan): دو، دودانە، دودووە، دوبەرامبەر.

دوگانە(Duganê): هەر تشتێ کو ژ دو تشـتـا یان دو کـەرەسـتـا پێکهاتبیت ـ نقێژا دو رکعەتی، وەکی نقێژێن سپێدێ و سونەتا.

دوگـاه(Dugah): ئێک ژ ئاوازێن موزیکا ئیرانی یە.

دول(Dol): دولک، ئامـانێ کـو پێ ئاڤێ ژ بیـــرێ بـکێـــشنە دەر، بعەرەبی دبێژنێ (دلو).

دولاچـنـگ(Dulaçeng): نـاڤێ جـــۆرەکێ یە ژ جـــۆرێن نۆتێن موزیکێ.

دولە(Dule): توز و عـــەجـــاج ـ کومت، گرک، ئەردێ سەرئەڤراز و سەرنشیڤ ـ چال ـ نالنال، لوبرێنا سە و طوری یا ـ دولک.

دومان(Dûman): تۆفان.

دویدن(Devîden): غــــاردان، بەزین.

دویـسـت(Duvîst): هـژمــــــارا (۲۰۰)دوسەد.

دە(Deh): هژمارا (۱۰)دەه.

دە(Dêh): گوند.

دهار(Dêhar): شکەفت، نهـــال، شکەنا چیای.

دهاز(Dehaz): هەوار، فـــــریاد، دەنـگێ نـرڕینـێ(وەکـی دەنـگێ شێری).

دهان(Dehan): دەڤ.

دهـــان درە(Dehan derrê): باووشکێن خەوێ.

دهانـە(Dehanê): وەکـی دەڤـی ـ دەرقـــەدامک، دەر، وەکی: (دەرێ بورکانێ)ـ لغاڤ.

دە پنج(Dehpenc): زێرێ کو نیڤە ژێ زێر بیت و نیڤا دیتر سفر یان تشتەکێ دیتر یێ بێ بها بیتن.

دهخـــدا(Dêhxuda): خـــودان و مەزنێ گوندی، کەدخودا.

دەدهی(Dehdehî): زێرێ تەمـــام عەیار، زێرێ بێ غش.

دهستان(Dêhêstan): کۆما چەند گوندا کو سەر ب ناحیەکێ ڤە بن.

دهکدە(Dêhkedê): گـــــوندێ بچویک.

دە کـیـا(Dêhkiya): کـەدخـودا، مەزنێ گوندی.

دهل(Duhul): داهۆل.

دهله(Dehle): پر(جسر).

دهن(Dehen): کورتکریا پەیڤا (دهان)، ئانکو دەڤ.

دهناد(Dêhnad): رێکئێخستن و رێزکرن(نظم و ترتیب).

دهیو(Dêhyû): دەڤەر(ناحیە).

دهیوپد(Dêhyûpud): دەڤەردار، رێڤەبەرێ دەڤەرێ.

دی(Dî): دوهی، رۆژا بوری.

دی(Dey): هەیڤا دەهێ یە ژ سالا هەتاڤی و هەیڤا ئێکێ یە ژ وەرزێ زڤستانێ و ناڤێ رۆژا هەشتێ و پازدێ و بیست و سێ یێ ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی یە و ژ بەرکو ناڤێ سێ رۆژان د مەهەکی دا وەک هەڤ بوون و لبەر خەلکی بەرزە دبوو کا بەحسێ کیژان رۆژێ دهێتە کرن ، ئینان ژ بۆ ژێک جیاوازکرنا هەر سێ رۆژا، ناڤێ رۆژا هەشتێ کرن «دیباذر ـ دی بە آذر» و ناڤێ رۆژا پازدێ کرن «دی بمهر» و ناڤێ رۆژا بیست و سێ یێ ژی کرن «دیبادین ـ دی بدین».

دیبا(Dîba): جورەکێ پەرۆکێ ئارمویشی یە.

دیباچە(Dîbaçe-ê): پێشگۆتن ـ دێم و روی.

دیبادین(Deybadîn): بنێڕە: (دی: Dey).

دیباذر(Deybazer): بنێڕە: (دی: Dey).

دی بدین(Dey bêdîn): بنێڕە: (دی: Dey).

دی بمهر(Dey bêmêhr): بنێڕە: (دی: Dey).

دیبەء خسروی(Dîbeyê Xus-revî): ناڤێ ئێک ژ گەنج یان خزینەیێن هەشتکانە یێن خسرو پەرویزی یە.

دید(Dîd): بەرێخوەدان، لێ نێرین، سەح کرن.

دیدار(Dîdar): دیدار، چاڤ پێکەفتن، هەڤدیتن.

دیدن(Dîden): دیتن، بینین.

دیدە(Dîde-ê): چاڤ، بیبیکا چاڤی. کۆما ڤێ پەیڤێ دبیت(دیدگان: Dîdêgan).

دیر(Dîr): دویر، درەنگ، هێدی، دەمێ دویر، (بەروڤاژی پەیڤا «لەز» و پەیڤا «زوی»).

دیرانە(Dîranê): دێرین.

دیرسال(Dîrsal): کەڤن، کەڤنار.

دیرک(Dîrek): ستوینا خیڤەتێ.

دیرند(Dîrend): رۆژگار، دەمێ کو بەراهی و دوییاهی نەهەی(دهر).

دیروز(Dîrûz): دوهی، رۆژا بوری. هەروەسا پەیڤا (دینە) ژی لکارە.

دیرین(Dîrîn): دێرین، کەڤن.

دیز(Dîz): رەنگ، رەنگێ هەسپ و هێسترا، رەنگێ گەور. بۆ ڤێ ئانکوێ پەیڤێن (دیزە، دیزج، دیزک) ژی لکارن. ـ کەلە(قلعە).

دیزندان(Dîzendan): سێپێکا ئاسنی یا کو مەنجەلێ دادننە سەر.

دیزی(Dîzî): ئامانێ کو ژ ئاخا جێرکا یان بەری هاتبیتە چێکرن.

دیس(Dîs): وەکی، مینا ـ هەڤتا.

دیشب(Dîşeb): شڤێدی، شەڤا بۆری.

دیگ(Dîg): مەنجەل.

دیگر(Dîger): دی، دن، وەکی: (رۆژەک دن، سالا دی، جارا دی).

دیلم(Deylem): ئاسنەکێ قاییمە و ژ بۆ کونکرنا ئەردی یان دیواری یان لڤاندنا تشتێن گران بکار دئینن ـ ناڤێ دەڤەرەکێ یە ل گەیلان ـ خولام، بەنی ـ دەرگەهڤان ـ هەروەسا دڕکەیە ژ سوپاییێ دلێر و شەڕکەر.

دیم(Dîm- Dêym): دێم و روی. هەروەسا پەیڤێن (دیمە، دیمر) ژی لکارن.

دین(Dêyn): ناڤێ رۆژا بیست و چوارێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی ـ ناڤێ فریشتەکێ یە.

دیو(Dîv): دێو.

دیوار(Dîvar): دیوار.

دیوانە(Dîvanê): وەکی دێوا ـ بێ ئاقل، دین، شێت.

دیوە(Dîvê): کرمێ ئارمویشی.

دیویسنا(Dîvyesna): د ئایینێ زەردەشتی دا ئانکو: کەسێ کو دێوی دپەرێست.

دیە(Dîh): گوند.

دیهیم(Deyhîm): تانج، کولاڤێ پاشاتیێ.

دیهیم جو(Deyhîm cû): کەسێ کو بزاڤێ بکەت ژ بۆ بدەستڤەئینانا تانج و تەختێن پاشاتیێ.

ذ

ذ(Zal): ژ بلی پەیڤا «ذرخش»، چو پەیڤێن دی د زمانێ فارسی دا نینن کو ب ڤێ تیپێ دەست پێ بکەن، و هەر پەیڤا کو ب بەرچاڤ دکەڤت کو ب ڤێ تیپێ دەستپێکربت یان یا عەرەبی یە، یان ژی یا لێکدایە یان دارشتی یە ژ هەردو زمانێن عەرەبی و فارسی. هەرچەوا بت بلێڤکربا ڤێ تیپێ د زمانێ فارسی دا مینا تیپا (ز: Z)ە.

ذبالەدان(Zubalêdan): سەلکا گلێشی.

ذبل(Zebl): کۆدێ کوبسەلەی ـ دەسپێکا گەنجاتی یێ.

ذخیرە نهادن(Zexîre ne-haden): پاش قولاچک دانان، تشتەک بۆ رۆژا تەنگاڤیێ هلگرتن.

ذرت(Zurret): گەنمۆک، گەنم شام.

ذرخش(Zurexş): رۆناهی، رۆناکی، رۆشنایی.

ذرەبین(Zerrebîn): هویربین، مەزنکەر(ئالاڤەکێ شویشەیی یە کو تشتێن هویر و بچویک، مەزنتر پێ دهێنە دیتن).

ذرەپرور(Zerre perver): ئەو کەسێ کو مرۆڤێن بێ دەستهەلات پەروەردە بکەت و بگەهینتە پایە و پلەیێن بەرز.

ذکاء(Zuka'): هەتاڤ، خۆر.

ذکر(Zêkr): بیرئینانەڤە ـ سوپاسی ـ دوعا ـ نڤێژ ـ ئاخفتن یان دوعایێن د بن لێڤان ڤە.

ذلت(Zêllet): زەلیل بوون.

ذمارت(Zemaret): دلێری، ئازایی.

ذنابت(Zênabet): نێزیکاتی،

خزماييني، مرۆڤاهيني.

ذوب كـــــــــردن(Zobkerden): حەلاندن.

ذوق كـردن(Zoqkerden): كـەيف كـــرن، زەوق ژ خـــوە رە چێكرن، گـێـولێ خـوە خـوەشكرن، تام ژ تشتەكی ديتن.

ذوقـنـاک(Zoqnak): ب لـەززەت، ب تام، خوەش، گێول خوەشكەر.

ذيل(Zeyl): دەهمـــــەن، دانـگ ـ خوارێ، بن، ژێر ـ دويلک، دويڤ، كوری و دوياهيا هەر تشتەكی.

ر(Ra- Rê): تیپا دوازدێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. هندەک جارا دهێتە گوهارتن ب تیپا (ش)، وەکی: (انگاردن = انگاشتن: گومان کرن)، و ل هندەک جهێن دی دبیتە (غ)، وەکی: (کنار = کناغ: رەخ، کێلەک، کنار)، هەروەسا دبیتە (ل)، وەکی: (سوراخ = سولاخ: کون).

را(Ra): نیشانا بەرکار«مفعول»ی یە و پڕانیا جاران دگەل بەرکاری دهێت، وەکی: (فرزین آزاد را زد = فەرزینی ئازاد قوتا) ـ یێ(وەکی دبێژن: یێ فلان کەسی، بۆ نموونە: تورا = یێ تە، مالێ تە. این خانە تو را است = ئەڤ خانیە یێ تەیە.).

راخ(Rax): خەم، کوڤان، قەهر ـ گومان، هزر.

راد(Rad): سەخی، جوامێر ـ دلێر، ئازا ـ زانا. ئەڤ پەیڤە دگەل گەلەک پەیڤێن دی دهێت، وەکی: (رادکار ـ رادمرد ـ رادمنش و......هتد).

راز(Raz): نهێنی، سڕ، ئاخفتنا ڤەشارتی د دلی دا ـ معمار، بەننا، کەسێ کو کارێ وی ئاڤاکرنا خانیا بیت.

رازی(Razî): خەلکێ باژێرێ «ری».

رازیانە(Razyanê): رزیانک(گیایەکێ بێهن خوەشە) کو دەرمانسازێن کەڤن گەلەک ئەڤ گیایە بکار دئینان بۆ بەرێن گولچیسکا و هناڤچوونێ و ئێشا زەرکێ.

رازینە(Razînê): دەرەجک،

پێسترک.

راژ(Raj): کۆما دەخل و دانێ پاقژکری.

راست(Rast): راست(بەروڤاژی پەیڤا «چەپ»)ــ دروست(بەروڤاژی پەیڤا «چەوت»)ــ راست(بەروڤاژی پەیڤا «خوەهر»)ــ راست(بەروڤاژی پەیڤا «درەو»).

راستاد(Rastad): موچە، هەیڤانە، دەرماله(راتب، مخصصات).

راسو(Rasû): گیانەوەرەکێ وەکی مشکی یە لێ ژ وی مەزنترە و مارا دخوت و لجەم مصری یێن کەڤن پیروزە، ب عەرەبی دبێژنێ(ابن عرس).

راش(Raş): بنێرە: (راژ)ــ ناڤێ جورەکێ دارێ یە.

راغ(Rax): بیابان، دەهمەنا چیای کو ب شینکاتی بیت و هێدی هێدی بەرەف بیابانێ ڤە بچیت.

راک(Rak): پەزێ کوبڤی ـ کوڤ، ترارکێ کو ژ داری هاتبیتە چێکرن ـ بەنک، دەزی ـ ئێک ژ ئاوازێن موزیکا ئیرانی یە.

راکارە(Rakarê): ژنا دەهمەن پیس، قەحبە.

رام(Ram): ئارام، فێر، هەڤوت: (بۆ نموونە؛ رام کردن: ئارام کرن، فێرکرن، هەڤوت کرن)ـ ناڤێ فریشتەکێ یە د ئایینێ زەردەشتی دا ـ ناڤێ روژا بیست و ئێکێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی.

رامش(Ramêş): ئارامی، ئاسودەگی، متی و بێ دەنگی ـ سرود و ئاواز ـ شادی و خوەشگوزەرانی.

رامیار(Ramyar): شڤان.

ران(Ran): رەهن، ران، پشکا سلال ژ پیێ مرۆڤی یان گیانەوەری.

راندن(Randen): دەرئێخستن، ژ خوە دویرئێخستن ـ بەزاندن، دانەغار(بۆ هەسپا و...هتد) و هاژۆتن(بۆ ترومبێل و فروکا و......هتد).

رانکی(Ranekî): پالی، پالێڤ.

رانین(Ranîn): شەلوال.

راوچە(Ravçê): تریێ بێسیرە ـ تریێ بالەتە.

راود(Raved): چەروان، زەڤیەکا بلند کو تێر گیا و شینکاتی و ئاڤ بت، جهێ باش بۆ چەرا گیانەوەرا.

راورا(Ravra): سیخور ـ ژویژی.

راوک(Ravek): ئامانێ کو مەی تێدا دهێته پالاوتن.

راه(Rah): رێ، رێک ـ یاسا، قانون ـ شەنگسته ـ رێباز ـ رێ و رەسم ـ جار، کەرەت، گەڕ.

راهبەر(Rahber): رێبەر، رێ نیشاندەر.

راه بند(Rahbend): رێگر، دز و جەردەچی.

راه پیما(Rah pêyma): کەسێ کو رێکەکێ دپیڤت، رێڤنگ ـ هەسپ یان هێسترێ کو حێل بچیت و مرۆڤ لێ سوار بیت.

راهتوشە(Rahtûşê): خوارنا رێکێ، ئازوقێ کو رێڤنگ دگەل خوە دبەت دا برێڤە بخوت.

راهدار(Rahdar): زێرەڤانێ رێکێ ـ کەسێ کو باجا رێکێ وەربگرت.

راەراه(Rahrah): خیچ خیچ، گەخ گەخ(پتر بۆ پەرۆکی دهێته بکار ئینان).

راهرو(Rahro): رێڤنگ ـ زاهد ـ مرید ـ کولانکێت د ناڤ خانی یان شکەفتێ یان مزگەفتێن کەڤن دا کو پشکێن ژێک جیاواز پێکڤە گرێبدەت.

راهزن(Rahzen): رێگر، دز و جەردەچی.

راهگان(Rahgan): تشتێ کو مرۆڤ درێکا خوە دا ڤەبینت ـ تشتێ کو مرۆڤ بەلاش و بێ زەحمەت بدەست خوەڤە بێخت، مالێ پفێ.

راهگذر(Rahguzer): رێبار(کەسێ کو د رێکەکێ را ببۆرت)ـ رێڤنگ.

راهگذر(Rahêguzer): رێکا کو رێڤنگ تێرا دبوریت.

راهنما(Rahnuma): رێ نیشاندەر، رێبەر، پێشەوا ـ نەخشە یان هەر تشتەکێ دی کو مرۆڤ ب رێکا وێ بگەهتە مەخسەدا خوە.

راهوار(Rahvar): رەهوان، هەسپ یان هێسترێ کو حێل بچیت.

راهواره(Rahvarê): خەلات(هدیه).

راهوی(Rahuvî): ناڤێ ئێک ژ ئاهەنگێن موزیکا ئیرانی یە.

رایکا(Rayka): کورک ـ کورکێ جوان و دەلال ـ خوەشتڤی.

رایگان(Raygan): بنێره: (راهگان).

ربوخه(Rebûxe): خوەشی، ئەو تام و خوەشی یا کو بۆ مرۆڤی دەست ددەت لدەمێ گوهنێلیێ، کەسێ کو لدەمێ گوهنێلیێ هەست ب کەیف و خوەشیێ بکەت. د زمانێ عەرەبی دا پەیڤا (ربوخ) هەیە و بۆ وێ ژنێ دهێتە گۆتن یا کو لدەمێ گوهنێلیێ ژ هوش بچیت و های لخوە نەمینیت.

رتبیل(Retbîl): ناڤێ کو د کەڤن دا دگوتنە شاهێن (سند ـ کابل).

رجە(Rece-ê): رستا کو جلکا بسەر دادەن دا زوها ببن، هەروەسا ئەو کنفێ کو بەننا بکار دئینت لدەمێ دانانا دیوارێن ئاڤاهیا.

رچک(Reçek): بایێ ب دەنگ یێ کو ژ حەفکێ دەردکەڤیت. پەیڤێن (رجک، رجغک، آروغ) ژی لکارن.

رخ(Rux): روی، روخسار ـ رەخ، ئال، لا.

رخ(Rex): شکەن، دەرز، کەلشت.

رخبین(Rexbîn- Rêxbîn): لورک ـ کەشک ـ دەو.

رخت(Rext): جل و بەرگ، هەر تشتێ کو بکەیە بەرخوە.

رخسار(Ruxsar): روی، روخسار.

رخش(Rexş): رۆناهی، تیشک، تیروژک ـ رەنگێ سۆر و سپی د ناڤێکدا ـ هەسپێ رەسەن ـ ناڤێ هەسپێ روستەمێ پەهلەوان بوو.

رخشا(Rexşa): رۆناهی، رەوشەن.

رخشان(Rexşan): بنێره: (رخشا).

رخشیدن(Rexşîden): رۆناهی دان، تیروژک ڤەدان.

رخنە(Rexnê): کون، شکەن، دەرز، کەلشت.

رخنە(Ruxne): کاغەز، پەرک.

رخنەجو(Rexnê cû): کەسێ کو چارەیەکێ بۆ کارەکێ دژوار و ب زەحمەت ڤەبینت.

رخیدن(Rexîden): توند نەفەس کێشان، ڤەکیان(دەمێ مرۆڤ بکەتە غار یان تشتەکێ گران هەلگریت دێ ئەڤ حالەتە لدەڤ دەست دەت، هەروەسا مە د کوردیێ دا بۆ گیانەوەران ژی ئەڤ پەیڤە یا هەی، بۆ نموونە دەمێ کو سە ڤەدکێت).

رد(Red): نیـشـان و شـوین دەوس، شـوین پێ ـ دلاوەر، دلێـر، ئـازا ـ زانا، تێگەهشتی.

رده(Rede-ê): رێز(صف).

رز(Rez): رەز(باغێ تری)ـ تری ـ دارمێو.

رزبان(Rezban): رەزڤـان، کـەسێ کو چاڤدێری و سەرەگوهی یا رەزی دکەت.

رزبر(Rezbur): داسا بچویک کـو چەقێن زێدەبێن دارمێوێ پێ دبرن، ئالاڤێ کو بۆ کەزاختنا مێوێ بکار دئینن.

رزبن(Rezbun): دارمێو.

رزد(Rezd): پرخـور، ب خـوارە، هەڤـدەلۆش، یێ کـو گەلەک تشـتـا بخوت.

رزم(Rezm): شەر، جەنگ.

رزمگاه(Rezmgah): مـەیدانا شەڕی، جهێ شەری.

رزوان(Rezvan): بنێرە: (رزبان).

رزیدن(Rezîden): رەنگ کـرن، رەنگ کرنا پەروکا یان جلکا.

رژد(Rejd): بنێرە: (رزد).

رژه(Rêjê): بنێـرە: (رده)ـ بۆرینا رێزێن رێکخسـتی یێن سەربازا ل بەرامبەر شاهی یان ئێک ژ فەرماندێن مـەزنێن لەشکەری(مـسـیـرة عسکرية).

رس(Rus): ئاخا (رس)، ئاخ سۆرکا تایبـەت کـو جـێـرک و گـوزک و گـولدانکا و...... ژێ چێـدکـەن ـ پرخور، ب خوارە، هەڤدەلوش.

رسا(Resa): گـەهشـتی(بالغ)ـ گەلەک، مشە ـ ب ژیر، ب عاقل.

رساندن(Resanden): گەهاندن.

رسانه(Resane-ê): گەهینەر، هەر تشـتێ کـو ئاخـفـتنەکێ یان دەنگوباسا بگەهینتە مرۆڤی وەکی رادیو، تەلەڤزیون و رۆژنامە ـ کول و کوڤان، خەم.

رست(Rust): بنێـرە: (رس)ـ رەق، دژوار، موکوم، ئازا.

رستاخیز(Restaxîz): رابوونەڤە(قيامة).

رستاد(Restad): موچە، هەیڤانە، دەرمالە.

رستار(Restar): ئازاد، رەها.

رستگار(Restgar): بنێـرە: (رستار).

رستم(Rustem): کـەلەخ مـەزن، بالا بلند، ب هێـز ـ مـەزنتـرین

پەهلەوانێ داستانێن ئیرانی یە.

رستن(Resten): ئازاد بوون، رەهابوون، رزگار بوون، ژ تەنگاڤیا خلاس بوون.

رستن(Rusten): سەرهلینان، شین بوون(مەبەست ژێ شین بوونا گیایە، دەمێ کو ژ نوی سەر ژ ئاخێ دەردئینت).

رستە(Reste): بنێرە: (ردە).

رستەهم(Rustehm): بنێرە: (رستم).

رستی(Rustî): رەحەتی، ئاسودەگی - دلێری - باهر، پشک.

رسد(Resed): دەستە، کۆمەکا مرۆڤا کو پێکڤە ب کارەکی رابن - باهر، پشک(حصە).

رسمان(Rêsman): وەریس، کنف.

رسوا(Rusva): رسوا، کەسێ کو کارێ وی یێ کریت بەلی ببیت و ل نک خەلکی هەتکا وی بچیت.

رسیدن(Resîden): هاتن، گەهشتن(وەکی ئێک بگەهیتە بنەجهەکێ) - کامل بوون، گەهشتن(وەکی گەهشتنا فێقی).

رش(Reş): یەکا پیڤانێ یە کو ئەو ژی ژ سەرێ تلا ناڤیجە تا بنێ ئەنیشکێ - کومت، گر، مل - هەسپێ ناڤداری روستەمێ پەهلەوان - بنێرە (رشن).

رشت(Reşt): ئاخ یان گلێش و قرش و قالێن هاڤێتنێ، هەروەسا بۆ تشتێن قاف و قول و خەسپال ژی دهێتە گوتن.

رشتن(Rêşten): رێسان.

رشتە(Rêştê): بەنک، وەریس، کنف، هەر تشتێ کو هاتبیتە رێسان - رژدە - زاراوەکێ پەروەردێ یە، ئانکو؛ پشک، پشکێن خواندنێ، وەکی: (پشکا پیشەسازی، پشکا زانستی و پشکا......هتد).

رەشک(Reşk): حەسویداهی - غیرەت(مرۆڤەکێ ب غیرەت بیت بۆ ناموسا خوە).

رشک(Rêşk): هێکێت پێشکا.

رشمە(Rêşmê): کنفێ زراڤ.

رشمیز(Reşmîz): جورەکێ مێریانە.

رشن(Reşn): دادگەر، عادل - فریشتا دادگەریێ د ئاییینێ زەردەشتیان دا - ناڤێ رۆژا هەژدێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی -

گر، مل، کومت.

رفتن(Reften): چۆن، کـۆچ کـرن، بۆرین.

رفتن(Ruften): پاقژکرن، مالشتن، گێسک کرن.

رفـوشـه(Refûşe): یاری، ترانه ـ گونەهـ، سەرپێچی، بێ ئەمری.

رفیده(Refîde): خانکێ نانی.

رک(Ruk): دەق و دەق، راست و بێ پەردە و بێ ترس(صریح).

رک(Rek): ئاخفتنا د بن لێڤانڤە.

رکاشه(Rukaşe): سیخور.

رکـو(Rekû- Rukû): پەروک یان جلکێ کـەڤن بووی ـ ریتـالێن پەروکی.

رکـیـدن(Rekîden): دگـەل خـوە ئاخفتن یان ئاخفتنا د بن لێڤانڤە ژ بەر زێدەهیا قەهرێ و دلتەنگیێ.

رگ(Reg): رهێن خـوینێ د ناڤ لەشی دا. د زمـانێ فـارسی دا ئەو رهێن کـو خـوینێ ژ دلی دگەهیننە ئـەندامـێـن دی یـێـن لـەشـی دبێژنێ(سرخ رگ) و ئەو رهێن کو خوینێ ژ ئەنداما ڤەدگەریننەڤە دلی دبێـژنێ (سـیـاهرگ) و ئەو رهێن زێدە زراڤ ژی دبێژنێ (مویرگ).

رگـبـار(Regbar): تەڤـیـا بارانێ ـ صـەلی(د گـوللەبارانکرنێ دا بکار دهێت دەمێ دبێـژن: فـلان کـەسی صەلی یەکا گوللا لێ رەشاند).

رگــو(Regû- Rugû): بنێــره: (رکو).

رگـه(Regê): هەر تشـتـەکێ وەکی رهـێ(دنـاڤ بـەلـگـێ دارێ، یـان داری بخـوە یان ژی بەری دا)بت ـ رهـ و ریشال، کنێت، نەژاد.

رم(Rem): تـرس و رەڤ، رەڤـین ژ بەر ترسێ ـ کـۆمـا چارپێ یێن وەکی: (پەز، بزن، چێل و گـول و......هتـد، کو مە د زمانێ کوردی دا بـۆ هەر جـــۆرەکی ژ ڤـــان گیانەوەران ناڤەکێ تایبەت هەیە، وەکی: پەز؛ بۆ پەز و بەزنا دهێتـە گۆتن، گاران؛ بۆ چێل و گولا و ل هندەک جـهـا بۆ دەوارا ژ دهێـتـە گـۆتن، رەڤـدە: بۆ گـورگـا دهێـتـە گـۆتن و......هتـد)ـ دەسـتـەک، کۆمەڵە.

رم(Rêm): عەداڤ، کێم.

رم(Rum-Rem): دناڤ دەڤـی دا، دۆرماندۆری دەڤی، هوندرێ دەڤی.

رم(Rum): مـوبێ شـەرمگەهێ،

رێڤ(مویێ کو لدۆرماندۆری ئامیرێ گوهنێلیێ ژن و زەلاما دهێت). هەروەسا پەیڤێن(روم، رومە، رنب، رنبە، رمگان، رمکان، برمگان، زمگان، موی زهار) ژی لکارن.

رمارم(Remarem): دەستە دەستە، کۆم کۆم ـ لدویڤ ئێک ـ جوراوجور ـ بەرامبەر، روی بروی.

رمان(Reman): رەڤۆک، ترسنوک، کولافە.

رماندن(Remanden): ترساندن، جنقاندن، بزداندن(مرۆڤ ژ نشکەکی ڤە ئێکی یان گیانەوەرەکی بترسینیت و ژ ئەگەرێ وێ ترسێ ئەو مرۆڤ یان ئەو گیانەوەر ژ بەر مرۆڤی برەڤیت).

رمباندن(Rumbanden): خراب کرن، هەرفاندن.

رمبیدن(Rumbîden): خراب بوون، هەرفتن.

رمژک(Remjek): حولیسانک تەحیسانک(جهەک کو ژ سلال بەرەڤ خوارێ حولی بت و مرۆڤ بکارت خوە پێدا بخوشینت) ـ گونەهـ، ب سەرداچوون.

رمکی(Remekî): گیانەوەرێ کو زوی بڤەجنقیت و برەڤیت.

رمگا(Remga): ماهین.

رمو(Remû): بنێرە: (رمکی).

رموک(Remûk): بنێرە: (رمکی).

رمە(Remê): کۆمەکا چارپێ یا وەکی: (پەز، بزن، چێل و گول و......هتد/بنێرە: رم) ـ دەستەک، کۆمەڵە.

رمیار(Remyar): شڤان ـ گاڤان.

رمیدن(Remîden): ترسین، ژێ رەڤین.

رنج(Renc): رەنج، دەرد، ئازار، زەحمەت، وەستیان.

رنجال(Rencal): خوارن، خواردەمەنی، خوراک.

رنجاندن(Rencanden): ئازاردان ـ قەهراندن، تۆرەکرن ـ وەستاندن.

رنج باریک(Rencê barîk): ئێشا(سل، سللە).

رنجبر(Rencber): رێنجبەر، زەحمەتکێش، کارگەر.

رنجور(Rencûr): ئازاردیتی، خەمگین، نەساخ، نەخوەش.

رنجیدن(Rencîden): دلتەنگ

بوون، مەلویل بوون، قەهرین.

رند(Rênd): زیرەک، نەترس، حیلەکەر، کەسێ کو ب هشیاری و زیرەکیا خوە بسەر راز و ئەسرارێن خەلکی هل ببیت ـ د زاراوێ صوفی یاتییێ دا بۆ وی کەسی دهێتە گوتن یێ کو د(باطن)ێ خوە دا پاقژتر و خوەپاریزتر بت ژ (ظاهر)ێ خوە.

رند(Rend): هویرکێ داری(نشارة الخشب).

رندە(Rende): رەندەش(ئالاڤەکێ دارتاشییێ یە بو حولیکرنا داری بکار دهێت).

رندیدن(Rendîden): رەندەش کرن، تراشین و حولیکرنا داری ـ سەلخاندن.

رنگ(Reng): رەنگ(لون) ــ سوود، مفا ـ حیلە، فێل، فریو ـ جلکێ دەروێشا ـ حێشترێ توڤی ـ بزنا کوبڤی.

رنگ(Rêng): موزیک، ئاهەنگا خوەشی هلێخ، ئاهەنگێن داوەت و سەمایا.

رنگارنگ(Rengareng): رەنگین، جوراوجور.

رنگرز(Rengrez): خەمبەدار، خمدار، خندار(کەسێ کو کارێ وی رەنگ کرنا بەنک و پەڕوک و جلکا بیت)ـ وەرزێ پاییزێ.

رنگریز(Rengrîz): خەمبەدار، خمدار، خندار.

رنگی(Rengî): رەنگین.

رنگین(Rengîn): رەنگین.

رنگین کمان(Rengîn keman): کەسکوسور، کەسکوئالا(قوس قزح).

رو(Rû): روی، روخسار، دێم ـ روی، ئالێ ب سەرڤە یان ژ دەرڤە یێ هەر تشتەکی(بەروڤاژی پشت)ـ سەبەب، وەکی: (از این رو = لەورا، ژ بەر ڤێ چەندێ).

روا(Reva): تشتەکێ رون وەکی ئاڤێ کو د حالەتێ چوونێ دا بت(جاری) ــ رەنگە، چێدبیت(ممکن، جایز) ـ شایان، هەژی، بسەرڤە، لایق.

روال(Reval): شێواز. ئەڤ پەیڤە یا نوی یە و ل ڤێ داویێ دناڤ زمانێ فارسی دا زێدەبوویە.

روان(Revan): گیان(هندەک دبێژن «روان» تایبەت بۆ مروڤا دهێتە

بکارئینان و بۆ گیانەوەرا (حیوان) پێدڤی یە پەیڤا «جان» بکار بهێت، ژ بەر کو «جان» پویچ دبیت و دچیت لێ «روان» دمینیت.. هندەکێن دی دبێژن چو جیاوازی لناڤبەرا هەردووان دا نینە و پەیڤا «روان» بۆ گیانەوەرا ژی بکار دئینن.) ـ هەگەر پەیڤەک یان کارەک دگەل بێت ئانکوێن ژێک جودا ددەت، وەکی: (آب روان: ئاڤا ڤەرێژ، ئاڤا رەوان ـ طبع روان: گێولێ کو ب ساناهی هوزانا بڤەهینت ـ شعر روان: هوزانا کو تێگەهشتنا وێ چ کوسپ و تەگەرە تێدا نەبن بۆ خواندەڤای یان گوهداری ـ روان کردن: ژ بەرکرن«مەبەست ژێ ژبەرکرنا وانانە»).

روانخواه(Revanxah): گەدا، گەدایی.

رواندار(Rû endaz): هەر تشتێ کو لدەمێ نڤستنێ ب خوە دادەن، وەکی لحێف و بەتانی و......هتد.

رواندن(Revanden): ب رێ کرن، ڤرێکرن ـ ڤەرژاندن، رەوان کرن.

روان شاد(Revan şad): پەیڤا رێزلێگرتنێ یە بۆ کەسێ مری، هەر وەکی د کوردی دا دبێژن: (خودێ لێ خوەش بووی، خودێ ژێ رازی، رەحمەتی).

روانکاو(Revankav): پزیشکێ دەروونی.

روانکاوی(Revankavî): زاراوەکێ زانستێ دەروونی یە(پسیکانالیز)، کو ئێک ژ شێوازێن ڤەدیتنا چارەسەریێ یە بۆ ئێشێن دەروونی.

رواه(Revah): زادێ ئێخسیرا، خوارنا زیندانیا.

روبارو(Rûbarû): روی ب روی.

روباره(Rûbare): کەڤا کو ب سەر کەرستێن حەلاندی، مینا ئاسنی دکەڤیت.

روباه(Rûbah): رویڤی.

روباه ترکی(Rûbahê turkî): سیخور.

روبر(Rûbur): نموونە.

روبراه(Rûbêrah): ئامادە بۆ ب رێکەفتنێ، بەرهەڤ بۆ کارکرنێ، ئامادەبوون بۆ سەفەرێ.

روبرو(Rûbêrû): روی ب روی.

روبند(Rûbend): خێلی،

پۆشی(پەڕوکەکێ سپی یان رەش کو دکەڤن دا ژنکا ب سەر رویێن خوە دا دئینانەخوار).

رویە(Rûbeh): کورتکریا پەیڤا (روباه)، ئانکو: رویڤی.

رویـهـانـه(Rûbehanê): حیلەکەرانە، فێلبازانە ـ وەکی رویڤی فێلباز و حیلەکەر.

روبهک(Rûbehek): کورتکریا پەیڤا (روباه)، ئانکو: رویڤی ـ رویڤیێ بچویک، تێشکێ رویڤی.

روبیـان(Rûbîyan): کولیا دەریایی(جراد البحر).

روبیـدن(Rûbîden): پاقژکرن، رامالین، گێسک کرن، مالشتن.

روتـافـتن(Rûtaften): روی لێ وەرگێران، پشت دانە تشتەکی ـ رەڤین و فیرارکرن.

رود(Rûd): رۆ، رویبار ـ ژەه(ژەها کڤانێ) ـ تێلە یان ژەها سازێ ـ زاروک، بچویک(چ کوڕ بت یان کچ)ـ رویس، تازی ـ مریشک یان هەر فرندەکێ ڤەریچکاندی ـ پەز و بزنێن کو هری و موییێن وان هاتبنە برین.

روداد(Rûdad): رویدان، ئەو تشتێ کو هاتیە رویدان(حادثة، واقعة).

رودبار(Rûdbar): رۆ، رویبار.

رودخانه(Rûdxanê): ئەو جهێ کو رۆ(رویبار) تێرا دبۆریت.

رودزن(Rûdzen): سازژەن(کەسێ کو سازێ«ئامیرێ موزیکی» دژەنیت).

رودک(Rûdek): کوڕک، کوڕکوک ـ پشیکا کویڤی(گیانەوەرەکێ درندەیە وەکی پلنگی و هندی سەیە، ب عەرەبی دبێژنێ«وشق»).

رودگر(Rûdger): کەسێ کو تێلێن سازێ یان ژەهێن کڤانێ چێدکەت.

رودل(Rûdêl): پڕبوونا عویرکی، قەڤزی کو تووشبووی پێدڤی ب دەرمان یان خوارنێن هناڤ نەرمکەر دبت(امساک).

رودلاخ(Rûdlax): جهێ کو چەند رویبارەک تێرا ببۆرن.

روده(Rûdê): رویڤیک ـ مریشک یان هەر فرندەکێ ڤەریچکاندی ـ پەز و بزنێن کو هری و موییێن وان هاتبنە برین ـ دارا بەلگ لێ وەریای.

روده‌دراز(Rûdê dêraz): دڕکـه‌یه ژ مرۆڤێ پربێژ.

روز(Rûz): رۆژ(هەر ژ رۆژهـلاتـنـێ تا رۆژئاڤابوونێ) ـ وەخت و دەم.

روزافکن(Rûzefken): تایا کـو رۆژەکێ بێـتـە مـرۆڤی و رۆژەکێ نەء.

روزان(Rûzan): کـۆمکریا پەیڤـا (روز)، ئانکو: رۆژان. هەروەسـا (روزها) ژی لکارە.

روزانـــه(Rûzanê): هـــەر رۆژ، رۆژانە، رۆژ ب رۆژ ـ رزق یان ئەو خـــوارنا کـو مــرۆڤ تێـرا رۆژێ بدەست خوەڤە بینیت.

روزبان(Rûzban): دەرگەهڤان.

روزگار(Rûzgar): دنیا، گـێـتی ـ رۆژگـار، زەمـانە ـ دەم، وەخت ـ ئێڤار ـ وەرز، مەوسم.

روزمـه(Rûzmeh): حـسـابا رۆژ و هەیڤ و سالێ(تاریخ).

روزنـامـــــــــه(Rûznamê): رۆژنامـە(جـریدة) ـ دەفـتـەرکـا کـو بازرگان حساباتێن خوە یێن رۆژانە تێدا دنڤیسن.

روزنامه‌نگار(Rûznamênêgar): رۆژنامەنڤیس، رۆژنامەڤان.

روزه(Rûzê): رۆژی(صـوم)، رۆژی ل سـالا دووێ کـۆچی لسـەر موسلمانا واجب بویە و پێدڤی یە ل هەیڤا (رمـضـان)ێ مـرۆڤێ مـوسلمـان ب رۆژی بیت و بەری هـینـگێ هەر هـەیڤ سێ روژا ب رۆژی دبوون ئەو ژی روژێن (١٣، ١٤، ١٥) بوون ژ هەر مەهەکێ کو دگوتنێ (ایام البیض).

روزی(Rûzî): خـوارنا کـو تێـرا وێ رۆژا کو مرۆڤ تێدا بکەت ـ باهر، پشک.

روسـپی(Rûsepî): ژنکا دەهمـەن پیس، قەحبە.

روســـــپی باره(Rûsepî barê): زەلامێ زناکـــەر، زەلامێ کـــو نێزیکی یا گوهنێلیێ دگەل ژنکێن قەحبە دکەت.

روســـــپی زاده(Rûsepî zadê): بیژی.

روستا(Rûsta): گوند.

روسـتـره(Rûsuture-ê): خـاولی، هەر پارچەکـا پەرۆکی کـو مـرۆڤ سەر و چاڤا پێ زوها بکەت.

روش(Revêş): چـوون ـــ تــەرز، شێواز(اسلوب).

روش(Roş): رۆناهی، رۆناک.

روشا(Roşa): بنێره: (روشن).

روشن(Roşen): رۆناهی، رۆناک، رەوشەن، گەش ـ خوەیا، دیار، ئاشکەرا.

روشنا(Roşena): تیشک، تیروژک، نویرهە، گوری.

روشنان(Roşenan): تشتێن کو دتەبیسن(وەکی ستێرا).

روشنایی(Roşenayî): رۆناکی، رۆناهیاتی(بەروڤاژی پەیڤا «تاریاتی»یێ).

روغن(Roxen): دوهن.

روفتن(Roften): مالشتن، گێسک کرن.

روم(Rom): رێڤ(مویێن شەرمگەهێ ـ مویێن دۆرماندۆری ئامیرێن گوهنێلیێن زەلامی و ژنکێ).

رومال(Rûmal): دەستمال یان هەر پەروکەکێ کو دەست و رووی یا پێ پاقژ بکەن.

رون(Reven): ئەزموون.

روند(Revend): شێواز، تەرز.

رونما(Rûnuma): سەرسبەحی (خەلاتێ کو داوەتی ددەنە بیک و زاڤا)ـ سەرپێچک(خەلاتێ کو دبەنە سەرێ نویزادەی).

روهنی(Rûhênî): پیلا ـ شیرێ کو ژ پیلای هاتبیتە چێکرن.

رویا(Rûya): رووەک.

رویارو(Rûyarû): رووی ب رووی.

رویاندن(Rûyanden): رواندن، شینکرن(چاڤدێری و سەرەگوهی یا توڤێ چاندی کرن تا کو شین ببیت).

رویداد(Rûydad): بنێره: (روداد).

روی زرد(Rûyzerd): شەرمکری، رەنگ و رووی قولپی ژ شەرما.

رویگر(Rûyger): سەففار(صفّار).

رویه(Rûyê): رووی، رەخێ ژ دەرڤە ژ هەر تشتەکی.

روی هم(Rûyê hem): لسەرێک، ڤێکرا(جمعاً، کلاً).

روییدن(Rûyîden): شین بوون (مەبەست ژێ شین بوونا گیا و شینکاتیایە).

رویین(Rûyîn): درکەیە ژ تشتێن رەق و موکوم.

رویین تن(Rûyîn ten): ب هێز و زاخ ـ نازناڤێ «ئسفەندیار»ی یە د

شەهناما فردەوسی دا.

رویین خم(Rûyîn xum): داهۆل.

رە(Reh): کورتکریا پەیڤا (راه): رێ، رێک ـ جار، کەرەت ـ رێ و رەسم، رێباز ـ ئاواز.

رها(Reha): ئازاد، سەربخوە.

رهاندن(Rehanden): ئازادکرن، رزگارکرن.

رهاوی(Rehavî): ئاوازەکا موزیکا ئیرانی یە.

رهایش(Rehayêş): ئازادبوون، رزگار بوون.

رهبان(Rehban): زێرەڤانێ رێکێ ـ کەسێ کو ژ مەزناهی یا خودێ زێدە بترسییێت.

رهبان(Ruhban): خودێناس و عیبادەتکەرێ ئولێ مەسیحی، کەسێ کو د دێرێ ڤە دروینت و ب عیبادەتی مژویل دبت.

رهبر(Rehber): رێبەر، پێشەوا، رێ نیشاندەر.

رە بردن(Reh burden): ڤەدیتن یان بسەرهلبوونا تشتەکی یان رێکەکێ یان چارەیەکێ.

رە بسیج(Reh besîc): رێڤنگ، سەفرەکەر.

رهبە(Rehbe): ترس، سەهم.

رە پیما(Rehpêyma): کەسێ کو رێکەکێ دپیڤت، رێڤنگ ـ هەسپ یان هێستری کو حێل بچیت و مرۆڤ لێ سوار بیت.

رە توشە(Rehtûşê): خوارنا رێکێ، ئازوقێ کو رێڤنگ دگەل خوە دبەت دا برێڤە بخوت.

رهرو(Rehro): رێڤنگ ـ زاهد ـ مرید ـ کولانکێت د ناڤ خانی یان شکەفتێ یان مزگەفتێن کەڤن دا کو پشکێن ژێک جیاواز پێکڤە گرێبدەت.

رهزن(Rehzen): دز، جەردەچی، رێگر.

رەگو(Rehgû): سترانبێژ.

رهگیر(Rehgîr): رێگر، دز، جەردەچی ـ رێڤنگ، گەریدە.

رهن(Rehn): گرەو، تشتەک ل نک کەسەکی ب گرەو دانان، دەمێ کەسەک مەبلەغەکێ پارەی قەر بکەت دڤێت بەرامبەر وی پارەی تشتەکی ب هەمان بها بدانیتە نک خودانێ پارەی و چ گاڤا قەرێ خوە زڤراندەڤە دێ وی تشتێ کو ب گرەو ل نک خودانێ پارەی

دانای ژی وەرگریتەڤە.

رهنما(Rehnema): رێ نیشاندەر.

رهنمون(Rehnemûn): بنێرە: (رهنما).

رهو(Rehû): رێباز ـ شەنگستە ـ هەروەسا دبێژن ناڤێ وی چیایە یێ کو (ئادەم) لسەر روینشتی پشتی کو ژ بەهشتێ هاتیە دویرئێخستن.

رهی(Rehî): رێڤنگ ـ خولام ـ بەنی، عەڤد.

رهیاب(Rehyab): کەسێ کو رێکێ ڤەبینتەڤە ـ کەسێ کو رێکەکا تازە یان رێبازەکا نوی بدانت ژ بۆ ئەنجامدانا کارەکی.

رهیدن(Rehîden): ئازادبوون، رزگاربوون.

رهیق(Rehîq): مەی، عەرەق.

رهینە(Rehîne): بنێرە: (رهن).

ریاست(Riyaset): سەرۆک بوون، سەروەری کرن ـ سەروەری، سەرداری، مەزنی، فەرمانرەوایی.

ریاضت(Riyazet): هەڤتکرنا جانی هەسپی و رێڤەچۆن نیشا دان ـ وەرزش کرن ـ وەک زاراوەکێ صوفیاتی، ئانکو: خوە لبەر رەنج و وەستیانێ گرتن ل پێناڤ پالاوتنا نەفسێ و بدەستڤە ئینانا سنجێن قەنج ـ خوە ڤەدەرکرن ژ بۆ هزرکرن و عیبادەتی.

ریاکار(Riyakar): دو رووی، کەسێ کو ب سەرڤە وەسا خوە نیشان بدەت کو یێ کارێن قەنج دکەت و دەهمەن پاقژە و دبنڤە بەرۆڤاژی ڤێ چەندێ بت.

ریال(Rêyal- Riyal): ناڤێ پارێ ئیرانێ یە و د کەڤن دا دگوتنێ (قران: Qêran)، کو هەر ریالەک بەرامبەری سەد دینارانە و هەر دەه ریال دبنە ئێک تومان.

ریچار(Rîçar): مرەبا ـ ریچول، ریچال ـ ئاخفتنێن پویچ و بێهودە.

ریخ(Rîx): ریخ، گوی.

ریخت(Rîxt): بەژن و بال.

ریختن(Rîxten): پەلاتەکرن، بەلاڤکرن ـ رشتن.

ریدک(Rîdek): کورک، کورکوک.

ریدن(Rîden): ریتن، تارەت کرن.

ریز(Rîz): هویر، بچویک، گەلەک بچویک ـ چیک ـ قورچ ـ پەیالە ـ ئارەزوو، مراد.

ریزابە(Rîzabê): ئاڤا کو ژ جهەکی یان جۆوەکێ یان رۆوەکێ برێژتە

سەر رووبارەکی.

ریزان(Rîzan): رێژ، وەکی: (اشک ریزان: روندک رێژ، بەرگ ریزان: وەرزێ بەلگ کەفنێ(پاییز)).

ریزە(Rîzê): هویر، بچویک.

ریزیدن(Rîzîden): رشتن.

ریژ(Rîj): ئەردێ پڕ گـرک ـ ئارەزوو، مراد ـ گێول.

ریس(Rîs): بەنک، دەزی.

ریستن(Rîsten): بنێرە: (ریدن).

ریسمان(Rîsman): وەریس، کنف.

ریسیدن(Rîsîden): رێسان، ڤەهاندن.

ریش(Rîş): ریە، ڕدێن ـــ برین(جرح).

ریش کاو(Rîşkav): هەبلە، بێ فەهم ـ ئەحمەق.

ریشو(Rîşû): ریە درێژ.

ریشور(Rîşûr): بنێرە: (ریشو).

ریشە(Rîşê): رە و ریشال(مەبەست ژێ رە و ریشالێن دار و گیاینە).

ریشیدن(Rîşîden): زیڤال زیڤال بوون، پرت پرت بوون، برین لێ دیار بوون ـ رشتن، پێداکرن، رەشاندن.

ریغ(Rîx): دەهمەنا چیای ـ بیابان ـ دوژمنی، کینە، نەفرەت.

ریغال(Rîxal): پەیالە یان جاما مەی ڤەخوارنێ.

ریکا(Rîka): بنێرە: (رایکا).

ریکاشە(Rîkaşê): سیخور.

ریگ(Rîg): خش بەرک، بەرکێت هویر، خیز.

ریم(Rîm): کێم و عەداف ـ قرێژ و قیڤار.

ریمن(Rîmen): فێلباز، حیلەکەر ـ کیندار.

ریمە(Rîme-ê): کنیشتێ چاڤی.

ریو(Rîv): فێل، حیلە.

ریواس(Rîvas): بنێرە: (ریو)ـ رێڤاس.

ریوە(Rîve): گر، مل، کومت ـ بنێرە: (ریو).

ز(Za): تیپا سێزدێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. هندەک جارا دهێتە گوهارتن ب تیپا (ج)، وەکی: (ارز = ارج: بها، قەدر و قیمەت)، و هندەک جارا دبیتە (غ)، وەکی: (فروز = فروغ: روناکی).

زائو(Za'û): ژنکا کو ژ نوی خوەدێ بچویکەک دابیتێ(ژنکا کو د رۆژێن دەستپێکێ دا بت پشتی بچویک بوونێ).

زاب(Zab): ئاڤ زە ـ کانی ـ رێکا کو ئاڤ تێرا دبوریت ـ سالوخ و خەسلەت.

زابل(Zabul): ناڤێ ئاوازەکا مۆزیکا ئیرانی یە، پارچەیەکە ژ موزیکا چارگاه.

زابلستانی(Zabulêstanî): خەلکێ باژێرێ زابلستان(کو ناڤێ کەڤنێ سیستانێ بوو).

زاج(Zac): ژنا کو بچویک ببیت هەتا حەفت روژێن وێ تمام دبن دبێژنێ زاج(مە پەیڤەکا نێزیکی ڤێ پەیڤێ ب زمانێ کوردی یا هەی، کو ئەو ژی پەیڤا «زاک»ە، و «زاک» ژی ئەو شیرە کو هەر ژ پشتی بوونێ ژ گوهانێن دەیکێ یان ماکێ دەردکەڤیت.. ئەڤ پەیڤە بۆ مرۆڤ و گیانەوەران هەردووان بکار دهێت).

زاج سور(Zac sûr): رۆژا کو ژنکا بچویک بووی دچیتە حەمامێ و خوە دشوت، وێ رۆژێ مێهڤانداری یەکێ دادنن و دبێژنێ «زاج سور».

زاد(Zad): کورتکریا پەیڤا «زادە: زا، ژ دایکبووی» ـ تەمەن و ژی، مینا: (زاد برآمدن = بە زاد برآمدن: پیربوون، دانسال بوون،

بناڤسالڤەچوون).

زاد بر زاد(Zad ber zad): بابک بۆ باکی، جیل بۆ جیلی، سینگ بۆ سینگی.

زادبود(Zadbûd): زادگەه، جهێ ژ دایکبوونێ.

زادبـــوم(Zadbûm): وەلات، وار، جهێ ژ دایکبوونێ.

زادغر(Zadxer): بیژی، حەرامزادە.

زادن(Zaden): زان، بچویک بوون.

زادوبـــــــود(Zado bûd): هەبوون(وجـــود) ـ ســـامـــان و ســـەرمـــایە ـ زادگـــەه(جـــهێ ژ دایکبوونێ).

زاده(Zade-ê): ژ دایکبـــووی، زا، زادە(وەکی: میرزا، شاهزادە).

زار(Zar): پاشگرە و ئانکوا زێدەهی و پرانی و فـراوانییێ ددەت، وەکی: (پنبەزار = جهێ کو گەلەک پەنبی لێ هەبیت، ریگزار = جـــهێ کـــو گەلەک خیز لێ هەبیت)ـ بێ هێز، وەستیـای، لاواز، لەغـەر ـ نالین، گـری ژ بەر زێدەهی یا ئێـشـا یان خەما ـ خراب، بێ سەروبەر، شێل و بێل.

زارخورش(Zarxurêş): کێم خوارە، کەسێ کو ژ بەر کێم خوارنێ لەغەر و بێ هێز ببیت.

زاریدن(Zarîden): گرین(بەروڤاژی کەنینێ).

زاستر(Zaster): وێڤەتر، دویرتر.

زاغـــــــــر(Zaxer): بـەرچـێـلـک (کـیـسکەکە کـو دکەڤتە د ناڤبەرا حەفک و عـویرکێ مـریشکێ دا و تۆمک تێدا خڕڤە دبت).

زاغنول(Zaxnûl): دم، نکل ـ تیـرا سەر تیژ.

زافه(Zafe): ژویژی.

زاگاب(Zagab): حبرێ چینی.

زال(Zal): پیـر، دانســال ـ هەروەسا سالوخە بۆ دنیـایێ یان ژی دڕکەیە بۆ دنیـایێ ـ ناڤێ بابێ روستـەمی یە کـو کـوڕێ «سـام»ی بوو و دبێژن دەمێ کـــو ژ دایک بـووی مـــویێ ســـەرێ وی ســپـی بوو، لەورا ژی ناڤێ «زال» ل سەر دانابوون.

زالو(Zalû): زیری، زێلی.

زامـــهـــــران(Zamehran): نوشدارو(دەرمانێ دژی ژەهرێ یە ـ دەرمـانەکە ڤـەدخـون بۆ ژ ناڤـبـرنا ژەهرێ و کارتێکرنێن ژەهرێ).

زامـــیـــاد(Zamyad): ناڤێ رۆژا

بیست و هەشتێ یە ژ هەر هەیڤەکا
سالا هەتاڤی ـ ناڤێ فریشتەکێ یە
د ئاییێ زەردەشتی دا.
زانو(Zanû): چۆک.
زانویی(Zanûyî): هەر تشتەکێ وەکی چۆکی چەمیای بیت، بۆ نموونە: (ئیشکێن بۆری یا).
زاو(Zav): ب هێز، ب زاخ ـ ب شیان، هۆستا (دکارێ هونەری دا) ـ شکەن، دەرز، کەلشت.
زاور(Zaver): هێز، زاخ، شیان ـ خزمەتکار.
زاورا(Zavêra): بێچارە ـ دەربەدەر.
زاوش(Zavuş): د زمانێ فارسی دا ناڤێ ستێرا (موشتەری)یە.
زاولانە(Zavlane): قەید(خەلەکێن ئاسنی کو دەست و پێن زیندانیان پێ گرێددان) ـ هەروەسا بۆ کەزیێن بادای ژی دهێتە گوتن.
زایا(Zaya): یا بزێت(بەروڤاژی ستەور).
زایاندن(Zayanden): پیرکاتی کرن، هاری ژنکا ب حەملە کرن دا بچویک ببیت.
زایش(Zayêş): بوون، بچویک بوون.
زایشگاه(Zayêşgah): جهێ بچویک بوونێ(ب تایبەتی بۆ پشکەکێ ژ نەخوەشخانێ دهێتە گۆتن کو ل وێ پشکێ زاروک دهێتە سەر دنیایێ(ولادە)).
زایان(Zayman): بنێرە: (زایش).
زاییدن(Zayîden): زان، بچویک بوون.
زب(Zeb): بەلاش، ب هەروە.
زبان(Zeban): ئەزمان(لیسان) ـ زمان(لغة).
زبانە(Zabanê): پێت، بلێسە، گڕپە.
زبر(Zêbr): زڤر(بەروڤاژی نەرم).
زبر(Zeber): سلال، لسەر ـ «ە، ـە» (مەبەست ژێ «فتحە»یە، بۆ نموونە هەگەر بێژی «فتحە»یەکێ دانە سەر فلان تیپێ، دێ ب فارسی بێژی: «زبری بگذار بالای فلان حرف»).
زبرتنگ(Zeberteng): تەنگا دەوارا.
زبردست(Zeberdest): ب هێز، ب شیان، ب زاخ ـ زۆردەست، زۆردار(بەروڤاژی ژێردەستیێ).

زبرزیر(Zeberzîr): سەرابن، نوخین ـ ڤاژی، بەراپشت ـ وێران.

زبوده(Zebûde): ناڤێ گیایەکی یە ـ ژ نشکەکی ڤە.

زبهر(Zêbher): بێزاربوونا دەیک و بابا ژ زاروکێن خوە.

زخ(Zex): بەهلیلک، بالیل ـ بنێرە: (زخم)ـ بنێرە: (زخمە)ـ نال نال ـ ئاواز، ئاوازێن خەمگین.

زخاره(Zexare): چەقێن دارێ.

زخم(Zexm): برین، جهەکێ لەشی کو درب دیتبیت و خوین و کێم ژێ بهێت.

زخم خـــوردن(Zexm xorden): بریندار بوون.

زخمدار(Zexmdar): بریندار.

زخم کـاری(Zexmê karî): برینا ب ترس، برینا کو گەهشتبیتە ئەندامەکێ گرنگ یێ لەشی کو جهێ مەترسیێ بیت.

زخمناک(Zexmnak): بریندار.

زخمه(Zexme): ئالاڤەکێ بچویکە کو سازژەن دناڤ هەردو تبلێن خوە بێن شەهدە و بەرانێ دا دگرت و ژەهێن سازێ پێ دژەنت.

زخمی(Zexmî): بریندار.

زد(Zed): جەوی، سترک.

زداییدن(Zêdayîden): پاقژکرن ـ صەفاندن، پارزنین ـ هوسین.

زدن(Zeden): لێدان، قوتان.

زدوخـــورد(Zedo xord): هەڤدو قوتان.

زدودن(Zudûden- Zêdûden): بنێرە: (زداییدن).

زر(Zer): زێڕ ـ پیر، دانسال.

زراغنگ(Zeraxeng): ئەردێ رەق ـ جهێ کو گەلەک خیز لێ بیت.

زر آگین(Zeragîn): پڕی زێر، تژی زێر.

زراندود(Zerendûd): ئاڤزێرکری، تامدای ب زێری.

زراه(Zerah): دەریا.

زربان(Zerban): پیر، دانسال.

زرچوبه(Zerçûbê): دەرمـــانکێ زەر(جورەکێ بهاراتایە).

زرد(Zerd): زەر، رەنگێ زەر.

زردالو(Zerdalû): مژمژە.

زردپاره(Zerdparê): پەڕوکەکێ ب رەنگێ زەری کو د کەڤن دا جوهی یا دادنانە سەر ملێن خوە داکو ژ موسلمانا بهێنە فەرق کرن.

زردک(Zerdek): کورتکریا پەیڤا

(زرد) ئانکو: رەنگێ زەر ـ گێزەر.

زردگــوش(Zerdgûş): دڕکــەیە ژ مرۆڤێن منافق و پویچ و فەلیتە و کولافە و پەشێمان.

زردە(Zerdê-e): زەرک(زەرکـــــا هێکێ)ـ هەسپێ زەر.

زردی(Zerdî): ئێشا زەرکی.

زرزر(Zêrzêr): زرزڕ، زرێـــــــن، زرێنی، زرەزڕ.

زرزورە(Zurzûre): جـــــورەکێ تەڤنپیرکایە.

زرگر(Zerger): زێرنگر.

زرمـــان(Zerman): پیـــــری، دانسالی.

زرنـــگ(Zereng- Zêreng): زیرەک ـ چست و چالاک ـ دارا کو گەزو ل سەر بەلگێن وێ چێدبیت.

زرنیلە(Zernîle): رێڤاس.

زرو(Zerû): زێری، زێلی.

زروان(Zer- Zurvan): ئێـک ژ خوداڤـەندایە د ئایینێ زەردەشـتی دا. دەسـتـەکـەک ژ زەردەشـتـیـێن کـــەڤن ل وێ باوەرێ بوون کـــو «زروان» دەستپێکا ئافراندنێ یان ئافرندێ باشیێ یە(بابێ مەزنییێ).

زرە(Zêrêh): زری و کومزری.

زرەپوش(Zêrêhpûş): کـەسێ کـو زری و کـومـزری کـربنە بەر خـوە ـ زریپوش(مدرّع).

زرەگر(Zêrêhger): زری ساز.

زریـــن(Zerrîn): زێـــریـــن، هـــەر تشـــتـــەکێ وەکی زێری یان ب رەنگێ زێری یان ژ زێری هاتبـیـتـە چێکرن.

زستن(Zêsten): ژیان.

زشت(Zêşt): کرێت.

زشـتــار(Zêştar): ئاخـفتن پیس، قەسە تامسار.

زشت خو(Zêşt xû): بێ تبعەت.

زشت نام(Zêşt nam): رســـوا، هەتک لێ چووی.

زشت و زیبـــا(Zêşto zîba): ئەو هۆزانا کـو هۆزانڤـان د رێزەکێ دا پەسنێ بدەت و د رێزا دویڤ دا تێ بوەربنیت(نەکامییێ بکەت).

زشت یاد(Zêşt yad): غـەیبـەت، نەکـامـی کـو دەربارەی کـەسـەکی نەئامادە بێتەکرن.

زغـار(Zexar): لەککە یان پنی یا کـو لسـەر ئەردی خـویا دبیت لژێر کـــارتێکرنا نمێ(رطوبت) یان دوهنی ـ بەلا، نەخـوەشی، ئازار ـ

هاوار، فریاد، قیژین.

زغارو(Zexarû): قەحبەخانە.

زغـارە(Zexare): نانێ گـارسی ـ گرگێن هەڤیری.

زغاک(Zexak): چقێن دارمێوێ.

زغال(Zuxal): رەژی.

زغال سنگ(Zuxal seng): کۆمر.

زغـاو(Zexav): ژنا دەهمـەن پیس، قەحبە.

زغـنـد(Zexend): دەنـگـێ بـلـنـد، هەوار، قـیـژی، نرینا گـیـانەوەرێن درندە.

زفت(Zeft): گر، قەلەو، بخوەڤە.

زفت(Zuft): قـــەلس، بەخـــیـل، خەسیس.

زفت(Zêft): زفت، قیـرا کو ژ گازێ دهێــتــە وەرگــرتن ـ هەروەســا بۆ سترکێ(صمغ) ژی دهێتە گوتن.

زفر(Zefer): دەڤ.

زک(Zek): ئاخفتنا د بن لێڤانڤە.

زکاب(Zekab): حوبرێ نڤیسینێ.

زکـارە(Zekarê): ســەرســەری، شەرکەر، شەرخواز.

زکاسە(Zukasê): سیخور.

زکند(Zukend): ترارکێ کو ژ ئاخا جێرکا هاتبیتە چێکرن.

زگال(Zugal): رەژی.

زگـیـل(Ze- Zêgîl): بەهلویلک، بالویلک.

زلف(Zulf): بسک.

زلو(Zelû): زێری، زێلی.

زلوبیا(Zelûbîya): زەلابی، ژ بەر شکلێ وێ کو وەکی (زلو = زێری، زێلی)یە، لەورا ئەڤ ناڤـە لسـەر دانایینە.

زلە(Zelle): چرچرک.

زلیـــفن(Zelîfen-Zelêyfen): ترس ـ گەفکرن ـ کینە.

زم(Zem): سەرما، سر ـ بایێ سار.

زماروغ(Zemarûx): کڤارک.

زمـــان(Zeman): وەخت، دەم ـ رۆژگار ـ مەرگ.

زمانە(Zemanê): رۆژگار.

زمترا(Zemetra): ترانە و یاریکرن ب کەسەکی.

زمـزم(Zemzem): دوعـــایا کـــو زەردەشتیـا ل دەمێ شویشتنا لەشێ خوە یان ل دەمێ خوارنێ دگوتن.

زمـــســـتـــان(-Zemêstan Zêmêstan): زڤـستـان، وەرزێ زڤستانێ.

زمـــودن(Zemûden): نەخش و

نیگار چێکرن.
زمی(Zemî): ئەرد.
زمـــیــــاد(Zemyad): بنیـــرە: (زامیاد).
زمین(Zemîn): ئەرد.
زن(Zen): ژن(مرۆڤا مێ ـ کەسا کو دبیتە هەڤژینا زەلامی).
زناشویی(Zenaşûyî): جۆتبوون، زەوجین(شـویکرنا ژنێ، ژن ئینانا مێری).
زنـانـە(Zenanê): وەکـی ژنـکـا. هەروەســا پەیڤــا (زنانگی) ژی ژ ڤێ پەیڤێ یە، ئانکو هەر کارێ کو تایبەت بیت ب ژنکاڤە.
زنبـــارە(Zenbarê): ســـەرژنـک، زەلامێ کـو گـەلەک حـەژ ژنکا و سـوحبـەتێن وان بکەت. هەروەسا پەیڤا (زنبارگی) ژی ژ ڤێ پەیڤێ یە، ئانکو هەر زەلامێ کـو خـوە دژنـکا ڤـــەددەت و یاریا ب ژنـکا دکەت.
زن بمـزد(Zenbêmuzd): زەلامـێ بێ غیرەت و گەواد کو خەلکی ب ئنیـەتا پێـڕابوونا کارێ گـوهنێلیێ بینـتـە دەڤ ژنکا خـوە بەرامـبـەر پارەکی یان تشتەکێ ماددی.
زنبـورک(Zenbûrek): جـورەکێ تۆپێ بوو.
زنبــــورکـــــچی(Zenbûrekçî): ســـەربازێ کــو تۆپا ژ جـــورێ «زنبورک» ب حێشترا یان هێسترا هەلدگـــرت و د شـــەڕی دا بکار دئینا. ئەڤ رەنگێ ســـەربازا ل ســـەردەمێ «ســـەفـــەوی»یا و سەردەمێ «قـاجاری»یا جورەک ژ جێشا ئیرانێ بوون.
زنبـــوری(Zenbûrî): پەردا کـــو دئێـخنە دەرێ خـانـی دا پێـشی و مـێش و تشـتـێن وەکی وان نەئێنە دژۆرڤە.
زنبیل(Zenbîl): سەلک، زەمبیل.
زنج(Zênc): جـــــــــــەوی، سترک(صمغ).
زنجره(Zencere): چیرچیروک.
زنجه(Zence): زێمار.
زنجیـدن(Zencîden): زێمـارکـرن، گرین ل هنداڤ تەرمێ مری.
زنـچـک(Zençek): ژنا دەهمــــەن پیس، قەحبە.
زنخ(Zenex): ئەرزنـک. دگــــەل کـارێن کـو لدویڤـرا دهێن واتایێن تایبـەت ددەت، وەکی: (زنخ زدن:

ئاخفتنێن بێهودەکرن. یان: زنخ برخـون زدن: دڕکـەیە ژ شەرمکرنێ).

زنخدان(Zenexdan): ئەرزنک ـ بن کوڕ.

زند(Zend): تەفسیر، تەفسیرا ئاڤێستایێ ـ مەزن، گر ـ ب زاخ، ب هێز ـ ناڤێ تیرەکەکا کوردێن ئیرانێ یە کو ل دورماندوری باژێرێ (مەلایر) دژیان و «نادرشاهی» گەلەک ژ وان راکرن و برنە دەڤەرا (گەز) سەر ب پارێزگەها نوکە یا خوراسانێ ڤە نیشتەجێ کرن و پشتی مرنا «نادرشاهی»، «کەریم خانێ زەند» کو ئێک ژ سەردارێن «نادرشاهی» بوو ئەو «زەند»ی هەموو ڤەگەراندنەڤە (مەلایر) و بوو سەروکێ عەشیرا (زەندی)یا و هەروەسا دەستەلات ژی کەتە دەستا و ژ (١١٦٣ـ١٢٠٩کوچی) ل فارس و اصفهان حوکم گێڕا و ب دەستێ «آقا محمد خان» دەستەلاتا زەندی یا ژ دەستا هاتە دەر. بۆ زانین د ڤان سالێن ناڤ ئینای دا و لدویڤ ئێک، ژ ڤێ بنەمالێ (٨) شاه رابوون ئەو ژی ئەڤە بوون: (کریم خان ـ ابوالفتح ـ علیمراد ـ محمد علی ـ صادق ـ علیمراد(دوبارە) ـ جعفر ـ لطفعلی).

زندان(Zêndan): حەبس، زیندان، گرتیگەه.

زندانبان(Zêndanban): زێرەڤانێ زیندانێ.

زندان سکندر(Zêndanê Sê-kender): نازناڤێ کو د کەڤن دا لسەر باژێرێ (یەزد)ا نوکە بوو.

زندانی(Zêndanî): زیندانی.

زندبار(Zendbar): گیانەوەرێ بێ ئازار وەکی پەز و چێلا.

زندگانی(Zêndêganî): ژیان ـ د ژیانێ دا ـ ژی، تەمەن.

زندواف(Zendvaf): کەسێ کو (زند: ئاڤێستایا وەرگێڕای) دخوینیت، پێشەوایێ زەردەشتی یا ـ سروودبێژ ـ بلبل، فرندێ دەنگ خوەش.

زندە(Zêndê): ساخ، زیندی، گیاندار(بەروڤاژی پەیڤا «مری»).

زندە بگور(Zêndê bêgor): کەسێ کو ب ساخی هاتبیتە

ڤەشارتن.

زندەدل(Zêndêdêl): کەیف خوەش، خوەشحال ـ دل تەڕ(دڕکەیە بۆ وی مرۆڤێ سەرەرایی پیراتیا خوە، هەرێ گێولۆ بت و دلێ وی حەژ خوەشیان بکەت).

زنگ(Zeng): ژەنگ، ژەنگار ـ ئەو کەرەستێ کو ل پشتا شیشێ ددەن دا ببیتە خودیک ـ تیرۆژکێن تاڤێ و هەیڤێ ــ زەنگل ــ ژەنگ، ئاتافەکێ گیایی یە ـ لدەڤ صۆفی و خودێناسا دڕکەیە ژ وێ طاریاتییا کو ژ گونەه و کریارێت نەشایستێت نەفسێ دکەڤیتە سەر دلی، و دلی ژ وەرگرتنا راستیییا و رۆناهیان دویر دئێخیت .

زنگار(Zengar): ژەنگ، ژەنگار.

زنگال(Zengal): ساقێن چەرمی کو دئێخنە پێ ی.

زنگدان(Zengdan): زەنگل.

زنگل(Zengul): زەنگل. هەروەسا پەیڤێن (زنگلە، زنگلیچە، زنگولە) ژی هەر ب ڤێ مەبەستێ لکارن.

زنگولە(Zengûlê): زەنگل ـ ناڤێ ئاهەنگەکا موزیکی یە.

زنگیچە(Zengîçê): ئەنیشک.

زنودن(Zenûden): زێمارکرن ـ لوبرین.

زنوییدن(Zenûyîden): بنێرە: (زنودن).

زنهار(Zênhar): پەیڤەکە بۆ هشیارکرنێ و های لخوەبوون یان ئاگەهدارکرنێ بکار دهێت و ئانکویا (هشیار بە، خوە دویر بێخە، تە های ل خوە هەبیت) ددەت، وەکی: (زنهار دروغ نگو = نهێ درەوا نەکی، خوە دویر بێخە ژ درەوا) ــ هەروەسا ئانکویا پەناه(امان) ددەت، وەکی: (بە زنهار کسی درآمدن = پەناه برنە بەر کەسەکی ـ پەیمان(عهد).

زنهارخوار(Zênharxar): پەیمان شکێن.

زنهاردار(Zênhardar): خودان پەناه و خودان پەیمان، وەفادار.

زنینە(Zenînê): هەر تشتەکێ بسەر ژنکاڤە بیت ـ ب ئانکویا (ژن) بخوە ژی دهێت.

زو(Zev): دەریا.

زوادە(Zevade): زاد، خوارنا

رێڤنگ دگەل خوە دبەت.

زوار(Zevar): خزمەتکار ـ کەسێ کو چاڤدێری و سەرەگوهیا نەخوەشا یان زیندانیان دکەت.

زواله(Zevalê): گرگێت هەڤیری.

زاوه(Zavê): خوارنا کو بۆ زیندانیان بەرهەڤ دکەن.

زوبین(Zûbîn): رما بچویک، خشت.

زوتر(Zûter): کورتکریا پەیڤا (زودتر) ئانکو: زویتر.

زود(Zûd): زوی، توند، حێل، ب لەز.

زور(Zûr): شیان، هێز، زاخ ـ فشار ـ دەستهەلی ـ زۆر، زولم و ستەم.

زور(Zever): سلال، ژۆر.

زورآزما(Zûrazma): وەرزشکار ـ پەهلەوان ـ ئەو کەسێ کو زاخا خوە بجێرببینت.

زورخانه(Zûrxanê): جهەکێ تایبەتە ب وەرزشێن کەڤنێن ئیرانیان ڤە.

زورمند(Zûrmend): ب هێز، ب زاخ.

زورین(Zeverîn): ژۆری.

زوزه(Zûzê): لویرین(وەکی لویرینا سەی و طوری یا).

زوغ(Zûx): جۆ ـ روبیار ـ زەرداڤ.

زون(Zûn): باهر، پشک.

زه(Zêh): ئافەرین ـ باش، قەنج ـ ژەها کڤانێ ـ ئاڤزە(ئاڤا کو ژ جهەکی بزێت) ـ بوون، زان(هەروەسا ژ ڤێ پەیڤێ و ب ڤێ ئانکوێنە پەیڤێن: دردزه = ژانێن کو دهێنە ژنکا یان گیانەوەرا لدەمێ باردانانێ ـ زهی = باردار، ب حال، ب تشت(حامله) و هەروەسا بۆ گیانەوەرا ژی ئانکو: ئاڤز)ـ گیانەوەرێ کو ئامادە بیت بۆ ئاڤزبوونێ ـ ماهینا کو بارێ خوە دانابیت.

زهاب(Zêhab): ئاڤزە.

زهار(Zêhar): بنێ زکی، شەرمگەه، پشتیکا ئالاڤێ گوهنێلیێ ژنکێ، دۆرماندۆری ئالاڤێن گوهنێلیێن ژن و زەلامان کو رێڤ لێ دهێن.

زهدان(Zêhdan): مالبچویک، رەحم(جهێ بچویکی د زکێ دەیکێ یان ماکێ دا). پەیڤێن: (بوگان، بوبگان، پوگان، بوهمان و

بون) ژی لکارن.

زهر(Zehr): ژەهر.

زهره(Zehrê-e): کیسکێ زەرداڤێ(کیسة الصفراء)ـ دلێری و مێرانی. د کەڤن دا خەلک ل وێ باوەرێ بوون کو ترسا زێدە دبیتە هۆیێ پەقینا یان قەتیانا ڤی کیسکێ زەرداڤێ؛ و ئەڤروکە ژی هەگەر کەسەک ژ ترسا ژ حال بچیت و بێ هۆش ببیت، خەلک دبێژن: زەراڤا وی یا قەتای. ل شوینا ڤێ رستا کوردی ب فارسی دبێژن: (زهره ترک شده.).

زهزاد(Zêhzad): ژن و زاروک، عەیال.

زهشت(Zêhêşt): بێهن(نفس).

زهک(Zêhek): زاک و فری(شیرێ چێلێ یان پەزی د دەمێن پشتی زایینێ دە).

زهگیر(Zêhgîr): هندەک قەلپیشک کو ژ چەرمی یان هەستیا دهاتنە چێکرن و تیرهاڤێژا دئێخستنە سەرێ تبلێن خوە دا ژەها کڤانێ زیانێ نەگەهینتە تبلێن وان.

زهنجه(Zêhence): رێنج، زەحمەت، ئازار.

زهی(Zêhî): هەر ئامیرەکێ موزیکی یێ ژهدار ـ گیانەوەرێ بەرهەڤ بۆ ئاڤزبوونێ ـ هەر تشتێ کو بزێت ـ ئاڤز، باردار، ب تشت(حامله) ـ ماهینا کو ژ نوی زابیت ـ پەیڤا باشیێ یە، وەکی: ئافەرین، چ جوان، چ خوەش و......هتد.

زهیدن(Zêhîden): زایین، زاروک بوون ـ زانا ئاڤێ ژ کانی یا یان هەر تشتەکێ دی.

زی(Zî): ئال، رەخ، کنار ـ نێزیک.

زیان(Ziyan): زیان، زەرەر، دۆراندن ـ زندی(هەر تشتێ کو بژیت).

زیب(Zîb): کەشخەکرن، ئاراستەکرن، خەملاندن.

زیبا(Zîba): باش، دەلال، خشکوک، جوان، رند.

زیبال(Zîbal): هەسپ و هێستری کو توند بچیت.

زیبان(Zîban): بنێرە: (زیبا).

زیبیدن(Zîbîden): ژ هەژی بوون، ب سەرڤەبوون.

زیچ(Zîç): چست و چالاک.

زیر(Zîr): ژێر، بن، خوارێ ـ نیشانا (کسره) بەرامبەر تیپا (ێ)یا کوردی ـ د زاراوێ موزیکی دا دەنگێ نازک، زراڤ یان نزمە.

زیرا(Zîra): ژ بەرکو، چونکی ـ لەورا ـ ژ بەر ڤێ چەندێ.

زیرافکن(Zîrefken): دوشەک، جودەلیک، یان هەر تشتێ کو لبن خوە برایێخن ـ ناڤێ ئێک ژ ئاهەنگێن کەڤنێن موزیکی یە ـ ئێک ژ دوازدە مەقامێن موزیکێ یە.

زیرزار(Zîrzar): نالینێن قەهرێ کو ب دەنگەکێ هێدی دەربکەڤن.

زیرزبانی(Zîrzebanî): پارە یان خەلاتێ کو ل شەڤا ئێکێ زاڤا ددەتە بویکێ دا بئاخڤیت(ئەڤ عادەتە لجەم مە کوردا نینە) ـ ئاخفتنا هێدی ـ ئاخفتنێن د بن لێڤان ڤە.

زیرزمین(Zîrzemîn): سەرداڤ(ئەو قاتێ خانی یێ کو ژ ئاستێ حەوشێ یان جاددێ کویرتر هاتبیتە ئاڤاکرن).

زیرک(Zîrek): زیرەک، چەلەنگ، ب ژیر، ب عاقل، فەهما، زانا.

زیرگاه(Zîrgah): کورسیک، تەخت، یان هەر تشتێ چوارپێپک کو لسەر روینن.

زیر نگین(Zîrê nêgîn): دڕکەیە ژ دەستهەلات و فەرمانداریێ.

زیره(Zîrê): پشکا ژێری ژ هەر تشتەکی ـ ناڤێ گیایەکێ بێن خوەشە کو ئیرانی مشە د خوارنێن خوە دا بکاردئینن.

زیستن(Zîsten): ژین، زیندەگی کرن.

زیغ(Zîx): حێسیل.

زیغال(Zîxal): پەیالە، پەیالا مەی ڤەخوارنێ(قدح).

زیغگر(Zîxger): حێسیل چێکەر.

زیف(Zîf): گونەه ـ بێ تورەیی، بێ ئەدەبی.

زیلو(Zîlû): بەڕک(جۆرەکێ رائێخایە کو ژ بەنکێن پەنبەیی و ب نەخشێن رەنگاورەنگ دهێتە چێکرن).

زین(Zîn): زین(زینا هەسپا).

زینه(Zînê): دەرەجک ـ پێسترک.

زینهار(Zînhar): بنێرە: (زنهار).

زیور(Zîver): هەر تشتێ کو تشتەکێ دی پێ بخەملینن.

ژ(Jê): تیپا چواردێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی، هندەک جارا دبیتە (ج)، وەکی: (رژە = رجـــــــە: رێـڤـــــــەچوونـا رێـک و پـێـکا لەشکەری. یان، هژیر = هجـیـر: زیرەک، هشـیـار ـ باش، قـەنج.)، هەروەسـا ل هندەک جـهـێـن دی دبیـتـە (ز)، وەکـی: (کـوژ = کـوز: قۆز، چەمیای، خوار).

ژابیژ(Jabîj): ئەو چیکێن ئاڤێ یێن کـــو ژ دارێ تەڕ دکـــەڤن لدەمێ سۆتنێ ـ چریسکێن ئاگری.

ژاژە(Jajê): ئـاخـــفـــتـنێـن پـویـچ و بێهودە.

ژاژیدن(Jajîden): ئاخفتنێن بێهودە کرن.

ژاغر(Jaxer): بەرچێلکا مریشکێ.

ژافە(Jafê): ژویژی، سیخور.

ژالە(Jale): خوناڤ ـ باران و گژلوکا توند ـ کەلەک.

ژغ(Jex): نالین، ئاوازێن غەمگین.

ژغـــار(Jexar): هەوار، فـــریـاد، نرڕێن.

ژرف(Jerf): کویر ـ دویر و درێژ.

ژرفـا(Jerfa): کـویـری یا بیـرێ یان حەودێ یان دەریایێ.

ژغ ژغ(Jex jex): دەنگێ ڤـێککەتنا ددانا. هەروەسـا دەنگێ ڤـێککەتنا باهیڤ و گویزا د ناڤ تەلیسی دا.

ژغند(Jexend): بنێرە (ژخار).

ژف(Jef): تـەڕ، شـل(بـەروڤـــــــاژی پەیڤێن «هشک، زوها»).

ژفک(Jefk): کنیشتێ چاڤی.

ژفـیــدن(Jefîden): تەڕبوون، شل بوون.

ژک(Jek): ئاخفتنێن د بن لێڤانڤە.

ژکارە(Jekare): پرێژ و مـایـتێـکەر ـ کیندار ـ شەڕکەر.

ژکفر(Jekfer): بێهنفرەه، سابر.
ژکیدن(Jekîden): ئاخفتنێن ل بن لێـڤـانڤـە ژ ئەگـەرێ قـەهر و عێجزاهیێ.
ژگـور(Jegûr): قـەلس، چوریک، بەخیل، خەسیس.
ژندە(Jende): کـەڤن، خـەسـپـال ـ مەزن.
ژنگ(Jeng): کوریشک(کوریشکێن کو لسەر پویستی دیار دبن ژ ئەگەر پیـربوونێ) ـ ژەنگ(ژەنگی بوونا ئاسنی یان گەنمی).
ژنگار(Jengar): ژەنگار.
ژنگدان(Jengdan): زەنگل.
ژنگلە(Jengule): زەنگل ـ سمـێن کەلاشتی(وەکی سمـێن بزن و چێل و خەزالا).
ژنە(Jene): زیلکێ پێڤەدەرێن وەکی پێـشی و زرکـێـتکا و......هتـد ـ سەرکێ دەرزیک و شویژنێ.
ژوژە(Jûje): ژویژی، سیخور.
ژول(Jûl): پەریشـان، پێکداچووی و بێ سـەروبەر ـ قـورمـچک و کوریشک.
ژولیدن(Jûlîden): پەریشـان بوون، پێکداچوون و بێ سەروبەر بوون.
ژون(Jûn): پەیکەر، بوت.
ژوهیدن(Jûhîden): دلۆپ کرن.
ژە(Je): نیـشـانە بۆ بچـویککرنێ، وەکی: (دریاژە: دەریایا بچـویک، گۆل).
ژی(Jî): ئاڤگر، حەود، هەر تشتێ کو ئاڤ تێدا خرڤە ببیت.
ژیان(Jiyan): توبرە، تبـعـەت رەق ـ درندە.
ژیر(Jîr): بنێرە (ژی).
ژیژ(Jîj): مرار.
ژیک(Jîk): چیک، چیکا بارانێ.

س

س(Sîn): تیپا پازدێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. هندەک جارا دبیتە (ش)، وەکی: (فرستە = فرشتە: فریشتە) و هندەک جارا ژی دبیتە (ه)، وەکی: (خروس = خروە: دیکل).

سا(Sa): ئالاڤێ وەکیاتیێ و کورتکریا پەیڤا (آسا)یە، کو وەک پاشگرەک لدویڤ هندەک پەیڤا دهێت و ئانکوا (مینا، وەک، شتی) ددەت ـ باج، ئەو تشتێ کو شاهێن ب سەرکەفتی ژ شاهێن شکەستی و بێ دەستهەلات وەردگرتن.

سابوتە(Sabûte): پیرەژن.

سابورە(Sabûre): خرابکار ـ بێ شەرم.

سابیدن(Sabîden): قوتان، نەرمژاندن.

سابیدە(Sabîdê): قوتای، نەرمژاندی، نەرم کری.

ساج(Sac): سێهل(سێهلا نانی) ـ جورەکێ داری یە ـ فرندەکە کو دبێژنێ (مریشکا کونجی خور) ژی.

ساجی(Sacî): نانێ لسەر سێهلێ بێتە پەحتن.

ساچی(Saçî): سپی(رەنگێ سپی).

ساخت(Saxt): چێکر(بۆ سێیەم کەسێ تاک)ـ چێکری، دەستکرد ـ زین و جلێ هەسپی ـ چەکێ شەری.

ساختمان(Saxtman): چێکرن، ئاڤاکرن ـ خانیێن بلند(عمارة) ـ شێوازێ چێکرنێ.

ساختگی(Saxtêgî): بەرهەڤی بۆ پێرابوون ژ بۆ بجهـ ئینان یان ئەنجامدانا کارەکی.

ســـــاختن(Saxten): چێکرن، دروستکرن ـ ئاڤاکرن ـ بەرهەڤکرن و ئینانە هەبوونێ ـ جـوانکرن و رێک و پێک کرن.

ساختە(Saxtê): چێکری.

ســاد(Sad): ســادە، بێ نەخش و نیگار ـ دەشت، بیـابان ـ بەرازێ نێر، بەرازێ کویڤی.

سـادە(Sade): سـادە، بێ نەخش و نیگـار ـ راست، ســاناهی ـ بێ غش ـ کورێ کـو هێـشتـا مـوی ل سەر و چاڤا نەهاتبیت.

سـار(Sar): پاشگرەکە کـو ئانکویا زێدەهی و گـەلەکـایەتیێ ددەت، وەکی: (چشـمـەسـار = پر کـانی، کـوهسـار = پر چیـا) ـ هەروەسـا ئانکویا جـهـ، در(مکان) ددەت، وەکی: (خشکسار = جهێ هشک و بێ ئاڤ، گرمسار = جهێ گەرم) ـ ل هندەک جـهـان ئانکویا (سـەر) ددەت، وەکی: (گـــــاوســـــار = تشــتـەکێ کـو ب رەنگێ سـەرێ چێلێ بیت، سـبکسـار = مـەژی هشـک، بێ عـاقـل، نگـونسـار = سەرنوخین) ـ فـرندەکە کـو خـوارنا وی حەلالە و ژ چویچکێ مـەزنترە کـو ل بهـارا پەیدا دبیت، گـەلەک حەژ تری و توی و کـولیـا دکـەت ـ رێـــنـج، ئـازار، دەرد، ئـێــش، خـەمــخـوارن ـ ئەو پەرۆکێ کـو ژنکێن هندی لشـوینا جلکی لدۆر خوە دئالینن.

سـارا(Sara): خـوری، بێ غش(بو زێر و مـــسـک و عنبـــەرا بکار دهێت).

ســـــاران(Saran): کــــــۆمـــــا سەرا(رۆوس).

سـاربان(Sarban): خـودانکەرێ حێشترا.

سارج(Sarec): زەرزێری(فرندەکە)، عــــەرەب ژی دبێـــژنێ(زرزور)، هەروەســا ناڤـێن(سـارو، سـارە، سارک، ساروک، سارج، سارجە، سـارچە، سـاسـر، شـار، شـارک، شارو، سارنگ، سارنج، ساری) د زمـانێ فـارسی دا بۆ ڤی فـرندەی لکارن.

ســـــارخک(Sarxek-Sarexk): پێشی.

ســــارشک(Sareşk): بنێـــــرە: (سارخک).

سارغ(Sarux): مێدەک، بوخچک.

ساروج(Sarûc): هەڤیرەکێ ژ کلس و خوەلیێ بوو کو د چێکرنا حەود و عنبارێن ئاڤێ دا بکاردئینان.

سارە(Sarê): جلکێ ژنکێن هندی ئەڤێ لدۆر خوە دئالینن.

ساز(Saz): ئامیرێن موزیکی، کو ب سێ رەنگانە:١) سازێن بای، وەکی: بلوولێ، زرنایێ و ئاکوردیونێ. ٢) سازێن ژەهی، وەکی: عود، بزق و کەمان. ٣) سازێن قوتانێ، وەکی: داهۆل و تمبلک و دەف. ـ هەروەسا ئالاڤ، یان ئالاڤێن کاری، یان هەر تشتێ کو مرۆڤ د ژیانا خوە یا رۆژانە دا پێدڤی ببیتێ ـ فەرمانە ب چێکرنێ(چێکە)، هەروەسا وەک پاشگر لدویڤ هندەک پەیڤا دهێت ب ئانکویا چێکەر، وەکی: (چارەساز: چارەبین، کەسێ کو چارەیێ ل ئاریشەکێ بکەتن) ـ چەک و ئالاڤێن شەڕی، کو پڕانیا جاران د زمانێ فارسی دا (ساز و برگ) بهەڤرە دهێن.

سازش(Sazêş): ئاشتی ـ پێکڤە ژیان ـ وەکهەڤی ـ پێکهاتن.

سازمان(Sazman): رێکخستن و تەرتیفکرن ـ شێوازێ چێکرنێ ـ دەزگەهەک یان بنگەهەک یان رێڤەبەریەک کو کارمەندێن وێ بهەڤرە و ب شێوەکی رێکخستی و رێک و پێک کارێن خوە بجی بینن.

سازمند(Sazmend): چێکری و بەرهەڤ ـ رێکخستی و رێک و پێک.

سازندە(Sazendê): چێکەر ـ دروستکەر ـ ئاڤاکەر ـ بەرهەڤکەر و ئافرندە ـ جوان و رێکوپێککەر.

سازو(Sazû): لیفکێ خورمێ، وەریسێ کو ژ لیفکێ خورمێ چێدکەن.

سازور(Sazver): ئامادە و بەرهەڤ.

سازیدن(Sazîden): بنێرە: (ساختن).

ساس(Sas): تەختەبینک(پێشکێن کو دکەڤنە لاندکێن بچویکا).

ساسان(Sasan): هەژار، فەقیر، دەستکورت.

ساستا(Sasta): ستەمکار ـ بێ رەحم ـ ئازارگەهینەر ـ ئەهریمەن.

ساسر(Sasur): جورەکێ لەڤەنی یە

کــو قــەلەمــا ژێ چێــدکــەن ژ بو نڤیسینێ.

ســاسی(Sasî): هەژار ـ دەروێش ـ گەدا.

ساغر(Saxer): جام، پەیالا مەیێ.

ساغری(Saxerî): کـەڤلێ هەسپی یان هێـسـتـری کـو هاتبـیـتـە گەمارکرن.

سـافـوت(Safût): فـیـتـی(دەنگێ فیتی یێ).

سال(Sal): سالٚ.

سالار(Salar): سەردار، سەرکردە، مــەزنێ مللەتی، مــەزن یان پێشرەوێ کاروانی یان لەشکەری ـ د زاراوێ جــوتیــاریێ دا ئانکو جوتیارێ شارەزا د کارێ خوە دا.

سالاسال(Salasal): سالٚ بۆ سالٚ، سالانە، هەر سالٚ.

ســالانە(Salane-ê): هەر ســالٚ، سالٚ بۆ سالٚ ـ سالێ جارەکێ.

سال خـرد(Sal xurd): بچـویک، کوڕ یان کچا کو ژیێ وان کێمتر بیت ژ پێنج سالێێ.

سالخورد(Salxord): کەڤنار، پیر، دانسالٚ.

سالک(Salek): برینەکە کو لسەر لەشێ مـرۆڤی ب تایبەتی ل سـەر دفنێ یان ئالەکـا دیار دبیت کـو هندەک جـــارا تـا ســـالـەکێ ڤـەدکـێشـیـت هەتا ئەو برین ساخ ببـیـتـەڤـە و پشـتی ساخ دبیت ژی هەر شـوینا وێ وەک راڤـەکێ دیارە دکــەت و ژێ ناچیت. ئەڤ برینە برێکا پێشیا(مەلاریا) ژ ئێکی بۆ یێ دی دهێتە ڤەگوهاستن و هەگەر جارەکێ ئەڤ برینە ل کەسەکی دیار بوو، جار دی دووبارە نابیتەڤە.

سالگرد(Salgerd): سالڤەگەڕ.

سالە(Salmeh): مێژوو(مێژووا کو بۆ دەست نیشـانکرنا رۆژ و هەیڤ و سـالێ د نڤـیـسـارێن فـەرمی دا دهێتە نڤیسین).

سـالو(Salû): پەرۆکـەکێ سـپـی یێ تەنکە کو دەرسوک و جلکێن ژنکا ژێ دهێتە چێکرن.

سالوس(Salûs): فێلباز، حیلەکەر.

ســـالوک(Salûk): لاواز ـ هەژار، دەستکورت ـ دز و رێگر.

سـالیـان(Saliyan): کـۆمـا پەیڤـا «سال» (سالان = اعوام، سنوات).

سام(Sam): وەرمتن، کـیـسـەدان ـ ناڤێ کـــوڕێ «نەریمان» و بـابێ

«زال» و باپیرێ «روستەم»ێ پەهلەوانه.

ساماکچه (Samakçe): ئێلەک، زەخمە (زەخمێن لسەر مەمکا بۆ ژنکا).

سامان (Saman): ناڤمالی ـ هەر تشتێ کو مرۆڤ د ژیانێ دا پێدڤی ببیتێ ـ ئالاڤێن کاری ـ رێکخستن و رێک و پێکی ـ ئەندازه.

سامه (Same): پەیمان، سوز ـ سوبند ـ پەناه، پەناگەه.

سان (San): داب و نەریت ـ تەرز و شێواز ـ جۆر، رەنگ (نوع) ـ پتر دگەل هندەک پەیڤێن دی دهێت و پەیڤەکا نوی یا دارشتی ژێ چێدبیت، وەکی: (یکسان = وەکهەڤ، بدان سان = وەسا)ـ وەک پاشگر دگەل هندەک پەیڤان دهێت و ئانکوا (وەکی، مینا) ددەت، وەکی: (پیل سان = وەکی فیلی، دیوسان = مینا دێوی) ـ هەروەسا کورتکریا پەیڤا (ستان)ە کو پاشگرەکێ جهی یە، وەکی: (گورسان: گورستان = گورستان، بیمارسان: بیمارستان = نەخوشخانه) ـ پشک، باهر (حصة) ـ د زاراوێ لەشکەری دا کارێ لێنێرین و چاڤدێریا وی فەرماندەیە یێ کو لبەر رێزا جندی یا را دبورت و دنێریتە جندی یا کا کیژ ژ وان ب چەوتی فەرمانێن فەرماندەی جێ بەجێ دکەت ـ کارتیک، بەراڤ.

ساو (Sav): باج، ئەو تشتێ کو شاهێن ب سەرکەفتی ژ شاهێن شکەستی و بێ دەستهەلات وەردگرتن ـ کارتیک، بەراڤ ـ هویرکێ زێری ـ زێرێ خوری.

ساوه (Savê): هویرکێ زێری ـ زێرێ خوری.

ساویز (Savîz): تبعەت خوەش.

ساویس (Savîs): هەر تشتێ کێم و گرانبها.

ساوین (Savîn): سەڵکا کو پەنبیێ بەرهەڤ بۆ رێسانێ دکەنە تێدا.

سایبان (Sayêban): سیهوانه، پەردە، کەپر یان هەر تشتێ کو بێتە هلدان داکو سیبەرێ بکەت.

سایه (Sayê): سه، سیبەر.

سایەرس (Sayêres): فێقیێ کو لبەر سیبەرێ دگەهیت.

سـایيـدن(Sayîden): قـوتان، نەرمژاندن، نەرمکرن ـ تێکهوسینا دو تشتا.

سبد(Sebed): سەلّک، زەمبیل.

سبز(Sebz): کەسک.

سـبـزارنگ(Sebzareng): ب رەنگێ کـەسکی ـ ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکا ئیـرانی یە.

سـبـزپا(Sebzpa): (درکـەیە بۆ کەسێن پێ برەشک، بێ ئیـفلەح، کـورِ و بەش، کـو پێ وان نە یێ خێرێ بت).

سبزپری(Sebzperî): بهار، وەرزێ بهارێ.

سبـز در سبـز(Sebz der sebz): ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن کـەڤنێن موزیکا ئیرانی یە ـ ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ هەر سیه ئاوازێن «باربد»ی.

سبـزه(Sebzê): گـیـایێ کـو ژ نوی شین دبیت، چیـمـەن ـ مـێـویژێن کەسک ـ کەسێ کو سەروچاڤێن وی برەنگێ گەنمی بیت.

سبزی(Sebzî): کەسکاتیێن کو ب خـاڤی یان کـەلاندی بێنە خـوارن، وەکی: کـەرەفس، گـژنیـژ، شـاهی و......هتد(خضروات).

سبک(Sebuk): سڤک، بەروڤاژی پەیڤا «گران» ـ سـڤک، سـرت، چست و چەلەنگ.

سبو(Sebû): گوزک، جەرِک.

سبوره(Sebûre): بنێره: (سابوره).

سـبـیل(Sêbîl): سـمـبێل، مـوییێن دسەر لێڤا سەری یا زەلامی دا.

سپـار(Sêpar- Supar): ئامـیـرێ کو ئاڤا تری پێ بهێتە وەرگرتن ـ ئیسل ـ گێسن.

سپاروک(Separûk): کوتر.

سپاس(Sêpas): سوپاس.

سپاسی(Sêpasî): گەدایی.

سـپـاه(Sêpah): سـوپا(زاراوەکێ لەشکەری یە).

سـپـاهان(Sêpahan): باژێرێ ئەسفەهان ـ کوما پەیڤا «سپاه» ـ ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن مـوزیکا ئیرانی یە.

سپر(Sêper): مەطال.

سـپـردن(Sêpurden): سـپـاردن، دانەڤ دەست کـەسـەکی ژ بۆ چاڤدێری و پاراستنێ.

سپـردن(Sêperden): قـوناغ برین، رێ ڤەبرین.

سـپـرز(Sêpurz): خالخالک(طحال).

سپرغم(Sêperxem): گول و گیا، گول و گیاییێ بێن خوەش، رحان.

سـپـرلوس(Sêperlûs): تەلار، سەرا، قەسر، قەسرێن شاهینییێ.

سپری(Sêperî): دویاهیک هاتی، تمام بووی.

سپریدن(Sêperîden): دویاهیک ئینان، تمام کرن ـ بن پێ کرن.

سـپـریغ(Seprîx- Superîx): ئویشییێ تری.

سپزک(Sêpezk): ئاخفتن ڤەگوهێز.

سپس(Sêpes): پاشی، لدویڤرا.

سپست(Supust): ب بێهن، بێهن پیس، گەنی.

سپل(Sepel): سمێ حێشترێ ـ سم یان نینوکا فیلی.

سـپلشت(Sêpeleşt): رویدانەکـا نەخوەش.

سـپنتـامـینو(Sêpentamînû): هێـزا زێدەکرنا باشیێ و عـاقلی، دژی (انگرەمینو) کو هێزا ژ بنبرن و خرابیێ یە.

سپندآسا(Sêpendasa): چست و چەلەنگ، سرت و بلەز.

سپوختن(Sêpuxten): ب تەعدایی تشـتـەک د تشـتـەکی را کـرن ـ هاژۆتن، دویرکرن.

سپوس(Supûs): سڤی ئار.

سـپـوسـه(Supûse): سـڤی ئار ـ کەڤشکێ سەری.

سپهر(Sêpêhr): ئەسمان.

سـپهـرار(Sêpêhrar): ئەسـمـانێ نەهێ، ئەسـمـانێ د سـەر هەمی ئەسمانان را.

سپی(Sepî): سپی، رەنگێ سپی.

سپیتمه(Sêpîtme): وەکی سپی، برەنگێ سپی ـ نازناڤێ زەردەشت پێغەمبەری یە.

سـپـیچ(Sepîç): جلکێ رەش ـ دەرسوکا رەش ـ بەرکا رەش.

سـپـیـد(Sepîd- Sêpîd): سپی، رەنگێ سپی.

سپیده(Sepîdê): سپیلکا هێکێ ـ سـپـیـاتی ـ رۆناهی ـ سـپـێـدە، ئەلند، سحار.

سپیرک(Sepîrek): سیسرک.

سـتـا(Sêta): پەسن(مـدح) ـ کـورتکریا پەیڤـا (سـه تار) کـو ئامـیـرەکێ مـوزیکێ یە ـ ناڤێ ئاوازەکـا مـوزیکێ یە ـ کـورتکریا

پەیڤا (سە تا)یە، کو ئانکویا (سێ طا) یان ژی(سێ لا) ددەت - جۆرەکێ خیڤەتانە - کورتکریا پەیڤا (سەتا)یە، ئانکو (سێ دانە).

ستا(Seta- Suta): کورتکریا پەیڤا (اوستا)یە، کو پەرتوکا پیرۆزا زەردەشت پێغەمبەری یە(ئاڤێستا).

ستاخ(Sêtax): چەقێ دارێ.

ستاد(Sêtad): راوەستا، ژ پێڤە راوەستا.

ستادن(Sêtaden): راوەستیان، ژپێڤە راوەستیان - وەرگرتن، ستاندن.

ستارە(Sêtarê): ستێر - سەتار: ئامیرەکێ موزیکێ یە، کو بتنێ سێ ژەهـ تێدا بکار چووینە، و هەر ژ ڤی جۆری هەنە کو چوار ژەهـ تێدا بکار برینە و ئەو ژەها چوارێ ژی، موزیکڤان (مشتاق علی شاهـ) تێدا بکار برینە. بۆ زانین ئەڤا ب چوار ژەها ژی بیت هەر دبێژنێ (سەتار) لێ بۆ ژەها چوارێ بتنێ دبێژنێ (سیم مشتاق).

ستازن(Sêtazen): کەسێ کو ئامیرێ (سەتار)ێ دژەنت.

ستاغ(Sêtax): جانیک، جانیکێ کو هێشتا زین ل پشتێ نەکرین - ستەور.

ستاک(Sêtak): کاتێن دارێ، چەقێن کو ژ نوی ل دارێ دەردکەڤن.

ستام(Sêtam): لغاڤ، سەرهەڤسار.

ستان(Sêtan): پاشگرێ جهی یە کو ئانکویا گەلەکی و بەرفرەهی یا جهی دگەهینیت، وەکی: (تاکستان: ئەردەکێ بەرفرەهـ کو دارمێو لێ هاتبنە چاندن، رەز - کردستان: جهەکێ بەرفرەهـ کو مللەتەک بناڤێ کورد لسەر د ئاکنجی نە). هەگەر ئەڤ پاشگرە لگەل ناڤەکی هات کو دویاهیکا وی ناڤی (ساکن) بیت، وەکی(Kurd)، هینگی دێ (ê)یا (Sêtan)ێ ژێڤەبیت و دێ مینیتە بدویاهیا وێ پەیڤێ ڤە یا کو بۆ بوویە پاشگر، و دێ بیتە(Kurdêstan). لێ هەگەر ئەو ناڤ ب تیپا (واو) ب دویاهیک بێت، وەکی (بو Bû)،

هینگی (ê)یا (Sêtan)یَ نامینیت و دیَ بیته(Bûstan). هەروەسا هەگەر ناڤ ب پیتا(ە ê) ب دویماهی بێت، هینگی (ê)یا (Sêtan)یَ دیَ مینیت، وەکی (لالەستان: Lalêsêtan)، هەرچەندە هندەک هۆزانڤانان ژ بۆ کو برگێن هۆزانا وان تێک نەچیت، بۆ نموونە ڤیَ پەیڤا داویێ(Lalêstan) دخوینن - کەسێ کو لسەر پشتێ خوە درێژ کربیت، رازای - کورتکریا پەیڤا (آستان)ە، ئانکو: دەرازینک.

ستاندن(Sêtanden): ژێ ستاندن، ژێ وەرگرتن.

ستانە(Setane): دەرازینک.

ستاوە(Sêtave): فێل، حیلە.

ستایش(Sêtayêş): پەسنا قەنجیێن کەسەکی کرن.

ستاییدن(Sêtayîden): پەسندان، مەدح کرن.

ستبر(Sêtebr): مەزن، قەلەو، بخوەڤە - رەق و قاییم - ستویر.

ستردن(Suturden- Sêturden): تراشین - سەلخاندن - پاک کرن.

سترگ(Suturg- Sêturg): مەزن، ب کەلەخ - ب هێز، ب زاخ.

سترون(Seterven): وەکی هێستریَ - هەر تشتێ کو وەکی هێستریَ نەزێت - خرش(عقیم).

سترە(Suture): دەفکیَ سەر و ریهـ تراشینیَ، گویزان.

ستل(Setel): قوتان، حوتک - ئازاردان، ئێشاندن.

ستم(Sêtem): ستەم، زولم.

ستم دیدە(Sêtem dîdê): ستەم لێکری، زولم لێ بووی.

ستنبە(Sêtenbe): مەزن، ب کەلەخ - ب هێز، ب زاخ - کرێت، کەسیَ کو کەلەخەکیَ کرێت لێ بیت - دێو.

ستنج(Sêtenc): ڤ پاش ئێخستن، هەلگرتنا قویتی، مالی یان هەر تشتەکی کو مرۆڤ د ژیانیَ دا پێدڤی دبیتیَ بۆ رۆژا تەنگاڤییَ.

ستوان(Sutvan): قایم، نەلڤ - د زاراویَ لەشکەری دا پلەکا ئەفسەریێ یە کو د کەڤن دا دگۆتنیَ (نایب).

ستودان(Sutûdan): گۆرستان،

گۆڕستانێن زەردەشتیا.

ستودن(Sutûden- Sêtûden): پەسندان ـ سالوخ دان.

ستور(Sutûr): دەوار.

ستون(Sutûn): ستوین ـ د زاراوێ لەشکەری دا دەستەیەکا سەربازا کو ل پشت ئێک و ل سەر هێلەکی بێن و بچن.

ستون پنجم(Sêtûnê pencum): تابۆرێ پێنجێ(د زاراوێ سیاسی دا لکارە).

ستوه(Sutûh): وەستیای ـ مەلویل و پەریشان.

ستوهانیدن(Sutûhanîden): وەستاندن ـ پەریشان کرن.

ستوهیدن(Sutûhîden): وەستیان ـ پەریشان بوون.

ستهم(Sêtehm): رەق، دژوار.

ستی(Setî): پیلا ـ ئاسن ـ سەرێ رمێ.

ستیز(Sêtîz): شەڕ، جەنگ ـ دوژمنی، نەیاری.

ستیغ(Sêtîx): راست و بلند ـ راست راوەستیای وەکی ستوینێ ـ هەروەسا بۆ (بلندی یا چیای، سەرێ چیای، کێلیا چیای) ژێ لکارە.

ستیم(Sêtîm): عەداف، کێم.

ستیهیدن(Sêtîhîden): بێ ئەمری کرن، بێ فەرمانی کرن، سەرپێچی کرن، لادان.

سج(Sec): روی، دێم.

سجام(Secam): سڕ و سەقەم، سەرما دژوار.

سخ(Sux): باش، قەنج ـ خوەش ـ پیروز.

سخ(Sex): کێم و عەداف ـ قرێژ و قیڤار.

سخت(Sext): دژوار، ب زەحمەت، بەروڤاژی پەیڤا «ب ساناهی» ـ رەق، بەروڤاژی پەیڤا «نەرم» ـ قاییم و بنەجە ـ قەلس و چریک، بەخیل و خەسیس.

سختانه(Sextane): ئاخفتنا رەق.

سخت دل(Sext dêl): دل رەق، بێ رەحم.

سخت رو(Sext rû): بێ شەرم، روی قاییم، بێ حەیا.

سختن(Sexten): کێشان، پیڤان، (وزن)کرن.

سخن(Suxen- Suxun): ئاخفتن ـ گوتار.

سخن آرا(Suxen ara): کەسێ کو جوان دئاخڤیت، کەسێ کو جوان دئاخڤیت.

سخن چین(Suxen çîn): ئاخفتن ڤەگوهێز.

سد(Sed): سەد، هژمارا سەد.

سدره(Sêdre): جلکێن بێ هچک و ب یاخێن فرەهـ و ب رەنگێ سپی کو هەر زەردەشتیەک ژ کچ و کورا کو بگەهتە ژیێ دەهـ سالیێ، د رێ ورەسمێن ئۆلی ییێن تایبەت دا دکەتە بەر خوە، و لسەر وان پێدڤی یە کو بەردەوام د هەر رێ و رەسمەکێ دا ڤان جلکێن تایبەت بکەنە بەرخوە.

سده(Sede-ê): سەدە، چەرخ، سەدسال(قرن) ـ هەروەسا بۆ خولێن سەد رۆژی ژی لکارە ـ ناڤێ جێژنەکێ یە کو ئیرانیێن کەڤن ل رۆژا دەهی بەهمەنێ(دویەمین هەیڤا زڤستانێ) ئەڤ جەژنە دگێران و هەر ل شەڤا دەهی بەهمەنێ ژی ئاگر هلدکرن و ل دورماندوری وی ئاگری کەیف و شادی دکرن. دبێژن ژ بەرکو هەر ژ ڤێ رۆژێ تا رۆژا نەڤروزێ پێنجی شەڤ و پێنجی روژن کو کۆما وان دبیتە سەد، لەورا ناڤێ (سدە) لسەر ڤێ جەژنێ دانایە. و هندەکێن دی دبێژن زڤستانا کەڤن پێنج هەیڤ بوون، ئانکو ژ (١)ی ئابانێ(کو نۆکە هەیڤا دووێ یە ژ پاییزێ) تا دویاهیکا ئسفەندێ، و دەمێ سەد رۆژ ژ ڤێ زڤستانا پێنج هەیڤی دبۆرن، دەم دبیتە دەهی بەهمەنێ، رەنگە ئەڤ بۆچوونا داویێ بەرئاقلتر بیت.

سر(Ser): سەر(کو ئەو ژی ئێک ژ ئەندامێن لەشێ مرۆڤ و گیانەوەرایە) ـ سەر یان دەستپێکا هەر تشتەکی ـ سەر یان بلندی یا هەر تشتەکی، وەکی سەرێ چیای، سەرێ تبلا، سەرێ شویژنێ ـ هەروەسا بۆ کەسێ مەزن یان سەروکا ژی لکارە.

سر(Sur): سۆل، جۆرەکێ پێلاڤایە کو رەخێ ژ سەرڤە ب بەنکا دهێتە چێکرن ـ مەیا کو ژ برنجی دهێتە چێکرن.

سرا(Sera): خانی، خانیێ مەزن ـ ژۆر، ئودە ـ جـﻫ، در.

سـراب(Serab): زەڤى يان بيستانێن كو نێزيكى جۆ و دەراڤا بن ـ لەيلان، سەراب.

سراپرده(Seraperdê): بارەگا ـ خيڤەتا مەزن ـ پەردا مەزن كو لشوينا ديوارى لدورماندورى خيڤەتێ دادنن.

سرآخر(Seraxur): هەسپێ كو د گۆڤێ ڤە ژ ناڤ هەمى هەسپا چێتر بيت.

سرازير(Serazîr): سەرنشيڤى ـ سەرنوخين.

سراسر(Seraser): ژ ڤى سەرى هەتا وى سەرى، سەرانسەر، هەمى.

سراسيمه(Serasîmê): سەرگەردان، پەريشان، شەپرزە.

سراغ(Surax): نيشان، هێما ـ دەوس، شوين دەوس ـ پرسيار ژ جهێ تشتەكى يان كەسەكى (لێگەريان ژ بۆ ڤەديتنا جهێ تشت يان كەسێ بەرزە يان نە ل پێش چاڤ).

سرآغاز(Seraxaz): پێشگۆتن، سەرگوتار.

سرافراز(Serefraz): سەرفيراز، سەربلند.

سرافسار(Serefsar): دەست هەفسار.

سرافشان(Serefşan): سەرهەژينك ـ سەرخوەش، مەست ـ دفنبلند (مغرور و متكبر).

سرافكنده(Serefkendê): سەرشۆر، هەتك لێ چووى، شەرم بسەردا هاتى.

سراگوش(Seragûş): دەرسۆك، كەڤينك.

سرامد(Seramed): بژارتى، بژارە، يێ بلندتر و باشتر ژ خەلكەكێ دى.

سرانجام(Serencam): ئەنجام، دويماهيك.

سرانداز(Serendaz): دەرسوك، كەڤينك ـ بێ پەروا، نە ترس، دلێر.

سراندن(Suranden): خشاندنا تشتى لسەر ئەردى و بەرەڤ پێشڤە برنا وى تشتى.

سراييدن(Surayîden): سروود خواندن، ئاواز خواندن، هوزان خواندن.

سرب(Surb): رساس.

سربار(Serbar): ئاليەكێ بارى يان ژى سەربارک کو دادننە سەر بارێ گيانەوەرا ـ ديسان بۆ مرۆڤا ژى لکارە کو ببيتە سەربار يان جهێ زەحمەتێ بۆ کەسەکێ دى.

سرباز(Serbaz): دەرڤەکرى ـ لەشکەر، عەسکەر.

سربيلە(Serbîle): سەرکێ تيرێ هەگەر پەحن بيت ـ تيرا دو چق.

سربينە(Serbînê): ژۆرەکا حەمامێ يە کو جلکێن خوە تێڤە دئێخن بەرى بچن د ژۆرا سەرشويشتنێ ڤە.

سرپا(Serpa): سەرپێ، کەسەک يان تشتەک کو لسەر پيێ خوە راوەستياى بيت.

سرپاس(Serpas): فەرماندێ زێرەڤانا، سەرۆکێ دەستەکەکا زێرەڤانا ـ پلەکا لەشکەرى بوو ل سەردەمێ رضاشاهێ کبير کو نوکە لشوينا ڤى زاراوى پەيڤا «سرتيپ» لکارە ـ کومزرى، کولاڤێ ئاسنى کو د شەران دا دکرنە سەرێ خوە.

سرپايان(Serpayan): شاشک يان دەرسوکەکا نەرم کو شەرڤانێن بەرێ لبن کومزرى ڤە دکرنە سەرێ خوە.

سرپايى(Serpayî): کارێ کو ژ پێڤە بهێتە ئەنجامدان يان ژى کەسێ کو بەردەوام ب کارەکى رادبيت و بۆ دەليڤە نينە روينيت ـ کريارا گوهنێلى کو ژ پێڤە بهێتە ئەنجامدان ـ ژنکا دەهمەن پيس، قەحبە ـ نەعال.

سرپيچ(Serpîç): شاشک، جەمەدانى.

سرپيچى(Serpîçî): بێ ئەمرى، سەرپێچى.

سرتاپا(Sertapa): هەمى، هەموو.

سرچشمە(Serçêşmê): سەروکانى، چاڤکانى.

سرچکاد(Serçekad): پێشيا سەرى(هنداڤا ئەنيێ).

سرخ(Surx): قورمز، سۆر، رەنگ سۆر.

سرخارە(Serxarê): شە و فرکێت و سنجاقکێن سەرى کو ژنک بکار دئينن.

سرخوردن(Surxurden): حولسين، تەحسين.

سرخوش(Serxoş): شاد،

خوەشحال.

سرد(Serd): سار، هێن، فێنک، تەزی.

سرداب(Serdab): سەرداڤ(هندەک دبێژنێ بنداڤ ژی).

سردادن(Serdaden): ئازاکرن، رەهاکرن ـ جان فیداکرن، سەر د رێکا تشتەکی دا ژ دەست دان.

سردادن(Surdaden): لڤاندن، لڤاندن و بەرەڤ پێشڤەبرنا تشتەکی لسەر جهەکێ راست، خوشاندن ـ حولساندن، تەحساندن.

سردار(Serdar): فەرماندێ سوپای ـ سەرۆک یان مەزنێ دەستەیەکێ یان عەشیرەکێ.

سرداری(Serdarî): جۆرەکێ جل و بەرگێ زەلاما کو درێژ و ب کوریشک بوو و د کەڤن دا دکرنە بەرخوە.

سردبیر(Serdebîr): سەرنڤیسەر، سەرنڤیسکارێ کۆڤار یان رۆژنامێ.

سردر(Serder): سەرەدەر.

سردرختی(Serdêrextî): هەر فێقیەکێ کو ب دارێ ڤە بهێت، وەکی: (سێڤ، هرمیک، خوخ، حولیک و......هتد).

سردستە(Serdestê): سەرکردە، مەزنێ کومەلەکێ، سەرپەرشت یان مەزنێ کومەلەکێ ژ مرۆڤا.

سردسیر(Serdsîr): کویستان، جهێن سار.

سردم(Serdem): قەهوەخانە ـ خانەقا، جهێ کو دەروێش و قەلەندەر لێک خرڤە دبن.

سردواندن(Serdevanden): کەسەک مەحتل و سەرگەردان کرن(دەمێ کو وەعدێن ئەڤرو و سوباهی ددەتێ).

سردوشی(Serdûşî): سەرملک(سەرملکێ جلکێن لەشکەری کو پلێن لەشکەری لسەر دادنن).

سرراهی(Ser rahî): پارێ کو رێڤینگ لدەمێ برێکەفتنێ وەک سەدەقە یان خێر ددەتە خەلکی دا کو خێر د رێکا وی دا هەبیت ـ نویزادە یان زارۆکێ کو ژ نوی بووی و دادننە سەر رێکا دا کەسەک بهێت و ببەت و بخودان کەت.

سرز(Serez): مالنجا بەنناییێ.

سرزدای(Serzêday): دڕکەیە ژ خەنجەرا خوەش و بڕەک.

سرزدن(Serzeden): شین بوونا گیای(ئانکو سەرێ خوە ژ بن ئاخێ دەرێدخیت) ـ ڕۆژ هەلاتن ـ سەرەدان.

سرزده(Serzedê): ژ نشکەکی ڤە.

سرزمین(Serzemîn): وەلات، پارچەیەکا پان و بەرین کو ملەتەک یان عەشیرەک لسەر بژیت. هەروەسا پەیڤێن (مرز و بوم ـ کشور) ژی لکارن.

سرزنش(Serzenêş): تەعن تێ قوتان، گازندە ژێکرن، نسحەتکرن.

سرسبز(Sersebz): تەڕ و تۆل ـ گەنج، کامەران، خوەشبەخت.

سرسره(Sursurê): حولیسانک، تەحیسانک.

سرشار(Serşar): لێڤولێڤ، پڕ، مشت، تژی.

سرشت(Sêrêşt): سروشت، تبعەت.

سرشتن(Sêrêşten): هەڤیرکرن ـ تێکەلکرن ـ تێڤەدان، دناڤ هلاندن ـ ئافراندن.

سرشک(Sêrêşk): رۆندک، هێستر ـ هەروەسا ناڤێ دارەکێ یە ژی کو پتر بۆ وێ دارێ ناڤێ (زرشک) لکارە.

سرشکوان(Sêrêşkvan): پەری(پەریا بویکێ)، پەلهە.

سرشناس(Serşênas): بەرنیاس، سەرنیاس.

سرشیر(Serşîr): قەیماغ ـ سەرتیک.

سرغچ(Serxêç): کۆد، ترارکێ کو ژ داری هاتبیتە چێکرن.

سرغین(Serxîn): زڕنا(ئامیرەکێ موزیکێ یە).

سرفراز(Serferaz): سەرفەراز، سەربلند.

سرفه(Surfê): کوخک.

سرفه خروسک(Surfê xurûsek): خەندخەندوک، خەندقوک(کوخکا وەکی یا دیکلی).

سرک(Serek): کورتکریا پەیڤا(سر)، ئانکو: سەرک، سەرێ بچویک ـ پتری یا تشتەکی لدەمێ بەراوردکرنێ دگەل تشتەکێ دی(ئەڤ پتری یە چێدبیت ژ لایێ کێشێ ڤە بیت و چێدبیت ژی ژ لایێ بهای ڤە بیت) ـ سەربار، سەربارک.

سرکش(Serkeş): کەسێ کو بێ ئەمرێ دکەت ـ ب شیان، ب زاخ، ب هێز ـ سەرفەراز ـ هەروەسا ناڤێ ناڤدارەکی بوو لسەردەمێ خسرو پەرویزی.

سرکوب(Serkûb): جهەکێ بلند وەکی بورجێ، کەلهێ، دویرگەهێ، یان گرەکی یان چیایەکی کو شەرڤان بشێن لڤی جهی لسەر دوژمنی زاڵ ببن و دوژمنی بشکێنن.. هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە (سرکوب کردن: شکاندن«مەبەست ژێ شکاندنا لەشکەری یە»)ـ تەعن تێ قوتان.

سرکە(Sêrkê): سیهک.

سرگران(Sergeran): قەهری، دل نەخوش ـ سەرخوەش، مەست ـ دفنبلند(مغرور).

سرگرد(Sergurd): پلەیەکا لەشکەری یە کو ددەنە ئەفسەران و د کەڤن دا دگوتنێ «یاور».

سرگردا(Sergerda): گێژی، سەرگێژی.

سرگردان(Sergerdan): سەرگەردان، حەیران ـ ئاوارە، دەربەدەر، بێ مال و حال ـ بەرزەبووی.

سرگرم(Sergerm): مژویل.

سرگزیت(Sergezît): باج و خەراج ـ (جزیە).

سرگزین(Serguzîn): پەز و چێل و هەسپێن کو د کەڤن دا بۆ پاشای یان حاکمی ڤەدەردکرن.

سرگین(Sêrgîn): کوشپل(پشکل)ێن دەوارا، سەرگین.

سرم(Serm): کەنگر.

سرما(Serma): سەرما، سڕ و سەقەم.

سرمایە(Sermayê): سامان.

سرمست(Sermest): سەرخوەش ـ کەیف خوەش ـ دفنبلند(مغرور).

سرمە(Surme-ê): کل(کلێ چاڤا).

سرمەدان(Surmêdan): کلدانک.

سرمەکش(Surmêkêş): کل چیڤک ـ هەر کەسێ کو کلی ل چاڤێن خوە بدەت.

سرنا(Surna): زڕنا(ئالاڤەکێ موزیکێ یە).

سرناچی(Surnaçî): زڕنابێژ.

سرند(Serend): جۆرەکێ بێژینکێ یە.

سرنشین(Sernêşîn): نەفەرێن کو ب رێڤنگی ل تەیارێ یان ترومبێلێ سویار دبن ـ د کەڤن دا بۆ وی رێڤنگی دهاتە گۆتن یێ کو د ناڤ کاروانی دا ل هێستری یان هەسپی سویار دبوو.

سرنگون(Sernêgûn): سەرنوخین.

سرنوشت(Sernêvêşt): تشتێ کو د ئەزەل دا بۆ مرۆڤی هاتیە دەستنیشانکرن، قەدەر ـ شەنس، بەخت.

سرنیزە(Sernêyzê): قەمە.

سرو(Serv): دارا سەروێ.

سرو(Surû): شاخێن پەز و چێل و گیانەوەرێن مینا وان.

سروا(Serva): ئاخفتن ـ چیڤانوک ـ هوزان.

سرواد(Servad): سروود ـ هوزان.

سروادە(Servadê): هوزان ـ سەروا(قافیە).

سروان(Servan): پێشەوا، سەرۆک، سەروەر ـ پلەیەکا لەشکەری یە.

سرود(Surûd): سروود.

سرودن(Surûden): ستران گوتن ـ هوزان خواندن.

سرور(Server): سەروەر، سەرۆک، پێشەوا، سەرپەرشت، مەزنێ بنەمالێ یان عەشیرێ.

سروستاە(Serv sêtah): ناڤێ ئاوازەکا موزیکا کەڤنا ئیرانی یە.

سروسهی(Servê sehî): دارا سەروێ کو چقێن وێ د راست بن ـ درکەیە ژ یارا بەژن و بال دەلال ـ ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ هەر سیە ئاوازێن «باربد»ی.

سروش(Surûş): فریشتە ـ جبرائیل ـ د ئایینێ زەردەشتی دا ئەو فریشتەیە یێ کو فەرمانێن ئاهورامەزدای جێ بەجێ دکەت و رێکێن جێ بەجێ کرنا ڤان فەرمانا نیشا بەنی یا ددەت.

سرە(Sereh): بێ غش، خوری ـ هلبژارتی ـ پاک ـ باش، قەنج ـ بێ عێب.

سرهال(Serhal): سەرگەردان، حەیران، پەریشان.

سریدن(Surîden): خوشکین ـ حولسین، تەحسین.

سرین(Surîn): رەهن، ران.

سرین(Serîn): بۆ رەخێ سلال ـ ل هنداڤ سەری ـ جهێ سەری ل

ناڤ نڤینکا، بالیفک.

سـزا(Sêza-Seza): پاداش، جزا(حەقێ قەنجییێ یان خرابییێ).

سـزاوار(Sêzavar): ژ هەژی، بسەرڤە(لایق).

سـزیدن(Sezîden): ژ هەژی بوون، بسەرڤەبوون.

سـست(Sust): سـست، لاواز، بێ هێز، نەرم.

سغ(Sex): بان، بـانێ خـانـی ـ گـونبـەد، قـوببـە ـ پەحنکا دەڤی ـ شاخێن گیانەوەرا.

سغانه(Sexane): سەرداڤ.

سغبه(Suxbe): کەسێ کو ترانە پێ هاتبنەکرن یان د یارییێ دا فـێل لێ هاتبنەکرن.

سغر(Suxur): سیخور.

سـفـارش(Sêfarêş): دەسـتـوور، فەرمان.

سـفـارشی(Sêfarêşî): هەر تشـتێ کو ب دەسـتوور یان ب داخـوازیڤە بۆ مرۆڤی ئامادە ببیت.

سفال(Sufal): ئامانێن مینا جێرک و ترارکا کـو ژ ئاخ سورکا تایبـەت ب ڤـان رەنگە ئامـانان ڤـە هاتبنە چێکرن ـ قـەلپـیـشکێ فـسـتـەق و بندەق و باهیڤ و گـویز و تشـتێن مینا وان.

سـفـالگر(Sufalger): جـێـرک چێکەر.

سفاهن(Sefahen): شە(شەیێ کو پرچێ پێ شە دکەن).

سفت(Sêft): رەق ـ ستوير ـ موکوم ـ تیر.

سفت(Suft): مل، شان ـ کون(وەکی کونا دەرزیکێ).

سفتن(Suften): کون کرن، سمتن.

سفته(Suftê): کون کری، سمتی.

سفـته(Sufte): تیر، سـەرێ تیرێ، سـەرێ قـەمـەی، هەر تشـتێ کـو سـەرێ وی هاتبـیـتـە تیـژکـرن ـ خەلات، هەدیە.

سفید(Sêfîd): سپی، رەنگێ سپی.

سفیدار(Sêfîdar): سپیندار.

سفیده(Sêfîde): سپـیـک، سپیلکا هێکێ ـ سپێدە، سحار.

سک(Suk): لڤلڤین ـ سیـخـەکا سەر تیژە کو دەوارا پێ دهاژۆن.

سـکـار(Sêkar- Sukar): رەژی، رەژی یا ئاگر پێـڤـە، پەل ـ ئاگـر ـ نانێ دوهندای.

سکارو(Sukarû): نان یان گـوشـتێ

کو لهنداڤ ئاگری بهێته براژتن.

سکره(Sukre): ترارک ـ پەیاله.

سکستن(Sukêsten): ڤەقەتیان، ژێک جودابوون، ژێکڤەبوون.

سکنج(Sukunc): کەسێ کو بێهنا پیس ژ دەڤێ وی بهێت.

سکنج(Sêkunc): کوخک ـ سەلخین، کەلداچوون.

سکندری(Sêkenderî): هلنگفتن.

سکیزه(Sêkîze): پێهن، جۆتک، زیچک، لیتک ـ پێکولا ژ جه رابوونا دەوارا.

سکیزیدن(Sêkîzîden): پێهن دانان، لیتک هاڤێتن ـ ژ جه رابوونا دەوارا.

سگ(Seg): سه.

سگال(Sêgal): ئەندێشه، هزر.

سگاله(Segale): پیساتیا سەی.

سگالیدن(Sêgalîden): هزرکرن ـ بۆچوون.

سگ توله(Seg tûlê): کویچکێ سەی، تێشکێ سەی.

سگرمه(Sêgêrme): ئەنی گرێ، برە تێکچووی ـ خیچ و کوریشکێن ل سەر ئەنیێ.

سگزن(Segzen): جۆرەکێ تیرایه کو سەرێ وی زراڤ و تیژه.

سگلاس(Seglas): دێهل.

سلک(Selk- Sêlk): بوتکا سرکێ(جهێ کو ئاڤا بارانا ژ سەربانا پێدا دهێته خوار).

سلم(Sêlem): تەختەرەش (سابوره).

سلمانی(Selmanî): حەللاقی، سەرتراشخانه.

سلمک(Selmek): ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن ئیرانی یه.

سلنج(Sêlunc): لێڤ کەم(کەسێ کو لێڤەکا وی نیشانێن دو چەقییێ لێ د دیار بن).

سم(Sum): سمێن دەوارا ـ کۆتانێن پەزی.

سماروغ(Semarûx): کڤارکێن کو ب کێر خوارنێ بهێن.

سماری(Sumarî): بەلەم، قایک.

سماکار(Semakar): مەیگێر، ساقییێ مەیخانێ.

سمانه(Semane): بانێ خانی(سقف).

سمج(Sumc): سەرداڤ ـ رێکێن بن ئەرد ـ زیندانێن بن ئەرد ـ کۆتانا پەزی کو ل بن ئەردی

هاتبیـتـه چێکرن یان ل نـاڤ چیای هاتبیته سمتن.

سنار(Sênar- Senar): ئەو جـه ژ دەریایێ کـو بنێ باخـیـرێ ژ ئەردی بگریت و باخـیـره نەکـاریت ل وێ دەڤـەرێ بهـێـت و بچـیت ـ کـنارێ دەریایێ، بەندەر(مینا ء).

سنباده(Seunbadê): زمپاره.

سنبـــاندن(Sunbanden): کـــون کرن، سمتن.

سنبک(Sunbek): قایکا بچویک.

سنبوسـه(Senbûse): هەر تشـتێ سێ کوژی.

سنبـیـدن(Sunbîden): کـون کـرن، سمتن.

سنتور(Sentûr): ئالاڤەکێ موزیکی یه کـــو بۆ شکلێ خـــوه نێــزیکی ئامـیـرێ قـانوونێ یه و (٧٢)ژەه تێــدا بکار هاتینه و ب دو دارکـا دهێته ژەنین.

سنج(Senc): ئالاڤـەکێ مـوزیکێ یه کـو ژ دو قـەپاخـان پێکهـاتیـه کـو لدەمێ لێکدانا ڤـان قـەپاخا دەنگ ژێ دهێت(ئەڤ ئامیـره پتـر د ناڤ مـەسـیـــرێن لەشکەری دا دهاتنه بکارئینان).

سنجاب(Sencab): سقوره.

سنجـــد(Sênced): سنج(دارەکـــا کـورت و ب سـتـربه، بەلگێن وێ مـینـا یێن بیێ نه، گـولێن وێ ب ئوبشینه و د سپی و بێهن خوەشن، بەرێ وێ بچویکه و قەلپیشکەکێ تەنکێ سور یێ بسەرڤه و ئارکەکێ شـرین و بەرکـەک درێژ و رەق یێ د ناڤ ڤی قەلپیشکی دا).

سنجـیـدن(Sencîden): پیـڤـان و کێشان ـ بەراوردکرن.

سنگ(Seng): بەر، کـەڤر ـ قـەدر، بها، سەنگ.

سنگچین(Sengçîn): شـــویرهه، دیوارێ بەرا.

ســـنـــگـــدولـــه(Sengdûle): بابەلیسک.

سنگر(Senger): چەپەر، سەنگەر.

سنگریزه(Sengrîzê): خشـبـەرک، بەرکێن هویر.

سنگله(Sengule): نانێ کـــو ژ گارسی هاتبیته چێکرن.

سنگین(Sengîn): هەر تشـتێ کـو ژ بەری هاتبیـتـه چێکرن ـ گران، ب سەنگ، ب وەزن(بەروڤـاژی پەیڤا «سڤک»).

سنه(Sene): نفرین، دوعاییّن خراب ـ لەعنەت.

سـو(Sû): رەخ، کنار، ئال، نک ـ رۆناکی ـ سوود، مفا، قازانج.

سـوار(Sevar): سـویار(بەروڤـاژی پەیڤا «پەیا»).

سوت(Sût): فیتی، فیتک.

سـوتام(Sûtam): کـیم، پچـەک، هندک ـ بچـویک، کـچـوچ ـ ب کیّماسی، عیّبەلو.

سوتک(Sûtek): فیتفیتوک، فیڕک (ئالاڤـەکە کو خودان پیّ فیـتیـا ڤەددەت).

سوت و کور(Sûto kûr): جهیّ بیّ رەوش، جهیّ بیّ دەنگ، جهیّ بیّ گیّول.

سوختن(Sûxten): سۆتن، ئاگر تیّ بەربوون.

سوختە(Sûxtê): سۆتی، ئاگر تیّ بەربووی.

سود(Sûd): سوود، مفا، قازانج.

سـودا(Soda): کـڕین و فروتن(معاملة).

سوداگر(Sodager): بازرگان.

سودن(Sûden): کون کرن، سمتن ـ رەنین ـ قـوتان، هەڕشـاندن ـ پەرخـاندن ـ ئیّک ژ هەسـتـیّن پیّنجینەییّن مـرۆڤی یە کـو مـرۆڤ ب ڤیّ هەستیّ، هەست ب گـەرمی و سـاری و نەرمی و زڤـری پیّ دکەت و ئالاڤیّ وی پویستیّ لەشی یە. بۆ ڤیّ ئانکوویّ د زمـانیّ فارسی دا زاراویّ (بساوایی) پتر بکار دهیّت.

سـور(Sûr): مـیّـهـڤـانی ـ جـەژن ـ داوەت و شـەهیـان ـ دەواریّ کـو خیچەکا رەش ژ پشتا ستویّ وی دەست پیّ بکەت و حەتا دویماهیکا کوریا وی یا بەردەوام بیت کو ئەڤ رەنگە دەوارە بۆ بیّ ئیـفلەحـییّ د ناڤدارن ـ هەر گیانەوەر یان مرۆڤیّ کو خوە ژ کۆمەلیّن وەکی خوە ڤەدەر بکەت ـ رەنگیّ سۆر یانژی رەنگیّ وەکی ییّ خـوەلییّ ـ دارەکا هەردەم کـەسکە کـو داریّ ویّ د چیّکرنا قەنەپا دا بکار دهیّت.

سـوراخ(Sûrax): کـون ـ کـەلشت، دەرز.

سـورنا(Sorna): زرنا(ئالاڤـەکیّ موزیکیّ یە).

سوز(Sûz): بەرامبەر پەیڤا (سوژ)ا کـوردی یە کـو ژ ژیّدەریّ(سـوختن:

سۆتن) هاتیه وەرگرتن.

سوزاندن(Sûzanden): سوتاندن، سوژاندن، ئاگر تێ بەردان.

سوزمانی(Sûzmanî): قەرەچ، ژنکا قەرەچ.

سوزن(Sûzen): شویژن.

سوسک(Sûsk): کێز، کێزک.

سوسمار(Sûsmar): مارگیسک (ڤان مارگیسکا جۆرێن خوه هەنە، مینا مارگیسە و حولیسە و کمکمە و چەپچەپیسک و بزمێژک و حەتا دگەهتە تیمساحی).

سوسو(Sûsû): رۆناهیەکا کێم کو ژ دویر ڤە مرۆڤ دبینیت.

سوغە(Sevxe-ê): ئەو پارێ کو د کەڤن دا شەرڤانان ژ راتبێ خوە دکوشتن و ددانە نڤیسەر و کارمەندێن دیوانێ.

سوف(Sûf): جۆرەکێ ماسی یە.

سوفار(Sûfar): ترارک یان گوزک یان هەر تشتەکێ کو ژ ئاخا جێرکا هاتبیتە چێکرن ـ کونا دەرزیکێ ـ ئەو جهـ ژ تیرێ کو دکەڤیتە ژەها کڤانێ.

سوک(Sok): بنێرە: (سوگ) ـ رەخ، کنار، لا، سەمت ـ نک، جەم ـ کوژی ـ داسیکێت گەنم و جەهی.

سوگ(Sog): خەم ـ تازی، بەهی، شینی ـ بەلا، مسیبەت.

سوگند(Sogend): سوبند.

سوم(Sêvum): سێیەم ـ سێیەمین.

سومین(Sêvumîn): سێیەمین.

سون(Sûn): رەخ، کنار، لا، سەمت.

سوهان(Sohan): کارتیک ـ جورەکێ شریناهیێ یە.

سوین(Sevîn): ئامان، ترارک، گوزک، مەنجەل ـ ئامانێ کو بو سەی ئاڤێ دکەنێ.

سە(Sê): هژمار سێ(٣).

سەتار(Sêtar): ئالاڤەکێ موزیکێ یە کو ژ سێ تێلا پێک دهێت.

سهر(Suhr- Sêhr): رەنگێ سۆر ـ چێلا سۆر ـ چێل.

سهستن(Sehêsten): پەیدا بوون ـ ترسان ـ رەڤین.

سەشنبە(Sêşenbê): سێ شەمبی کو رۆژا چوارێ یە ژ هەفتیێ.

سەگان(Sêgan): سێ سێیە، سێ جارکی.

سەگانە(Sêgane): سێ جامێن مەیێن کو سپێدەهیا ڤەدخون.

سەگاە(Sêgah): ئێک ژ

دەستگەهێن موزیکا ئیرانی کو خەم هلێخە.

سهم(Sehm): سەهم، ترس.

سهمگین(Sehmgîn): ترسناک، ب سەهم.

سهمیدن(Sehmîden): ترسیان.

سهی(Sehî): راست، راست راوەستیای.

سه یک(Sê yek): سێک، ئێک ژ سێیێ.

سی(Sî): هژمار سیه(٣٠).

سی ام(Sî um): سیهەمین، ئەو تشتێ کو بکەڤیتە پلا سیهێ.

سیاه(Siyah): رەش، رەنگێ رەش.

سیاه چادر(Siyah çadur): رەش مال، کوین.

سیاهی(Siyahî): رەشاتی، تاریاتی.

سیب(Sîb): سێڤ.

سیب زمینی(Sîb zemînî): پتات، کرتوپ.

سیب زمینی ترشی(Sîb zemînîyê turşî): سێڤ بن ئەرد.

سیج(Sêyc- Seyc): مێویژێن رەش.

سیچیدن(Sîçîden): ئامادەکرن، بەرهەڤکرن، رێکخستن، رێک و پێک کرن.

سیخ(Sîx): سیخ، سیخێن کەبابا.

سیخگاه(Sîxgah): جهەکە ژ لەشێ دەوارا کو دەمێ سیخێ لێ ددەن دێ ژ جه رابت و خوە هلاڤێت.

سیخول(Sîxûl): سیخور.

سیر(Sîr): تێر(یێ کو تێر زاد خوار بیت)- بۆ کێشانێ بکار دهێت و بەرامبەر شازدە مسقالا یان (٧٥)گرامایە - سیر(گیایەکە ژ بنەمالا پیڤازایە).

سیرآب(Sîrab): تێر ئاڤ بووی، پزپزی، ربسی، تشتەک یان ئەردەک کو ژ ئاڤێ پر ببیت.

سیران(Sîran): دیوار یان شویرهێن دۆرماندۆری باژێری.

سیرت(Sîret): سوننەت - رێباز - مەزهەب - طبعەت و سروشت.

سیر سور(Sîr sûr): ناڤێ جەژنەکا کەڤنا ئیرانی یایە کو دکەڤتە رۆژا چارێ ژ ئێکەمین مەها زڤستانێ و د ڤێ رۆژێ دا گوشت و سیر دهاتنە خوارن.

سیرسیرک(Sîrsîrek): چرچرک.

سیرمان(Sîrman): یاقوتا سۆر -

ئارمویشێ نەخشاندی.

سیرنگ(Sîreng): سیمەرخ، عنقاء(فڕندەکێ چیڤانۆکی یە).

سیز(Sîz): سرت، توند، حێل.

سیزدە(Sîzdeh): هژمارا سێزدە(١٣).

سیزدە بدر(Sîzde bêder): رۆژا سێزدێ یە ژ ئێکەم مەها وەرزێ بهارێ، کو د ڤێ رۆژێ دا هەمی خەلکێ ئیرانێ ژ مالێن خوە دەردکەڤن و ب ئنیەتا سەیران و خوشیێ قەستا چان و رەخێن باژێری دکەن.

سیس(Sîs): هەسپێ کو حێل بچیت، سرت بت و خوە فڕ دەت.

سیغ(Sîx): باش، قەنج ـ دەلال، جوان، کەشخە.

سیفە(Seyfe): ئالاڤەکێ ئاسنی یە وەکی کێرکێ کو کنارێن پەرتوکا یان کاغەزا پێ دبڕن.

سیم(Sîm): زیڤ ـ تێلە ـ کێم و عەداف.

سیما(Sîma): روی، دێم ـ بۆ دەزگەهێ رۆژنامەڤانیێ بینینێ(تێلەفزیون) ژی دهێتە بکارئینان.

سیمرغ(Sîmurx): بنێرە: «سیرنگ».

سیم ساق(Sîm saq): کەسا کو خودانا پیێن سپی و جوان بت.

سیمەسار(Sîmêsar): حەیران و سەرگەردان.

سیمین(Sîmîn): زیڤین، هەر تشتێ کو وەکی زیڤی بیت.

سینە(Sînê): سینگ ـ سینگ و بەر، مەمک، چچک، گوهان.

سینەچاک(Sînêçak): درکەیە ژ مرۆڤێ بەلادیتی و خەمدار، ئەڤینداریێ دل سۆتی.

سینی(Sînî): سێنیک.

سیە(Siyeh): کورتکریا پەیڤا (سیاە)ە، ئانکو: رەش، رەنگێ رەش.

ش(Şîn): تیـــپـــا شـــازدێ یه ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی ـ جیناڤێ پێڤەگرێدایە بۆ کەسێ نە ئامادە، وەکی: (قلمش: قەلەمێ وی/وێ؛ یان کـتـابش: کـتـابا وی/وێ) و هەگەر دویماهیکا پەیڤەکێ ب تیپا (ه) ب دویـــاهـــی هـــاتـــبـــت، وەکی(جـامـــه)، دەمێ جـیـناڤێ (ش) پێڤە بهێتە گرێدان دێ تیپا (ا) وەک قاعیدە ل ناڤبەرا (ه) و (ش)یـــدا هـــێـــت دانـــان و دێ بیتە(جامەاش: جلکێ وی/وێ). هەروەسا ل دویماهیکا هندەک پەیڤا دهێت و ئانکوبێن (بۆ وی/وێ، ژێرە و......هتد) دگەهینیت.

شاباش(Şabaş): شاباش(کورتکریا پەیڤـا «شـادباش»ە، ئانکو شـاد بە.).

شاپورگان(Şapûrgan): پیلا.

شـاخ(Şax): چەقێ دارێ ـ شـاخێ بزنێ و گـیـانەوەرێن مـینا وێ ـ باهر، پارچە، حصـە ـ پەیالا مـەی ڤـەخـوارنێ، ئەو ژی ڤـەدگـەرت بۆ سەردەمێن کەڤن کو ژ شاخێن چێل و کـەرکـەدان و عـاجـێن فـیـلا ئەڤ پەیالە دهاتنە چێکرن.

شاخور(Şaxver): شاخدار.

شـاخور(Şaxûr): کـوبرها مـەزن کـو تابۆکا تێتە بقەلینێ.

شاخە(Şaxê): چەقێ دارێ.

شـاد(Şad): شـاد، کـەیفـخـوەش، خوەشحال، بێ خەم.

شـاداب(Şadab): تەڕ و طول، تەڕ و تازە.

شـــادان(Şadan): دلخـــوەش، کەیفخوش.

شـادباد(Şadbad): ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە.

شـــادباش(Şadbaş): پەیڤـــا پیروزکرنێ یە، ئانکو: شاد بە.

شادروان(Şadrevan): پەیڤەکە کو بۆ کەسێ مری دهێتە گوتن و د کـــوردی دا بەرامـــبـــەر پەیڤـــا (رحمەتی)یە.

شـــادروان مـــرواريد(Şadurvanê Murvarîd): نـاڤـێ ئـێـک ژ سـیـه ئاوازێن باربەدی یە، ئەڤ ئاوازە بـاربـەدی چـێـکـربـوو و بـۆ «خسرو پەرویز»ی لێ ددا.

شـادگـونە(Şadgûnê): بالیـفک، پالپـــشت، پالگـەھ ـ نالیک، جودەلیک، دوشەک ـ جبە ـ کەپەن ـ ژنا ستران بێژ و یاریکەر.

شادیچە(Şadîçê): جهێ نقستنێ ـ لحێف ـ کەپەن.

شـار(Şar): شـار، باژێر ـ ئاڤـاهیێ بلند ـ رێکا پان، شاهرێ.

شـــارســــتــــان(Şarêstan): شارستان(قضاء).

شـاره(Şare): شـاشکا هندی یا ـ پەروکێ کـو ژنا هندی لدور خـوە دئالینیت.

شاریدن(Şarîden): سەرابن بوون، رشتن.

شاش(Şaş): میز، دەستاڤا زراف.

شـاشک(Şaşek): ناڤێ ئالاڤـەکێ موزیکێ یە کو ب چوار تێلا دهێتە لێدان(رباب).

شــــاشـــو(Şaşû): بچــــویکێ خوەڤەمیزک.

شاشیدن(Şaşîden): میزتن.

شـافـیـدن(Şafîden): کـەفتن، هلنگفتن.

شاک(Şak): نێری، بزنێ نێر، بزنێ پیر.

شاکار(Şakar): سـوخره، کـارێ ب تەعدایی و بێ بەرامبەر.

شاگرد(Şagêrd): قـوتابیێ پولێن سـەرەتایی ـ کـەسێ کـو لنک هونەرمەندەکی یان زانایەکی فێری هونەری یان زانستی ببیت ـ کورێ کـو ل دوکـانەکێ خـزمـەتێ بکەت(بەردەستکێ دوکانداری).

شال(Şal): شال ـ شویتک ـ شاشک ـ کورک.

شـالوده(Şalûde): شـەنگسـتـە، ئاساس ـ نەخشە، پلان.

شالهنگ(Şalheng): گرەو، رەهینە ـ فـێل و حـیلە ـ دەنگ و دور و هوسە ـ بێ نەگوهدار و سەرپێچی

یا فەرمانان بکەت.

شالی(Şalî): پویش برنج.

شالی زار(Şalî zar): زەڤییێن برنجی.

شام(Şam): دەستپێکا شەڤێ ـ شیڤ .

شامە(Şame): دەرسوک، کەفیک ـ د زاراوێ فیزیولوژی دا ئانکو پەردا نازک(غشاء).

شامی(Şamî): خەلکێ وەلاتێ شامێ(خەلکێ سوریێ) ـ جورەکێ خوارنێ یە.

شامیانە(Şamyanê): سیهوانە، کەپر.

شان(Şan): کورتکریا جیناڤێ (ایشان = ئەو)ـ شانا مێشا هنگڤینی .

شاندن(Şanden): شەکرن ـ دامەزراندن ـ ڤەمراندن.

شانزدە(Şanzdeh): هژمار شازدە(١٦).

شانک(Şanek): بەرچێلکا مریشکێ.

شانە(Şanê): مل ـ شەیێ سەری.

شانیدن(Şanîden): بنێرە: «شاندن».

شاه(Şah): شاه، سولتان ـ هەر تشتێ کو ژ لایێ مەزناهی و باشیێ ڤە ژ هندەکێن وەکی خوە مەزنتر یان باشتر بت، وەکی: (راه < شاهراه، تیر < شاەتیر و......هتد).

شاهانە(Şahanê): وەکی شاهی ـ یێ شاهی(هەر تشتێ کو گرێدای بت ب شاهی ڤە).

شاهانی(Şahanî): جورەکێ تری یە.

شاهباز(Şahbaz): تەیرێ بازی یێ کو مەزن و رەنگ سپی یە.

شاه بالا(Şah bala): گەنجێ کو هەڤ بەژن و هەڤ ژیێ زاڤای بت و ل شەڤا داوەتێ ب رەخ زاڤای ڤە تێت و دچیت(ل جەم مە برازاڤایە کو سال و بەژن نە مەرجێن سەرەکی نە بۆ برازاڤای.).

شاهبو(Şahbû): عەنبەر، بێهنا عەنبەرێ ـ مسک، بێهنا مسکێ.

شاهپر(Şahper): مەزنترین پەڕ د ناڤ فرندا دا.

شاهپور(Şahpûr): کورێ شاهی، شاهزادە.

شاه تیر(Şah tîr): کاریتێن کو بۆ

بانێ خانی بکار تینن.

شاهد(Şahêd): ژ بلی ئانکوییێن عەرەبی کو ب هەمان رامان ل فارسی ژی دا لکارن، ئانکوا(یار، دلدار، مێر و ژنێن روی جوان) ژی ددەت.

شاهدباز(Şahêdbaz): کەسێ کو کارێ گوهنێلی یێ دگەل کورِ یان ژنێن جوان بکەت.

شاهدخت(Şahduxt): کچا شاهی، شاهزادە خاتوین.

شاهراه(Şahrah): شاهرێ، رێک یان جاددا گەلەک پان و بەرین بیت.

شاهرود(Şahrûd): ژەها مەزنا سازێ - رویبارێ مەزن - ناڤێ رویبارەکێ یە کو سەروکانیا وێ ل شاهکوهە و ل باژێرێ شاهرود را دبوریت - ناڤێ باژێرەکێ ئیرانێ یە کو دکەڤتە د پارێزگەها سمنان دا.

شاهزاده(Şahzadê): شەهزادە، کورِێ شاهی.

شاهنامه(Şahnamê): پەرتوکا کو تێدا سەرهاتییێن شاهێن ئیرانێ ب هوزان یان پەخشان هاتبنە ڤەهاندن. ئیرانیان گەلەک شاهنامە هەنە، وەکی: شاهناما ابو المؤید بلخی کو ل نیڤا ئێکێ ژ سەدسالا چارێ کوچی ب پەخشانکی هاتبوو نڤیسین، و ب شاهناما مؤیدی ناڤدارە، لێ نهو نەمایە. هەروەسا شاهناما ابو منصوری کو ب فەرمانا ابو منصور محمد بن عبدالرزاقێ حاکمێ (طوس)ێ هندەک زانا و مێژوونڤیسان هەر ل نیڤا ئێکێ ژ سەدسالا چارێ ئەو شاهنامە بەرهەڤ کربوو، لێ ئەو ژی نهو نەمایە. بەلام شاهناما ژ هەمیان ناڤدارتر شاهناما فردوسی یە، و یا زانایە ژی کو فردوسی بۆ نڤیسینا شاهناما خوە گەلەک مفا ژ شاهناما (ابو منصوری) وەرگرتبوو.

شاهنای(Şahnay): زرنا (ئالاڤەکێ موزیکێ یە).

شاهندن(Şahenden): خوە ژ خرابکاریا پاراستن، کارێن قەنج کرن.

شاهنشاه(Şahenşah): کورتکریا پەیڤا (شاهان شاه)ە، ئانکو: شاهێ شاهان.

شاهی(Şahî): شاهاتی،

دەستهەلاتداری ـ پارێ هوبردە بوو ل سەردەمێ قاجاری یا ـ گیایێ شاهی.

شاهیدن(Şahîden): شاهاتی کرن، دەستهەلاتداری کرن ـ بنرە: (شاهندن).

شایان(Şayan): هێژا، ب سەرڤە، لایق. د کرمانجیا خوارێ دا هەر شایان لکارە.

شاید(Şayed): بەلکی، چێدبیت، رەنگە.

شایستن(Şayêsten): هێژا بوون، بسەرڤەبوون.

شاییدن(Şayîden): بنێرە: (شایستن).

شب(Şeb): شەڤ.

شبالنگ(Şebaleng): نێچیر.

شبان(Şeban): کوما شەڤا، چەند شەڤ ـ شڤان.

شبانگاه(Şebangah): دەمێ شەڤێ ـ هەڤشیێ پەزی.

شبانه(Şebanê): شەڤی(هەر تشتێ کو ژ بەر شەڤێ مابیت و رۆژا لدویڤ دا ئەو تشت بهێتە بکارئینان ب تایبەتی خوارن)ـ شڤان.

شباهت(Şebahet): وەکیاتی، ئەڤ پەیڤە د زمانێ عەرەبی دا نینە بەلام فارسا ژ پەیڤا (شبیه) یا عەرەبی چێکریە.

شباهنگ(Şebaheng): بلبل ـ ستێرا سپێدێ.

شب باره(Şeb barê): کەسێ یان کەسا کو حەژ شەڤێ بکەت ـ ژنا پویچ و دەهمەن پیس.

شب بازه(Şeb bazê): شەڤ رەڤینک، چەکچەکیلە.

شب پره(Şeb perê): بنێرە: (شب بازە).

شبدیز(Şebdîz): ب رەنگێ شەڤێ ـ ناڤێ هەسپێ خسرو پەرویزی کو رەنگێ وی رەش بوو ـ ناڤێ ئێک ژ هەر سیە ئاوازێن باربەدی یە.

شبست(Şêbêst): کرێت.

شبستان(Şebêstan): جهێ شەڤێ، جهێ نڤستنێ ـ جهێ تایبەت بو ژنکا ل خانیێن مەزنان ڤە ـ ئەو جهـ ژ مزگەفتێ یێ کو بان کری بیت.

شب فرخ(Şebê ferrux): ناڤێ ئێک ژ هەر سیە ئاوازێن باربەدی.

شبنم(Şebnem): خوناڤ.

شبی(Şebî): مالێ شەڤێ (مەبەست ژی جلکێ نفستنێ یە).

شبیخون(Şebîxûn): هێرشێن ژ نشکەکیڤە کو لدەمێ شەڤێ ببەنە سەر دوژمنی.

شبینە(Şebînê): شەڤی، تشتێ (وەکی خوارنێ) کو ژ بەر شەڤێ مابیت.

شپشە(Şêpêşê): پێشک، وەکی: (پێشکا برنج و گەنم و ئاری).

شپل(Şêpl): فیتی ـ پلە و دەرەجە.

شپلیدن(Şêplîden): فیتی ڤەدان.

شپیلیدن(Şepîlîden): گڤاشتن.

شتا(Şêta): برسی، کەسێ کو تێشت یان فراڤین نەخواربیت.

شتاب(Şêtab): لەز، زوی، حێل چوون، توند چوون.

شتابان(Şêtaban): ب لەز ـ لەزۆ (کەسێ کو ب لەز قەستا کارەکی بکەت).

شتافتن(Şêtaften): لەزکرن، عەجەلەکرن ـ زوی چوون، توند چوون.

شتر(Şutur): حێشتر.

شترمرغ(Şuturmurx): کەردیکل (نعام).

شته(Şete): تری ـ شەڤی.

شجام(Şecam): سر، سەرمایا دژوار.

شجانیدن(Şecanîden): سارکرن، تەزاندن.

شجیدن(Şecîden): ساربوون، تەزین.

شخ(Şex): چەقێ دارێ ـ سەرێ چیای،گوپیتکا چیای ـ ئەردێ رەق و بێ سەروبەر ـ موکوم، قاییم.

شخ(Şux): کێم و عەداڤ ـ قرێژ و قیڤار.

شخالیدن(Şexalîden): سەلخین. هەروەسا (شخاییدن) ژی لکارە.

شخش(Şexş): کەڤن ـ پێتی ـ جلکێ کەڤن ـ کەتن، حولسین، تەحسین.

شخشانیدن(Şexşanîden): حولساندن، تەحساندن.

شخکاشە(Şexkaşê): گژلوک.

شخم(Şuxm): کێلان (کێلانا ئەردی).

شخودن(Şuxûden): کەلدابرن ـ بریندارکرن ـ سەلخاندن.

شخول(Şexûl): فیتی ـ نالین و قێرین.

شـخـولیـدن(Şexûlîden): فـیـتـی ڤەدان ـ نال نال کرن ـ قیژی ڤەدان ـ چرمسین.

شـخـیـدن(Şexîden): حـولسین، تەحـسین ـ کـەفـتن ژ جـهـەکی ـ چرمسین، قورمچین.

شـدکـار(Şudkar- Şêdkar): ئەردێ کێلای و تۆڤ کری.

شدکـیس(Şedkîs): کـەسکوسـور، کەسکوئالا(قوس قزح).

شـدن(Şuden): بوون ـ چوون ـ بۆرین.

شدەبند(Şudebend): رۆژنامەڤان ـ مێژوونڤیس.

شدیار(Şudyar): بنیرە: (شدکار).

شرب(Şerb): جورەکێ پەرۆکێ نەرم و تەنک بوو کـو دەرسـوک و کەفیک ژێ چێدکرن.

شـرشـر(Şurşur): دەنگێ شـرشـرا ئاڤێ.

شـرشـرە(Şurşurê): سـوپلاڤکێن بچویک.

شـرفـاک(Şerfak): دەنگێ پێی، هەر دەنگەکێ هێـدی. هەروەسـا (شـرفـانگ، شـرفـالنگ، شـرفـە، شرفک) ژی لکارن.

شـرم(Şerm): شـەرم(حـیـا) ـ نامـوس، هەتک ـ ئامـیـرێن گوهنێلیێ.

شـرمگاه(Şermgah): ئامـیـرێن گوهنێلیێ یێن زەلام و ژنکا(کیر، قوز).

شرمگین(Şermgîn): شەرمین.

شـرنگ(Şereng): ژەهر ـ هەر تشتێ تەحل.

شست(Şest): هژمار شێست(٦٠) ـ تبـلا بەرانێ ژ دەست و پێـیـا ـ شۆکا ماسی یا ـ تەلـه، تەلی.

شـسـتگانی(Şêstganî): شەنگستە، ئاساس.

شـسـتگر(Şestger): کـڤـاندار، تیرهاڤێژ.

شستن(Şusten): شویشتن.

شش(Şeş- Şêş): هـژمـار شەش(٦).

شش(Şuş): پش، مێلاکا سپی.

شش بانو(Şêş banû): دڕکـەیە ژ هـەیـڤـێ و هـەر پـێـنـج سـتـێـرێن(عطارد، زهره، مـریخ، مشتری و زحل). هەروەسا پەیڤێن (شش خاتون، شش عروس و شش بانوی پیر) ژی لکارن.

شش پستان(Şuş pêstan): مەمک پزدان، ژنکا کو مەمکێن وێ نەرم و مەزن بن ـ پیرەژن.

شش پستان(Şêş pêstan): دڕکەیە ژ دێهلێ(سەیێ مێ) ـ خەبەر(جنێو)ەکە کو ددەنە ژنکا، هەروەکی د کوردی دا (دێهلێ) لکارە.

ششلیک(Şêşlîk): تکە و کەباب.

شغ(Şex): چەقێ دارێ ـ شاخێ گیانەوەرا.

شغال(Şexal- Şuxal): طوری، تویری.

شغر(Şexer): تیڤلێ نیڤا دەستی کو ژ بەر زێدەکارکرنێ رەق ببیت.

شفت(Şeft): مەزن، گر ـ نەتراشی، نە حولیکری(بو داری دهێتە بکارئینان).

شفتالو(Şeftalû): جورەکێ خوخانە.

شفشف(Şefşef): چقێ دارێ کو خوەهر و ڤیج بیت ـ رهێ دارێ.

شفشه(Şefşe): چقێ دارێ کو راست و نازک بیت.

شفک(Şefek): بێ هونەر، نەزان، هەبلە.

شفل(Şefel) نینوکێن فیل و حێشترا.

شفوده(Şufûde): حەفتی(روژێن حەفتیێ هەر ژ شەمبی تا دگەهیتە ئەینیێ).

شکار(Şêkar): نێچیر.

شکارگر(Şêkarger): نێچیرڤان.

شکاریدن(Şêkarîden): نێچیر کرن.

شکاف(Şêkaf): شکەن، دەرز، کەلشت ـ گلولکا بەنکێ ئارمویشی.

شکافانیدن(Şêkafanîden): دەرزاندن، کەلاشتن.

شکافتن(Şêkaften): دەرزاندن، کەلاشتن ـ پرت پرت کرن ـ دڕاندن.

شکافه(Şêkafê): ئالاڤەکێ بچویکێ داری یان ئاسنی یە کو سازژەن سازێ پێ دژەنیت.

شکافەزن(Şêkafêzen): سازژەن.

شکاندن(Şêkanden): شکاندن، هویرهویر کرن.

شکانک(Şekanek): بەرچێلکا مریشکێ.

شکر(Şêker): شەکر ـ فەرمانە ب

نێچیرکرنێ، ئانکو: (نێچیرێ بکە).

شکراب(Şêkerab): قەنداش ـ دڕکەیە ژ دلمانەکا هندک ل ناڤبەرا دو هەڤالان دا.

شکرافشان(Şêkerefşan): ئاخفتن خوەش، سوحبەتکەر.

شکرپا(Şêkerpa): لەنگ، سەقەت.

شکرخند(Şêkerxend): گرنژین.

شکردن(Şêkerden): نێچیرکرن.

شکرفیدن(Şêkerfîden): حولسین، تەحسین ـ هلنگفتن، سەتمین(بۆ دەوارا پتر لکارە).

شکره(Şêkere-ê): هەر فرندەکێ نێچیرکەر، وەکی: (بازی، شاهین و......هتد).

شکست(Şêkest): شکەست، هویر هویر بوو.

شکستن(Şêkesten): شکەستن، هویر هویر بوون ـ بەرامبەر دوژمنی شکەستن خوارن(مغلوب بوون).

شکسته زبان(Şêkestê zeban): لالوتە، ترتری.

شکفتن(Şêkuften): بشکفتن، ڤەبوون(ڤەبوونا گولێ)، ژ سەرێک رابوون(ژ سەرێک رابوونا لێڤا لدەمێ گرنژینێ).

شکفیدن(Şêkufîden): بنێرە: (شکفتن).

شکک(Şekek): تەنبویر(ئامیرەکێ موزیکێ یە) ـ دەنگێ پێی ل دەمێ هاتن و چوونێ.

شکله(Şêkle): زیڤال، ریتال (پرتێن دڕیای ژ جلکی لدەمێ ب بزمارەکی یان کەلەمەکی دکەڤیت) ـ تویزی، کویزی(بێن گوندور و زەبەشا).

شکم(Şêkem): زک.

شکمبه(Şêkembe): ئاشکێ گیانەوەرێن گیاخور.

شکمو(Şêkemû): بێ نەفس، کەسێ کو بۆ خوارنێ گەلەک حەژ زکێ خوە بکەت.

شکن(Şêken): کووریشکێن پەڕوکی ـ گولالی بێن پرچێ.

شکنج(Şêkenc): بنێرە: (شکن)ـ ئەشکەنجە ـ فێل و حیلە.

شکنجیدن(Şêkencîden): ئەشکەنجەدان ـ قورنجیک دانان.

شکند(Şêkend): کرمێن سۆر و درێژ کو ل ئەردێن تەڕ و نمدار

دمشەنە.

شکنه (Şêkene): نازداری.

شکوب (Şukûb): دەرسوک، کەفیک.

شکوخ (Şukûx): کەفتن، هلنگفتن، سەتمین.

شکوخیدن (Şukûxîden): بنێرە: (شکوخ)ـ ترسیان.

شکوفا (Şêkûfa): بشکفتی، ڤەبووی.

شکوفه (Şêkûfê): بشکوژ، غونچە ـ هلاڤێتن، دل رابوون.

شکوفیدن (Şêkûfîden): بنێرە: (شکفتن)ـ کەلاشتن ـ شکاندنا لەشکەری.

شکوه (Şukûh): شکۆ، مەزناتی، پایەبەرزی.

شکوه (Şêkûh): ترس.

شکیب (Şekîb): صەبر، ئارام، قرار.

شکیبا (Şekîba): بێهن فرە، صابر.

شکیبیدن (Şekîbîden): بێهنا خوە فرەهـ کرن، صەبر کێشان.

شکیش (Şekîş): جهال.

شکیفتن (Şekîften): بنێرە: (شکیبیدن).

شکیل (Şêkîl): فێل، حیلە ـ سەختە، قەلپ.

شکینه (Şekîne): جێرێ مەزن کو دەخل و دانی بکەنێ.

شگال (Şegal): طوری، توبری (گیانەوەرەکە).

شگال (Şugal): رەژی.

شگال (Şêgal): شکەن و دەرزێن مەزن لسەر رویێ ئەردی ـ چال ـ بیر.

شگالیو (Şugalîv): نان یان گوشتێ کو لسەر ئاگری بهێتە قەلاندن یان براشتن.

شگرد (Şêgêrd): رێ و رێباز.

شگرف (Şêgerf): سەیر، عنتیکە، عەجێب ـ باش و دەلال ـ تشتێ کو بۆ جوانی و قەنجی یا خوە بێ هەڤتا بت و کێم بدەست بکەڤت.

شگفت (Şêgêft): سەیر، عەجێب.

شگفتیدن (Şêguftîden): سەرسورمان، حەیبیرین.

شگون (Şugûn): فالا خێرێ ـ پیروزی.

شل (Şul): نەرم، سست ـ ڤلّ، ئاڤدار ـ مرۆڤێ سست و لاوز و تەمبەل.

شل(Şêl): رِما کورت، خشت.

شـــل(Şel): رەهـــن، ران(رانـــێ گیانەوەر و مرۆڤا).

شل(Şell): شـەلەلی، کـەسێ کـو دەستێ وی ژ کار کەتبیت.

شـلال(Şêlal): دریارا ژێک فـرِ (بۆ دریـارا پەرِوک و جل و بەرگـــا لکارە).

شلپ(Şêlêp): دەنگێ تشـتـەکی دەمێ دکەڤیتە د ئاڤێ دا.

شلپـــوی(Şelpûy): دەنگێ پێی لدەمێ رێڤەچوونێ.

شلتوک(Şeltûk): پویش برنج.

شلتـــه(Şelte): جـــهێ کـــو پشکل(کـوشـــپـل) و گلێـــشی بکەنێ.

شلخـتـه(Şe-Şêlexte): ژنا بێ مەرِێز، ژنا تەمـبەل کو کارێن خوە ب بێ تەرتیفی برێڤە ببەت.

شلغم(Şelxem): شێلم.

شلف(Şelf): ژنا دەهمـــەن پیس، قەحبە.

شلفـــینه(Şelfîne): ناڤ لـنگێ ژنکێ، قوز.

شلفیه(Şelfîye): بنێرِە: (شلف + شلفینە)ـ (الفیه و شلفیه): ناڤێ پەرتوکـــەکێ بـوو کـــو وێنـێن جوراوجور تێدا بوون ژ چەوانی یا گـوهنێلی یا مـێـر و ژنا؛ ئەڤ پـەرتوکـــــــە «ئـەزرەقـی» بـۆ «طغانشاه»ی بەرهەڤ کربوو.

شلوار(Şelvar): شەلوال.

شلوغ(Şulûx): دەنگ و دور، هوسە و قەرەبالغ.

شله(Şulle): جـهێ کـو گلێـشی دکەنێ ـ ناڤ لنگێ ژنکێ، قوز.

شله(Şele): تۆلڤەکرن.

شلیـته(Şelîte): جورەکێ دەهمەنێ کو د کەڤن دا ژنکا لسەر دەرپێیا را دکرنە بەرخوە.

شلیـدن(Şelîden): نجـمین، وەکی مـرۆڤـێن شـەلەلی یان سـەقـەت برێڤەچوون.

شلیک(Şêllîk): دەنگێ ڤـالەبوونا تەلقێ یان گـولله توپێ ـ فـەرمـانە ب رەمی کرنێ.

شم(Şum): پێـلاڤـا چەرمی کـو شـــروخـــێت وێ ژ بەنـکا هاتبنە چێکرن.

شـم(Şem): رەڤـین، رەڤـین ژ بـەر ترسیـانێ ـ پەریشان بوون ـ فێل، حـیلە، بسـەردابرن، خـاپاندن ـ

نینوکێن دەست و پی یا.

شما(Şuma): هوین ـ هەوە، وە ـ هەروەسا بۆ رێزگرتن ل شوینا جیناڤێ «تو» (کو جیناڤێ تاکە بۆ کەسێ دووێ یێ ئامادە) ژی بکار دهێت.

شماخ(Şemax): ئێلەک، زەخمە (زەخمێن سەر مەمکێن ژنکا).

شمار(Şumar): هژمار ـ حساب ـ نمرە.

شماله(Şemale): شەمالک، مۆم ـ ناڤێ جورەکێ برنجی یە.

شمانیدن(Şemanîden): پەریشان کرن ـ رەڤاندن(ژ بەر ترسێ مەجبور کرن کو برەڤیت) ـ ترساندن.

شمخال(Şemxal): جورەکێ چەکی کو لسەردەمێن کەڤن دهاتە بکارئینان.

شمد(Şemed): پەروکەکێ سپی یێ تەنک بوو کو ل هاڤینێ و لدەمێ نڤستنێ بسەرخوە دادان.

شمر(Şemer): سکر، حەود، یان هەر تشتەکێ کو ئاڤ تێدا یان ل پشت خرڤە ببیت.

شمردن(Şumurden): هژمارتن.

شمشیر(Şemşîr): شیر (جورەکێ چەکی یە).

شمغن(Şemxen): هەر تشتێ کو بێهنا پیس ژێ بهێت، ب تایبەتی ژنکا کو بێهنا نەخوەش ژێ بهێت.

شمل(Şemel): پێلاڤا چەرمی کو شروخێت وێ ژ بەنکا هاتبنە چێکرن.

شمه(Şême): فری.

شمیدن(Şemîden): ترسیان ـ رەڤین ـ ژ حال چوون، بێ هش بوون ـ پەریشان بوون.

شمین(Şemîn): بێهن خوەش.

شن(Şên): خیز.

شنا(Şêna): مەلەڤانی.

شناخت(Şênaxt): نیاسین ـ تێگەهشتن و بسەرهلبوون ـ زانین.

شناختن(Şênaxten): نیاسینی دگەلێک کرن، هەڤالینی ـ زانین، زانایی.

شناساندن(Şênasanden): دانە نیاسین، ناساندن.

شناسنامه(Şênasnamê): ناسنامە (هویە).

شناگر(Şênager): مەلەڤان.

شناور(Şênaver): مەلەڤان ـ هەر

تشتێ کو لسەر ئاڤێ کەفتبیت.

شنب(Şe-Şunb): گونبەد، قوببە.

شنبد(Şenbed): شەمبی، ئێکەمین ڕوژا حەفتییێ.

شنبه(Şenbê): بنێڕە: (شنبد).

شنج(Şenc): کومتێ چیای، سەرێ چیـــــــای ـ ئـەردێ ڕەق و بـێ سەروبەر.

شندف(Şendef): داهۆل.

شنغار(Şunxar): فڕندێ نێچیرێ، بازیێ چاڤ ڕەش.

شنفتن(Şênuften): گوهـ لێ بوون، بهیستن.

شنگ(Şeng): شـــەنگ، جـــوان، دەلال.

شنگل(Şengul): بنێڕە: (شنگ)ـ سەرخوەش، مەست.

شنگله(Şengule): ڕیشـــالوکـێـن دەرســـــــوک و پـەردە و جلـکـا ـ ئوبشییێن تری و گەنمی و......هتد.

شنوا(Şêneva): گوهدار، بهیسەر، یێ کو گوهـ لێ دبیت.

شنـوانیـــــــدن(Şênevanîden): گەهاندن، بـهیـساندن(ئاخفـتنەکی بگەهینیە گوهێ ئێکی).

شنوایی(Şênevayî): ئێک ژ هەر پێنج هەستـان کو هەسـتا گـوهـ لێ بوونێ یان بهیستنێ یە.

شنه(Şene): ئاواز ـ شهینا هەسپی ـ لەعنەت و نفرین.

شنیـدن(Şênîden): گـوهـ لێ بوون، بهیستن.

شو(Şû): مێر(مێرێ ژنکێ).

شـوا(Şêva): پەقـیـشکێت کـەفـا دەســـتی، کـــو ژ ئـەگـــەرێ زێدە کارکرنێ دیار دبن.

شوخ(Şûx): کێم و عەداڤ ـ قرێژ و قـیـڤـار ـ شـاد و خـوەشـحـال ـ ترانەکەر، یاریکەر، صوحبەتچی ـ شوخ و شەنگ.

شـــور(Şûr): ســـویر، ب خـــوێ ـ سەرهلدان، شورش، فتنە ـ دەنگ و دور ـ ئێـک ژ ئاوازێن کـــەڤنێن ئیرانی یە.

شـــوراندن(Şûranden): فــــتنە هلێـخـــستن ب وێ ئـنیـــەتێ کـــو خــــەلک ڕابیـــتــە ســـەرخـــوە و سەرهلدانا بکەت.

شوربا(Şorba): شوربە.

شـــوربخت(Şûrbext): بەخت ب ڕەش، بێ شەنس.

شورپا(Şûrpa): هەسپ یان هێستر

یان کـــەرێ کـــو ل دەمێ چوونێ چۆکێن وی ڤێک بکەڤن.

شـــــورش(Şûrêş): شــــۆرش، سەرهلدان.

شورم(Şûrem): چیا.

شوریدن(Şûrîden): پەریشان بوون ـ شورش کرن، سەرهلدان.

شـــــــولا(Şola): جـلـکـێ دەروێشا (خرقە).

شـولک(Şûlek): هەسپ، هەسـپێ کو حێل بچیت.

شـولیـدن(Şûlîden): تێکچـوون، پەریشان بوون، دامای بوون.

شومیـز(Şûmîz): ئەردێ کێلای و بەرهەڤ بۆ تۆڤچینیێ.

شومیزیدن(Şûmîzîden): کێلان، قلێب کرن و کولانا ئەردی.

شوهر(Şoher): مێر(مێرێ ژنکێ) ـ زەلامێ ب ژن.

شـــوهردار(Şoherdar): ژنکا ب مێر.

شوی(Şûy): بنێرە: (شوهر).

شـوی دیده(Şûy dîdê): ژنکا کـو شوی کربیت ـ بیژن.

شە(Şeh): بنێرە: (شاە).

شهر(Şehr): شار، باژێر.

شهربانی(Şehrbanî): رێڤەبەری یا پۆلیسا.

شهرداری(Şehrdarî): رێڤەبەری یا باژێرڤانیێ.

شـهرسـتـان(Şehrêstan): قـەزا، باژێرێ کو قایمقامی لێ بیت.

شهرک(Şehrek): باژێرک.

شهریار(Şehryar): مەزنێ باژێری، دەستهەلاتدارێ باژێری.

شـــهـــریده(Şehrîdê): بژالە، پرتیبەلاڤ ـ پەریشان بووی.

شهریور(Şehrîver): هەیڤا شەشێ یە ژ هەر سـالەکا هەتاڤی، هەیڤا دویـماهیکێ یە ژ وەرزێ هاڤینێ ـ رۆژا چوارێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی.

شهریورگان(Şehrîvergan): ناڤێ وێ جـــەژنێ یە یا کـــو ل رۆژا «شـهـریور، ئانکو: رۆژا چوارێ ژ هەیڤـا دویاهیـا وەرزێ هاڤـینێ» دهاتە گێڕان.

شهسوار(Şehsevar): سوبارچاک ـ شەهسوبار.

شهله(Şehle): بەز(بەزێ گوشتی).

شهلیدن(Şehlîden): ژێک بژالە و پەلاتەکرن.

شـهنا(Şehna): زرنا (ئامـیـرەکێ موزیکێ یە).

شـهناز(Şehnaz): ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن موزیکا ئیرانی یە.

شهنگانه(Şehenganê): گژلوک.

شـهـه(Şêhe): دەنگێ شـهـینا هەسپی.

شیاریدن(Şiyarîden): قلێب کرنا ئەردی، کێلانا ئەردی.

شیان(Şiyan): سزا، پاداش.

شـیـب(Şî- Şêyb): نشـیـڤی، سەرنشیڤی ـ سەوداسەری، حەیران بوون د رێکا ئەڤینێ دا.

شیبان(Şîban): لەرزوک ـ پەریشان ـ تێکهل ـ سەوداسەری و حەیران بوون د رێکا ئەڤینێ دا.

شیبانیدن(Şîbanîden): لەرزاندن ـ ب سەردابرن، خاپاندن، فێل لێ کـرن ـ سـەرگـەردان کـرن ژ بەر ئەڤـینێ ـ تێکهـەلکرن ـ هەڤـیـر کرن.

شـیـبـیـدن(Şîbîden): بنێـرە: (شیبانیدن).

شیپور(Şêy- Şeypûr): زرنا.

شید(Şîd): رۆناهی ـ نویرهە، گۆری ـ هەتاڤ.

شیدا(Şeyda): شەیدا.

شـیـذر(Şîzer): ئێکە ژ ناڤـێن خودێ.

شیر(Şîr): شێر (گیانەوەرەکە کو ب سولتانێ دارستانێ هاتیە نیاسین ـ حـەنەفی (حـەنەفی یا ئاڤێ) ـ شیر (خواردەمەنی یا کو ژ مەمکێن دەیکێ ـ یان گوهانێن ماکێ لجـەم گـیـانەوەرا ـ دزێت هەر ژ رۆژا ئێکێ یا ژ دایکبـوونێ ـ یان زانێ لجـەم گـیـانەوەرا ـ.. هەروەسا بۆ (شـیـرێ توز) یان (شـیـرێ پاسـتـوریزەکـری) ژی هەر دهێـتـە گۆتن.

شیـرازه(Şîrazê): قـەیتـانا رەنگین کو بەری پەرتوک بهێتە بەرگ کرن ل سـەرو بنێن کـەعـبێ پەرتوکێ دادنن ژ بۆ جوانی یێ.

شیرجه(Şîrcê): غارا چارگاڤ وەکی شێری ـ سەرسەرکی خوە ئێخستنە ناڤ ئاڤێ (نکسة).

شیـردوش(Şîrdûş): بێری (نهـۆ ل جهێن کو چێلا و پەزی لێ بخودان دکـەن، زەلام ب ڤی کـاری رادبن)ـ زەرکا شیری (نهۆ ل جهێن کو چێلا و پەزی لێ بخودان دکەن، ئامـانێن

گەلەک مەزن کو گەلەنێن چەند لێترینە بکار دئینن)ـ ئالاڤێ کو ژنکێن زهستانی(هەر ژ دەمێ بچویک بوونی تا چلکێن وێ تمام دبن) شیری پێ ژ مەمکێن خوە دکێشنە دەر(هەروەسا ل وان جهێن کو پەز و چێل لێ دهێنە بخودانکرن، ئالاڤەکێ تایبەتی دهێتە بکاربرن کو ب کارێ دوهتنا شیری ژ گوهانێن گیانەوەرێن شیردەر رادبیت).

شیرزج(Şîrzec): شیرێ شەڤرەڤینکێ، شیرێ (چەکچەکیلە)یێ.

شیرلان(Şîrlan): جهێ کو گەلەک شێر لێ هەبن.

شیروانی(Şîrvanî): خەلکێ شێروان ـ سەربانێن کو ژ داری یان توتیای بهێنە چێکرن.

شیروش(Şîrveş): وەکی شێرا ـ دلێر، مێر، نەترس.

شیرە(Şîrê): ئاڤا فێقی کو هاتبیتە کەلاندن تا کو تیر دبیت.

شیرین(Şîrîn): هەر تشتێ ژ شیری بیت ـ هەر تشتێ وەکی شیری یان ب تاما شیری ـ شرین(بەروڤاژی تەحلی یێ).

شیرینی(Şîrînî): شریناهی.

شیشک(Şîşek): ئامیرەکێ موزیکی یە(ربابا چوار ژەهە) ـ بەرخێ نێر کو شەش هەیڤی یان ئێک سالی بیت.

شیشلە(Şîşele): شەلەلی، کەسێ کو دەست و پێن وی سست و بێ هێز بن.

شیشم(Şîşum): بنێرە: (شیشک).

شیشە(Şîşê): شیشە.

شیفتن(Şîften): عاشق بوون ـ سەرگەردان بوون د رێیا ئەڤینێ دا.

شیلان(Şîlan): سوفرا خوارنێ ـ ناڤێ دارەکێ یە.

شیلە(Şîle): شیڤک(ئەو جهێن کو ئاڤا بارانێ رێکا خوە لێ ڤەکەت).

شیوا(Şîva): رەهوان(بۆ ئاخفتنێ).

شیون(Şîven): گری و زێمار.

شیوە(Şîvê): رێ و رێباز ـ یاسا ـ بنواش ـ داب و نەریت.

شیویدن(Şîvîden): تێکهەلکرن ـ لەرزین.

شیهە(Şîhê): دەنگێ شهینا هەسپی.

ص

ص(Sad): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بن، پەیڤێن عەرەبی نە، یان ژی پەیڤێن لێکدای یان دارشتی نە ژ هەردو زمانێن فارسی و عەرەبی. ل هندەک جها ئەڤ تیپە ل شوینا تیپا (س) هاتیە بکاربرن، وەکی: پەیڤا (سد) کو ل شوینا پەیڤا (صد: هژمار سەد) دهێتە نڤیسین. هەرچەوا بت بلێڤکرنا ڤێ تیپێ د زمانێ فارسی دا مینا بلێڤکرنا تیپا (س)ێ یە.

صابون پز(Sabûn pez): سابوین چێکەر.

صاحب خانە(Sahêb xanê): خودانێ خانی، خودانێ مالێ ـ مێهڤاندار.

صاحب خرد(Sahêb xêred): ژیر، عاقل.

صاحب درد(Sahêb derd): نەخوەش، نەساخ ـ بەلادیتی، مصیبەت دیتی.

صاحب دل(Sahêb dêl): دلێر، نەترس ـ خودێناس ـ دل نازک، ب رەحم، کەسێ کو ڤیان و میهرەبانی لدەڤ هەبت.

صاحب دیوان(Sahêb dîvan): چاڤدێرێ خەزینە و داراییا دەولەتێ. لسەردەمێن کەڤن (صاحب دیوان)ی کارەکێ گرنگ بوو کو بەرامبەر وەزارەتا دارایی یا نهۆ بوو ـ هۆزانڤانێ کو خودان دیوانا هۆزانا بت.

صاحب سخن(Sahêb suxen): ئاخفتنکەر.

صاحب کلاە(Sahêb kulah): کولاڤدار، تانجدار، شاه.

صاحب مرده(Sahêb murdê): خودان مری، ئەو تشتێ کو خودانێ وی مربت(ئەڤ پەیڤا لێکدای وەک ئاخفتن لدەمێ تۆرەبوونێ دهێتە گۆتن ئەو ژی ئەو دەمە کو مرۆڤ نفرینێ ل گیانەوەرەکی دکەت).

صاحبی(Sahêbî): جۆرەکێ ترێ سۆر و تلی گرە ـ جۆرەکێ جلکێ ئارموبشیێ گەخ گەخە.

صادر شدن(Sadêr şuden): دەرکەفتن، دەرچوون.

صادقانه(Sadêqanê): ب راستی و دروستی ـ ب براییی.

صاع ستان(Sa'i sêtan): هەژار و دەستکورتێ کو ل عەرەفاتێن عەیدێ، فتر و سەدەقا بۆ خوە ژ خەلکی وەربگرت.

صاع سر(Sa'ê ser): فتر یان سەدەقا سەرێ مرۆڤی کو ل رۆژێن عەرەفاتێن عەیدا رەمەزانێ ددن.

صاعقه آسا(Sa'êqê asa): وەکی برویسیێ.

صاف کردن(Safkerden): حولیکرنا قورمچک و کوریشکێن پەرۆکی یان ترومبێلێ یان هەر تشتەکێ دی.

صافی دل(Safî dêl): دلپاک، دلسافی، دلێ بێ کەرب و کین.

صافی شدن(Safî şuden): پاک و پاقژ بوون، بێ غش بوون.

صباوت(Sebavet): زارۆکینی، بچویکاتی.

صبحانه(Subhanê): تێشت، خوارنا دانێ سپێدێ.

صبح خوان(Subhxan): تەیرێ کو لدەمێ سپێدێ ئاوازا بخوینت، بلبل.

صبح خیز(Subhxîz): کەسێ کو سپێدەهیا زوی ژ خەو رادبت.

صبحدم(Subhdem): بەرێ سپێدێ، دەمێ سپێدێ.

صبح سعادت(Subhê se'adet): دەستپێکا خوەشبەختیێ.

صحرانشین(Sehranêşîn): کۆچەر، کەسێن کو بۆ خوە ل بیابانی کوبنا ڤەددەن و تێڤە دژین.

صحنەساز(Sehnêsaz): کەسێ کو دەپێ شانۆێ ئامادە دکت بۆ پێشکێشکرنا شانۆێ.

صد(Sed): هژمار سەد(١٠٠).

صـــدبرگ (Sedberg): گـــولا كـــو پڕبەلگ بت.

صدرنشين (Sedrnêşîn): كەسێ كو لســـەرێ كـــۆچكێ يـان جـــڤـــاتێ دروينت .

صـرصـرتک (Sersertek): مـرۆڤ يان گيانەوەرێ كو توند بچت يان توند ببەزت.

صرعدار (Ser'dar): كەسێ كو تەب يان ئەلەمک لێ بت(ئەو ئێشا كو ئەم دبێژينێ سەروبنێت هەيڤێ).

صرع زده (Ser'zedê): تەبگرتی.

صفاكردن (Sefakerden): ئاشتی كرن، سولح كرن، پێكهاتن ـ كەيف و شادی كرن.

صــــفــــاهان (Sêfahan): باژێرێ ئەسفەهان ـ ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن موزيكا ئيرانی يە.

صفدر (Sefder): كەسێ كو رێزێن دوژمنی د بەرۆكێن شەڕی دا تێک بدەت، دلێر، شەڕكەر.

صفرابر (Sefrabur): هەر تشتێ كو ئێشا زەركێ كێم بكەت.

صــــــفــــــرازده (Sefrazedê): زەركگرتی، ئەو كەسێ كـو ئێشـا زەرک هاتبتێ.

صـــفـــراكـــردن (Sefrakerden): دڕكەيە ژ تۆڕەبوونێ.

صف كشيدن (Sef kêşîden): ب رێز راوەستان، سرا گرتن.

صــــلاح انديش (Selah endîş): خـێـرخـواز، كـەسێ كـو هزرێ د باشيێ دا بكەت.

صـلاحـيت دار (Selahiyetdar): خودان سەلاحيات، كەسێ كو ماف هەبت ب ئەنجامدانا هندەک كاران رابيت ـ كەسێ كـو لايق و هێژای ئەنجامدانا كارەكی يان بجی ئينانا فەرمانەكی بت.

صلبيه (Sulbiye): سپيلكا چاڤی.

صلح جو (Sulhcû): ئاشـتـيـخـواز، كەسێ كو پێكۆلێ بكەت ل شوينا دلمانێ ئاشتيێ بينتە گۆڕێ.

صـلـح كـــــــردن (Sulhkerden): ئاشـــتـی كـــرن، ســولـح كـــرن، پێكهاتن.

صلح گونه (Sulh gunê): ئاشتيا وەخـــــتـی كــــو ژ بەر هندەک بەرژەوەنديێن تايبـــەت دهێـــتـــە بەستن.

صـلـيب ســــــرخ (Selîbê surx): دەزگـــەهێ خـــاچا ســـۆر يا نێڤ

دەولەتی.

صلیب شکستە(Selîbê şêkestê): هێمایێ خاچا شکەستی یە کو هێمایێ فەرمی یێ حوکمەتا نازی یا ئەلمانی بوو و لسەردەمێن گەلەک کەڤنتر ئەڤ هێمایە، هێمایێ ئارییان بوو و ل (تخت جمشید ـ ل ئیرانێ) ئەڤ هێمایە هاتیە نەخش کرن.

صمیمانە(Semîmanê): ب هەڤالینی ـ ب دلپاکی.

صوف پوش(Sof pûş): کەسێ کو جلکێن سۆفی دکەتە بەر خوە.

صیدگر(Seydger): نێچیرڤان.

صیغەرو(Sîxêro): ژنا کو ب رەنگێ مەهرکرنا وەختی(زواج متعە) شوی ب زەلامان بکەت.

صیفی کار(Seyfî kar): فێقی و زەرزەواتێن کو ل وەرزێ هاڤینێ دهێنە چاندن، وەکی: (هەمی رەنگێن کەسکاتییا، زەبەش، گوندۆر، خیار و......هتد).

ض

ض(Zad): ئەڤ تیــپــە د زمــانێ فــارسی دا نینە و ئەو پەیڤـێن كـو ئەڤ تیـپـە د ناڤ دا بكار هاتبت، پەیڤـێن عـەرەبی نە. ئەڤـە و چەند پەیڤـەكێن لێكدای یان دارشتی ژ دو پەیڤێن عـەرەبی یان ژ پەیڤـەكا عەرەبی و پەیڤەكا فارسی و یانژی ژ پەیڤـەكـا عـەرەبی و پاشگرەكێ فارسی و......هتد، د زمانێ فارسی دا بـكارهاتـینە كــو هندەك ژ وان هەر چو جــارا د زمــانێ عــەرەبی بخـوە دا دیار نەبووینە. بلێـڤكرنا ڤێ تیـپێ د زمـانێ فـارسی دا هەر وەكی تیپا (ز)ە.

ضــایع شــدن(Zayê'i şuden): پـویـچ بـوون، زەعـی بـوون ــ بـەرزە بوون، هندابوون.

ضـــبط صـــوت(Zebtê sowt): دەنگگر، مسەجل.

ضرابخـانە(Zerrabxane): جهێ كو پارە لێ دهێتە چێكرن.

ضـرب(Zerb): لێكدان(ئێـك ژ هەر چوار كـــریارێن ســـەرەكی یێن بیركاریێ یە و ب ڤی هێمای(×) هاتیــە دەســـتنیـــشـــانكرن) ـ تمبلك(ئالاڤـەكێ مـوزیكێ یە) ـ جـۆر و رەنگ ژ هەر تشــتــەكی ـ زەلامێ بیـرتیـژ و د هەمـان دەم دا چست و چەلەنگ.

ضــرب خــوردن(Zerb xurden): درب دیـتن، درب خــــوارن، درب ڤێكەفتن.

ضرب خوردە(Zerb xurdê): درب دیـتـی، درب خـــــواری، درب ڤێكەفتی.

ضـــــرب دیـدن(Zerb dîden): بنێرە: (ضرب خوردن).

ضـرب گـرفتن(Zerb gêrêften): تمبلك لێدان، تمبلك قوتان.

ضــرر زدن(Zerer zeden): زیان

گەهاندن.

ضعیف دل(Ze’îf dêl): ترسنۆک، کولافە.

ضعیف چزان(Ze’îf çêzan): ئەو کەسێ کو هەژار و بندەستان بئێشینت.

ضلالت(Zelalet): سەررێداچۆن، رێ بەرزەکرن، لادان ژ راستەرێ.

ضلت(Zellet): حەیبرین، سەرسوورمان ـ سەرگەردانی.

ضمانت(Zemanet): گرفتار بوون ب ئێشەکا هەروهەر کو هندەک جاران دژوار ببت و خودانێ خوە بێخیت ـ ب ستویێ خوەڤەگرتن، کەفیل بوون، دەمان.

ضیافت(Ziyafet): مێهڤان بوون، مێهڤانی، مێهڤانداری.

ضیاگستر(Ziyaguster): رۆناهی دەه، تشتێ کو رۆناهیێ بدەتە تشتەکی یان جهەکی.

ضیقت(Zî- Zeyqet): دەستکورتی، هەژاری، دەست تەنگی، موحتاجی، بێ حالی.

ط(Ta): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بت، پەیڤێن عەرەبی نە، یان ژی پەیڤێن لێکدای یان دارشتی نە ژ هەردو زمانێن عەرەبی و فارسی. ل هندەک جها ئەڤ تیپە ل شوینا تیپا (ت) هاتیە بکاربرن. و بلێڤکرنا ڤێ تیپێ د زمانێ فارسی دا هەر مینا تیپا (ت)ە.

طارم(Tarem): خیڤەتا مەزن ـ گونبەد ـ خانیێ کو ژ داری هاتبتە چێکرن ـ محەجەلێ کو ژ ئاسنی یان داری هاتبتە چێکرن ـ چارچووڤێ کو بۆ کەپرا مێوێ دهێتە چێکرن.

طارم اخضر(Taremê exzer): درکەیە ژ ئەسمانی. هەروەسا (طارم اطلس، طارم فیروزە و طارم نیلگون) بۆ ڤێ مەبەستێ لکارن.

طارمی(Taremî): محەجەلێ کو ژ ئاسنی یان داری هاتبتە چێکرن ـ خەلکێ دەڤەرا «طارم» کو گوندەکە دکەڤتە ناڤبەرا قەزوین و زەنجان دا، و بۆ ڤێ مەبەستێ ئەڤ پەیڤە (Tarumî) ژی دهێتە بلێڤکرن.

طاس(Tas): ترارک ـ سەرێ بێ مووی، ئەسلەع، شامی ـ زار(د یاریا تاولێ دا دهێتە بکارئینان).

طاعت پیشه(Ta'et pîşê): کەسێ کو کارێ خوە بکەتە تاعەت و عیبادەت.

طاعت ور(Ta'et ver): بنێرە: (طاعت پیشه).

طاق(Taq): بانێ چەمیای، بانێ کڤانی ـ تاک، تەک، کت(بەرامبەری جۆت)ـ ئێکانە،

ب تنێ، بێ هەڤتا.

طاق ابرو(Taqê ebrû): کـڤـانا برهێ.

طاقباز(Taqbaz): لسەر پشتێ رازای یان نڤستی.

طاقچە(Taqçê): کورتکریا پەیڤا (طاق)ـ تاقشک.

طاقدیس(Taqdîs): وەکی تاقی ـ ناڤێ تەختێ خسرو پەرویزی یە کو ئێک ژ تشـتـێن سـەیرێن لسـەر دەمێ خــسـرو پەرویزی دهاتە هژمارتن ـ ناڤێ ئێک ژ هەر سیھ ئاوازێن باربەدی یە.

طالبی(Talêbî): جۆرەکێ گوندۆری یە(هەمـان گوندۆرێن دێمـێن گەخ گەخ و گڕنیزی نە).

طاووس پیکر(Tavus pêyker): بەژن جــوان و رەنگاورەنگ وەکی تاووسێ.

طاووس فش(Tavus feş): وەکی تاووسێ.

طاووسی(Tavusî): هەر تشـتـەک کو یێ تاووسێ یان وەکی تاووسێ بت ـ رەنگێ کەسکێ زێرین وەکی کــەسکاتی یا پەرێن تاووسێ ـ ناڤێ جلکەکێ رەنگینە ـ ناڤێ دارەکێ یە.

طبل زن(Tebilzen): داهۆلقوت.

طبلک(Teblek): داهۆلا بچویک.

طراز(Teraz): فـەرمـانە ژ ژێدەرێ (طرازیدن)؛ ئانکو: بخـەملینە ـ جوان بکە ـ رێک بێخە، تەرتیف بکە.

طرازندە(Terazendê): خەملێنەر، کـەسێ کـو ب کـارێ خـەمـلاندنێ رادبت ــ رێـکـخــــــەر(رێـک و پێککەر).

طرازیدن(Terazîden): خەملاندن، رێکخستن، تەرتیف کرن و جوان کرن.

طرازیدە(Terazîdê): خەملاندی ـ رێکخستی.

طرب آباد(Tereb abad): جـهێ کەیف خوەشییێ.

طربناک(Terebnak): خوەشـحال، کەیفخوەش.

طرخان(Te-Turxan): سـەرۆک، سەروەر.

طرف(Terf): چاڤ، کـوژییێ چاڤی، ل تشـتـەکی نێرین ب کوژییێ چاڤی ـ مفا، سوود، قازانج ـ دوماهیک یان کنار یان لێڤا هەر تشـتـەکی،

وەکی: لێڤا دەهمەنێ، لێڤا کولاڤی، کنارێت چیمەنزارێ و......هتد ـ کەمەربەند، قاییش(زێری یان زیڤی).

طرفدار(Terefdar): لایەنگر.

طرفداری(Terefdarî): لایەنگری.

طرفگاه(Terfgah): دڕکەیە ژ دنیایێ، جیهان.

طرفگیر(Terefgîr): لایەنگر ـ کەسێ کو خوە ژ خەلکی ڤەدەر دکەت، گۆشەگیر، خەلوەنشین.

طرید(Terîd): ژ بلی ئانکوییێن خوە ییێن عەرەبی(دویر ئێخستی ـ فیراری ـ ئەو کەسێ کو لدویڤ یێ دی ڕا بێتە سەر دونیایێ ـ ڕۆژا درێژ)، د زمانێ فارسی دا ئانکوییێن: (هێرش برن یان یاریکرن د مەیدانێ دا ـ گەف، ئاخفتنا کو ترس و هەیبەتێ بێختە دلێ یێ بەرامبەر و ببتە سەبەبێ هندێ کو ژ نک برەڤت.) ددت.

طزر(Tezer): بنیاتێ ڤێ پەیڤێ هەمان پەیڤا (تزر) یا فارسی یە کو واتایا خانی یان قەسرا زڤستانی ددت.

طشت بلند(Teştê bulend): دڕکەیە ژ ئەسمانی.

طفیل(Tufeyl): ناڤێ زەلامەکی یە ژ (بني امیة) کو بێ ی هاتبا داخوازکرن دا خوە ل خەلکی کەتە مێهڤان، هەروەسا ئەڤ کەسە یێ ناڤدار بوو ب(طفیل العرائس). د فارسی ژی دا ئەڤ پەیڤە هەر بۆ وی کەسی دهێتە گۆتن کو بێ ی بهێتە داخوازکرن ل خەلکی ببتە مێهڤان، ئەڤجا چ ئەو بخوە ب تنێ بچت یان ژی دگەل مێهڤانەکێ داخوازکری بچت.

طلا(Têla-Tela): زێڕ.

طلای سفید(Telayê sêfîd): پلاتین.

طلب(Teleb): فەرمانە ب خواستنێ(بخوازە)ـ دەمێ دگەل هندەک پەیڤا دهێت، ئانکویا داخوازکەر ددت، وەکی: (آزادی طلب = ئازادیخواز، صلح طلب = ئاشتیخواز).

طلبنده(Telebendê): داخوازکەر.

طلبیدن(Telebîden): خواستن.

طلبیده(Telebîdê): داخوازکری.

طناب(Tenab): وەریس.

طناب باز(Tenab baz): کەسێ

کو لسەر وەریسی دهێت و دچت و هونەرێ خـوە ب ڤی رەنگی دیار دکت.

طنبوری(Tenbûrî): تەمبویرژەن.

طنبی(Tenebî): تەلار، ژۆرا مەزن.

طنزکـردن(Tenzkerden): تەعن لێدان، ترانەکرن.

طنفـسـه(Tunfuse-Tenfese): بنیـاتێ ڤێ پەیڤێ هەمـان پەیڤا (تنبسـه) یا فـارسی یە و ئانکو: رائێخ، هەر تشـتێ کـو بهێـتـە رائێـخـستن، وەکی: حـێـسـیل، بەڕک، مەحفویر و......هتد.

طواف(Tevvaf): د فـارسی دا بۆ وی کـەسی دهێـتـە گـۆتن یێ کـو خـواردەمەنی و فـێـقی دگەل خوە ل کـۆلان و بازاری بگێـرینت ژ بۆ فرۆتنێ.

طوسی(Tûsî): هەر تشـتێ کـو یێ بازێرێ (طوس) بت، کـو بازێرەکێ کەڤنێ ئیرانێ یە و دکەڤتە دەڤەرا خـوراسـان و لدەمێ هێـرشـێن مـەغـولیـان وێران بوویە و مـەزارێ فـیـردەوسـیێ شـاعـرێ مـەزنێ ئیرانی(خودانێ شەهنامێ) یێ لڤی جـهـی ـ رەنگی خـوەلیکی، فـیـلی یانژی رسـاسـی(ئانکو کـەسکێ دناڤ سـپـی ڤـەدای)ـ جـۆرەکێ شالایە.

طوطی(Tûtî): تۆتی، بەبەغا.

طوطیک(Tûtîk): کـورتکریا پەیڤا (طـوطـی)؛ تـۆتـیـک، تـۆتـی یـا بچویک، بەبەغایا بچویک.

طـوطـی وار(Tûtîvar): وەکـی تۆتیکا، ب رەنگێ تۆتیکا.

طـولانـی(Tûlanî): درێـژ، ب ڤەکێش.

طول دادن(Tûl daden): ڤەهێلان، تەئخیر د کارەکی دا کرن.

طیاف(Tiyaf): رەشاتی و تاریاتیا شەڤێ ـ د زمانێ فارسی دا واتایا «کابوس» ژی ددت.

طیـره(Tîre): د فـارسی دا ئانکو: پەریشـانی، دلتەنگی ـ پەریشـان، دلتەنگ ـ شەرمینی ـ شەرمین.

ظ(Za): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و هەر پەیڤەکا ئەڤ تیپە د ناڤ دا بکار هاتبت، ئەو پەیڤ یا عەرەبی یە یان ژی پەیڤەکا لێکدای یان دارشتی یە ژ هەردو زمانێن عەرەبی و فارسی. بلێڤکرنا ڤێ تیپێ د زمانێ فارسی دا هەروەکی بلێڤکرنا تیپا (ز)ە.

ظاهربین(Zahêrbîn): کەسێ کو تشتی ب سەرڤەسەرڤە دبینت.

ظاهر ساز(Zahêrsaz): ئەو کەسێ کو رویێ سەرڤەیێ تشتی بخەملینت و نیشا مرۆڤی بدەت ژ بۆ بسەردابرن و خاپاندنا خەلکی.

ظل زمین(Zêllê zemîn): وەک پەیڤ ئانکو: سیبەرا ئەردی، کو دڕکەیە ژ شەڤێ.

ظلمانی(Zulmanî): زولومات، تاریاتی.

ظلم پیشە(Zulm pîşê): زالم، ستەمکار، زۆردار.

ظلمتکدە(Zulmetkedê): وەک پەیڤ ئانکو: جهێ تاری، و دڕکەیە ژ دنیایێ.

ع

ع(Eyn): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بن، یان عەرەبی نە یان ژی پەیڤێن لێکدای یان دارشتینە ژ عەرەبی و فارسی.

عابدانە(Abêdanê): وەکی عابدا.

عابدفریب(Abêdferîb): ئەو تشت یان ئەو کەسێ کو خودێپەرێسی بخاپینت و ژ عیبادەتێ خودێ دویر بێخت.

عاجز آمدن(Acêz ameden): بێ هێز بوون، وەستیان.

عاجزانە(Acêzanê): ب بێ هێزی، ب سستی.

عاجز ماندن(Acêz manden): بنێرە: (عاجز آمدن).

عاجز نواز(Acêz nevaz): ئەو کەسێ کو هاریکاریا بێ هێز و وەستیایا بکەت.

عادت دادن(Adet daden): فێرکرن، عەلماندن.

عادت کردن(Adet kerden): فێربوون، عەلمتن.

عادت گرفتن(Adet gêrêften): بنێرە: (عادت کردن).

عادلانە(Adêlanê): دادگەرانە، ب عەدالەت ـ وەکی عادلا، وەکی دادگەرا.

عاذر(Azer): ناڤێ زەلامەکی یە کو دبێژن بێ ئیمان مربوو و عیسا پێغەمبەری ئەو پشتی چل روژا ساخ کرەڤە و پشتی ساخ بووی ئیمان ئینا.

عارفانە(Arêfanê): وەکی عارفا، وەکی خودێناسا.

عاریت سرا(Arîyet sera): درکەیە ژ دنیایا کو هەر دویماهیکا وێ پویچبوونە.

عـــاشـــقـــانه(Aşêqanê): وەکی عاشقا، عاشقانه.

عـاشق باره(Aşêqbarê): عـاشق پەرێس، کـەسێ کـو حـەژ عـاشـقـا بکەت.

عـاشق پیشـه(Aşêqpîşê): کەسێ کو کارێ وی عەشق و ئەڤین بت.

عاقبت اندیش(Aqêbet endîş): دویربین(کەسێ دویربین).

عـــالم آرا(Alem ara): یێ کـــو جیهانێ بخەملینت.

عالم آشوب(Alem aşûb): ئەوێ یان ئەوا کو جیـهـانیـان ب جوانیا خوە بسەردا ببەت.

عـــالم افـــروز(Alem efrûz): روهنکەرێ جیهانێ.

عـالمیـان(Alemîyan): کـۆمـا جـیـهـانیـا، هەمی کـەسێن کـو د جیهانێ دا دژین.

عـــــــالی آوازه(Alî avazê): خـــوەشـــخـــوان، دەنـگ خـــوەش ـ ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.

عالیجاه(Alîcah): پایەبەرز.

عالی گهر(Alî guher): پاک نەژاد.

عـامـیـان(Amîyan): د زمـانێ فـارسی دا ئانکو: هەمی خەلک ـ خەلکێن نەزان.

عامیانه(Amîyanê): وەکی هەمیا و وەکی خـەلکێ نەخـوەندەڤـا ـ ئاخفتنا کۆلانکی.

عـــبـــادتخـــانه(Êbadetxanê): پەرسگەهـ.

عبادتکار(Êbadetkar): کەسێ کو کارێ وی عیبادەت و پەراستن بت.

عـــــبـــــادتـگاه(Êbadetgah): پەرسگەهـ.

عـبادت نما(Êbadet nema): ئەو کەسێ کو ل پێش چاڤێن خەلکی عـیـبـادەتی بکت و هەردەم بناڤ چاڤـێن خـەلکی ڤـە بت کـو ئەز عیبادەتی دکم.

عبـاسی(Ebbasî): پارێ سەردەمێ شـاهـ عـەبباسێ مـەزن بوو کـو هەر پێنجی (عباسی) بەرامبەرێ ئێک (تومـان)ی بوون. و لســەردەمێ قـــەجـەرا چار(شـــاهی) یان ژی دوســـەد(دینار) بەرامـــبـــەری (عباسی)یەکی و پێنج (عباسی) بەرامبەری (قران)ەکی بوون.

عجولانه(Ecûlanê): بلەز و بەز.

عـــدالت پیـــشـــه(Edaletpîşê): دادگەر، دادڤان ـ عادل.

عـــدالتـــخـــانه(Edaletxanê): دادگەهـ، دادمال، دادسەرا.

عـدالت گسـتـر(Edaletguster): دادگەر، دادڤان ـ عادل.

عـــــذر آوردن(Uzr averden): هێـجـەت گـرتن، مـهـانه ئینان ـ داخوازا لێبورینێ کرن.

عــذر خـواستن(Uzr xwasten): داخوازا لێبورینێ کرن.

عـــربانه(Erebane): عـــەرەبە، عەرەبانە.

عربدەجو(Erbedêcû): شەرخواز ـ فتنەچی.

عـرقـچین(Ereqçîn): کـولاڤێ کـو دبن دەرســوکێ یان شــاشکێ ڤـە دکەنە سەرێ خوە.

عرق خور(Ereqxor): مەی ڤەخۆر.

عرق سوز(Ereqsûz): زریانا لەشی ژ بەر زێدە خوەهـ دانێ.

عـروبیت(Urûbîyet): ب زمـانێ عەرەبی ئاخفتن.

عـروسک(Erûsek): مـەنجـەنیق ـ کـورتکریا پەیڤـا (عـروس) ئانکو بـوبـکا بـچــــویـک ـ بـوبـکێـت لاسـتیکی کـو وەک پێ یاریک بۆ بچویکا دهێنە چێکرن.

عـزاء(Eza’): د زمـانێ فـارسی دا ئانکو: تازی، شینی ـ مسیبەت.

عــزاخـانه(Ezaxanê): مــال یان جهێ کو تازی لێ هاتبتە دانان.

عزب خانه(Ezebxanê): مالا کـو چەند زەلامێن زگورد تێدا بن.

عـزلت(Uzlet): خـوە ژ خــەلکی ڤەدەرکرن، خەلوەتنشینی.

عـزوبت(Uzûbet): زگـورد بوون، تنێ بوون، زەلامێ بێ ژن یان ژنا بێ مێر.

عـسلی(Eselî): هەر تشـتێ وەکی هنگڤینی چ ب رەنگێ خوە بت یان ب تـامــا خـوە ـ پەروکێ زەر کــو جـوهیا لسـەر ملێن خـوە دادنان ژ بۆیی کـو ژ مـوسلمانا جیاواز بن ـ طەبلە(مێزکێن بچویکێن کـو لبەر سینگێ قەنەپا دادنن).

عشاق(Uşşaq): کۆما ئەڤـیندارا ـ ناڤێ ئێـک ژ هـەر دوازدە مـەقـامێن موزیکا ئیرانی یە.

عـشق آفـرین(Êşq aferîn): هەر تشت یان کەسێ کو ب جوانیا خوە ئەڤینێ بێختە دلێ خەلک.

عـشـقـبـاز(Êşqbaz): ئەڤـیندار، کەسێ کو کارێ وی ئەڤینداری بت.

عـصـرانه(Esranê): خـوارنا دانێ ئێڤاری.

عطرآگين(Etragîn): پڕ گـولاڤ، دناڤ گولاڤێ ڤەدای، بێهنخوەش.

عطر آميز(Etramîz): ب گولاڤ ـ بێهنخوەش.

عطسه(Etsê): بێهنشک.

عطسـهء صـبح(Etsêyê subh): دڕکەیە ژ دیاربوون یان دەرکەفتنا سپێدێ.

عطوفت(Utûfet): خوەشتڤیاتی، خوشەویستی ـ میهرەبانی.

عـقب افـتـاده(Eqeb uftadê): پاشڤەمای، پاشکەفتی.

عـقب مـانده(Eqeb mandê): پاشڤەمای، پاشکەفتی ـ نەهاتی، بچویکێ کو نەی ساخلەم بت و ژ لایێ لەشی و عـەقلی ڤە پاشڤە مابت.

عـقب نشـينی(Eqeb nêşînî): پاشەکشەکرن، خوە پاشڤە کێشان(زاراوێ لەشکەری یە).

عقدەگشا(Uqdêguşa): کەسێ کو گرێیەکێ ڤەدکت یان ئاریشەکێ چارە دکت.

عقربک(Eqrebek): دوپشک ـ برین یان وەرمتنا کو لسەرێ تبلا دیار دبت و زێدە ب ئێشە ـ کولبوون و ئەداڤگرتنا بن نینوکێ کو دبتە ئەگەرێ هاڤێتنا نینوکێ ـ میلێ دەمژمێرێ.

عـقـربه(Eqrebe-ê): میلێ دەمژمێرێ.

عكاس(Ekkas): وێنەگر(مصوّر).

عكاسی(Ekkasî): وێنەگری.

عكس(Eks): قولپاندن، ڤاژیکرن ـ وێنە(وێنێ کو ب کامیرا فوتوگرافی هاتبتە گرتن).

عـكـس بـرداری(Eksberdarî): وێنەگری.

علالا(Elala): دەنگ و دۆر، هوسە و قەرەبالغ. هەروەسا (عللا و علالوش) ژی لکارن.

علامت(Elamet): نیشان، هێما ـ ئالا، عەلەم.

علامت گذاری(Elametguzarî): هێمادانان لبەر لێڤێن جادا یان لسەر سنوران.

علفخوار(Elefxar): هەر گیانەوەرێ کو خوارنا وی گیا بت.

علک خاييدن(Êlk xayîden): علک جویتن ـ دڕکەیە ژ ئاخفتنێن

بێهوده کرن.

علمدار(Elemdar): ئالاهەلگر.

علم شدن(Elem şuden): ناڤدار بوون، ب ناڤ و دەنگ کەتن.

علن(Elen): ئاشکرا.

عـمـارت(Êmaret): ئاڤاکـرن ـ ئاڤەدانی ـ خانی و ئاڤاهییێن بلند.

عـمـده(Umde-ê): پالگەه، هەر تشتێ کو مرۆڤ پالا خوه بدەتێ ـ د زمانێ فارسی دا ئانکوا (ب کۆم و زێده) ژی ددت، وەکی: (عـمـده فـروش: کـەسێ کـو مـتـایەکی ب بهایێ ب کۆم بفرۆشت.).

عم زاده(Emzadê): کـــورمـــام، پسمام.

عـملگی(Emelêgî): کـارگـەری، پالەتی.

عمله(Emele): د زمانێ فارسی دا ئانکو؛ کارگەر، پالە.

عنبـرچه(Enberçê): قـالکەک بوو کـــو ژ زێری یان گـــەوهەرا دهاتە چێکرن و عـەنبـەر دکـرنە تێـدا و ژنکا بسـتـوبێ خوەڤـە دهلاویستن. هەروەســا پـەیڤــا (عـنبــرینه) ژی لکارە.

عنتـر(Enter): کـەرمـوز ـ د فـارسی دا ناڤێ جـــورەکێ مــەیموینکایە. هەروەسا (انتر) ژی لکارە.

عوارض(Evarêz): د زمانێ فارسی دا ئانکو باج و خەراجا کو زێدەتر ژ وی ئاستێ هاتیە دەستنیشانکرن ژ خەلکی بهێتە وەرگرتن.

عــور(Ûr): د زمـــانێ فـــارسی دا ئانکو؛ رویس، تازی.

عوعو(Û Û): دەنگێ رەوینا سەی.

عیـالدار(Êyaldar): زەلامێ ب ژن و زاروک.

عــیــالمند(Êyalmend): بنێــڕە: (عیالدار).

عیـالوار(Êyalvar): کەسێ کـو ژن هەبت و زاروک ژی گەلەک هەبن.

عیب دار(Êyb dar): عـێـبـەلو، ب عێب.

عیبناک(Êybnak): بنێڕە: (عیب دار).

عیدگاه(Êydgah): جهێ جەژن لێ ـ رۆژا جـەژنێ ـ جـهێ کـو نڤـێـژا جەژنێ لێ بهێتە کرن.

عینک(Ê-Eynek): بەرچاڤک.

غ(Xeyn): تیپا بیست و دووێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. ئەڤ تیپە د هەردو زمانێن عەرەبی و فارسی دا هەیە و د زمانێ فارسی دا هندەک جارا دبیتە (گ)، وەکی (آغوش = آگوش: همبێز، یان؛ زغال = زگال: رەژی و.........هتد).
ژ بەر نەبوونا تیپەکا تایبەت د رێنڤیسا لاتینی دا کو دەنگێ (غ) بدەت، ژ نەچاری مە (X) بکارئینایە.. هەرچەندە د زمانێ فارسی دا بلێڤکرنا وێ تیپێ مینا بلێڤکرنا هەمان تیپێ یە د زمانێ عەرەبی دا.

غارج(Xarêc- Xarec): مەی، مەیا کو سپێدەهی یا ڤەدخون.

غارغار(Xarxar): دەنگێ قرێ، دەنگێ قەلێ.

غاروغور(Xaro xûr): دەنگ و دور و قەرەبالغ.

غاز(Xaz): قاز(فرندەکە) ـ ل سەردەمێن کەڤن و هەتا دەستپێکا سەردەمێ قاجاریا ناڤێ بچویکترین یانژی کێمترین پارەی بوو، کو ئێک «قران» دبوو بیست «شاهی»، و هەر «شاهی»یەک دبوو دو «پول» و هەر «پول»ەک دبوو دو «جندک» و هەر «جندک»ەک ژ نوی دبوو دو «غاز» ـ پنیکێت کو دبەنە جلکێن دریای.

غازە(Xaze): سۆراڤا کو ژنک ل رویێ خوە ددەن.

غاش(Xaş): عاشق، ئەڤیندار ـ ب سەرداچووی، خاپاندی، حیلە لێ بووی ـ بێ دەماغ، مەژی رەش، دەبەنگ.

غال(Xal): شکەفت ـ هەڤشیێ پەزی

ل چیای ـ کون یان هێلینا رویڤی و تویری و گیانەوەرێن مینا وان.

غـالوک(Xalûk): گلولکێت بەری یان تەقنێ.

غـالیـدن(Xalîden): گرێل بوون ـ خـوە قـەلپ دان ژ کـێلەکـەکێ بۆ یا دیتر ـ تێ هوسین.

غـامی(Xamî): لاواز، لاغـەر، بێ هێز.

غاو(Xav): بنێرە: (غال).

غاوش(Xaveş- Xavuş): خیارێ کو بۆ تۆڤی هاتبیتە هەلگرتن.

غـاوشنگ(Xavşeng): دارەکە کـو سیـخـەکـا ئاسنی ب سـەرەکێ وی ڤـەدکـەن و کـەر و چێل و گـۆلا پێ دهاژۆن.

غباز(Xebaz): دارێ کو شڤان کەر و چێل و گۆلا پێ دهاژۆت.

غت(Xut- Xet): نەزان، دەبەنگ، هەبلە ـ ئەحمەق.

غتفر(Xutfer): بنێرە: (غت).

غـدغـد(Xudxud): دەنگێ قـدقـدا مریشکێ.

غدنگ(Xedeng): بنێرە: (غت)ـ کـەسێ کـو ب رویێ خـوە یان ب بەژن و بالا خوەڤە ئی کرێت بت.

غــر(Xur): رطلوبی، زەلامێ کـــو ئێشا «فتق» لێ بت.

غــر(Xer): ژنکا دەهمـــەن پیس، قەحبە ـ مروڤێ نێرامێ.

غر(Xur): ئاخفتنا د بن لێڤانڤە ل دەمێ تورەبوونێ.

غرابە(Xerabe): شیشـە یان بطلێ مەزن و دەر تەنگ.

غراره(Xerare): غـەرغـەرا ئاڤێ د دەڤی دا ب ئنیەتا پاقـژکـرنا دەڤی یان گەورییێ.

غــــراش(Xeraş): کــــەلداچووی، سەلخی ـ تورە و خەمگین بووی.

غراشیـدن(Xeraşîden): سەلخین، کەلداچوون ـ تورە بوون ـ خەمگین بوون.

غــربچـە(Xerbeçê): خـەبەر یان جنێـوەکـە کـو د کـوردی دا دبیــتـە بەرامبەر: کورێ قەحبێ.

غرت(Xurt): قورچ(قورچا ئاڤێ).

غـــرچە(Xerçe): نـەزان، دەبەنـگ، هەبلە ـ ئەحمەق ـ مرۆڤێ نێرامێ.

غرده(Xerde): عەرەبانە، عەرەبە.

غـرزدن(Xurzeden): ئاخـفـتنێن د بن لێـڤـاڤنە ل دەمێ تورە بوونـێ ـ ب ســەردابرن یان خـاپاندنا ژنـکێ

یان کچکێ ب ئنیەتا هندێ کو زەلام کارێ گوهنێلییێ دگەل بکەت.

غرزن(Xerzen): ژنکا دەهمەن پیس، قەحبە ـ زەلامێ کو ژنکا وی قەحبە بت.

غرس(Xers- Xeres): قەهرین، تورەبوون.

غرش(Xurrêş): دەنگێن ترسناک، وەکی دەنگێ گیانەوەرێن درندە، یان دەنگێ عەورا.

غرشت(Xurrêşt): بنێرە: (غرش).

غرشمار(Xêrêşmar): قەرەچ، هوستا.

غرغرە(Xerxere): گەوری.

غرغشە(Xerxeşe): قەرقەشە، شەرەدەڤ، جرە، جەدەل، گنگاشە، دان و ستاندن.

غرم(Xurm): پەزکویڤی.

غرمان(Xerman): تورە، عێجز ـ خەمگین.

غرمیدن(Xermîden): تورەبوون، عێجزبوون ـ خەبەرگوتن، جنێودان.

غرن(Xeren): دەنگێ گری و زێماری.

غرنبیدن(Xurunbîden): قێری قەدان ـ دەنگێ بۆل بۆلێ ژ خوە دەرانین.

غرند(Xerend): کچا کو ل شەڤا بویکانییێ دیار ببیت کو نە کچە.

غرنگ(Xereng): بنێرە: (غرن).

غرنگیدن(Xerengîden): گرین، زێمارکرن.

غرو(Xerv): لەڤەن.

غرە(Xurre): دەنگێن ب ترس، نرڕێنا گیانەوەرێن درندە ـ دەنگێ عەورا.

غریدن(Xurrîden): لێ خورین ب دەنگێ ترسناک ـ نرڕین.

غریو(Xerîv): بنێرە: (غرە).

غریویدن(Xerîvîden): بنێرە: (غریدن).

غزە(Xeze): بنێ کوریا گیانەوەرێن ب کوری.

غژب(Xujb): تلیا تری.

غژک(Xejek- Xêjek): جورەکێ کەمانچێ یە.

غژم(Xujm): تلیا تری ـ قەهر، غەزەب ـ هێرش.

غژیدن(Xejîden): خوشکین، ل سەر زکی برێڤە چوون.

غشاک(Xeşak): بێهنا پیس، بێهنا گەنی، بێهنا پیسا کو ژ

دەڤی دهێت.

غـشـغـرغ(Xêşxêrêx): هەوار و قێڕی ـ جڕە و جەدەل.

غفج(Xefc- Xufc): حەود، چال، هەر تشتێ کو ئاڤ تێدا خڕڤە بیت ـ سندانێ ئاسنگەرا.

غک(Xek- Xuk): قوت، کورتک ـ قەلەو ـ کەسێ کورتک و قەلەو و بەژن و بال کرێت.

غـلـبـکـن(Xelbeken): دەروکـێ کونکونیشک.

غلپ(Xulup): قـورچ(قـورچەکـا ئاڤێ).

غلت(Xelt): خـــوە قـــەلپ دان ژ کێلەکەکێ بو یا دیتر.

غلت(Xêllet): ستویراتی.

غلتـــاندن(Xeltanden): گـــرێل کرن، قەلپ دان سەر کێلەکێ.

غلتـبـان(Xeltban): باگــوردان ـ زەلامێ بێ غیرەت کو بندەستی ژنا خوە بت.

غلتک(Xeltek): باگوردان.

غلتیدن(Xeltîden): گرێل بوون.

غـلـج(Xelc): گــــرێ، گـــــرێ حشک(گرێیا ئاسێ کو ب ساناهی نەڤەبیت).

غلچـە(Xelçe): گـوندی، مــرۆڤێ گوندی.

غـلـغـل(Xulxul): دەنـگ و دور، قـیژقـیـژا فـڕندا ـ دەنگێ کـەلینا ئاڤێ یان هەر تشتەکێ وەکی وێ ـ بلقـبلق(دەنگێ کــو ژ ئاڤێ دهێت دەمێ ژ گوزکی ڤالە دکەن).

غلغلک(Xulxulek): گـــوزکێ بچـویک کــو لویلیــا وی زراڤ و درێژ بت.

غلغلک(Xêlxêlek): گلیزانک.

غلغـونە(Xulxunê): سـۆراڤـا کـو ژنک ل رویێ خوە ددەن.

غلفج(Xelfec): زرکـــێـــتـک، ستێنک، مێشا هنگڤینی.

غلک(Xullek): قـاسـا بچـویک بۆ پارا.

غلندوش(Xelendûş): قلیقدانک.

غلیــز(Xe-Xêlîz): گلیــز، ئاڤــا دەڤی.

غلیزبند(Xelîzbend): بەرگلیزکێ بچویکا.

غـنـبـە(Xunbe): لێ خــورین، لێ حەیتاندن ژ قەهر ڤە.

غـنپـــز(Xunpuz): ئاخـــفـــتنێن بێهودە.

غنج(Xenc): جـهـال ـ سـۆراف ـ تێشکێت پێشکا کو هێشتا وەکی کـرمکانە ـ ئاتافـەکێ سـێڤ و باجانسورک و پەمبی یە.

غنج(Xunc): غونچە، بشکوژ.

غنجار(Xencar): سۆراف.

غنجال(Xencal): فـێـقـیێ کـاڵ و نەگەهشـتی کو هێـشـتـا تام ترش بیت.

غنجر(Xencer): سۆراف.

غنجموش(Xencmûş): بەق.

غنچە(Xunçe): غـونچە، بـشکوژ، گولا کو هێشتا باش نەڤەبووی.

غنچە پیشانی(Xunçe pîşanî): دڕکـەیە ژ مـرۆڤێ ئەنی گـرێ و برە تێکچۆی.

غنچە خسب(Xunçe xesb): کەسێ کـو ل دەمێ نـڤـستنێ خـوە بکەتە تێکرا ژ بەر سرێ و نەبوونا نڤینکا.

غنچەدل(Xunçe dêl): دلتـەنگ، پەریشان، مەلویل.

غنچــە دهان(Xunçe dehan): دڕکەیە ژ دلبەرا جوان کـو دەڤێ وێ مینا بشکوژێن گولا بت.

غنچــەء کــبک دری(Xunçeyê kebk derî): ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ سیهـ ئاوازێن باربەدی.

غندرود(Xundrûd): زڕنا، بۆق.

غندە(Xunde): تەڤنپــیــرک، داپیــروشک ـ گلولک، بۆ ڤێ ئانکویێ پەیڤێن (باغندە، باغند، پاغندە، پاغـند، غـندش، کـندش، پنجک، بندک، بندش و بنجش) ژی لکارن.

غنو(Xunû): نـڤـسـتی، د خـەو (بەروڤاژی هشیاریێ).

غنودن(Xunûden): دخـەوچوون، نڤستن.

غنوند(Xunvend): پەیمان، سوز ـ مەرج(شرط).

غنویدن(Xunevîden): بنێــرە: (غنودن).

غنینە(Xenîne): شـان(شـانا زرکێتکێ یان مێشا هنگڤینی).

غـو(Xev): قـیـژی، قـێـری، فـریاد، دەنگ یان ئاوازێن بلند.

غورباغە(Xurbaxê): بەق.

غـورمگس(Xurmeges): مـێـشـا کەسک.

غـورە(Xure-ê): تریێ بێـسـیـرە، تریێ نەگەهشتی.

غوری(Xurî): قوریک، چاپەز.

غـوز(Xûz): قلۆز، قـۆز(پشت قلوز، پشت قۆز).

غوزک(Xûzek): گوزەکا پێی.

غوزە(Xûze): پەمبیێ کو هێشتا ژ ناڤ قەلپیشکی نەئینابنەدەر.

غـوش(Xûş): هەسـپێ شـاهی کـو زینکری و ئامـادە بیت ل بەر دەرێ بارەگەهێ شاهی ـ دارەکێ رەقە کو تیـروک و تەشـیکا ژێ چێدکـەن ـ پشـکل(کـوشـپل)ێن گـیـانەوەرا ـ گوهـ ـ رویس، تازی.

غـوشـا(Xûşa): پشـکل یـان ریخـا هشـک بووی ـ ئویشـــیێ هشـک بوویێ گەنم یان جەهی.

غوشت(Xûşt): رویس، تازی.

غوشە(Xûşe-ê): ئویشی.

غوک(Xûk): بەق.

غـــوک چوپ(Xûk çûb): هەر دو دارکـێن کـو بچـویـک بۆ خـوە یـاریا «ترانێ» پێ دکەن.

غـولە(Xûle): خـاڤ، نەگـەهشـتی ـ بێ عاقل، دەبەنگ.

غولین(Xûlîn): جێرکێ دو چمبلک، گوزکێ دەر فرەهـ.

غیشە(Xîşe): قەرەم، گیاحێسیل.

ف

ف(Fa): ئەڤ تیپە، تیپا بیست و سێیێ یە ژ ئەلفابێ یا زمانێ فارسی. ل هندەک جهان دبیتە (پ)، وەکی: (فرمان = پرمان: فەرمان، ئەمر) یان (سفید = سپید: سپی) و ل هندەک جهێن دی دبیتە (و)، وەکی: (افکندن = اوکندن: ئێخستن) یان (یافە = یاوە: بێهودە، بێ مەعنە).

فا(Fa): تیپا کو ل شوینا (با، بە) دهێت و ئانکویا (دگەل ـ ڤێ) ددەت، بۆ نموونە: (فا او رەفت = با او رفت: دگەل وی چو) یان ؛(فا او(فاو)داد = بە او داد: دا ڤێ، دا ڤ وی). ل شوینا پێشگرێ (وا) ژی دهێت، وەکی: (فاداشتن = واداشتن: مەجبورکرن کو ب ئەنجامدانا کارەکی رابیت).

فاتوریدن(Fatûrîden): دویربوون، خوە دویرکرن، وەلاچوون، خوە دانە پاش، رەڤین.

فاجە(Face): باوشکێن خەوێ، نوقرسکێن خەوێ.

فاخیدن(Faxîden): چنین و ژێڤەکرن.

فادوسیدن(Fadûsîden): پێڤەنویسیان.

فاریدن(Farîden): داعویران، دابلعاندن.

فاژ(Faj): باوشکێن خەوێ، نوقرسکێن خەوێ.

فافا(Fafa): دەلال، جوان، کەشخە.

فام(Fam): پاشگرەکە ل دویماهیا هندەک پەیڤا دهێت و ئانکویا (رەنگ) ددەت، وەکی: (سیەفام: رەنگ رەش) ـ دەین، قەر.

فانە(Fane): سپێنە.

فاوا(Fawa): رسوا.

فتاليدن(Fetalîden): كەلاشتن ـ دراندن ـ پەلاتەكرن، بەلاڤكرن.

فتەردن(Feterden): بنێرە: (فتاليدن).

فتە(Fete): پێهێل، بليت(كارتا چوونەژۆرێ).

فچفچە(Fuçfuçe): پست پست، نم نم.

فخفرە(Fexfere): سڤى ئار ـ پينە ـ هويركە نان.

فخميدن(Fexmîden): داڤوتانا پەمبى.

فخن(Fexn): ناڤا بيستانى.

فدرنجک(Fedrencek): كابويس.

فدرە(Fedre): حێسيل(حێسيلا كو لسەر بانى رادئێخن).

فر(Fer): مەزناهى ـ پايەبلند، پايەبەرز ـ جوانى ـ هێژايى ـ رۆناكى.

فرا(Fera): پێشگرە كو لسەرێ هندەک پەيڤا دهێت و ئانكوبێن (رەخ، ئالى ـ نک، جەم، نێزيک ـ لسەر، سلال) ددەت.

فرابر(Feraber): ئەو جە ژ ڤيتڤى كو بەرک تێدا بيت.

فرابردن(Feraburden): پێشدابرن، پێشڤەبرن.

فراپايە(Ferapayê): پايەبەرز، پايەبلند.

فراپوش(Ferapûş): بێ هش.

فراتر(Ferater): پێشتر ـ نێزيكتر ـ بلندتر ـ سلال تر.

فراچنگ(Feraçeng): د ناڤ دەستان دا.

فراخ(Ferax): فرەھ ـ بەرفرەھ، پەحن، بەرين.

فراخور(Feraxor): ژ هەژى، بسەرڤە، لايق.

فراخە(Feraxe): لەرزين، هەژيان.

فراخيدن(Feraxîden): سيخ بوونا مووى د لەشى را ـ ژ هەڤ جودابوون ـ فرەھ بوون.

فرارسيدن(Ferarêsîden): گەهشتن، نێزيک بوون.

فرارفتن(Ferareften): چۆن، پێشڤەچۆن.

فرارون(Ferarûn): باش، قەنج ـ بلند ـ راست، بێ چەپ و چوير ـ دەهمەن پاک ـ قەنجى كار ـ راستگو.

فراز(Feraz): ئەڤرازى.

فـــــرازانيـــــدن(Ferazanîden): هلدان، بلندكـــــرن ـ هلكرنا روناهيێ، هلكرنا ئاگرى.

فـــــرازيدن(Ferazîden): هلدان، بلندكرن ـ ڤـەكرن(بەروڤاژى پەيڤا «گرتن»).

فـراشـتـوک(Feraştok): حـاجى رەشک(فرندەكە).

فراشيدن(Ferașîden): رەجفكێن بەرى تا بهێتە مرۆڤى.

فـراک(Furak): ل پشت، ل پاش ـ سەرژنک ـ پيس.

فراموش(Feramûş): ژ بير كرى.

فـرامـوشـيـدن(Feramûşîden): ژ بيركرن، ژ بير برن.

فرامون(Feramûn): دورماندور.

فـراوان(Feravan): فـراوان، زێدە، گەلەک، مشە.

فـراورده(Feraverdê): كـۆمكرى، خرڤەكرى.

فـــــراهم(Ferahem): ئامـــــادە، بەرهەڤ.

فـراهيـختن(Ferahîxten): ئەدەب كرن، تەربيەتكرن.

فربه(Ferbêh): قەلەو، بخوەڤە، ب گۆشت.

فرت فرت(Fêrt fêrt): حێل حێل، توند توند، زوى زوى، بلەز.

فـرتوت(Fertût): گـەلەک پيـر، كـەڤنار، بناڤ سـالڤـە چووى و ژ كار كەفتى.

فرجاد(Fercad): زانا.

فــرجـــام(Fercam): ئەنجـــام، دويماهيک، عقوبەت.

فـرجمند(Fercmend): ب قـەدر، بەرێز.

فرچه(Fêrçe): فرچێ ريها.

فرخ(Ferrux): پيـروز، مـوبارەک ـ روى دەلال.

فـرخـار(Ferxar): دێر ـ پەرسگەهـ، بوتخـــانە ـ ناڤێ باژێرەكى يە ل «تبت» كــــو بوتخـــانێن وێ د ناڤدارن.

فـرخـاگ(Ferxag): قـەلى هێک. هەروەسا (فرخواگ) ژى دنڤيسن.

فرخج(Ferexc): كرێت، پيس.

فـــرخنج(Ferxenc): كــەيف و خـوەشى ـ شـەنس، بەخت، باهر، نەصيب.

فـــرخنده(Ferxundê): بنێــــرە: (فرخ).

فرخو(Ferxû): كەزاخە.

فـــــرخـــــــویدن(Ferxevîden): کەزاختن.

فردا(Ferda): سوباهی، سوبە.

فرز(Fêrz): چست، چالاک، سرت.

فرزام(Ferzam): هێژا، بسەرڤە، شایستە، لایق.

فرزان(Ferzan): زانا، ب ژیر.

فـرزانە(Ferzanê): زانا، عـاقل، ب ژیر ـ شـەریف ـ رەسـەن، پاک نەژاد.

فـرزند(Ferzend): عـەیال، کـوڕ و کچێن مرۆڤی.

فرزین(Ferzîn): د یاریا شەترەنجێ دا موهرکا وەزیری یە.

فرسپ(Feresp): کاریتە.

فرستادن(Fêrêstaden): هنارتن، رەوانەکرن.

فـرستە(Fêrêste): هنێـر، هنارتی، پێغەمبەر ـ بالیوز، سەفیر.

فـرسنگ(Ferseng): بۆ پیـڤـانێ بکار دهێت و بەرامبـەری نێـزیکی شەش کیلومەترایە.

فرسودن(Fersûden): ڤێک کەفتن و پویچ بوون ـ کەڤن بوون ـ پێـتی بوون.

فرشتە(Fêrêştê): فریشتە.

فرشە(Furşe): فری(فریێ شیری).

فـرغــار(Ferxar): تەڕبـووی، شل بووی ـ تێڤەدای.

فرغاریدن(Ferxarîden): تەڕکرن، شل کرن ـ تێڤەدان ـ هەڤیرکرن.

فـرغــانج(Ferxanec): چێـل یان ماکەر یان هێسترا قەلەو.

فرغر(Ferxer): جۆکا ئاڤێ ـ چالا ئاڤێ ـ هشکەرۆ.

فــرغــردن(Ferxerden): بنێــرە: (فرغاریدن).

فرغند(Ferxend): گـیـایەکـە خـوە لـدور دارا دئـالـیـنـیـت، ب ڤـێ ئانکویێ (عـشـقـە) ژێ لکارە ـ پیس، گەنی، بێهن نەخوەش.

فـرغـول(Ferxûl): درەنگ کـرن د کـاری دا، خـوە ڤـەهێـلان ژ کـاری، تشت پشت گوه ئاڤێتن.

فــرغــیش(Ferxîş): کـەڤن، پـویچ بووی.

فرفر(Fêrfêr): کـارێن بلەز و بەز وەکی خواندن و نڤیسینێ.

فرفرە(Fêrfêrê): بنێرە: (فـرفـر)ـ فـرفـرۆک، پەروانە، هەر تشـتـەکێ سـڤک و پەڕدار کـو ب هێـزا بای لدور خوە بزڤریت.

فرکن(Ferken): کارێز.

فرگرد(Fergerd): پشکەک ژ پەرتوکێ ـ هەر ئێک ژ پشکێن ڤەندیدادێ(بنێرە: وندیداد).

فرم(Ferem): خەم، کوڤان ـ دلتەنگی، پەریشانی.

فرمان(Ferman): فەرمان، دەستوور ـ ستێرنێ ترومبێلێ.

فرمگن(Feremgên): خەمگین، کوڤاندار.

فرمودن(Fermûden): فەرمان دان، دەستووردان، ئەمرکرن، ئاخفتن.

فرموشیدن(Fermûşîden): ژ بیرکرن.

فرناد(Fernad): پەیاڤ، جهێن کێم ئاڤ یان نەی کویر ل رووبار و دەریایا.

فرناس(Fernas): نەزان ـ خەوتە.

فرنج(Furunc): دورماندوری دەڤی.

فرنج(Ferenc): کویشەکرن.

فرنگ(Fereng): ئەورووپا، ب تایبەتی وەلاتێ فرەنسا.

فرو(Furû): پێشگرەکە کو لسەرێ هندەک پەیڤا دهێت و ئانکوێن (نشیڤ، خوار) ددەت، وەکی: (فروآمدن: ژۆردا هاتنە خوار ـ فروبردن: برنە خوارێ یان داعویران).

فروار(Fervar): خانی یێن هاڤینی.

فروپوشیدن(Furûpûşîden): ڤەشارتن.

فروتر(Furûter): نشیڤ تر، خوارتر.

فروخت(Furûxt): فرۆت.

فروختار(Furûxtar): کەسێ کو تشتا دفروشیت، فرۆشەر.

فروختن(Furûxten): فرۆتن.

فرود(Furûd): بن، ژێر ـ نشیڤ، خوار ـ د زاراوێ فیزیکێ دا ئانکو جەمسەرێ نێگەتیڤ یێ کەهرەبێ.

فرودگاه(Furûdgah): جهێ هاتنە خوارێ، فرۆکخانە.

فرودین(Furûdîn): ژێرین ـ نشیڤتر، خوارتر.

فروردگان(Ferverdgan): وەرزێ بهارێ ـ جەژنا کو ئیرانیا ل پێنج روژێن دویماهیا سالێ یان پێنج روژێن سەرێ(دەستپێکا) سالێ دگێران ـ هەروەسا جەژنا کو ل رۆژا

نوزده‌ی فه‌رڤه‌ردینێ دگێڕان.

فـــروردین(Ferverdîn): هه‌یڤـــا ئێکێ یه ژ سالا هه‌تاڤی ـ هه‌یڤا ئێکێ یه ژ وه‌رزێ بهـــارێ ـ رۆژا نوزدێ یه ژ هه‌می هه‌یڤـێن ســالا هه‌تاڤی.

فــروز(Furûz): رۆناهی، رۆناکی، گه‌شاتی.

فــروزاندن(Furûzanden): رۆهن کرن، گه‌شکرن.

فــــروزیدن(Furûzîden): رۆهن بوون، رۆناکبوون، گه‌شبوون.

فـروزینه(Furûzînê): هه‌ر تشـتێ کـو ئاگر پێ بهێـته هه‌لکرن وه‌کی پویش و په‌له‌خی.

فروستردن(Furûsuturden): پاک کرن، پاقژکرن.

فــروشک(Furûşek): دانقــوت ـ ساڤار.

فروشگاه(Furûşgah): فرۆشگه‌ه.

فروشیدن(Furûşîden): فرۆتن.

فــروغ(Furûx): رۆناهی، شــه‌وقــا تاڤێ یان ئاگری.

فــــرومــــاندن(Furûmanden): بێــچـاره بوون، وه‌ســتـیـــان، بێ هێزبوون.

فــرومـــایه(Furûmayê): پویچ، نه‌زان، طبــعـــه‌ت پیس، زه‌لیل، خه‌سیس.

فــــرومــــــردن(Furûmorden): ته‌مـرین، ڤـه‌مـرین(وه‌کی ته‌مـرینا ئاگری یان ڤه‌مراندنا چراکا).

فروند(Fervend): که‌لـه ـ مه‌یدان ـ دارێ کـو دادنته پشت ده‌روکی دا نه‌ڤـه‌بیت ـ یه‌کـا هژمـارتنێ یه بۆ که‌شتی یا یان فرۆکا.

فــرونشــاندن(Furûnêşanden): ئینانه‌خوار ـ ته‌مراندن، ڤه‌مراندن ـ کـێم کرنا گـه‌رمهێ یان دژواریێ ـ هێدی کرن، ئارام کرن.

فــروهر(Ferevehr - Furûher): د ئایینێ زه‌رده‌شــتی دا هویرکــێن بچـویکن ژ نویرها ئاهورامه‌زدای و د هه‌بوونا هه‌ر کـه‌ســه‌کی دا هاتیـه دانـان و کــــــارێ وێ به‌لاڤـکرنـا نویرهێ و نیشـادانا رێکا راسته و پشتی مرۆڤ دمرت، که‌له‌خ دمینت د جه دا و ئه‌و روناهی رێکا سلال دگــرته بـه‌ر و خــوه دگــه‌هینتــه سـه‌روکـانیـا خوه یا سـه‌ره‌کی و ل ڤێره ته‌نها گیان یان روح دمینیت کـو دگه‌هتـه سزایێ کردارێن خوه

پێن باش و خراب. ئەڤ (فروهر)ە سالێ جارەکێ دهێنە سەر ئەردی و ئەو ژی دکەڤتە د وێ روژێ دا یا کو جەژنا (فروردینگان) تێدا دهێتە گێران، کو ئەڤ جەژنە دهێتە گێران ژ بەر بیرئینانەڤا گیانێن وان کەسێن کو مرین.

فروهیده(Fervehîde): عاقل، ب ژیر، زانا.

فرویش(Fervîş): ڤەهێلان یان ئیهمال د کاری دا ـ گیرۆکرن.

فره(Fêrêh): زێدە، فراوان، گەلەک، مشە ـ باش، قەنج، پەسەندکری.

فره(Ferre): مەزناهی ـ هێز، زاخ.

فرهختن(Ferhexten): تەربیەت کرن، ئەدەب کرن.

فرهست(Ferhest): زێدە، گەلەک، مشە ـ جادوو، سێحر.

فرهنجه(Ferhence): ب ئەدەب، ب تورە، طبعەت باش.

فرهنجیدن(Ferhencîden): بنێرە: (فرهختن).

فرهنگ(Ferheng): زانست ـ تۆرە ـ پەروەردە و فێرکرن ـ فولکلور ـ کەلتور ـ شوین مایێن زانستی یان تۆرەیی یێن هەر مللەتەکی ـ قاموس، فەرهەنگ.

فرهنگستان(Ferhengêstan): قوتابخانە، جهێ کو لێ فێری زانستا بن و بهێنە پەروەردەکرن ـ ئێکەتی یان کومەلا زانا و نڤیسەرێن مەزن.

فرهنگ نویس(Ferheng nêvîs): قاموس دانەر.

فرەوش(Fereveş): بنێرە: (فروهر).

فری(Ferî): ئافەرین.

فریاد(Feryad): فریاد، ئاوازێن بلند، دەنگێن بلند.

فریب(Ferîb): فێل، حیلە.

فریبا(Ferîba): فێلباز، حیلەکەر ـ هەروەسا یا کو فێل لێ هاتبیتە کرن، ب سەرداچووی، خاپاندی.

فریبانیدن(Ferîbanîden): حیلەکرن، ب سەردابرن، خاپاندن.

فریبرز(Ferîburz): خوەش بەژن و بال، بالابلند، بالابەرز.

فریز(Fêrîz): فریز.

فریش(Ferîş): بنێرە: (فری)ـ پەریشان ـ بژالە ـ بسەرداگرتن و تالان کرن.

فـــــریش(Fêrîş): رائیّخ، وەکی: (بەرکـا و مـەحـفـویرا و جـهـێ نقستنێ و...... هتد).

فـریفـتـار(Ferîftar): فـێلبـاز، حیلەکەر.

فریفتن(Ferîften): حـیلەکـرن، ب سـەردابرن، خـاپاندن ـ ترانە پێ کرن، یاری پێ کرن.

فـریە(Ferye- Ferîh): نفـرین، دوعایێن خراب، نەعلەت(لعنت).

فزایش(Fezayêş): زێدەهی.

فزاییدن(Fezayîden): زێدەکرن.

فزون(Fuzûn): زێدە، گەلەک.

فژ(Fej): کێم، عەداڤ.

فژ(Fuj): موێێن پاتکا هەسپی.

فـسان(Fesan): هەسـان، بەرێ کـو کێر و شیرا پێ خوەش دکەن(تیژ دکەن ئان سەقا دکەن).

فـــســـانە(Fesane): ئەفـســـانە، چیڤانوک، چیروک، داستان.

فسانیدن(Fesanîden): هوسین، تیژکرن، سەقاکرن، خوەشکرن.

فــــســـرانیـــدن(Fusuranîden): قەرساندن، جەمداندن.

فــــــســــــردن(Fe-Fusurden): قــەرسین، جــەمــدین، بەستن ـ قورمچین، تێکچوون.

فسوس(Fusûs): مخابن، بەداخەوە ـ خـەم و کـوڤـان ـ پێ کـەنین ب ئنیەتا یاری پێکرنێ(استهزاء).

فـســون(Fusûn): حـیلە، فـێـل ـ قـەلپ، سـەختـە ـ ئەو پەیڤێن کـو جـادوگـەر دبێـژن ل دەمێ کـو ب کارێ جادوگەریێ رادبن.

فـسـونگر(Fusûnger): جادوگـەر، سێحرەبەند.

فش(Feş): پاشگرەکـــە و ئانکوا (وەک، وەکـــی) ددت، وەکـــی: (شیرفش: وەکی شێری).

فش(Fuş): مویێ پاتکا هەسپی.

فـشار(Fêşar): فـشـار، گرانیـا کـو دکەڤتە سەر تشتەکی.

فـشـست(Fêşşest): دەنگێ کـو ژ ماری دهێت ل دەمێ هێرشکرنێ.

فشنگ(Fêşeng): فیشەک، گوللە.

فغ(Fe-Fux): بوت، صــــەنەم ـ دلبەر، مەعشوق.

فغاک(Fe-Fuxak): نەزان، هەبلە ـ ئەحمەق ـ بیژە، حەرامزادە.

فغان(Fexan): ئاخینک ـ زێمار ـ هەوار، فریاد.

فغفور(Fexfûr): کورێ خودێ(ئەڤە

نازناڤـەک بوو کـو ل سـەردەمـێن کەڤن دادنانە سەر شاهێن چینێ).

فـغـند(Fexend): سـەمـا، رەقس، خوە هلاڤێتن.

فـغـيـاز(Fexyaz): بەخـشـيش، پارەکێ زێدە کـو خـودانێ کـاری ژ بلی حـەقێ کـارکـەرێ بدەتە کارکەری ـ مزگینی.

فكور(Fekûr): زەلامێ کـو گـەلەک هزرا بکەت، هزرڤان.

فگار(Fegar): وەستیای ـ پەریشان ـ بریندار. هەروەسـا (فگال) ژی لکارە.

فلات(Felat): بیابان، دەشتا بەرین و بێ ئاڤ و گیا.

فلاحت(Felahet): جۆتیاری.

فـلاخن(Felaxen): بەردەقـانی. هەروەسـا پەیڤـێن: (دسـتـاسنگ، دست سنـگ، قـــلاب سنـگ، قـلاسنگ، قلباسنگ، قلماسنگ، کـلاسنگ، کلماسنگ و فـلاسنگ) ژی لکارن.

فلادە(Felade): بێهودە، بێ سود ـ ئاخفتنێن بێ مفا.

فـلاكت(Felaket): بێـچـارەیی، بەدبەختی ـ نەداری، موعیزی.

فلج(Felc): قـفـل، کـێلونا دەروکی. هەروەسا (فلجم) ژی لکارە.

فلخ(Felx- Felex): دەستپێک.

فلغند(Felxend): پێژان.

فله(Fele- Fulle): فـری(فـریێ شیری).

فليـو(Felîv- Felîvê): بێـهـودە، بێ مفا.

فنج(Fe-Func): کـەسێ کـو ئێـشـا فتق هەبت ـ مەزن.

فنجـا(Fenca): رەجـفـینا کـو بەری تایێ دهێتە مرۆڤی.

فنجـیـدن(Fencîden): باوشک ڤەدان، نوقرسکێن خەوێ.

فند(Fend): فـێـل، فـەند، حـیلە ـ درەو ـ خاپاندن.

فندک(Fendek): چەقماق، مەکینا ئاگر هلکرنێ.

فـوت(Fût): پف(بایێ کـــو ژ بو تەمـــراندنا چراکــا یان هلکرن و گـــــەشکرنا ئاگـــــری ژ دەڤـی دەردکەڤت).

فوز(Fûz): دورماندوری دەڤی.

فـــوژان(Fûjan): نرپین، دەنگـێن بلند، هەوار، فریاد.

فولاد(Fûlad): پیلا.

فهل(Fehl): فرەه.

فیار(Fiyar): کار، شول، پیشه.

فـیـال(Fe-Fêyal): دەسـتـپـێـک، سەرەتا.

فیاوار(Feyavar): بنێڕە: (فیار).

فیر(Fîr): مخابن، بەداخەوه ـ تڕانه.

فـیـروزه(Fîrûzê): بەرەکێ پڕبهـایێ رەنگ شینه.

فـیـریدن(Fîrîden): ب نازداری و دفنبلندی برێڤەچوون ـ تڕانەکرن.

فیس(Fîs): ناز ـ دفنبلندی(غرور).

فیل(Fîl): فیل.

فـیلک(Feylek- Feyelk): تیـرا دوسەر یان سەر پەهن.

فینه(Fîne): فێس(کولاڤێ سۆر یان سپی).

ق(Qaf): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بت، یان پەیڤێن عەرەبی نە یان ژی پەیڤێن تورکی نە، یان ژی پەیڤێن لێکدای یان دارشتی نە ژ هەر سێ زمانان. د هندەک پەیڤێن فارسی دا شوینا تیپێن (غ ـ ک) دگرت.

قاآن(Qaan): پەیڤەکا بنیات مەغولی یە، ئانکو: شاهینشاه، شاهێ مەزن، شاهێ شاهان.

قاب(Qab): پەیڤەکا بنیات تورکی یە، ئانکو: سێنیک ـ کالوخک ـ چارچووڤێ(ایطار)ێ وێنا و خودیکا.

قاب بالان(Qab balan): دەستەیەکە ژ مورێن فرندە کو ب دو رەنگە پەرانن و پەرەک ژ وان بۆ یێ دی دبتە نخێفک، وەکی: (خالخالۆک و سیسرک)ا.

قابلمە(Qablemê): قازان.

قاپندە(Qapendê): کەسێ کو تشتەکی ژ دەستێ کەسەکی یان ژ جهەکی ب شارەزایی بدزت و کەس پێ نەحەسیێت.

قاپیدن(Qapîden): دزین(تشتەک دزین ب شارەزایی و بلەز).

قاچ(Qaç): کویزی یان توزیێ زەبەش و گوندورا ـ شکەن، دەرز. هەروەسا (قاش) ژی لکارە.

قارچ(Qarç): کڤارک.

قارقار(Qarqar): دەنگێ قغ قغا قەلێ.

قازغان(Qazxan): مەنجەلا مەزن. هەروەسا پەیڤێن (قزغان، غازغان، غزغان و غزغن) ژی لکارن.

قاشق(Qaşuq): کەڤچک، کاچک.

قاطر(Qatêr): هێستر(دەمێ کەر گوهنێلیێ دگەل ماهینێ بکت، هێستر ژێ پەیدا دبت). هەروەسا (چمنا و ستر) ژی لکارن.

قاعدگی(Qa'êdêgî): بێ نڤێژاهی، عادا هەیڤانە یا ژنکا.

قاف(Qaf): ناڤێ چیایەکێ چیڤانۆکی یە کو دبێژن سیمەرخێ لسەرێ وی هێلین هەبوویە.

قافلەسالار(Qafêlêsalar): سەرۆک و سەرپەرشتێ کاروانی.

قالوس(Qalûs): قالووس یان ژی قالووسی ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ موزیکا کەڤنا ئیرانی.

قالی(Qalî): مەحفویر.

قالی باف(Qalî baf): کەسێ یان کەسا کو مەحفویرا چێدکت.

قایق(Qayêq): قایک، بەلەما بچویک.

قایم باز(Qayêmbaz): یاریکەرێ شارەزا و بێ هەڤتا د یاریێن طاولە و شەترنجێ دا.

قایم باشک(Qayêmbaşek): چینگانێ(یاریەکا بچویکایە کو ئێک چاڤێ خوە دنقینت و هەڤالێن وی خوە لێ ڤەدشێرن و لسەر پێدڤی یە کو وان ڤەبینتەڤەو......).

قبرستان(Qebrêstan): گۆڕستان.

قبلەگاە(Qêblêgah): قیبلەگەهـ، جهێ قیبلێ، ئەو جهێ کو ل دەمێ نڤێژکرنێ مرۆڤ بەرێ خوە ددەتێ.

قپان(Qepan): قەپان، ترازیا مەزن. هەروەسا (کپان) ژی لکارە.

قحطی(Qehtî): هشکسالی، خەلا.

قدرانداز(Qeder endaz): کەڤانداریێ کو تیرا وی خەلەت نەچت، سەگڤان.

قدم گشادن(Qedem guşaden): دڕکەیە ژ رێڤەچۆنێ.

قدم نهادن(Qedem nehaden): رێڤەچۆن و گاڤ هاڤێتن د جهەکی ڤە.

قرائتخانە(Qêraetxanê): ژۆرەکە د پەرتووکخانێن گشتی ڤە کو خەلک تێڤە پەرتووک یان رۆژناما دخوینن.

قرارداد(Qerardad): پەیمان ـ پەیماننامە، هەڤبەست.

قرارگاە(Qerargah): جهێ بێهن ڤەدانێ، مال، خانی.

قرص(Qurs): د زمانێ فارسی دا ئانکو: رەق و موکوم.

قرضدار(Qerzdar): قەردار، دەیندار.

قرمز(Qêrmêz): سۆر، قورمز، رەنگێ سۆر یان قورمز.

قرەنی(Qereney): نەیا رەش، ئێک ژ ئالاڤێن موزیکێ یە وەکی بلوولێ کو ژ داری و کەرەستێت ئاسنی دهێتە چێکرن.

قزل آلا(Qêzêl ala): جۆرەکێ ماسی یێ رەنگ سۆر و تام خوەشە کو د ئاڤێن شرین دا دژیت و د رویباران دا ژی پەیدا دبت.

قزلباش(Qêzêlbaş): سەر سۆر (هندەک ژ سوپایێ شاه ئسماعیلێ ئێکێ بوون کو پێکهاتبوون ژ لایەنگرێن مەزهەبێ شیعە پارێزڤانێن دەستهەلاتا صەفەوی، و ژ بەر کولاڤێ رەنگ سۆرێ کو لسەرێ وان ب ڤی ناڤی دهاتە نیاسین کو پاشان هەمی لەشکەرێ صەفەوی ب ڤی ناڤی هاتە ناڤکرن).

قشلاق(Qêşlaq): گەرمیان.

قشنگ(Qeşeng): خشکوک، دەلال، جوان.

قشون(Quşûn): کۆما سوپایێن وەلاتەکی.

قصب انجیر(Qeseb encîr): گەلوازێ کتکێن هێژیرا.

قصەپرداز(Qêsseperdaz): چیرۆک بێژ.

قصیدەسرا(Qesîdesera): چامەبێژ.

قطعنامە(Qet'namê): بەیاننامە.

قطور(Qetûr): ئەورێ پڕ باران ــ د فارسی دا بۆ هەر تشتەکێ زەخم و ستویر بکار دهێت.

قفل رومی(Quflê romî): ناڤێ ئێک ژ هەر سیە ئاوازێن باربەدی.

قفل گر(Quflger): قفل چێکەر، کلیلساز.

قڤنوس(Quqnûs): بالندەکێ چیڤانۆکی یە کو دگۆتن نکلێ وی گەلەک کون لێ بوون و ئاوازێن سەیر ژێ دەردکەتن، و هزار سالا ڤی بالندەی عەمر دبر و دەمێ کو ژیێ وی دگەهشتە دویماهیێ، دا هندەک پویش و پەلەخی کۆم کت و دا ل سەر روینت و دا دەست ب پەرلێدانێ کت هەتا ئاگر بەربیا

وی پویش و پەلەخی و دا هوسا خوه سۆژت و دویاهییێ ب ژیانا خوه ئینت.

قلان(Qelan): پەیڤەکا بنیات مەغولی یە و ئانکو: باج و خەراجێن کو لسەردەمێ ئیلخانیان ژ خەلکی دهاتنە وەرگرتن.

قلاووز(Qelavûz): پێشرەوێ لەشکەری ـ رێبەر ـ رێ نیشاندەر.

قلب(Qelb): د زمانێ فارسی دا ئانکو زێڕ و زیڤێن قەلپ و سەختە.

قلمدوش(Qelemdûş): قلیقدانک.

قلم زدن(Qelem zeden): نقیسین ـ نەخشکرن، کێشان، وێنەکرن.

قلمزن(Qelemzen): نڤیسەر ـ نەخشکێش، وێنەکێش.

قلم کردن(Qelemkerden): بڕین، قەدکرن.

قلندر(Qelender): قەلەندەر، دەروێش.

قلندرانه(Qelenderanê): وەکی دەروێشا.

قمارباز(Qumarbaz): قومارچی.

قمه(Qeme): قەمە، ئالاڤەکێ شەرکرنێ یە کو ژ شیری کورتترە و هەردو لێڤێن وی برەکن.

قناری(Qenarî): کناری(فرندەکێ خوەش ئاوازە).

قناویز(Qenavîz): جۆرەکێ پەرۆکێ ئارمویشی یێ سادەیە کو پتر ب رەنگێ سۆرە.

قنداق(Qundaq): قونداخێ تڤەنگێ ـ قوماتک.

قنداغ(Qenddax): قەنداڤ.

قنق(Qunuq): مێهڤان ـ رێڤنگ.

قورباغه(Qûrbaxê): بەق.

قوقو(Qûqû): قومچا قەمیسی یان کولاڤی ـ دەنگێ دیکلی.

قولنج(Qolenc): ئێشا قولنج.

قوی دل(Qevî dêl): ب دل ـ دلێر.

قهرکردن(Qehirkerden): سلبوون.

قهرمان(Qehreman): قارەمان، دلێر، پەلەوان.

قهندز(Quhendêz): پەیڤا بنیات فارسی یە کو ژ پەیڤا (کهن دژ) هاتیە و ئانکو: کەلها کەڤن.

قهوەجوش(Qehvêcûş): جەزوێ قەهوێ.

قهوەچی(Qehvêçî): قەهوەچی.

قهوه‌ء قجری(Qehvêyê qecerî): قــه‌هوا ژه‌هرکــری کــو لســه‌رده‌مــێن ســولتــانێن قــه‌جــه‌را ددانه هنده‌ک که‌سان.

قیچی(Qîçî): مقه‌س.

قــیــرگــون(Qîrgûn): ب ره‌نگێ قیرێ.

قیسی(Qeysî): جۆره‌کێ مژمژێ یه ـ مـژمـژا هشـک کـری یه(قـه‌یسی)، و توی یا هشک کری.

قـیصـران(Qeyseran): ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن که‌ڤنێن موزیکێ یه.

قیصریه(Qeyserîye): قه‌یسه‌ری، بازارێ مه‌زن.

قیف(Qîf): کۆڤک.

قیماق(Qeymaq): قه‌یماغ.

ک

ک(Kaf): تیپا بیست و پێنجێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی.

کابلج(Kablêc- Kablîc): تبلا قلیچێ.

کابنە(Kabêne): چاڤ.

کابوک(Kabûk): کۆلکێ مریشکێ ـ زەمبیلکا هلاویستی ب بانێ خانی ڤە کو کوترک هێلینکا خوە تێدا چێکەت.

کابیلە(Kabîle): هاون.

کابین(Kabîn): مەهر(مەهرا ژنکێ ل دەمێ دانەشویێ).

کاتورە(Katûre): سەرگەردان، گێژ، حەیران.

کاتوزی(Katûzî): خودێ پەرست، د بنیات دا ئەڤ پەیڤە (آتوری) بوو، ئانکو زێرەڤانێ ئاگرێ پەرستگەها زەردەشتی یان.

کاج(Kac): کاژ(دارا کاژێ) ـ شەق، زللەھ ـ چاڤ ویر ـ خوەزی.

کاچار(Kaçar): ئالاڤ، ئامیر ـ ناڤمالی.

کاچک(Kaçek): راستکا سەری.

کاچە(Kaçe): ئەرزنک ـ خوەشی و شادمانی.

کاخ(Kax): قەسر، خانیێ مەزن کو چەندین ژۆر تێدا بن.

کار(Kar): کار، شول، پیشە ـ شەڕ، جەنگ ـ چاندن، جوتیاری ـ وەک پاشگر ل داوییا هندەک پەیڤا دهێت، کو ئەڤ رەنگە پاشگرە دبنە دو جۆر؛ ئێک ژ وان ژ کارێ (کردن: کرن) دهێت، وەکی: (تباهکار: خرابکەر ـ ستمکار: ستەمکەر و......هتد)، و یێ دی ژ ژێدەرێ (کاشتن: چاندن) دهێت و ئانکوا بکەرێ کاری دگەهینیت، وەکی: (برنج کار: کەسێ کو برنج

چاندی ـ گندمکار: کەسێ کو گەنم چاندی و......هتد).

کارپیچ(Karpîç): لفاف، ریتالەکا پەڕۆکی کو لدور تشتەکی بهێتە ئالاندن.

کارتن(Karten): تەڤنپیرک، داپیروشک. هەروەسا بۆ تەڤنێ تەڤنپیرکێ ژی لکارە.

کارد(Kard): کێرکا مەزن، ساتور، چەقو(بۆ وان رەنگە کێرکا دهێتە بکار ئینان یێن کو تا نەبن«نەچەمیێن»).

کارزار(Karzar): شەڕ، جەنگ ـ مەیدانا شەڕی.

کارگر(Karger): کارگەر، پالە ـ کاریگەر(مؤثر).

کارمەند(Karmend): کارمەند، کەسێ کو ل بنگەهەکێ یان ل رێڤەبەریەکێ کار بکەت.

کارنامە(Karnamê): ژیاننامە کەسەکی ـ پەڕەک یان دەفتەرەک کو تەفاصیلێن کارێ کارکەرەکی تێدا هاتبیتە تۆمارکرن ـ باوەرنامە، کارتا قوتابخانێ کو پلەیێن کت کتا وانەیان تێدا هاتبیتە تومارکرن.

کاروان(Karvan): کاروانی.

کاریز(Karîz): کارێز.

کاس(Kas): داهول ـ کوبر.

کاست(Kast): کێمی، کاستی، کێم و کاسی.

کاستن(Kasten): کێم بوون ـ کێم کرن.

کاسج(Kasuc): سیخور.

کاسە(Kasê): ترارک.

کاسە پشت(Kasê puşt): کوبسەلە.

کاش(Kaş): خوەزی.

کاشانە(Kaşanê): خانی، خانیکێ بچویک، هێلین.

کاشت(Kaşt): چاند، چاندن.

کاشتن(Kaşten): چاندن.

کاشە(Kaşe): جەمەدا تەنک کو بسەر ئاڤێ دبەستیێت، قەڕاسە.

کاغە(Kaxe): هەبلە، ئەحمەق.

کاف(Kaf): شکەن، دەرز، کەلشت.

کافتن(Kaften): کەلاشتن، ترکرن.

کاک(Kak): مێر، زەلام ـ بیبیکا چاڤی ـ هەر تشتەکێ هشک و زراڤ و لاواز کو نیڤا وی ڤالە بت ـ سەرێ ئەزمانی.

کاکا(Kaka): برا، برایێ مەزنتر.

کـاکل(Kakul): مـوبێ سـەری ـ کوفی، کوفیک.

کاکو(Kakû): خال، برایێ دەیکێ.

کاگل(Kagel): ئەو پشک ژ لەڤەنی کو دناڤ ئاڤێ دا شین دبت.

کـال(Kal): چالا مـەزن ـ ئەردێ کەلشتی ـ ئەردێ کو ئاڤێ خواربت و کویر کربت ـ خوەهر، چەمیای ـ فێقیێ نەگەهشتی، کالٚ.

کالا(Kala): متـا ـ جل و بەرگ ـ کەل و پەلێن ناڤمالێ.

کـالار(Kalar): فـەرشێ پەحن و تەنک.

کالبد(Kalbud): لەش، کەلەخ.

کـالفتن(Kaluften): پەریشـان بوون.

کـالم(Kalum): بیـژن، ژنا کـو هاتبـیتـە بەردان یان مێـرێ وێ مڕبت.

کـالنجـار(Kalêncar): شـەر، جەنگ. هەروەسا پەیڤێن(کلنجار، کالیجـار، کالجار و کارزار) ژی لکارن.

کـالوج(Kalûc): تبـلا قلیچێ(خنصر) ـ کوتر ـ کەو.

کـالوس(Kalûs): هەبلە، نەزان ـ مەلویل ـ بێ بزاڤ.

کالوش(Kalûş): مەنجەلا زادی.

کـالە(Kale): مـتـا ـ فـێـقـیـێ نەگـەهشـتی ـ ترارکێ کـو ژ داری یان ئاخا جێرکا هاتبیتە چێکرن ـ زەڤیا کو هاتبیتە چاندن.

کـالیـدن(Kalîden): تێکچـوون، پـەریشـان بـوون ـ رەڤـین، دویرکەفتن.

کالیو(Kalîv): حەیران، سەرگەردان ـ هەبلە، دەبەنگ.

کـام(Kam): دەڤ، هوندرێ دەڤی، پەحنکا دەڤی ـ مراد و مەخسەد، ئارەزو.

کـامروا(Kamreva): کـەسێ کـو گـەهشـتـبـیـتـە مـرادا خـوە، خوەشبەخت. هەروەسا (کامکار، کـامگار، کـامـران، کـامـیـاب، کامیار، خوشبخت و نیک بخت) ژی لکارن.

کام ناکام(Kam nakam): بڤێت نەڤێت.

کـانا(Kana): هەبلە، نەزان ـ ئەحمەق.

کـاواک(Kavak): پووچ، خـرش، ناڤک ڤالە.

کاویدن(Kavîden): لێـڤـەکـولین، لێگەریان.
کاه(Kah): کا (بۆ نموونە کایا گەنمی).
کـاهانیـدن(Kahanîden): کـێم کرن.
کاهدان(Kahdan): عنبارا کای.
کـاەدریغ(Kahdêrîx): هەسـپێ لەغـەر و تەمبەل و بێ هێزبووی کو خـودان ب مـخـابنی دبینت کـای و جەهی بدەتێ.
کاهو(Kahû): خەس(گیایەکە کو ب خاڤی دهێتە خوارن).
کاهیدن(Kahîden): کێم بوون ـ ل کێمی یا دان ـ لەغەربوون.
کب(Kub): دەڤ، ژناڤدای دەڤی.
کـبت(Kebt): زرکـێـتـک ـ مـێـشـا هنگڤینی.
کبتر(Kebter): کوتر.
کـبج(Kebc): کـەف ـ تفـا دەڤی ـ کەرێ کوری بری ـ هەر چارپێیەکێ کو بنێ دەڤێ وی وەرمتی بت.
کبد(Kebd): لەحـیم(هەر تشـتـەکێ کــو دو تشــتــێن دی پێکڤــە بنویسینت یان لەحیم بکەت).
کبره(Kebre): پەقیشکێن هشـک و رەق بوویـێن کــــو ژ ئـەگـــەرێ زێدەکارکرنێ لدەستێ مرۆڤی دیار دبن.
کـبـک(Kebk): کــەو (فــرندەکێ خوەشخوان و دەلالە).
کبوتر(Kebûter): کوتر.
کــــبـــــود(Kebûd): رەش و شــین(رەنــگــێ رەش و شــین دناڤێکدا، بۆ نموونە ئەو رەنگێ کو ژ درب ڤێکەفتنێ لسەر ئەندامەکێ لەشی دیاردبت).
کـبـودر(Kebûder): کـرمکێن بچـویک کـو دناڤ ئاڤـێـدا پەیدا دبن.
کبـوده(Kebûde): دارێن راست و بلند و بێ بەر، وەکی: سپـیندار و چنارا.
کبوس(Kebûs): خوەهر، چەمیای.
کبیتک(Kubeytek): ئالاڤێ کو بەرێن ئاشا پێ خوەش دکەن.
کپ(Kup): ئامانەکێ شویشەیی یێ مـەزن و دەر تەنگە کـو سیـهکێ و مەیێ دکەنێ.
کپنک(Kepenek): کەپەنە.
کپیدن(Kepîden): نقستن، خەوتن ـ ژێ ڤەدزین.
کت(Ket): مل، شــان ـ تەخــتێ

شاهاتییێ ـ کاریز.
کتام(Ketam): خانیکێن هاڤینی کو ژ داری دهێنه چێکرن.
کتخ(Ketex): کەشک.
کتره(Ketre): دریای ـ ئاخفتنا بێهوده.
کتری(Kêtrî): قوریێ سفری.
کتک(Kutek): داریێ قوتانێ، گوپال. ژ ڤێ پەیڤێ یە؛ کتک زدن: قوتان، ئەڤجا ئەڤ قوتانا ب داری بت یان ب دەستی یان هەر تشتەکێ دی.
کتک(Ketek): میها بچویک کو دەست و پێن وێ دکورت بن.
کتکار(Ketkar): دارتاش، نەججار.
کتل(Kutel): پشتی ـ تەل ـ گرێ بلند.
کتنبر(Ketenber): ب خواره (یێ کو گەلەک بخوت) ـ تەنبەل.
کتو(Kutû): قەلپیشکێ پەمبی.
کته(Kete): برنجێ کو بێ دوهن هاتبیتە کەلاندن.
کج(Kec): خوەهر، چەمیای ـ ئارمویشێ خاڤ و نەبادای.
کجا(Kuca): پەیڤا پرسیاریێ یە ئانکو؛ کویڤە، کویدرێ ـ هەروەسا ئانکو؛ کەنگی ـ چەوا.
کچل(Keçel): کەچەل.
کچه(Keçe): گوستیرکا بێ موهرک ـ ئەرزنک.
کچیر(Keçîr): وەزیر ـ پێشەوا، سەرکردە.
کخ(Kux): کرم ـ هەر ئادی یەکێ هویر.
کد(Ked): خانی ـ گوند ـ تاخ.
کدام(Kudam): کیشک، کیژان.
کدبانو(Kedbanû): ژنا بەرمالێ (ربة البیت).
کدخدا(Kedxuda): مەزنێ گوندی، خودانێ گوندی ـ خودانێ مالێ ـ میر، مالخۆ.
کدفت(Keduft): سەر، ترارکێ سەری، قافێ سەری.
کدو(Kedû): کولند، باجانیک.
کدواده(Kedvade): دیوار، شەنگستێ دیواری.
کدوخ(Kedox): حەمام، گەرماڤ.
کده(Kede-ê): پاشگرێ جهی، وەکی: (آتشکده: پەرستگەه، جهێ کو ئاگر لێ دهێتە هلکرن ـ بتکده: پەرستگەه، جهێ کو

صەنەم لێ، و......هتد.
کدە(Kude): ئەزمانکێ بچویک کو دکەڤتە سەرێ گەورییێ.
کدیور(Kedîver): جوتیار ـ بنێرە: (کدخدا).
کر(Ker): کەر، کەسێ کو گوه ل دەنگا نەبیت ـ هێز ـ زاخ ـ شیان ـ مراد و مەخسەد.
کراتن(Kerraten): تەڤنپیرک، داپیروشک.
کراجیدن(Keracîden): دەنگێ (قد قد)ا مریشکێ لدەمێ هێک کرنێ.
کراد ـ کرادە(Kurad-Kurade): جل و بەرگێن کەڤن و درپای.
کرار(Kurar): دەرازینک.
کراشیدن(Keraşîden): پەریشان بوون ـ ژناڤچوون یان پویچبوونا کاری.
کراکر(Keraker): قڕ، قەل.
کران(Keran): کنار، کنارێ دەریایێ.
کرباسە(Kerbase): مارگیسە ـ قوربەشک. هەروەسا ناڤێن: (چلپاسە، کلپاسە، کلباسە، کربسو، کرباشە، کربش و کربشە)
ژی د زمانێ فارسی دا لکارن.
کربز، کربزە(Kurbuze): خیارێن درێژ. پەیڤێن نێزیکی ڤان د فارسی و تورکی دا هەنە کو بۆ گوندەری دهێنە بکار ئینان، ئەو ژی (خربزە)یا فارسی و (گارپز)ا تورکی نە، دویر نابینم پەیوەندی یەک دگەلێک هەبن.
کرپان(Kerepan): زاراوەکە کو زەردەشتیا بۆ وی کەسی بکار دئینا یێ کو گوه هەبوون، لێ پەیڤا حەقییێ گوه لێ نەدبوو. یان چێتر بێژین ئەو کەسێن کو گوهداریا تەعلیماتێن زەردەشتی نەدکرن و دژی وی رادبوون. هەروەسا پەیڤا (کاوی) ژی هەر بۆ ڤێ مەبەستێ دهاتە بکارئینان.
کرج(Kerc): مەهیک، قومچە، قولپک.
کرجی(Kerecî): بەلەما بچویک، قایک(زورق).
کرچ(Kêrç): توبزی، کویزی(بۆ گوندور و زەبەش و باجانیک و......هتد، لکارە).
کرچ(Kurç): کورک، مریشکا کو ژ هێک کرنێ بدوماهی هاتبیت و

ئێدی لسەر هێکێن خوە بنڤیت تاکو وان هێکا بکەتە چوبچەلوک.

کرخ (Kerex): سست، بێ هەست(ئەندامەکێ لەشی کو بێ هەست و سست و خاڤ ببیت).

کرخت(Kerext): بنێرە: (کرخ).

کردار(Kêrdar): کردار، کار ـ شێواز، تەرز ـ شەنگستە، بنواش.

کردر(Kerder): دۆل، نهال ـ ئەردێ گرک گرک ـ بیابان.

کردک(Kerdek): پشکەک ژ پەرتوکێ(قسم).

کردگار(Kêrdgar): ئێک ژ ناڤێن خودێ مەزنە.

کردمند(Kerdmend): چست و چالاک، توند، سرت.

کردن(Kerden): چێکرن ـ مەزاختن ـ ئەنجامدان ـ کرن.

کردنگ(Kerdeng): هەبلە، ئەحمەق، گورێخ ـ کرێت. هەروەسا پەیڤێن: (گردنگ، کردنگل، دنگل و دنگ) ژی لکارن.

کردەکار(Kerdekar): کارکری، جێرباندی، کارزان.

کرس(Kurs): کێم و عەداف ـ قرێژ و قیڤار(هەم یا جلکی و هەم یا لەشی).

کرسب(Keresb): کەرەفس(گیایەکە).

کرستون(Kereston): قەپان. هەروەسا پەیڤێن (قپان، کپان، قرسطون، فرستون، فرسطون) ژی لکارن.

کرش(Kereş): فێل، حیلە، بسەردابرن ـ مەللاقی، دەڤخوشی.

کرشمە(Kêrêşmê): ناز، غەمزە، ئیشارەتدان ب چاڤ و برها.

کرشیدن(Kereşîden): فێلکرن، حیلەکرن، بسەردابرن ـ مەللاقی کرن، دەڤخوشی کرن، خوشخوەشک گوتن. هەروەسا (کرسیدن و کریسیدن) ژی لکارن.

کرفت(Kêrêft): پیس، قرێژی.

کرفە(Kerfe): کارێ باش، بەروڤاژی گونەهێ یان کارێ خراب.

کرفەگر(Kerfeger): قەنجیکار، کەسێ کو کارێن باش دکەت.

کرک(Kurk): هری، یانژی گەلەک نەرم(مەبەست ژێ پەرزومویێ یێن بزنێ نە کو ب شەی دهێنە جوداکرن و پشتی دهێتە رستن،

دکـــەنە پەروک و ئەو پەروک ژی هەر ب کــورکی بیێ ناڤـــدارە.)، هەروەسا پەیڤێن (گلغز، تفتیک، پت، تبت و تبد) ژی لکارن.

کرکر(Kurkur): جورەکێ پەروکێ ئارمـویشی یە کو بو پەردە و رویێ قەنەپا دهێتە بکارئینان.

کــــرکــــرانک(Kerkerank): کـرکـڕوک، کـرکـڕک، هەسـتـییێ نەرم(غضروف). هەروەسا (کرجن، کرکرک و کرکری) ژی لکارن.

کرکس(Kerkes): تەیرێ کەلەخا.

کـرکم(Kerkem): کـەسکوسـور، کەسکوئالا (قوس قزح).

کرگدن(Kergeden): کەرکەدان.

کـرم(Kêrêm): رەنگێ سپی بناڤ زەری ڤـــــــە، وەکـی رەنـگـێ نوکا (تبنی).

کرم(Kêrm): کرم.

کـرنا(Kerna): زڕنایا کــو د ناڤ لەشکەری و لدەمێ شـەڕا دهێـتـە بکارئینان.

کــرو ـ کــروە(Kerv, Kervê): ددانێ کرمی، ددانێ رزی.

کـروت(Kurût): قـەلەو، بخـوەڤـە، بەروڤاژی لەغەری.

کـروتنە(Kerûtene): تەڤنپـیـرک، داپیروشک.

کـروز ـ کـروژ(Kurûz-j): شـادی، کەیف، خوەشی.

کروک(Kurûk): سیهوانا عـەرەبە و ترومبێلا.

کـروە(Kurûh): مـەسـافـەتەکـە نێـزیکی سـێکا فـەرسـەخێ، دو کیلومەتر ـ هێلین ـ گورستان.

کرە(Kere-rê): نیڤشک.

کرە(Kurrê): جانیکێ هەسپی یان کەری.

کـریزی(Kurîzî): پیـر، داکـەتی، دانسـال، بناڤـسـالڤەچووی، پشت چەمیای ـ فرندێ پەڕ وەریای.

کریشک(Kêrîşek): چوبچەلوک ـ زەلامێ شەڕی.

کــــــریـشـک(Kerîşek): چـال، کویراتی.

کــزاد(Kezad): جلکێ کـــەڤن و دڕیای.

کــزبود(Kezbûd): کــەدخـــودا، سەروک و مەزنێ هوزێ.

کزم(Kezm): شـینکاتیـا کـو لبـەر لێڤێن جۆک و برکا شین دبیت.

کژار(Kujar): بەرچێلکا مریشکێ.

کژدم(Kejdum): دوپشک.
کس(Kes): کــــەس، مــــروڤ، (شخص، ذات).
کــســپــرج(Kesperec): لولو، مراری.
کستل(Kustel): کێزگلولک.
کــستی(Kustî): کـەمـەربەند یان شـالا پیـروزا زەردەشـتی یا کـو ژ هریا مـیـهێ دهێـتـە چێکرن و ژ (٧٢)داڤا پێک دهێت.
کش(Keş): بەرسـینگ، هەمـبێـز ـ سینگ، هەر دو کێلەکێن راست و چەپێ یێن زکی ـ خـوەش ـ باش، قەنج ـ دەلال، جوان.
کش(Kêş-Kîş): پەیڤــەکــە بو هاژوتنا مـریشکێ یانژی د یاریا شـەترەنجێ دا بو کـشکرنا شـاهی دهێتە گوتن.
کــشــالە(Keşale): بەردەوامی، درێژاهی(امتداد).
کشان(Keşan): خیڤەتا کو لسەر ستوینەکێ بهێتە دانان.
کشاندن(Keşanden): کـێـشـان، کـێـشـانا تشـتـەکی ژ ئالیـەکی بۆ ئالیێ دی.
کشاورز(Kêşaverz): جوتیار.
کــشــت(Kêşt): چاندن ـ دەرامــەت یان داهاتیێ چاندنێ.
کشت(Kuşt): کوشت، کوشتن.
کشـتـار(Kuştar): گەلەک کـوشتن، کوشتنەکا ب مشەیی.
کشتبان(Kêştban): جوتیار.
کشتزار(Kêştzar): ئەردەکێ پان و بەرین کو کارێ چاندنێ لێ بهێتە کرن.
کێشـتـمان(Kêştman): ئەردێ کو هاتبیتە چاندن.
کێشتن(Kêşten): چاندن، تۆڤێ کو هاتبیتە بن ئەردکرن.
کــشــتن(Kuşten): کــوشـتن، بێ گیـانکرن ـ ڤەمراندن یان تەمراندنا چراکی.
کــشــتـە(Kêşte): فـێـقـیێ هشک کری.
کــــــشــــــــــتی(Kuştî): خـوەلێکدان(وەرزشــەکــە ژ بۆیی بزانن کا کیژان بهێزترە).
کشتی(Keştî): بەلەم.
کشـتیـبان(Keştîban): شـوفێـرێ بەلەمێ(کاپیتان).
کــشـخ(Keşex): وەریسێ کـــو ئویشـێـن تری پێـڤـە دهلاویسن دا

هشک بین.

کشخان(Keşxan): زەلامێ بێ غیرەت، دەیوس.

کشف(Keşef): کویسەلە ـ بورجا چوارێ ژ هەر دوازدە بورجێن فەلەکی کو ناڤێ وێ کێڤژاله(سرطان)ە ـ گوزکێ مەزنێ دەرفرەه.

کشفتن(Keşeften): کەلاشتن ـ ڤەکرن ـ بژالەکرن، بەلاڤکرن ـ چرمساندن.

کشک(Keşk): کەشک. هەروەسا پەیڤێن (قروت، پینو، پینوک، رخبین، ریخبین، کتخ و کتغ) ژی لکارن.

کشکک(Keşkek): کاسکێ چۆکی.

کشکله(Keşkele): جورەکێ پێلاڤایە.

کشمان(Kêşman): زەڤیێن دورماندوری گوندی کو بهێنە چاندن.

کشمش(Kêşmêş): مێویژ، کشمش، خاتینوک.

کشمکش(Keşmekeş): بگرە و ڤەکێش، گفتوگۆ، جەڕ و بەحس، دانوستاندن.

کشن(Keşen): پڕ، گەلەک، زێدە.

کشو(Keşû): چەکمەچە.

کشور(Kêşver): وەلات، هەرێم، مەملەکەت، ئەردەکێ بەرفرەه کو چەند پارێزگەهـ لێ بن و خەلکێ وێ گوهـ ب فەرمانێن دەولەتەکێ بن.

کشی(Keşî): باشی و خوەشی.

کشیدن(Keşîden): درێژکرن، ژێک راکێشان ـ کێشان(جذب کرن) ـ کێشان(وزن کرن) ـ بار برن، بار ڤەگوهاستن ـ رسم کرن ـ هلکێشان(وەکی دویکێلێ جگارێ) ـ تەحەمل کرن، خوە لبەر گرتن.

کشیده(Keşîdê): زللەه، شەق.

کشیش(Keşîş): قەشە، پێشەوایێ ئۆلی.

کف(Kef): کەف(وەکی کەفا سابوینێ، یان کەفا کو بسەر ئاڤا کەلاندی دکەڤت).

کفا(Kefa): زەحمەت، رەنج، وەستیان ـ دلتەنگی، پەریشانی.

کفانیدن(Kefanîden): کەلاشتن، دەرزاندن.

کفت(Keft): مل، شان(کتف).

کفتار(Keftar): حێفتیار(گیانەوەرەکێ دڕندەیە).

کفتر(Kefter): کوتر، کوترک.

کفتن(Keften): کەلشتن، دەرزتن.

کفچ(Kefç): کەف(کەفا ئاڤێ و سابوینێ) ـ تف، گلیز.

کفچە(Kefçe): کەفگیر، مفسک، هسکیف. هەروەسا ناڤێن(چمچە، کبچە، کپچە و کفچ) ژی لکارن.

کفش(Kefş): پێلاڤ. هەروەسا ناڤێن (پاپوش، پا افزار، لالکا، لکا و لخا) ژی لکارن.

کفک(Kefek): بنێرە: (کف) ـ کیفکو، کیفکویی.

کفیدن(Kefîden): بنێرە: (کفتن).

کل(Kel): کورتکری یا (کچل: کەچەل) ـ بزنێ نێر ـ گیانەوەرێ نێر ـ میها بێ شاخ.

کل(Kul): چەمیای، خوەهر.

کلا(Kela): بەق.

کلات(Kelat): کەل، کەلھ(قلعە).

کلاجو(Kelacû): فنجانکا قەهوێ ـ جاما مەیێ.

کلاژ(Kelaj): چاڤ ویر.

کلاش(Kelaş): تەڤنپیرک، داپیروشک.

کلاش(Kellaş): کۆلانی، فەلیتە.

کلاغ(Kelax): قەل، قڕ.

کلاف(Kelaf): بوکرکا دەزی یان بەنکا.

کلاک(Kelak): راستکا سەری ـ دەشت، بیابان.

کلاک(Kulak): ڤالە، خالی ـ پێلێن مەزنێن دەریایێ.

کلال(Kelal): راستکا سەری.

کلال(Kelal): گوزک چێکەر، جەرک چێکەر، ئامان چێکەر.

کلان(Kelan): مەزن، مەطوط، زەخم، ترخان، کەسێ کو ب کەلەخێ خوەڤە مەزن بت ـ ب هێز.

کلاوە(Kelave): گێژ، مەندەهۆش.

کلاه(Kulah): کولاڤ.

کلاهخود(Kulahxod): کومزری(کولاڤکێ ئاسنی کو ل شەرا دا دهێتە بکارئینان).

کلب(Keleb): دەڤ، دورماندوری دەڤی ـ دمکێ مریشکێ، نکلێ مریشکێ.

کلبە(Kulbe): کۆلک.

کلتە(Kelte): گیانەوەرێ ئازاکری(گیانەوەرێ کو ژ بەر پیری

و بێ هێزیێ چ کار پێ نەقەتیێن)
ـ گیانەوەرێ کوری قوت ـ لالۆتە.

کلجان(Kelcan): گـویفک، جـهێ کو گلێشی دکەنێ.

کلچ(Kelç): کێم، عەداش ـ قرێژ.

کلچنگ(Kulçeng): کێڤژالە.

کلخج(Kelexc): بنێرە: (کلچ).

کلفت(Kuluft): ستویر.

کلفت(Kulfet): خودام، خزمەتکارا ژن.

کلفـــهـــشـنـگ(Kelfehşeng): لویلاق(لویلاقێن جەمەدێ).

کلک(Kêlk): قەلەمێ کو ژ لەڤەنی هاتبتە چێکرن.

کلک(Kelek): نشـتـەر ـ مـەنقـەل، ئاگردانک ـ کەچەلۆک ـ بوم، تۆک ـ بێ ئیـفلەح، بەش، پێ برەشک ـ گـامـێشێ نێرێ گـەنج ـ کـەلەک ـ فێل، حیلە.

کلکم(Kelkem): مـــەنجـــەنیق ـ کەسکوسۆر، کەسکوعالا.

کلم(Kelem): کەلەمی.

کلن(Kulen): گلۆلکا پەمبی.

کلنج(Kêlenc): کـێم و عــەداش ـ دفنبلندی، خوەمەزنکرن.

کلنجار(Kêlêncar): کێڤژالە.

کلنجـــار(Kelencar): شــــەڕ و جەدەل.

کلند(Kulend): قـەزمـە ـ کـێلـونە، قفلا کو ژ داری هاتبتە چێکرن.

کلندر(Kelender): زەلامێ ترخانە و ب هێز ـ دارێ نە سپیکری.

کلندیدن(Kelendîden): کـولانا ئەردی ب قەزمەی.

کلنگ(Kuleng): قـــەزمــــە ـ قولنگ(فڕندەکە).

کلوچە(Kulûçê): کـــولیـــچــە، کادە،کەسمە.

کلوخ(Kulûx): گـومـتلکێت ئاخێ، قەنتلکێت ئاخێ.

کلوک(Kelûk): کـەرێ کەرپیـچی ـ بچویک، زاروک.

کلون(Kulûn): کێلۆنە یان قفلا کو ژ داری هاتبتە چێکرن.

کلوند(Kelvend): خـیـار، خـیـارێ کـو بۆ تۆڤی هاتبـیـتـە هەلگرتـن ـ گـوندورێ نەگـەهشـتی ـ کـتکێت هێـژیرا یان خـورمێ کـو ب بـەنکی ڤە دکەنە گەلواز.

کله(Kuleh): کولاڤ.

کله(Kelle-ê): سەر، سەرێ مرۆڤی یان گیانەوەری.

کله(Kulle): کوفیکا سەری.

کلی(Kulî): گوندی، خەلکێ گوندا - دەف(ئامیرەکێ موزیکێ یە) - بازنە(دایرە) - خوریک.

کلیاوە(Kelyave): کەڕ، کەسێ کو گوه لێ نەبت - گێژ، مەندەهۆش.

کلیچە(Kulîçê): کولیچە، کادە، کەسمە.

کلید(Kelîd- Kêlîd): کلیل.

کلیز(Kelîz): زرکێتک.

کلیسا(Kêlîsa): دێر، پەرستگەها فەلا.

کلشک(Kelîk): چاڤ ویر.

کلیک(Kêlîk): قلیچ، تبـــلا قلیچێ.

کلیک(Kelîk): بوم، تۆک.

کلیون(Kulyûn): پەرۆکێ هەفت رەنگ.

کم(Kem): کێم، پچەک.

کمابیش(Kemabîş): کێم و زێدە.

کماس(Kemas): گوزکێ دەر فرەه - کـــــۆد، ترارکێ داری - کەشکولک.

کماله(Kumalê): خوەهر.

کمان(Keman): کڤان.

کمانچه(Kemançe): کڤانا بچویک - کەمانچە(ئێک ژ ئالاڤێن موزیکێ یە).

کمبود(Kembûd): کێم بوون، کێماتی.

کمبیزه(Kumbîzê): خیارێ زەر و مەزن - گوندورێ نەگەهشتی.

کمپیر(Kempîr): پیر، ب ناڤسالڤەچووی - پیرەژن.

کمتر(Kemter): کێمتر، پچەکتر - هویرتر.

کمر(Kemer): کەمەر، دورماندوری زک و پشتێ .

کمزن(Kemzen): بێ شەنس، بێ ئیقبال، کەسێ کو هەردەم د یاریا قومارێ دا ددوڕینت.

کمسک(Kemesk): تەڕەماست.

کمند(Kemend): کنف.

کمیاب(Kemyab): هەر تشتێ کو کێم بت و ب ساناهی بدەست نەکەڤت.

کمیچه(Kemîçê): ستێرستێروک - کەمانچە.

کمین(Kemîn): کێمترین - کێم بها، بێ قیمەت.

کن(Kên): قەیتک(ل دوربارا جل و بەرگــا و دوربارا برینێ بکار

دهێت).

کنا(Kena): ئەرد ـ سنوور ـ کنار.

کنا(Kuna): بکەر، کەسێ کو ب ئەنجامدانا کارەکی رادبیت.

کنار(Kenar): کنار، کێلەک، ئالیەکێ تشتی.

کنارنگ(Kenareng): حاکم، والی، پارێزگەر.

کنارە(Kenarê): کنار، کێلەک، کنارێ دەریایێ(ساحل).

کناغ(Kunax): تەڤنێ ئارمویشی ـ تەڤنێ تەڤنپیرکێ ـ کرمێ ئارمویشی.

کناک(Kenak): زک ئێشی.

کنام(Kunam): جهێ گیانەوەرێن درندە و گیانەوەرێن کو دچەرن ـ چەروان ـ هێلین.

کنانە(Kenane): کەڤن، بەروڤاژی نوی.

کنبورە(Kenbûrê): فێل، حیلە.

کنج(Kunc): کونج، کوژی، قورنەت ـ کوریشک و قورمچک.

کنج(Kenc): ئەزمانکێ بچویک کو ل دویماهیا گەورییێ یە ـ هەر تشتێ کو ب کەلەخێ خوەڤە ئی مەزن بت و ب هێز بت و ب تایبەتی بۆ فیلی لکارە.

کنجار(Kuncar): تیڤکلێ کونجی یا پشتی کو دوهنێ وان ژێ هاتبیتە گرتن.

کنجد(Kuncêd): کونجی.

کنجک(Kuncek): نوی(جدید).

کنجکاو(Kunckav): لێگەر، پشکێنەر.

کنجل(Kuncul): مچای، قورمچی، تێکچووی، هەر تشتێ کو ژ حالەتێ خوە یێ دروست دەرکەڤیت و بچیێت وەکی: (نانێ کو دکەڤیتە بنێ تەنویرێ دا و دبیتە گلولکەکا بکێر نەهاتی، یان دەست و پێیێن کو دسوژن و ئاثارێن وان یێن سەرەکی لێ نەمینن و......هتد).

کنجە(Kuncê): کەرێ کو بنێ دەڤێ وی وەرمتبیت ـ کەرێ کوری بری.

کند(Kund): هێدی، کەسێ کو لدەمێ رێڤەچوونێ ب هێدی رێڤە بچیت ـ دەڤک یان شیر یان هەر تشتەکێ برەک کو نەخوەش ببیت و ب زەحمەت تشتان ببریت ـ دلێر، ئازا، پەلەوان.

کندا(Kunda): زانا ـ فەیلەسووف ـ حەکیم ـ ستێرناس ـ جادووگەر ـ دلێری، پەلەوانی.

کندامـویە(Kundamûyê): مـویێ کو هەر ل دەستپێکا ژ دایکبوونێ لسەر لەشێ نوبزادی هەبیت.

کندر(Kender): باژێر، شار.

کندز(Kundêz): کورتکریا (کهن دز) ئانکو کەلها کەڤن.

کندش(Kundêş): گلولکا پەمبی کو ئامادە بیت بۆ ڕێسانێ.

کندک(Kundek): چنییێت نانی، هویرکە نان.

کندلان(Kendulan): خیـڤـەتا مەزن.

کندمند(Kendmend): پەریشان ـ وێران، خراب، ئاڤاهییێ کو وێران و سەرابن ببیت.

کندن(Kenden): جوداکرن ـ کولانا ئەردی ب ئنیەتا کویر کرنێ.

کندو(Kendû): شانا زرکێتکێ.

کندواله(Kundvalê): گـەنجێ ب هێز ـ کەسێ کو ب کەلەخێ خوەڤە ئی ماقویل بت.

کنسـک(Kênêsk): قـــــەلس، دەخەس، بەخیل، خەسیس.

کنش(Kunêş): کار و کردار.

کنشت(Kunêşt): پەرستگەه، دێر، کنیشت.

کنشتو(Keneştû): شوینک.

کنفت(Kênêft): هەرمی، پیس.

کنـگ(Keng): چـەنـگ، چـەنـگێ فرندەی ـ چەقێ دارێ.

کنگر(Kungur): گەدایێ بێ شەرم ـ بوم، کوند.

کنگر(Kenger): کەنگر.

کنون(Kunûn): نۆکە. نهۆ.

کنیـــز(Kenîz): خـــودام، ژنکا خزمـەتچی، ب تایبـەتی ژنکا کـو هاتبیتە کڕین.

کنیزک(Kenîzek): خوداما کچ کو تەمەنێ وێ بچویک بت.

کـــو(Kû): بۆ پرســیـــارێ دهێت، ئانکو: کا، کانێ، ل کیڤەیە.

کوار(Kevar): سەلکەکا مەزنە کو فێقی پێ ڤەدگوهێزن.

کواژ(Kevaj): تەعن ـ ترانە.

کـــواش(Kuvaş): جـــۆر، تەرز، رەنگ، شێوە. هەروەسا (کواشە، گواش، گـواشـە، کـواس، کـواسـە) ژی لکارن.

کـــوب(Kûb): درب، دربێ کـــو ژ

ئەگەرێ ڤێکەتنا بەری یان داری بگەهتە لەشی ـ ئالاڤێ کو فیلڤان فیلێن خوە پێ دهاژۆن.

کوبل(Kûbel): بشکوژ، بشکوفک، غونچە.

کوبن(Kûben): چەکویچ، چاکوچ.

کوبیدن(Kûbîden): قوتان، لێدان، نەرمژاندن.

کوتار(Kûtar): کولانکا تەنگ کو سەرێ وێ گرتی بت.

کوتاه(Kûtah): کورت، کن.

کوتوله(Kûtûlê): بالا کورت، بەژن کورت، قەزم.

کوته(Kûteh): کورت، کن.

کوچ(Kûç): بوم، تۆک ـ کۆچکرن ژ ئەردەکی بۆ ئەردەکێ دی ـ ئێل، بنەمال ـ ناڤێ ئێلەکێ یە ل نێزیک ئێلا (بەلوچی)یا.

کوچک(Kûçek): هویر ـ بچویک ـ د زاراوێ دەروێشان دا ئەو مریدە یێ کو ژ هەمیان بچویکتر بت ب تەمەنێ خوەڤە یان ژی نوبکار بت و ژ نوی دەست ب مریداتیێ کربت.

کوچکین(Kûçekîn): هویرترین ـ بچویکترین.

کوچولو(Kûçûlû): زێدە بچویک، کوچوچ ـ زاروک.

کوچه(Kûçê): کۆلان.

کوچیدن(Kûçîden): کۆچکرن، بارکرن ژ جهەکێ بۆ جهەک دی.

کود(Kûd): بێدەر ـ سەرگینا دەوارا و چێل و گولا کو ب ئەردی وەرکەن ژ بۆ ب قوەت کەتنا ئەردی ژ بۆ چاندنێ(زبل) ـ کیمیا.

کودک(Kûdek): زاروک، بچویک.

کودن(Koden): بێ فەهم، کێم عاقل، ئەحمەق، تەمبەل.

کور(Kûr): کورە.

کورس(Kevers): موی یێن خەلەک ـ قرێژ و قیڤارا لەش و جلکا.

کوره(Kûrê): کویرهە، ئێتوین ـ پشک، بەش، پارچەیەک ژ جهەکی.

کوزه(Kûzê): گوزک.

کوژ ـ کوز(Kûj-z): قوز، قلۆز، چەمیای، خوەهر.

کوژپشت(Kûjpuşt): پشت چەمیای، پشت قوز ـ درکەیە ژ ئەسمانی.

کوژه(Kûjê): کەرێ رەنگ سپی.

کوس(Kûs): درب ڤێکەتن.

کوستن(Kûsten): قوتان ـ لێدان ـ ئێشاندن.

کوسە(Kosê): زەلامێ کوسە کو بەس ئەرزنکا وی موی لێ هەبن و روی بێن وی د حولی بن.

کوشک(Kûşk): کوشک، قەسر، ئاڤاهیێ بلند، خانیەکێ خوەش ل ژدەرڤەی باژێری و دناڤ باغ و بیستانا دا.

کوشیدن(Kûşîden): پێکولکرن، سەعی کرن، خوە وەستاندن ژ بۆ بدەستڤەئینانا تشتەکی.

کوفتن(Kûften): قوتان، لێدان ب ئنیەتا هەرشاندن و هویرکرنێ ـ درب ڤ تشتەکی ئێخستن.

کوفجان(Kûfcan): قەفەس، جهێ تەنگ.

کوک(Kûk): دریارا ژێک فرپ ـ خەس(گیایەکە).

کوکن(Kûken): بوم، تۆک.

کول(Kûl): مل، شان(کتف) ـ حەود، جهەک کو پچەک ئاڤ لێ خرڤە ببیت.

کولاب(Kûlab): حەود ـ مەلەڤانگەھ.

کولاک(Kûlak): توفان ـ پێلێن دەریایێ.

کولخ(Kûlex): ئاگردانک ـ مەنقەل.

کولیدن(Kolîden): کویرکرن ـ کۆلان ـ قلێب کرنا ئەردی.

کوم(Kom): شینکاتیا کو لبەر لێڤێن کانی و حەود و رۆوا شین دبن.

کومش(Komêş): کەسێ کو بیرا دکۆلت.

کوندە(Kevende): تۆرا کو ب رەنگێ جهالی دهێتە چێکرن ژ بۆ ڤەگوهاستنا کای بکار دئینن ـ گوندۆرێ نەگەهشتی.

کوە(Kûh): چیا.

کوهان(Koham): کۆپار، پشتا حێشترێ.

کوهپایە(Kûhpayê): دەهمەنا چیای.

کوهسار(Kûhsar): جهێ کو گەلەک چیا لێ بن.

کوهە(Kûhê): تەل، کۆم ـ سەمەر، ئەو بلنداهیا لسەر و بنێن زینێ هەسپی یان کورتانێ دەوارا ـ پێلێن ئاڤێ ـ هێرش کرن، هێرش برن.

کوی(Kûy): تاخ ـ شاهرێ، رێکێن فرەهـ.

کەوير(Kevîr): ئەردێ زێدە کەرەستێن (ئەزوت، ئوکسیژن و پتاسیوم) لێ هەبن، لەورایە ژێ چو گیا لێ شین نابن ـ سەراب.

کويش(Kevîş): زەرکا شیری.

کە(Kuh): چیا.

کە(Keh): کا.

کە(Kêh): بچویک، هویر.

کها(Keha): شەرمین، شەرمەندە.

کەهبل(Kehbel): نەزان، هەبلە، ئەحمەق.

کهتر(Kêhter): بچویکتر.

کهر(Keher): هەسپێ کو رەنگێ وی سورێ بناف رەشی ڤە بت، هەسپێ قەهوایی.

کەهکشان(Kehkeşan): رێکا کادزا(مجرة).

کهن(Kuhen): کەڤن ـ کەڤنار ـ دێرین.

کهنە(Kuhnê): کەڤن ـ کەڤنار ـ دێرین ـ ژ کارکەفتی.

کی(Key-Kêy): کەنگی، چ دەم، چ وەخت.

کی(Kî): کی، چ کەس، کیژان.

کی(Key): ناڤێ شاهێن کەیانی یا، وەکی کەیقوباد، کەیکاووس، کەیخوسرەو ـ شاهێ مەزن، شاهینشاهـ ـ نازناڤێ مەزنترین شاهی.

کیا(Kiya): مەزن ـ خودان ـ خوداوەند ـ شاهـ ـ حاکم ـ پارێزگەر ـ پەهلەوان.

کیاخن(Kiyaxen): نەرمی، نەرماتی، ئارامی.

کیادە(Kiyade): رسوا، هەتک لێ چووی، بێ ناڤ بووی.

کیار(Kiyar): تەمبەلی، سستی.

کیارا(Keyara): خەم، نیگەرانی.

کیان(Keyan): کۆما (کی) کو ئانکوا وێ دبیتە شاهێن مەزن ـ ناڤێ سنسلەکا شاهنشاهی یا ئیرانێ یە پشتی سنسلا پێشدادی یان.

کیان(Kuyan): خیڤەت، رەشمال ـ ستێر ـ سەنتەرێ بازنەی(مرکز دائرة).

کیانا(Kiyana): سروشت ـ ئەصلێ هەر تشتەکی ـ هەر ئێک ژ هەر چوار عونصورێن چوارگانە.

کیبانیدن(Kîbanîden): لادان، ژ

رێ لادان، خوەهر چوون.

کـیـبـیـدن(Kîbîden): بنێـرە: (کیبانیدن).

کیپ(Kîp): پڕ، تژی، لێڤولێڤ.

کیچ(Kîç): بژاله ـ پەریشـان ـ کێم، پچەک ـ هویر، بچویک ـ هێدی.

کیس(Kîs): کوریشک.

کـیـسنە(Kîsene): بەنکێ کـو ب تەشیێ هاتبیتە رێسان.

کـیـسـە(Kîsê): کـیـسـک، تـویرک ـ بەریک.

کیش(Kîş): دین، ئایین، مەزهەب ـ جـورەکێ پەروکی کـو ژ کـتـانی دهێتە چێکرن ـ کیسکێ کو تیرێن کـڤـانێ دکـەنە تێـدا ـ کش(بۆ هاژۆتنا مریشکێ یان لادانا شاهی د یاریا شەترەنجێ دا لکارە).

کیف(Kîf): چانتە ـ چزدانک.

کیفر(Keyfer): سزا، سزادان ـ ئەو بەرێ کو لسەردەمێن کەڤن دادنانە سـەر دیوارێ کـەلهێ و چ گـاڤـا دوژمنا هێـرش کربانە سەر کەلهێ دا بـەری بـەردەنـە نـاڤ دوژمـنـی ـ زەرکـا شـیـری یان مـەنجـەلوکـا ماستی.

کیک(Keyk): بیبیکا چاڤی.

کیل(Kîl): خوەهر، چەمیای.

کیماک(Keymak): قەیاغ.

کیماک(Kîmak): تەنگا دەوارا.

کین(Kîn): کـینە، دوژمنی، نەیاری ـ عینات و نەیارتی یا کو مرۆڤ د دل دا ژ کەسەکی هلگریت.

کینە(Kînê): بنێرە: (کین).

کـیـوان(Keyvan): ناڤێ سـتـێـرا (زوحەل)ە.

کیهان(Keyhan): جیهـان، دنیـا ـ کـۆمـا سـەییـارێن کـو ب سـەر مەنظوما شەمسی ڤەنە ـ بیاڤێ کو ستێر دناڤ دا.

گ

گ(Gaf): تیپا بیست و شەشێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی و ئەڤ تیپە دناڤ زمانێ عەرەبی دا نینە.

گـــابارە(Gabarê): گـــاڕان ـ شکەفت.

گات(Gat): کەڤنترین و پیروزترین پشکا ئاڤێستایێ یە ـ سروودێن زەردەشتی.

گـار(Gar): پاشگرە و نیـــشــانا بکەرناڤی یە، وەکی: (آفریدگار: ئافـڕندە، آمـوزگـار: فـێـرکـەر، مـامـۆسـتـا). د زمانێ فـارسی دا ئەڤ پاشگرە ل گەلەک جهان دگەل پەیڤێن عەرەبی ژی هاتیە.

گاری(Garî): عەرەبانە ـ هەر تشتێ نە موکوم و بێ دەوام.

گاز(Gaz): ددان ـ گاز، کـێلبتـان ـ سپێنە.

گازر(Gazur): جلکشـۆ، کەسێ کو کارێ وی جلک شویشتن بت.

گـــاشتن(Gaşten): زڤـــراندن ـ چاندن.

گال(Gal): رینگلێن پەزێ سپی کو ب دینگێن وان ڤـە هشک دبت ـ گـارس ـ طۆری، تویری ـ فـێل، حیلە، خاپاندن.

گـالە(Gale): جـــهـــال ـ گلولکا پەمبی.

گـــالیـــدن(Galîden): رەڤین، هەلاتن، فیرارکرن، دویر کەتن.

گام(Gam): گاڤ، پێنگاڤ.

گاو(Gav): چێل و گا (د فارسی دا بۆ چێلێ «گـاو مـادە» دهێت و بۆ گای ژی دبێژن «گاو نر» و هەگەر کۆمەکا هەردووان پێکڤە دگەلێک بن دبێژن «گاوها») ـ زەلامێ دلێر و ب هێز.

گاورس(Gavers): گارس.

گاوميش(Gavmîş): گاميّش.

گـاه(Gah):وەخت، دەم، زەمـان ـ جـهـ، گـەهـ ـ تەختێ پاشـاتيێ، كـورسـيكا دەسـتـهـەلاتداريێ ـ ئامانێ كو زێر و زيڤا تێدا دحەليێن ـ ئەڤ پاشگرە ل دويماهيا دو جۆرە نـاڤـــــان دهێت، يـێ ئـێـكـێ دەمناڤ(اسم زمـان) ژێ چێـدبت، وەكى: (سـحرگـاه: دەمێ سپـێدە، شـامگـاه: دەمێ شـەڤێ) و يێ دووێ جـــهناڤ(اسم مكان) ژێ چێـدبت، وەكى: (پرسـتـشـگـاه: پەرسگەهـ، جهێ پەراستنێ).

گاهنبار(Gahenbar): ناڤێ شەش جـەژنانە كـو هەر ئێـك ل دەمـەكى سـالێ ژ لايێ ئيـرانيـان ڤە دهاتنە كـرن ـ ناڤێ وان شـەش دەم يان شـەش رۆژانە كـو خـودێ مـەزن جيـهـان چێكرى. هەروەسا پەيڤێن (گـهنبـار، گـاهانبـار، گـاهبـار، گهبار) ژى لكارن.

گـــــاهواره(Gahvarê): لاندك، لەهندك.

گبر(Gebr): زەردەشتى، كەسێ كو بدويڤ ئـايينێ زەردەشـــتـــيێ كـــەتى(ئەڤ نـاڤـــە پشـــتى مــوسلمـــانەتيێ يێ مـــايە ب زەردەشتياڤە).

گبر(Geber): جۆرەكێ بەرى يە كو ترارك و مـــەنجـــەلۆك و ديز ژێ دهێنە چێكرن.

گـبـرگـه(Geburge): جـۆرەكێ وەرزشا كەڤنا ئيرانى يە.

گبز(Gebz): مەزن، ب كەلەخ ـ ب هێز.

گت(Get): مەزن(عظيم، كبير).

گـجـســتـه(Guceste): پيس و نەپيروز، خەبيس، مەلعون.

گچ(Geç): گـێچ(كـەرەستـەكـە كـو بۆ ئاڤـاهيـا و پەيكەرسـازيێ بكار دهێت).

گـــدا(Geda-Gêda): گـــەدا، سوالكەر، خازخازۆك.

گداختن(Gudaxten): حەلاندن.

گدار(Gudar): كـويراتيـا بنێ دۆلێ ـ رێك، جهێ تێڕا بۆرينێ.

گدازيدن(Gudazîden): حەلاندن.

گـدوك(Gedûk): ئەو در ژ چيـاى كو پرى بەفر بت و ئەو بەفر ببيتە كـــوسپ د رێيـــا هاتن و چۆنێ لوێرێ.

گذار(Guzar): بۆرين د جـهـەكى ڕا

ـ جهێ تێرا بۆرینێ.

گـــــــذاردن(Guzarden): دانان، دەیناتن(تشــتــەک ل جــهـــەکی دەیناتن یان دانان).

گذر(Guzer): بنێرە: (گذار).

گــذرا ـ گــذران(Guzera- an): چۆوەک، وەکی: (آب گـذرا: ئاڤـا کو بچیت).

گذراندن(Guzeranden): تشتەک د جهەکی را بۆراندن ـ کارەک بجه ئینان.

گذشت(Guzeşt): بۆری(د جهـەکێ را بۆری) ـ لێبۆری، عەفویکر.

گـــذشتن(Guzeşten): بۆرین(د جـهـــەکێ را بۆرین) ـ لێــبــۆرین، عــەفــویکرن ـ بدویاهیک هاتنا وەختی.

گر(Ger): هەگەر ـ پاشگرێ بکەر و بکـەرناڤـی یە، وەکـی: (آهنـگر: ئاسنگر، زرگر: زێرنگر و ستمگر: زالم) ـ گـورپاتی(ئێک ژ ئێشـێن پوبستی یە).

گر(Gur): گوڕیا ئاگری.

گرا(Gerra): عەبد، بەنی، خولام.

گـراز(Guraz): بەراز ـ بێـرکـەکـا مــەزن و پەحنە کــو دو کــەس ب هەڤـرە بکار دئینن ژ بۆ راسـتکرنا ئەردێ قلێب کری ـ گوزک.

گـــــــرازیدن(Gurazîden): ب نازداری و دفنبلندی برێڤەچوون.

گرامی(Gêramî): عـەزیز، هێـژا، بەرێز.

گـــران(Geran): گـــران(هەم بۆ سەنگێ و هەم ژی بۆ بهای).

گران(Guran): کەفەکا گەنمی یان جەهی کو هاتبیتە دروین.

گــراییــدن(Gerayîden): دل ب تشتەکی دان ـ هێرش برن.

گـربز(Gurbuz): زیرەک ـ دلێــر ـ فێلباز.

گربە(Gurbê): پشیک، کێتک.

گــرد(Gerd): توزک، ئاخــا نەرم، غوبار.

گرد(Gêrd): گروڤر، خڕ ـ دەوروبەر، چان و رەخ.

گرد(Gurd): دلێر، پەلەوان.

گرداب(Gêrdab): زڤرۆکا ئاڤێ.

گــرداس(Gurdas): ســتــەمگەر، زالم.

گرداندن(Gerdanden): زڤراندن، بادان.

گردباد(Gêrdbad): بابەلیسک.

گردن(Gerden): ستۆ، گەردەن.

گردنە(Gerdenê): ڕێکێن تەنگ و پڕ ئاستەنگ ل چیای.

گردو(Gêrdû): گویز.

گـــــردون(Gerdûn): چەرخ، هەر تشـــتێ کـــو لدور خـــوە یان لدور تەوەرەکی بزڤرت ـ ئەسمان.

گـردیدن(Gerdîden): گـەڕیان ـ زڤڕین ـ گوهاڕتن ـ بوون، چێبوون.

گرز(Gurz): گورز(ئالاڤەکێ شەڕی یە کـو ل سـەردەمـێن کـەڤن دهاتە بکارئینان).

گـرزش(Gerzêş): گلە و گـازندە، دالەهی.

گرزمان(Gerzuman): ئەسـمـان، عەرش.

گرزن(Gerzen): تانج.

گــرزە(Gerze): مــارێ مــەزن، جـورەکێ مـاری یە کـو سـەرێ وی مەزنە.

گرزیدن(Gerzîden): زێمـار کـرن، گرین ـ تەوبەکرن.

گرسنە(Gurêsnê): برسی.

گرفت(Gêrêft): وەرگرت ـ غەرامە ـ تەعن.

گرفتار(Gêrêftar): دیل، ئێخسیر، بەندکری.

گـرفتن(Gêrêften): سـتـانـدن، وەرگرتن ـ تێکهەل بوون.

گرگ(Gorg): گورگ.

گرگین(Gergîn): گـیـانـەوەرێ کـو تووشی ئێشا گوریاتیێ بووبت.

گرم(Germ): گەرم.

گرم(Gurm): خەم ـ برین(جرح).

گرما(Germa): گـەرمـە، بەروڤاژی سەرمایێ.

گـرمـابە(Germabê): حـەمـام، گەرماڤ.

گرمسیر(Germsîr): گەرمیان.

گرنج(Gurênc): کوریشک ـ گرێ ـ کونج، کوژی ـ برنج.

گـــــــرو(Gêrev- Gêruw): مەرج(شرط) ـ ڕەهینە، گرەو.

گروە(Gurûh): دەستەک، کۆمەڵ.

گروهە(Gurûhê): گلولک، وەکی: (گلولکا پەمبی) ـ گرگێن هەڤیری ـ دەستەک، کۆمەلە.

گــرویدن(Gêrevîden): باوەری ئینان ب کەسەکێ یان تشـتـەکی، گــــــــــەهـشـتن ب ڕیـزێـن دەستەکەکێ(التحاق).

گرە(Gêrêh): گرێ، گرێک(گرێیا

بەنکی یان گرێکا دارێ) ـ ئێک ژ یەکێن پیڤانێ یە کو بەرامبەری ١/١٦ گەزێ یە.

گـــریاندن(Gê-Geryanden): گرياندن، کەسەک مەجبورکرن کو بکەتە گری.

گـــریانندە(Gêryanendê): ئەو کەسێ کو کەسەک دی بگرينت.

گریبان(Gêrîban): یاخە، پستۆک.

گـــریختن(Gurîxten): رەڤین، هەلاتن، فیرارکرن.

گریز(Gurîz): فیرار، رەڤ.

گـــــریزاندن(Gurîzanden): رەڤاندن، فیراریدان.

گریستن(Gêrîsten): گرین، روندک رێتن. هەروەسا بۆ کەسێ کو دکەتە گری، پەیڤێن (گرینده و گریان) لکارن، لێ جیاوازیا دناڤبەرا هەردوان دا ئەوە کو (گرینده) بکەرناڤە و (گریان) صیفەتە.

گریغ(Gurîx): بنێرە: (گریز).

گـــریوارە(Gêrîvarê): رستک، گەردەنی.

گـــریوان(Gêrîvan): بنێرە: (گریبان).

گریون(Gerîven): ئێشا گورپاتی.

گریوە(Gerîvê): تەل، گر.

گریە(Gêrye): گری، رۆندک رێژی.

گز(Gez): گەز(یەکەیەکا پیڤانێ یە بەرامبەری ١٦(گرە)انە، و ب عەرەبی دبێژنێ «ذرع» ـ ناڤێ دارەکێ یە ـ گەزۆ(جورەکێ شریناهیێ یە).

گـزاردن(Guzarden): ئەداکرن، بجهـ ئینان، ئەنجامدان.

گـزارش(Guzarêş): ریپورتاژ، شرۆڤەکرنا خەبەرەکی یان کارەکی کو هاتبیتە ئەنجامدان.

گـزاریدن(Guzarîden): بنێرە: (گزاردن).

گزاف(Gêzaf): زێدە، گەلەک، بێ سینور ـ بێهودە، پویچ، ئاخفتنێن پویچ و بێ مفا.

گزاک(Gezak): هەر گیانەوەر یان مورەکێ کو ژەهردار بیت و مرۆڤی بگەزیت(ب مرۆڤی ڤەدەت).

گزاییدن(Gezayîden): پێڤەدان، لەق لێدان و ئازار گەهاندن.

گزر(Gezer): گێزەر.

گـــزر(Guzêr): چارە، چارەرێ، عیلاج.

گـزک(Gezek): گـەزەک، دەڤگر،

هەر تشــتێ كــو تامــا ســەرەكى بگوهوريت و تامـا دەڤى نەخـوەش كـەت ـ دەليـڤـا باش و هلكەتى بۆ ئەنجـامــدانا كـارەكى ـ سـەرمـا و سرێ برى.

گزمە(Gezme): زێرەڤان، حەرەس.

گــزند(Gezend): درب ـ ئازار ـ ئاتاف ـ رێنج و زەحمەت.

گــزيدن(Gezîden): لەق دانان ـ پێڤەدان.

گــزيدن(Guzîden): هەلبــژارتـن، پەسەندكرن و ڤاڤێركرن.

گـــــزير(Guzîr): چارە، چارەرێ، عيلاج.

گـزيردن(Guzîrden): چارەكـرن، عيلاج كرن، چارەرێ ژێرا ڤەديتن.

گزينە(Guzînê): هەلبژارتى.

گژار(Gujar): بەرچێلكا مريشكێ.

گس(Ges): تاما كـو دبيتـە ئەگەرێ دەڤگريێ، وەكى: تـامـا فـێـڤـيێ نەگـــەهشـــتى، يان كــارى يا نەخەساى.

گـــــســـــــاردن(Gusarden): خـوارن(بگرە ژ نـان خـوارن، مـەى ڤەخوارن، خەم خوارن و......هتد).

گست(Gest): كرێت، نەجوان.

گـستاخ(Gustax): نەترس، دلێر ـ بێ ئەدەب، ئەدەب سـز. هەروەسـا پەيڤێن (وستاخ، بستاخ، استاخ، اوستاخ و بيستاخ) ژى لكارن.

گـسـتـرانيـدن(Gusteranîden): پەحن كرن، رائێخستن.

گـــســـتـــردن(Gusterden): پەحن كرن، رائێخستن.

گستە(Geste): هەر تشتەكێ كرێت و نەجوان ـ سەرگێن.

گـستن(Gusêten): برين ـ ژ هەڤ جوداكرن.

گسلاندن(Gusêlanden): دراندن ـ برين.

گـسـيل(Gusîl): رەوانە. گـســيل كـــــردن: رەوانەكـــــرن، وەكـى: (رەوانەكرنا كەسەكى بۆ جهەكى، يان رەوانەكــرنا هاريكاريەكێ بۆ كەسانێن لێ قەوماى و......هتد).

گـشـاد(Guşad): ڤـەكـر ـ بەردا، رەهاكـر ـ بەردانا تيـرێ ژ كڤـانێ ـ فرەه ـ پەحن، پان.

گـشـادن(Guşaden): ڤـەكـرن ـ بەردان، رەهاكرن.

گـشـت(Geşt): گـەشت و گـوزار، گەريان.

گشت(Gêşt): هەمی بهەڤرە، پێکڤە، ب گشتی.

گشتا(Guşta): بەهەشت، فردوس.

گشتن(Geşten): گەریان ـ دەور لێدان، لدور زڤرین ـ بوون، چێبوون.

گشتی(Geştî): زێرەڤانێ کول جهەکێ دیارکری ڕا بهێت و بچت ژ بۆ بجهـ ئینانا ئەرکێ خوە یێ زێرەڤانییێ.

گشسب(Guşesb): هەسپ.

گشن(Geşn): گەلەک، مشە، زێدە، پڕ، تژی.

گشن(Guşn): گەنج ـ مێرانە ـ نێر ـ دارا خورمێ یا نێر.

گشنی(Guşnî): گوهنێلی(عملية جنسي ـ تلقيح).

گشودن(Guşûden): ڤەکرن ـ رەهاکرن، بەردان.

گفتار(Guftar): گۆتار ـ ئاخفتن.

گفتگو(Guftugû): گفتوگو، دان و ستاندن.

گفتن(Guften): گۆتن، ئاخفتن.

گل(Gul): گول.

گل(Gêl): تەقن، هەری.

گل(Gel): حەفک ـ ستۆ، گەردەن.

گلاب(Gulab): گولاڤ.

گلابی(Gulabî): هرمیک.

گلاندن(Gelanden): هەژاندن، داقوتان(داقوتانا دارا ب بار کو فێقیێ وێ ژێ بکەڤت).

گلاندن(Gellanden): گرێلکرن.

گلاویز(Gelavîz): هلاویستی.

گلاویز شدن(Gelavîz şuden): هەڤپیشی هەڤ بوون، دبن چەنگێن هەڤرا چۆن.

گلایه(Gêlayê): گلە و گازندە، دالەهی.

گلخن(Gulxen): ئاگردانکا حەمامێ، جهژنەما حەمامێ.

گلزار(Gulzar): گولزار، گولستان.

گلست(Gelest): گەلەک سەرخوەش، زێدە مەست.

گلو(Gelû): حەفک، گەلالیشک.

گلوله(Gulûlê): گلولکا پەمبی یان بەنکا ـ گولله، تەلقە، فیشەک.

گلوند(Gelvend): خەلات، هەدیە ـ گەلوازێ خواردەمەنی یێن وەکی هێژیرا.

گله(Gêlê): گلە و گازندە، دالەهی.

گله(Gele): گارانا حێوان و دەوارا، برا پەزی.

گلەبان(Geleban): شڤان.

گليــز(Gêlîz): گليــز، ئاڤــا دەڤێ مرۆڤ و گيانەوەرا.

گليزە(Gêlîzê): گوزک.

گليم(Gelîm): بەرک، جــورەکێ رائێــخێ يە کــو ژ بەنکێن پەمــبی يان هريێ دهێنە چێکرن.

گلين(Gêlîn): تشــتێن کــو ژ ئاخ و تەڤنێ دهێنە چێکرن.

گم(Gum): هندا، بەرزە، نەديار.

گـمــاردن(Gumarden): دانان، دامەزراندن، تەعين کرن.

گـمــاشتن(Gumaşten): بنێــرە: (گماردن).

گمان(Guman): گومان، شک.

گمـانيدن(Gumanîden): گومان کرن، هزرکرن، بۆچوون، شک برن.

گــمـــراه(Gumrah): رێ بەرزە ـ کـەسێ کـو لســەر رێ يا راست دا چۆيت(سەر رێدا چۆی).

گـمـيـختن(Gumîxten): ناڤـێک هەلکرن، تێکهەلکرن ـ ميزتن.

گميز(Gumîz): ميز.

گميزيدن(Gumîzîden): ميزتن.

گناه(Gunah): گــونەه، کــارێ خراب، بێ ئەمری.

گنبد(Gunbed): گونبەد، قوبە.

گنج(Genc): خزينە.

گنجار(Guncar): سۆراڤ.

گـنـجـــــاندن(Guncanden): گونجاندن(جهێ تشتەکی ل جهەکی يان د تشتەکێ دی دا کرن.

گنجـشک(Guncêşk): چويچک، سڤيانک.

گنجــور(Gencûr-Gencver): خودانێ خەزينێ.

گنجـيـدن(Guncîden): گـونجين، گونجان(جهێ تشتەکی ل جهەکێ دی يان لناڤ تشــتــــەکێ ديدا بوون).

گنجـينه(Gencînê): گـەنجــينە، جهێ گەنج لێ، جهێ خەزينە لێ.

گند(Gend): بێهن پيس، گەنی.

گند(Gund): گـون، رطل ـ سـوپا، لەشکەر.

گنداندن(Gendanden): گـــەنی کرن.

گندم(Gendum): گەنم.

گـنـدمـگـون(Gendumgûn): گەنمۆکی، روی گەنمۆکی.

گنده(Gundê-e): مەزن، ب کەلەخ ـ گلولکا پەمبی ـ گرکا هەڤيری.

گنده(Gende): گەنی، بێهن پیس.

گندیدن(Gendîden): گەنی بوون، پوبچ بوون، پیس بوون.

گنگ(Gung): کەسێ کو نەشێت باخڤت، بێ ئەزمان ـ بۆری یێت کو ژ تەقنێ دهاتنە چێکرن ژ بۆ ڤەگوهاستنا ئاڤا بن ئەرد ژ جهەکی بۆ جهەکێ دی.

گنگار(Gungar): مارێ کو ژ نوی تیڤلێ خوە ئاڤێتی.

گنگلاج(Gunglac): لالوتە، تورتوری.

گو(Gev): دلێر، پەلەوان ـ باشتر، مەزن.

گو(Gû): گۆ، هەر تشتێ خڕ و گروڤر.

گواچو(Guvaçû): هێزک.

گوارا(Guvara): هەر تشتێ خوارنێ یان ڤەخوارنێ کو ب تام بت و زوی (هضم) ببیت.

گوارش(Guvarêş): کریارا کو ئاشک و ریڤیک پێ رادبن. دستگاه گوارش: جهاز هضمی، کو ژ دەڤ، گەوری، مەری، ئاشک و ریڤیکا پێک دهێت.

گواره(Gevarê): گاڕانا حێوانا.

گواره(Gevare-ê): لاندک، لەهندک.

گواز(Gevaz): چویڤ، دارێ کو گا و کەرا پێ دهاژۆن.

گواژ(Gevaj-jê): تەعن لێدان، یاریپێکرن، ترانە.

گوال(Geval): جهال.

گوالیدن(Guvalîden): نەموکرن، شین بوون و مەزن بوون ـ خڕڤەکرن، کۆمکرن.

گواه(Guvah): شاهد، دیدەڤان.

گوجەفرنگی(Gocê ferengî): تەماتە، باجان سۆرک.

گود(God): کویر.

گودال(Godal): چال، جهێ کویر.

گور(Gûr): گۆڕ، قەبر، زیارەت ـ بیابان ـ کەرێ وەحشی.

گوراب(Gûrab): گۆرە ـ سەراب ـ قوبا کو لهنداڤ گۆڕی دهێتە ئاڤاکرن.

گورستان(Gûrêstan): گۆڕستان.

گوز(Goz): گویز.

گوزن(Gevezn): شڤر.

گوساله(Gûsalê): گۆلک.

گوسفند(Gûsfend): پەزێ سپی، میە.

گوش(Gûş): گوهـ.

گـوش(Guvêş): ئاخـفتن، ئاخـفتن کرن.

گوش(Goş): د ئايينێ زەردەشتى دا خوداڤـەندێ زێرەڤانێ گيـانەوەرێن چارپێ يە. هەروەسـا ناڤێ رۆژا چواردێ يە ژ هەر هەيڤـەکـا سـالا هەتاڤى.

گوشـاسب(Gûşasb): خـەو، خـەوا خوەش.

گوشت(Gûşt): گۆشت.

گـوشـزد(Gûşzed): بيـرئيـنانەڤـە، ئاگەهدارکرنەڤە.

گـوشـمـالى(Gûşmalî): درکـەيە ژ تەنبيهـ کرن و ئەدەب کرنێ.

گـوشـوار(Gûşvar): گـوهارک ـ وەکى گـوهى ـ کـونجـا ژۆرێ، قولاچکا مەزەلکێ.

گـوشـه(Gûşê): کـوژى، کـونج، قولاچک، قورنەت.

گـوشـيـدن(Gûşîden): گـوهدان، گوهداريکرن.

گوگار(Gûgar): کێزگلولک.

گوگرد(Gûgêrd): کبريت(سولفور).

گول(Gûl): هەبله، نەزان ـ ئەحمەق ـ فێل، حيله.

گـون(Gûn): رەنگ، جـور(نوع) ـ وەک پاشگر ل دويماهيکا هندەک پەيڤـان دهێت و ئانکوێن (وەکى و جۆر) دگەهينت، وەکى: (آذرگون: وەکى ئاگرى ـ نيلگون: ب رەنگێ نيلى).

گوناگون(Gûnagûn): جوراوجور، رەنگاورەنگ.

گـــونه(Gûnê): روى، ئـالەک ـ رەنگ، جور، تەرز، شێواز.

گـونى(Gûnî): تەليس، تەليـسێ کورکى.

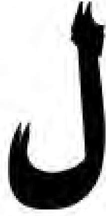
گـــونيـــا(Gûnya): دەپکـەکێ سێگوشەيە کو ئێک ژ کوژيێن وێ نوت دەرەجــەيە و هەردووێن دى، هەر ئێک چل و پێنج دەرەجەنە و د زانستێ هەندەسێ دا گەلەک بکار دهێت.

گـوهر(Goher): جـەهوەر، نەژاد، ئەصل ـ گەوهەر(بەرەکێ گرانبهايە وەکى زەمريد و ياقوتێ).

گويا(Gûya): بێژەر، ئاخفتنکەر ـ هەروەسـا بەرامـبـەرى پەيڤـێن (دبێژت، سەکو)يێن کوردى يە.

گويش(Gûyêş): گۆتن، ئاخفتن ـ گۆتار.

گهبد(Gehbud): خەزینەدار.
گـەگـاه(Gehgah): جـارجـار، هندەجارا.
گـهـواره(Gehvarê): لاندک، لەهندک.
گیـاه(Giyah): گـیـا، شـینکاتی. هەروەسا پەیڤـێن (گـیـا، گـیـاغ، کیاغ) ژی لکارن.
گیتی(Gîtî): گێتی، جیهان، دنیا ـ رۆژگار.
گیج(Gîc): گێژ ـ حەیران.
گیرا(Gîra): دلراکێش.
گـیـراندن(Gîranden): ئاگـر هەلکرن، ڤێخستن.
گـیـس(Gîs): مـوی یێن درێژ، ب تایبـەت یێن ژنکا کـو ژ پشت ڤـە گەلەک درێژ بیت.
گـین(Gîn): ئـێـک ژ پـاشـگـرێـن وەکـهـەڤی و سـالوخـدانێ یە، و ئانکوییێن (پڕ و تێـڤـەدای) ددەت، وەکی: (شـرمگین: پڕ شـەرم، شـەرمین ـ اندوهگین: د خـەمێ ڤەدای، خەمگین) ددەت.
گیهان(Geyhan): جیهان، دنیا.

ل(Lam): تیپا بیست و حەفتێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی.
لا(La): دناڤرا، دناڤدا.
لابە(Labe): بێ هێـزی ـ زێمـار ـ هیڤی و داخوازی ـ مەللاقی.
لابیدن(Labîden): بێ هێز بوون، زێمارکرن ـ هیڤی کرن، داخوازکرن ـ مەللاقی کرن.
لات(Lat): فەلیتە، کۆلانی ـ مرۆڤێ هەژار و زەعیف حال، دەستکورت.
لاتو(Latû): پێـسـتـرک، دەرەجک، پەبیسک.
لاج(Lac): رویس، تازی ـ دێهل.
لاخ(Lax): ئێک ژ پاشگرێن جـهی یە و نیـشـانا گـەلەکی و زێدەهیـا تشـتەکی ل جهەکی ددەت، وەکی: (سنگلاخ: جهێ گەلەک بەر لێ ـ نمـک لاخ: ئـەردێ پـڕ خـــــوێ و......هتد) ـ کۆمەکا تشتێن زراف و درێژ، وەکی مـوی یانژی شـاکێن مێوێ و چەقێن دارێ و......هتد.
لاخە(Laxe): پنی.
لاخەدوز(Laxedûz): پنی دۆز.
لاد(Lad): حـــەریر، ئـارمـــویش، پەڕۆکێ نەرم ـ دیوار، دیوارێ کو ژ لبن و تەقنێ هاتبـیـتـە چێکرن ـ ئاساس، شەنگستە.
لادە(Lade): بێ عـــاقل، هەبلە، دەبەنگ ـ ئەحمەق.
لاس(Las): جورەکێ ئارمـویشێ ب کـــێـــر نەهاتی یە ـ مێ یا هەر گـیـانەوەرەکی و بتـایبـەتی بو (دێهل)ێ لکارە.
لاسـیـدن(Lasîden): لاسـیـدن، یانـژی لاس زدن، ئانـکو: لـدویڤ کـەفـتنا گیـانەوەرێ نێـر ل پەی یا مێ ـ هەروەســا دەست ب رویێ کچێ یان ژنێ دا ئینانەخوار.

لاش(Laş): کەلەخ، کەلواش، کەلەخێ گیانەوەرێ مرار ـ پویچ و ب کێر نەهاتی ـ لەغەر ـ بسەرداگرتن و دزی و تالان.

لاشبەرگ(Laşberg): بەلگێ ژ دارێ کەفتی کو ب کێر چو تشتەکی نەهێت.

لاشخور(Laşxor): قورت، تەیرێ کەلەخا.

لاشە(Laşe-ê): بنێرە: (لاش).

لاغ(Lax): یاری، ترانە.

لاغر(Laxer): لەغەر، لاواز، مرۆڤ یان گیانەوەرێ زەعیف و بێ گوشت.

لاف(Laf): ئاخفتنێن پویچ و بێ مەعنا ـ زێدە پەسنا خوەکرن ـ خوەپەرێسی.

لافیدن(Lafîden): خوەپەراستن ـ زرتێ خوە دان، پەسنێن بێ بنیات ژ خوەکرن ـ ئاخفتنێن بێهودە بەردان.

لاک(Lak): ترارکێ داری، کۆد.

لاک پشت(Lak puşt): کوبسەلە. هەروەسا ناڤێن دی یێن وی: (سنگ پشت، خشک پشت، کاسە پشت، کشف، کشتوک، کشو و باخە)نە.

لال(Lal): لال، لالوتە ـ سۆر، رەنگێ سۆر.

لالس(Lales): جورەکێ پەرۆکێ ئارمویشی یێ رەنگ سۆرە.

لالک(Lalek): پێلاڤ ـ کومرکا دیکلی.

لالکا(Laleka): کالە، پێلاڤا کو گوندی دکەنە پێ خوە. هەروەسا ناڤێن (لکا، لخا و لالک) ژی بۆ دهێتە گۆتن.

لالنگ(Laleng): نانێ کو ژ گەداییێ ڤە بدەست دکەڤیت ـ خوارنا کو خەلکێ هەژار بۆ خوە ژ سەر سفرێن مێهڤاندارا ڕاکەن و ببەن.

لالە(Lale-ê): پشکەک ژ چراکی کو شەمالک دکەڤیتە تێدا ـ جورەکێ گولێ یە ژی کو لدەڤ مە دبێژنێ بیتانوک.

لالەزار(Lalêzar): جهێ کو مشە گولێن بیتانوک لێ هەبن ـ ناڤێ جادەکا ناڤدارە ل تەهرانا پایتەختێ ئیرانێ.

لام(Lam): گیایەکێ ب ناڤێ «اسپند» یانژی مسک یان عەنبەر

دهێتـه سوتاندن و بجی مـایا وێ وەک دەرمـان دهێـتە بکارئینان بۆ چاڤ کولییێ، کو شێویێ بکارئینانا وێ ژی ئەوە کـو، ئەڤ دەرمـانە ب رەنگێ تیـپـا (ل) لسـەر ئەنی یان بنێ گوهێ بچویکا دهێتە چێکرن، و خەلک یێ ل وێ باوەرێ کو بڤی رەنگی دێ چاڤ کولیا زاروکێ وان بەرەڤ چێـبـوونێ چیت ـ جلکێ دەروێـشـــا ـ زیڤ و زینـەت و کـەمــەربەند ـ ئاخـڤـتنێن پویچ و بێهودە.

لامان(Laman): فریو، حیلە، فێل ـ درەو، نەوەیی ـ ئاخفتنێن بێهودە و بێ مەعنا ـ ترانە و یاری پێکرن ـ چست و چەلەنگ.

لامـــانی(Lamanî): مـــەللاق و مـەللاقی ـ پڕ بێـژ و پڕ بێـژی ـ بێ باوەری ـ درەو، نەوەیی.

لامە(Lame): دەرسوک یان شاشکا کـو لســەر دەرسـوک یـان کـولاڤی دهێتە ئالاندن.

لان(Lan): چال ـ نیـشـانە ژ جـهێ زێدەهیـا تشـتـەکی، وەکی: (ئمک لان: جهێ کو زێدە خوێ لێ هەی) ـ بێ وەفایی.

لانجین(Lancîn): ترارکێ مەزن.

لانـــدن(Landen): هـــەژانـــدن، لڤاندن.

لانە(Lane-ê): هێلین ـ خـــانی ـ شانا زرکێتکێ ـ کەدوەر، تەمبەل.

لاو(Lav): ئاخ سپـیکا کـو دیوارێن خــانـی پێ دهێنە ســپـــیکرن ـ مـــــەللاقی ـ ژ دەست چوویی، نەمای.

لاوک(Lavek): ترارکێ مـــەزن ـ لەگەن، تەست(تەسـتا بچـویک یا کو هەڤیری تێدا دکەن).

لاوە(Lave): بنێرە: (لابە).

لاە(Lah): بنێرە: (لاس).

لاهورە(Lahûrê): کـــــویزی یـان تویزی یێ گوندوری یان زەبەشی.

لایە(Layê): هەر تشـتێ کو بهێـتە دانان ل ناڤ تشتەکێ دی ڕا.

لاییــــــدن(Layîden): نـالـین، زێمارکرن ـ لوبرین ـ ژ بەر ئاخفتن.

لب(Leb): کناڕێ هەر تشـتــەکی، وەکی: (لب دریا: کناڕێ دەریایێ، بەر لێــڤــا دەریایێ) ـ لێڤ. هەروەســا پەیڤــێن (لو ـ لفچ ـ لفچە) ژی لکارن.

لباچە(Lebaçê): کەپەنە ـ جبە.

لبالب(Lebaleb): لێڤولێڤ، دلێڤارا، تژی، پڕ.

لبخند(Lebxend): گرنژین، بشکورین.

لبریز(Lebrîz): بنێره: (لبالب).

لب شکری(Leb şêkerî): لێڤ کەم(کەسێ کو ئێک ژ لێڤێن وی بری یان کەم بیت). هەروەسا پەیڤێن (سەلنج و سلنج) ژی لکارن.

لبو(Lebû): سلکێن کەلاندی. (لبلبو) ژی لکاره.

لبه(Lebê): وەکی لێڤا ـ کنار و لێڤا هەر تشتەکی.

لبیدن(Lebîden): ئاخفتنێن بێهوده کرن ـ ژ بەر ئاخفتن.

لبینا(Lebîna): ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکی یە.

لپ(Lup): هوندرێ دەڤی ـ هەردو ئالیێن ژناڤدا یێن ئالەکا.

لپه(Leppe-ê): پرتەک یان ئالیەک ژ لبەکێ یان دندکەکێ، وەکی: (لبا نوکێ دبیته دو پرت، د زمانێ فارسی دا بۆ هەر پرتەکێ دهێته گۆتن «لپه»).

لت(Let): شەق، زللەه ـ پرت و ریتالەک ژ هەر تشتەکی وەکو کاغەز و پەرۆکی.

لت انبار(Letenbar): ب خواره، پڕ خوەر. هەروەسا (لتنبار، لتنبیر و لت انبان) ژی لکارن.

لتره(Letre): کەڤن ـ دڕیای.

لتره(Lutre): جوره زمانەک کو چەند کەسەک بۆ خوه پێک بینن و پێ باخڤن، کو ژ بلی وان کەسەک تێ نەگەهیت، وەکی: (چزاڤزی و سەیدێ مەیدێ).

لته(Lette-ê): ریتالا پەرۆکێ کەڤن.

لج(Lec): پێهن، پەحین.

لجن(Lecen): کوربەقک. هەروەسا پەیڤێن: (لجم، لژن، لژم، بژن، لوش، لش و کیوغ) ژی لکارن.

لچ(Leç): روی، روخسار.

لچ(Luç-Lûç): رویس، تازی.

لچر(Leçer): مرۆڤێ پویچ و شویشتی ـ پیس، قرێژی.

لچک(Leçek): دەرسوکا سێ گۆشە یا کو ژنک دکەنە سەرێ خوه.

لخت(Luxt): رویس، تازی.

لخت(Lext): پشک، باهر، پرتەک ژ هەر تشتەکی.

لختە(Lextê): بنێرە: (لخت).

لخچە(Lexçê): گوڕیا ئاگری.

لخشک(Lexşek): حولیسانک، تەحیسانک ـ جورەکێ خوارنێ یە.

لخشیدن(Lexşîden): حولسین، تەحسین.

لخلخ(Lexlex): زەعیف، بێ هێز، لەغەر، لاواز.

لخم(Luxm): گوشتێ نەرمە(گوشتێ بێ بەز و دینگ و هەستی).

لر(Lur): مەخسەد، مراد، ئامانج، داخواز ـ بەرخکا میهێ ـ ناڤێ ئێلەکا مەزنە کو ل لورستانێ دژین.

لر(Ler): جۆ، جۆوا ئاڤێ ـ هەمبێز ـ لاواز، لەغەر.

لرد(Lerd): بیابان ـ مەیدان، مەیدانا بەزاندنا هەسپا.

لرزاندن(Lerzanden): لەرزاندن ـ هەژاندن ـ لڤاندن.

لرزیدن(Lerzîden): لەرزین ـ هەژیان ـ لڤین.

لزیر(Lezîr): زیرەک، زانا، ب ژیر، عاقل ـ موئمن، قەنجیکار، کەسێ کو خوە ژ کارێن خراب بدەتە پاش و باشی ژێ چێ ببن.

لس(Les): سست، تەمبەل ـ پەریشان، پێکداچووی، چرمسی.

لست(Lest): ب هێز، ب زاخ ـ ستویر، زەخم ـ موکوم.

لش(Leş): کەلواش ـ کەلەخ ـ تەمبەل، کەدوەر ـ سست و بێ هێز.

لشاب(Luşab): شێل(ئەردێ کو ئاڤ لێ براوەستیت و گیا و قەڕام لێ شین ببیت).

لشک(Leşk): خوبسار. هەروەسا (بشک و پشک) ژی لکارن ـ پرت، بۆ ڤێ ئانکوبێ پتر ئەڤ پەیڤە دوجارکی دهێت، ئانکو: (لشک لشک: پرت پرت).

لشکر(Leşker): لەشکەر، زاراوەکێ لەشکەری یە و پشکەکە ژ ئەرتشی کو لدویڤ یاسایێن ئیرانیان هژمارا وان دگەهتە نێزیکی دوازدە هزار کەسا.

لشن(Leşn): نەرم ـ لێچ ـ سادە و بێ نەخش و نیگار.

لغ(Lex): سەرێ بێ موی، حوچ، حوت ـ بیابانا هشک و بێ شینکاتی ـ لەقلەقوک، نە موکوم ـ

هەروەسا دگەل هندەک پەیڤا دهێت و ئانکوێن ژێک جیـــاواز ددەت، وەکی: (تخم لغ: هێکا مریشکێ کو زەرک و سپیک هەردو دناڤێک هل بووبن ـ دهان لغ: دەڤ دریای، کەسێ کو دەڤێ وی بێ بەرسڤ بت، کەسێ کو ئاخفتن و نهێنی خوە د دەڤی دا نەگرن و......هتد).

لغزاندن(Lexzandn): تەحساندن، حولساندن، خوشاندن.

لغـزیدن(Lexzîden): تەحسین، حولسین، خوشین ـ بسەر رێداچوون، ڤارێ بوون.

لغسر(Lexser): کەسێ کو موی ل سەری نەبن، حوچ، حوت.

لفـتره(Lefterê): پویچە مرۆڤ، مرۆڤەکی چونە و بکێرنەهاتی، رەزیل.

لفج(Lefc): لێڤ، لێڤ مەزن وەکی لێڤێن حێشترێ.

لک(Lek): ئاخفتنا بێهودە و بێ مەعنا ـ ژ بەر ئاخفتن ـ خەسیس ـ هەبلە، دەبەنگ ـ ئەحمەق ـ مرۆڤەکی چوونە و بکێرنەهاتی ـ ستورک کو کەرەستەکێ چرە و دهێتە بکارئینان بۆ پێکڤە نویساندنا دو یان چەند تشتا پێکڤە ـ لەککە، خال.

لک(Luk): مەزن، زەخم.

لکات(Lekat): هەر تشتەکێ پویچ و بکێرنەهاتی ـ ژنکا دەهمەن پیس.

لکام(Lukam): بێ ئەدەب، بێ شەرم، بێ حەیا ـ گەنج یان سنێلێ کو ب کەلەخ و ب هێز بیت.

لکانه(Lekane-ê): رێڤیکا پەز و چێلا کو ژ دانی و گوشتی هاتبیتە داگرتن و کەلاندن(خوارنەکە) ـ ئامیرێ گوهنێلیێ زەلامی، کیر.

لکک(Lêkek): حولی ترش، حولیکا ترش.

لکل(Lêkel): هرمیک، گرسک.

لکلک(Leklek): ئاخفتنێن بێهودە و بێ مەعنا.

لک لک(Lek lek): لەگ لەگە(فرندەکە).

لکین(Lukîn): تەحتی، تەحتییێ کو ژ هریا میهێ دهێتە چێکرن.

لگ(Leg): رێنج، زەحمەت، وەستیان ـ قوتان، حوتک ـ زیندان، بەندیخانە، گرتیگەه، حەبس.

لگام(Lêgam): لغاڤ.

لگد(Leged): پێهن، پەحین.

لگن(Legen): لەگەن، تەستا بچویک.

لله(Lele): دادۆک، زەلامێ کو چاڤدێر و پەروەردەکەرێ زارۆکان بت. هەروەسا (لالا) ژی لکارە.

لم(Lem): جورەکێ روینشتنێ و خوە درێژکرنێ بهەڤرەیە(دەمێ پشتا خوە ددەنە بالیفکی و پێن خوە درێژ دکەن)، بۆ نموونە: (لم دادن = پالڤەدان).

لم(Lêm): فێل و فەن و شارەزاییی د کارەکی دا.

لمالم(Lemalem): لێڤولێڤ، پڕ، تژی.

لمتر(Lemtur): قەلەو، ب کەلەخ، پڕ گوشت ـ ب هێز ـ تەمبەل.

لمس(Lems): نەرم، سست، خاڤ، شل، بێحال.

لمشک(Lêmêşk): تەڕەماست.

لمیدن(Lemîden): پالڤەدان.

لنبان(Lenban): ژنکا دەهمەن پیس کو ژ بەر پیریێ نەشێت ئەو بخوە ب کارێن خراب رابیت و بهێت و ژنکێن جوان و جەحێل فێری دەهمەن پیسیێ بکەت.

لنبر(Lenber): بنێرە: (لمتر) ـ رەهن، ران.

لنبوس(Lunbûs): هوندری دەڤی.

لنج(Lunc): لێڤ، دۆرماندۆری دەڤی.

لنج(Lênc): ئویشیێ تری کو ترێ وی هاتبیتە خوارن، یان ژێڤەکرن(ئویشێ رەپ و رویت).

لنج(Lenc): ناز، نازداری، ب نازداری رێڤەچوون.

لنجه(Lence): ناز، نازداری، ب نازداری رێڤەچوون، لار و لەنجە.

لنجه(Lunce): لێڤ، دۆرماندۆری دەڤی ـ ئەرزنک.

لنجیدن(Lencîden): ئینانەدەر، هلکێشان، دەرئێخستنا تشتەکی ژ جهەکی ـ ب نازداری رێڤەچوون.

لند(Lend): کوڕ(یێ بەرامبەری کچێ)ـ کیر، ئالاڤێ گوهنێلیێ زەلامی.

لند(Lund): ئاخفتنێن د بن لێڤانڤە ب تایبەتی لدەمێ تۆرەبوونێ.

لندهور(Lendehûr): مرۆڤێ بالا بلند و ب هێز.

لندیدن(Lundîden): برم برم کرن،

د بن لێڤانڤە ئاخفتن.

لنگ(Leng): لەنگ، سەقەت ـ وەستیای ـ ڤەمای.

لنگ(Lêng): لنگ(پێیەکێ مرۆڤی هەر ژ بنێ رەهنی تا سەرێ تبلا)ـ کتەکێ باری و کتەکا پێلاڤێ.

لنگاک(Lengak): ئاخفتنێن کرێت.

لنگر(Lenger): وەزنا ئاسنی یا گەلەک ب سەنگ و زنجیرا پێڤە کو بەلەمێ پێ رادوەستینن ـ جهەکێ بەرفرەهـ کو لوێرێ مێهڤانداریا خەلکی بهێتەکرن ـ خانەقاه ـ سێنیا مەزن کو سێنیێن خوارنێ بکەنە تێدا(مەجمەعە، فەرخە سێنی).

لنگە(Lêngê): کت(بەرۆڤاژی جوت)، وەکی: کتەکێ باری، کتەکا پێلاڤێ و......هتد.

لنگیدن(Lengîden): نجمین (رێڤەچوونا سەقەتا).

لو(Luw): لێڤ.

لوبیا(Lûbîya): لۆبیک.

لوت(Lût): خوارن، خواردەمەنی، پاریکێ مەزن ـ رویس، تازی، رویت.

لوترا(Lotera): زمانێ کو چەند کەسەک د ناڤ خوەدا بۆ خوە پێک بینن و کەسەک ژ بلی وان تێ نەگەهیت، وەکی: (چزاڤزی و سەیدێ مەیدێ).

لوچ(Lûç): چاڤ ویر.

لوخ(Lûx): قەرام.

لور(Lor): لۆرک ـ تەرەماست ـ ئاڤ رابوون(فیضان).

لورانەک(Loranek): ئامانێ کو دوهنی بکەنێ.

لوری(Lorî): خوریک.

لوس(Lûs): مەللاق، جەمباز.

لوسیدن(Lûsîden): مەللاقی کرن، خوە جەمبازکرن.

لوشانە(Loşanê): ئاخفتنا خوەش و شرین ـ پاریکێ خوەش و ب تام.

لوغیدن(Lûxîden): ڤەخوارن.

لوک(Lok): حێشترێ ب هێز و بار هلگر ـ مرۆڤێ چوننە و بێ قیمەت، گەلەک جاران مرۆڤێت مەزن و جوامێر ژی ڤێ پەیڤێ د دەرحەقا خوە دا بکار دئینن ژ بۆ خوە کێمکرنێ بەرامبەر خەلکەکی ـ کەسێ کو دەستێ وی سەقەت بت ـ کەسێ کو لسەر دەست و

چۆکا برێڤە بچیت.

لوکیدن(Lokîden): لسەر دەست و پێ یا برێڤەچوون ـ لۆق رێڤەچوونا هەسپی یان حێشترێ.

لول(Lûl): کەیف خوەش ـ بێ شەرم، زرِ شەرم.

لوله(Lûlê): لوبلە، بۆرِی.

لوید(Levîd): مەنجەلا سفری یا مەزن.

له(Lêh): پەرچقی.

له(Leh): مەیا تری.

لهاشم(Lehaşum): چوننە، پویچ، بێ قیمەت ـ کرێت، پیس.

لهر(Leher): مەیخانە ـ قەحبەخانە.

لهنه(Lehene): هەبلە، دەبەنگ ـ ئەحمەق ـ بێ ئەدەب ـ بەر، کەڤر.

لهیدن(Lêhîden): پەرچقین.

لیتک(Lîtek): مفلس، بەریک ڤالە ـ فەلیتە، کۆلانی ـ خولام و خودام.

لیچ(Lîç): تەرِ، شل.

لیز(Lîz): هەر تشتێ کو تەرِ و نمدار بت و تەحسین و حولسین ب ساناهی لسەر روی بدەت.

لیزیدن(Lîzîden): تەحسین، حولسین.

لیسیدن(Lîsîden): ئالیستن.

لیف(Lîf): لیفک.

لیو(Lîv): هەتاڤ.

لیوان(Lîvan): پەرداغ، گلاس.

لیوک(Lîvek): کورکێ کو ژنوی موی لێ بهێن بەس بۆ کەلەخێ خوە، تەمەت زەلامەکی بت.

لیوه(Lîve): فیلباز ـ جەمباز، مەللاق ـ ئەحمەق ـ نەزان ـ پرِ بێژ.

م(Mîm): تیپا بیست و هەشتێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی.

ما(Ma): مە، ئەم(جیناڤێ کۆمێ یە بەرامبەر: من، ئەز)، وەکی: (ما گفتیم = مە گۆت. یان ژی؛ ما میرویم = ئەم دێ چین.).

مات(Mat): سەرگەردان، حەیران - د یاریا شەترەنجێ دا، ئانکو مرنا شاهی و ب وێ، یاری ب دویماهی دهێت.

ماترنگ(Matureng): جۆرەکێ چەپچەپیسکایە.

ماتم(Matem): تازی، بەهی، شینی.

ماچ(Maç): ماچ، راموسان.

ماچە(Maçê): مێ، بۆ مێکرنا ناڤێ هندەک گیانەوەرا بکار دهێت، وەکی: (ماچە سگ = سەیێ مێ، دێهل. یان ژی؛ ماچە خر = کەرێ مێ، ماکەر).

ماخ(Max): زێر و زیڤێ قەلپ - مرۆڤێ رەزیل و قەلس.

ماخچی(Maxçî): دوقۆر، هەسپێ کو ژ دو نەژادا بت.

ماخور(Maxor): مەیخانە، قومارخانە.

مادر(Mader): دەیک.

مادر اندر(Madr ender): ژن باب. هەروەسا (مادندر، مارندر، مایندر) ژی لکارن.

مادگی(Madêgî): مێیاتی - جهێ کون ژ جلکی کو قولپک دکەڤیتێ.

مادە(Madê): مێ(مرۆڤ یان گیانەوەرێ مێ کو بچویکا بزێت یان هێکا بکەت).

مادیان(Madîyan): ماهین.

مار(Mar): مار.

ماراسپند(Marêspend): ناڤێ

رۆژا بیـــــست و نەهێ یە ژ هەر هەیڤـەکـا سـالا هەتاڤی ـ ناڤێ فریشتەکێ یە.

مـــاز(Maz): کــوریشـک ـ دەرز، شکەن، کەلشت.

مازو(Mazû): مازی.

مـازە(Maze): سـتـوینا مـوهرکـێن پشتێ.

ماژ(Maj): خوەشی، مرتاحی.

ماست(Mast): ماست.

مـاسـە(Masê): خـیـز(ب تایبـەتی رەمل).

ماسیدن(Masîden): هشک بوون، قەرسین(وەکی قەرسینا دوهنی).

ماش(Maş): ماش.

ماشو(Maşû): موخەل، موخل.

ماکیان(Makîyan): مریشکێن کو ل ناڤ مـالێ مـرۆڤ بۆ خـوە مـاتی ژێ بکەت، بۆ هەر مـەبەسـتـا کـو هەبیت.

مـالامـال(Malamal): لێـڤـولێڤ، تژی، پڕ.

مـالە(Malê): مـالنجـا بەنـنایا ـ ئالاڤـەکـە کـو پەرۆک پێ دهێـتـە گەمار کرن.

مـالیـدن(Malîden): ڤـەمـالین، پەرخاندن، دەست تێ هوسین.

مام(Mam): دەیک.

مـامـا(Mama): دەیک ـ پیـرک ـ ژنکا کو سەرەگوهی و چاڤدێری یا ژنکا زهسـتـانی(یا کـو بچـویک بووی) و بچـویکێ وێ بکەت، تا کو رادبیتەڤە سەر خوە. هەروەسا بۆ ڤێ مەبەستێ پەیڤێن (ماماچە، مـــام ناف، بازاج، پازاچ و پیش نشین) ژی لکارن.

مان(Man): خانی و ناڤمالی(خان و مان) ـ هەڤتا ـ جیناڤێ گرێدای بۆ ئێکەم کـــەسێ کـــۆم، وەکی: (کتابـمان = پەرتوکێن مە).

ماندن(Manden): مـان ـ ل جـهێ خوە راوەسـتـیـان ـ شتی تشـتـەکی بوون، رەنگێ تشتەکی دان.

مـــاندە(Mandê): مـــایی، تمام نەبووی ـ وەستیای، هەرشی.

مـــانستن(Manêsten): شـــتـی تشـتـەکی بوون، رەنگێ تشـتـەکی دان.

مـانـگ(Mang): هەیڤ(هەیڤـا ل ئەسمانی).

مـانند(Manend): وەکی، مـــینا، شتی.

مانیدن(Manîden): بنێرە پەیڤا: (مانستن).

مـــاه(Mah): هەیڤ: (هەیڤـــا ل ئەسـمـانی ـ هەیڤـا کـو بۆ دەمی دهێـتـە بکار ئینان کـو ٢٩ تا ٣٠ رۆژانە، کـــو ئەو ژی گـــرێدایە ب دیتنا هیـلالێ و هەتا دیسـاڤـە هیلال دەردکەڤیتەڤە).

مـاهپـاره(Mahparê): جـوان وەکی هەیڤێ.

ماهتاب(Mahtab): تاڤهەیڤ.

ماهرخ(Mahrux): مەهـ روی.

مـاه گرفـتگی(Mah gêrêftêgî): هەیڤ غەییرین.

ماهنامه(Mahnamê): کۆڤارا کو هەیڤێ جارەکێ بهێتە وەشاندن.

مـــاهواره(Mahvarê): هەیڤـــێـن دەستکرد(قمر صناعي).

ماهوت(Mahût): جۆرەکێ پەرۆکی یە کو ژ هریێ دهێتە چێکرن.

مـاهور(Mahûr): ئەردێ پر کـەند و کـۆر ـ نهـال، دۆل ـ ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن مـــوزیکا ئیـــرانی یە ـ هەروەسا جۆرەکێ گولێ یە و دبێژن هەگـەر ئاوازا مـاهور ل کێلەک ڤێ گـولێ بهـێـتـە ژەنین، ئەڤ گـوله پەرێت خوە د وەرینت.

ماهه(Mahe): ئالاڤێ کـو تشـتـەک پێ بهێتە کونکرن.

ماهی(Mahî): ماسی.

مـایی(Mayî): خـوە پەراستن، خـوە مەزن کرن، گەلەک د خوە گەهشتن.

مـبـاد ـ مـبـادا(Mebad- Me-bada): هەرگیز، نەکو، نەکویت، بۆ نموونە: (هەرگـیـز وە نـەکـەی!، نەکـو(نەکـویت) ب فـلان کـاری رابیی!) ـ خودێ نەکەت.

مـــتـــرس(Meters): هەلامـــەت. هەروەسا ناڤێن (مترسک، هراسه، داهل و افچه) ژی لکارن.

متل(Metel): ئەفسانە، چیڤـانوک ـ کـورتە چیـرۆک ـ ئاخفـتنا کـو ب ئنیەتا ترانەپێکرنێ بهێتە گۆتن.

متلک(Metelek): ترانە ـ درکە.

متە(Mette-ê): ئالاڤەکێ کونکرنێ یە کـو نەجـجـار و ئاسنگەر بکار دئینن. هەروەسـا ناڤـێن (پرمـا، ماهه و بهرمه) ژی لکارن.

متیل(Mêtîl): روی لحێف یان روی بالیفک.

مج(Mec): کورتکریا پەیڤا (ماج)، ئانکو هەیڤ ـ بۆ وی کەسی دهێتە

گۆتن یێ کو هۆزانا کەسەکێ دی ل جڤاتەکێ بخوینت.

مـجری(Mêcrî): سندۆقکا ئاسنی یان داری.

مچاله(Muçalê): تشتێ کو د ناڤ دەستی دا هاتبیتە قورمچاندن(وەکی کاغەزا قورمچاندی).

مچک(Meçek): نیسک ـ ماش.

مچـول(Muçûl): بچویک ـ دەلال، خشکوک.

مـچیـدن(Meçîden): ب نازداری رێڤەچوون ـ دیتن.

مغ(Mux): لغاڤ ـ ئاگر ـ زرکێتک ـ دارا خورمێ.

مـخت(Muxt): هیڤی، ئومێدوار، دەمێ دبێژن: (من بمخت شما بودم = ئەز ب هیڤی یا تەڤە بووم، یان ژی ئەز ب تە ئومێدوار بووم.).

مـخنده(Mexendê): خشۆک ـ لڤۆک.

مـخیـدن(Mexîden): خوشین ـ لڤین.

مد(Med): تێلە ـ داڤ ـ ناڤێ رۆژا شەشێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی.

مدنگ(Medeng): کلیل، کێلون، دارێ کو دادننە پشت دەری دا بهێتە گرتن.

مر(Mer): تیپا پێکڤەگرێدانێ یە و د زمانێ کوردی دا بەرامبەر تیپا پێکڤەگرێدانێ(ب)ێ یە، و هندەک جاران ژی زێدەیە و بەس بۆ جوانکرنا پەیڤێ دهێت ـ حساب، هژمار(هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە، پەیڤا «بی مر: بێ حساب، بێ هژمار»).

مـراش(Meraş): دلرابوون، هلاڤێتن. هەروەسا (هراش و مرش) ژی لکارن.

مرجمک(Mercumek): نیسک. هەروەسا (نسک، دانچە، مرجومک، مرجو و مژو، عدس) ژی لکارن.

مـرخشـه(Merexşe): کور، بێ ئیفلەح، بەش.

مـرد(Merd): زەلام، مرۆڤێ نێر ـ مێر، دلێر، ئازا.

مـرداب(Murdab): حەود، مەلەڤانگەه ـ گۆم.

مرداد(Murdad): هەیڤا پێنجێ یە ژ سالا هەتاڤی ـ ناڤێ رۆژا

حەفتێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی.

مردار(Murdar): مرار، گیانەوەرێ مرار.

مردانه(Merdanê): هەر تشتەکێ کو یێ زەلامان بت یان هێژا و لایقی مێرا بت.

مـــردک(Merdek): مـــێـــرک، زەلامۆک(بۆ کێمکرنا زەلامی پتر بکار دهێت).

مردم(Merdum): خەلک، عالەم ـ بیبیکا چاڤی.

مـردمک(Merdumek): بیبیکا چاڤی، نیسکا چاڤی. هەروەسا (مردم، مردمه، کیک و کاک) ژی لکارن.

مــردمــه(Merdumê): بنێـــرە: (مردمک).

مـردن(Murden): مـرن، بێ گـیـان بوون.

مـرده(Murdê): مـری، بێ گـیـان بووی.

مردەشو(Murdêşû): مری شۆ.

مـرز(Merz): ئەرد ـ لێـڤێـن باغ و زەڤیا ـ سنوور، توخیب. هەروەسا (مرزو و مرزوی) ژی لکارن.

مرز(Murz): قۆن، کونا قۆنێ.

مرزغان(Merzexan-xen): گۆڕ، گۆڕستان.

مرزیدن(Merzîden): دەستکرن، لەمسکرن ـ گوهنێلیکرن.

مـرس(Mers-Meres): فـێـقـیـێ مـز، فـێـقـیـێ ترش و شـرین ب هەڤرە.

مرغ(Murx): هەر گیانەوەرەک کو چەنگ و پەڕ پێــــڤـــە بن و ل ئەسمانی بفرت ـ مریشک.

مرغ(Merx): چیمەن، کەسکاتی ـ فریز(جۆرەکێ گیایە).

مرغابی(Murxabî): وەردەک.

مــــرغـــــانه(Murxanê): هێکا مریشکێ.

مـرغـزار(Merxzar): چیـمـەنزار، جهێ ب شینکاتی.

مـــرغـــزن(Merxzen): گـــۆڕ، گۆڕستان.

مـرغـسـانان(Murxsanan): ئەو گیانەوەرێن کـو هێکا دکەن و ب چێکن ژی.

مرغول(Merxûl): پرچا خەلەک.

مرگ(Merg): مەرگ، مرن، نەمان.

مرگبار(Mergbar): هەر تشتێ کو

ببیته ئەگەرێ مرنێ.

مرگو(Murgû): چویچک. هەروەسا (مرغو و مرتکو) ژی لکارن.

مروارید(Murvarîd): مراری.

مروسیدن(Murûsîden): خوە واستاندن ب کارەکیقە ژ بۆ بدەستڤەئینانا تشتەکی ـ فێربوون یان عەدەت کرن ب تشتەکی.

مزگ(Mezg): باهیڤا تەحل.

مزگت(Mezgêt): مزگەفت.

مزمزە(Mezmezê): تام کرن، چێشتن.

مزە(Mezê): تام، چێژ.

مزیدن(Mezîden): چێشتن، تام کرن ـ مێهتن.

مژدگانی(Mujdeganî): خەلاتێ کو بەرامبەر مزگینیەکا خوەش ددەنە وی کەسی یێ کو مزگینی خەبەرێ خوەش گەهاندی.

مژدە(Mujde): مزگینی، موژدە، خەبەرێ خوەش.

مژگان(Mujgan): کوّما پەیڤا (مژە)، ئانکو: مژویلانک.

مژمژ(Mejmej): کەرموّز.

مژە(Muje): مژویلانک.

مس(Mês): سفر.

مس(Mes): مەزن، مەزنتر.

مست(Mest): مەست، سەرخوەش.

مست(Must): گلە و گازندە، دالەهی ـ گری و زێمار ـ خەم.

مستگر(Mustger): خەمدیتی، خەمگین، پەریشان.

مستمند(Mustmend): هەژار، دەستکورت، بێچارە ـ خەمگین ـ گلەدار، خودان گازندە.

مستە(Muste): خەم ـ زۆر و ستەم ـ خوارنا فرندێن نێچیرێ.

مسری(Musrî): ڤەگر(ئێشا کو ژ ئێکی بچیتە یێ دیتر).

مسکە(Meske): نیڤشک.

مسگر(Mêsger): کەسێ کو ئامانێن سفری چێدکەت.

مشاش(Meşaş): هێنگڤین.

مشت(Muşt): بوکس، مست.

مشت(Mêşt): جۆکا ئاڤێ.

مشتی(Muştî): جوٚرەکێ پەرۆکێ نەرمێ ئارمویشی یە.

مشک(Mu-Mêşk): مسک.

مشکو(Muşkû): بوتخانە ـ کوشک ـ ئالیەک ژ خانی کو تایبەت یێ ژن و حورمەتا بت.

مشگ(Meşg): مەشک.

مشگچه(Mêşgçê): جۆرەکێ گولا رەنگ سۆر و بێهن خوەشە کو پتر ل دەهمەنێن چیا شین دبن.

مشگدانه(Mêşgdanê): ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ سیه ئاوازێن باربەدی(باربەد سترانبێژ و موزیکڤانێ تایبەتێ خسرو پەرویزی بوو).

مشگدم(Muşgdem): فڕندەکێ رەش و خوەش ئاوازە.

مشگمالی(Muşgmalî): ناڤێ ئاوازەکا موزیکێ یە ـ ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ سیه ئاوازێن باربەدی.

مشگی(Mêşgî-kî): رەش، رەنگێ رەش، رەنگێ بسەر رەشی ڤە.

مشگین(Mêşgîn-kîn): رەنگ رەش ـ هەر تشتێ کو بێهنا مسکێ بدەت.

مشنج(Mêşenc): مێشا رەنگ کەسک. هەروەسا (مشنگ و مژمژ) ژی لکارن.

مشنگ(Meşeng): دز، رێگر، جەردەچی. هەروەسا (مشتنگ، مشنگک، منگ و منگل) ژی لکارن.

مشیانه(Meşyane): حاوا(د ئۆلێ زەردەشتیان دا، ئێکەمین ژنە کو هاتیە ئافراندن.. مشیە؛ ئادەمە و مشیانە ژی حاوایە).

مغ(Mux): زەلامێ خودێناس و پێشەوایێ مەزهەبی یە د ئۆلێ زەردەشتیان دا.

مغ(Mex): کویر ـ رویبار.

مغاک(Mexak): کویر، جهێ کویر ـ چال.

مغز(Mexz): مەژیێ سەری ـ مەژیێ هەستی ـ کاکلک(وەکی کاکلکێن گیز و باهیڤا).

مغند(Muxund): قونێر ـ گرێ، گرێک ـ هەر تشتەکێ گروڤر وەکی گلولکا.

مفت(Muft): بەلاش، ب هەروە، بێ بەرامبەر.

مک(Mek): مێژ ـ فەرمانە ب مێهتنێ، ئانکو: بمێژە ـ رما بچویک(ب ڤێ ئانکوێ پەیڤا ناڤهاتی Muk ژی دهێتە بلێڤکرن.).

مکل(Mekêl): زێری، زێلی.

مکیاز(Mêkyaz): سنێلێ کو هێشتا ریه و سمبێل لێ نەهاتبن.

مکیدن(Mekîden): مێهتن.
مگر(Meger): ژ بلی، بژلی ـ ژ ئالاڤێن پرسیاریێ یە، ما، وەکی: (مگر فلانی نیامد؟ = ما فلان کەس نەهات؟) ـ دێ بلا ـ بەلکی.
مگرمج(Megermec): تیمساح.
مگس(Meges): مێش.
مگسک(Megesek): مێشا بچویک ـ هەر تشتێ وەکی مێشێ.
مل(Mul): مەی، عەرەق ـ هرمیک.
ملا(Mulla): مەلا ـ خواندەڤا.
ملاز(Melaz): ئەزمانکێ بچویک کو دکەڤتە دویماهیا گەوریێ ـ گەوری.
ملخ(Melex): کولی(مورەکە).
ملس(Meles): مز، فێقییێ کو تاما وی مز(ترش و شرین) بت.
ملک(Mêlk): خال یان پنیکێن سپی کو هندەک جارا لسەر نینۆکا دیار دبن.
ملماز(Melmaz): رەنگێ کو خندار جلکا پێ رەنگ دکەن. هەروەسا (ملمیز) ژی لکارە.
ململ(Melmel): جۆرەکێ پەرۆکێ سپی و تەنکە کو ژ بەنکا دهێتە چێکرن.
ملنگ(Meleng): مەست، سەرخوەش.
ملوس(Melûs): دەلال، خشکوک، جوان.
من(Men): جیناڤێ ئێکەم کەس یێ تاک «من، ئەز»، وەکی: (من میخواهم بروم = من دڤێت بچم. یان ژی؛ من خوابیدم = ئەز نڤستم.) ـ من(بۆ پیڤانێ لکارە و بەرامبەری سێ کیلویانە).
منبک(Mênbek): گیاگێسک.
منبل(Menbel): تەمبەل، کەدوەر ـ نە جهێ باوەریێ، وەکی: (او را منبلم = من باوەری ب وی نینە، ئەو نە جهێ باوەریێ یە).
منج(Munc): مێش، زرکێتک، مێشا هنگڤینی ـ تۆڤێ گیای.
منجک(Mencek): ئێک ژ کارێن جادووگەرانە، ئەو ژی راکرنا تشتەکی وەکی گوستیرکێ یە، کو ژ ئەردەکی رادکەن و دادننە جهەکێ دیتر.
مند(Mend): ئێک ژ پاشگرێن سالۆخدانێ یە و ئانکوا (دار،

خـــودان) دگـــەهینت، وەکی: (خردمند = عـاقلدار، زانا، خودان زانین، یان ژی؛ دردمند = نەساخ، نەخوەش، خودان ئێش).

مندک(Mendek): نزم ـ کـــێم، هندک، پچەک.

مندور(Mendûr): خـــەمگین، پەریشـــان ـ بەخت ب رەش، بێ ئقبال ـ بێچارە، سست، بێ هێز ـ پویـچـەمـرۆڤ، بێـخـێـر، رەزیل، قەلس، دەخەس.

منده(Mende): گـوزک، گـوزکێ شکەستی.

منش(Menêş): ســـروشت، طبعەت(مەبەست ژێ سروشت یان طبـعـەتێ مـرۆڤی یە، کـا بێ بێ طبعەتە یان بەشوشە و......هتد).

منگ(Meng): بێ عـاقـل، گـێـژ، دەبەنگ ـ ئەحـمـەق ـ دز، رێگر، جەردەچی ـ قومار ـ رێباز و شێواز ـ ئاخـفـتنێن پوبچ و بێـهـودە ـ رها رێڤاسێ.

منگل(Mengul): دز، رێگر.

منگوله(Mengule): گولیفینک.

منگیا(Mengya): قـــومـــار، قومارخانە.

منگیدن(Mengîden): هێـدی ئاخفتن، د بن لێڤانڤە ئاخفتن.

منوچهر(Menûçêhr): روی بەهشت ـ ناڤێ کورێ ئیرەجی یە د شەهناما فردوسی دا.

منی(Menî): ئـەز ئـەزۆکـی، مـەدحـۆک، کـەسێ کـو گـەلەک پەسنێن خوە بدت و چ ئاخفتنا کو بکەت، بێـژت من هۆ کـرێ و ئەز دێ هۆ کەمێ.

مو(Mow): دارمێو، دارا تری.

مو(Mû): موی.

موبد(Mobed): سـەرۆکێ مـوغـا، زانا و پێشـەوایێ روحانی د ئولێ زەردەشتی دا.

مویز(Mûbîz): موخل، موخەل.

موچینه(Mûçînê): موبچینک.

مور(Mûr): مێری.

مورچال(Mûrçal): کونمێری.

مورچه(Mûrçê): مێری.

مورش(Mûrêş): موهرک، موریک.

موریانه(Mûryanê): جـورەکێ مێریێ یە کو ب ناڤێن: (مورانە، مـورچانە، تافـشـک، ریونجـو، ریونجـە، رونجـو، ردنجـو، رشـمـیز و چوبخوارک) ژی دهێتە نیاسین.

موزه(Mûze): جەزمە.

موژ(Moj - Mojê): حەود، برک، هەر جهێ کو ئاڤ لێ خرڤە ببت.

مـوژان(Mojan): چاڤـێـن جـوان، چاڤـێـن خـەوتە ـ نێـرگـزا نیڤ بشکفتی.

مـوسـتـره(Mûsuture): دەفک، مۆس، گویزان.

موسه(Mose): زرکێتک.

موش(Mûş): مشک.

موشک(Mûşek): کورتکریا پەیڤا (موش)، ئانکو: مشک ـ مشکێ بچویک ـ سارۆخ.

مـول(Mûl): درەنگاتی، هێدیاتی، ڤـەهێـلان ـ یارکێ ژنا ب مـێـر ـ بیژی.

مـولنجـه(Mûlence): پێـشـک (پێشکا ئاری و گەنمی).

مولیدن(Mûlîden): درەنگ کرن، تەئخیربوون.

مویز(Mûvîz): مێویژ.

مویه(Mûye): گری، زێمار.

مـوییـدن(Mûyîden): گـرین، زێمارکرن.

مـه(Me): پەیڤـا نەرێنییێ، ئانکو: نە، نەخێر.

مه(Mêh): مەزن ـ مژ.

مه(Meh): کورتکریا پەیڤا (ماه)، ئانکو: هەیڤ.

مـهپاره(Mehparê): خوشکۆک، جوان، دەلال ـ ژن یان زاروکێ روی دەلال، کو وەک دڕکە جوانیا رویێ وان ب جوانیا هەیڤێ ڤە گرێددەن.

مهتاب(Mehtab): تاڤهەیڤ.

مهتر(Mêhter): مەزنتر ـ مەزن و سـەرۆکێ مللەتی ـ کـەسێ کـو سەرەگوهیا هەسپا دکەت.

مــهـــر(Mêhr): هەڤـالینی ـ خـوشـەویسـتی ـ هەتاڤ، بەری زەردەشتی و زەردەشتیەتێ، ناڤێ ئێک ژ خـوداوەندان بوو ـ هەیڤـا حـەفـتێ ژ هەر هەیڤـەکـا سـالا هەتاڤی و هەیڤا ئێکێ یە ژ وەرزێ پاییزێ. دیسـان ناڤێ رۆژا شـازدێ یە ژ هەر هەیڤـەکـا سـالا هەتاڤی. هەروەسا ناڤێ وێ جەژنێ یە یا کو دکـەفـتـە د رۆژا شـازدێ ژ هەیڤـا حەفتێ ژ هەر سال، ژ بەر کو ناڤێ رۆژ و هەیڤا وەکو ئێک لێ دهاتن. بۆ ڤێ جەژنێ پەیڤا (مهرگان) ژی لـکارە کـو عـەرەب ژ بەر نەبوونا تیپا (گ)، دبێژنێ (مهرجان).

مهر(Muhr): موهر، مۆر، ختم.

مهربان(Mêhrban): میهرەبان.

مـهـرگـانی(Mêhrganî): ئێک ژ ئاوازێن مـوزیکا ئیرانـی یە و ناڤێ ئێک ژ هەر سیـهـ ئاوازێن باربەدێ موسیقارێ خسرو پەرویزی یە.

مـــهـــره(Muhre-ê): مـــوهرک، موریک ـ موهرکێت ستوینا پشتێ کـو هەر سـتـوینەک ژ سیـهـ و سێ موهرکا پێک دهێت.

مهست(Mehêst): مەزنترین.

مهستی(Mêhsêtî): بانوو، خانم، خانما مەزن.

مهستی(Mehsêtî): مەه خانم، مەهبانوو.

مەسیما(Mehsîma): مـەهروی، جوان، دەلال.

مهشید(Mehşîd): تاڤهەیڤ.

مهمان(Mêhman): مێهڤان.

مـهـوار(Mehvar): وەکی هەیڤێ ـ هەیڤانە، مۆچە، دەرماله.

مـهین(Mêhîn): مـەزن، مـەزنتـر، مەزنترین.

می(Mey): مەی، عەرەق.

مـیـان(Miyan): دناڤـرا، دناڤـدا. هەروەسـا هەگـەر دگـەل هندەک پەیڤێـن دی بهێت، ئانکوێن جۆراوجۆر ددەت، وەکـی: (مـــیـــان بسـتن = ئامـــادەبوون ژ بۆ ئەنجـــامـــدانا کـارەکی، یان: مـیـان بـالا = بەژن ناڤنجی«نە گـەلەک درێژ و نە ژی کـورت»، یان ژی: مـیـان بند = شیتک، کەمەربەند و......هتد.).

مـــیـــانجی(Mîyancî): بەرەڤـــان (کەسێ کو دو کەس یان دو ئالیان پێک بینت یان ژی ژ شـەرکـرنێ بدەتە پـاش و پێکولێ بـکەت بۆ نەهێلانا وێ نەخوەشیـا د ناڤـبەرا وان هەردوان دا).

مـــیـــانگین(Mîyangîn): ناڤین (متوسط، معدل).

میـانە(Mîyanê): دناڤـدا، دناڤـرا، نیڤەکا تشتەکی.

میترا(Mîtra): ناڤێ فریشـتەکێ یە کو میهر و خوشەویستی پێ هاتیە سـپـارتـن، فـریشـتێ پارێزڤـانێ راستیێ و عـەهد و پەیمانایە ـ ئەوە یێ کـو رۆناکی ژێ دەردکـەڤت، هەتاڤ.

مـیـتین(Mîtîn): تەڤـر، تەڤـرک ـ قازمە، کولنگ.

میخ(Mîx): بزمار.

میخچە(Mîxçê): کورتکریا پەیڤا (میخ) ئانکو: بزمار ـ بزمارک، بزمارا بچویک ـ بزماروک(وەرمتنەکا رەقە کو ل دەست و پێیان دەردکەڤت).

میخوش(Meyxoş): تام مز، فێقیێ کو تاما ترشی و شرینیێ بهەڤرە بدەت.

میخی(Mîxî): بزماری(مەبەست ژێ خەتێ بزماری یە).

میدان(Meydan): مەیدان، گۆرەپان.

میراندن(Mîranden): کوشتن، مراندن.

میروک(Mîrûk): مێری.

میره(Mîre): مالخێ، زەلام، مێر(مەبەست ژێ زەلام یان مێرێ ژنکێ یە)ـ مەزنێ مالێ.

میز(Mîz): مێز.

میزبان(Mîzban): مێهڤاندار.

میزد(Meyezd): خواردەمەنیێن کو د رێ و رەسمێن مەزهەبی دا دادنە سەر سوفرێ ـ جڤاتا مەی و خوەشی و مێهڤانییێ.

میزک(Mîzek): میز(دەستاڤا زراڤ).

میزیدن(Mîzîden): میزتن.

میش(Mîş): پەزێ سپی یێ مێ.

میغ(Mîx): مژا دژوار ـ ئەور. هەروەسا (مغ و ماغ) ژی لکارن.

میگ(Mîg): کولی.

میگو(Mîg-Mêyg-Meygû): کولیا دەریایی.

میلاو(Mîlav): شاگرد، بەردەستک(کەسێ کو وەک شاگرد یان بەردەستک ل بەر دەستێ خودانێ دوکانێ کار دکەت).

میمون(Mê-eymûn): مەیمونک.

مینو(Mînû): بەهشت.

مینوی(Mînevî-Mînûyî): بەهشتی.

میوه(Mîvê): مێوە، فێقی.

میهن(Mîhen): وەلات، مەوطن.

ن(Nûn): تیپا بیست و نەهێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی.

نا(Na): پێشگرێ نەرێنیێ یە، وەکی: (نابینا: کۆرە) ـ بۆریێت هەوای(قصبات الهواء) ـ نم، شە.

ناب(Nab): خوری، بێ غش(خالص).

ناباب(Nabab): نە موناسب، نە هێژا، نە لایق.

ناباور(Nabaver): نە جهێ باوەریێ.

نابجا(Nabêca): نە ل جهێ خوە، نە دجهدا.

نابخرد(Nabêxred): بێ عاقل، هەبلە، نەزان.

نابکار(Nabêkar): خرابکار ـ بێ مفا.

نابود(Nabûd): نەمای، پویچ بووی.

نابودمند(Nabûdmend): مفلس، هەژار، فەقیر، دەستکورت.

نابیوسان(Nabeyûsan): ژ نشکەکیڤە.

ناپدری(Napêderî): زڕباب.

ناپدید(Napedîd): بەرزە، وون، هندا.

ناپسری(Napêserî): نەڤسی (نەڤسیێ کوڕ).

ناتنی(Natenî): خویشک و برایێن کو نە ژ بابەکێ یان دەیکەکێ بن.

ناتوان(Natevan): سست، خاڤ، بێ هێز، بێچارە ـ هەژار، دەستکورت.

ناجور(Nacûr): نە ڤێککەتی.

ناچخ(Naçex): رما کورت. هەروەسا (نچک) ژی لکارە.

ناچیز(Naçîz): پچەک، کێم،

بەرنەکەتی، بێ قیمەت.

ناخدا(Naxuda): خودانێ بەلەمێ یان ئەو کەسێ کو بەلەمێ دهاژۆت.

ناخن(Naxun): نینۆک.

ناخوش(Naxoş): نەخوەش، نەساخ ـ کرێت، نە لایق.

نادار(Nadar): نەدار، هەژار، دەستکورت.

نادان(Nadan): نەزان، بێ عاقل، نەخوەندەڤا.

نادختری(Naduxterî): نەڤسی (نەڤسی یا کچ).

نادرست(Nadurut): شکەستی، عێبەلۆ ـ مرۆڤێ خرابکار و نە پێ باوەرییێ.

نار(Nar): هنار.

ناراست(Narast): خوەهر، خوار ـ درەو، نەوەبی ـ خائین، فێلباز.

ناربن(Narbun): دارا هنارێ.

نارس(Nares): نەگەهشتی، کاڵ(فێقییێ نەگەهشتی و کاڵ).

نارسا(Naresa): کورت، ب کێماسی.

نارکند(Narkend): جهێ کو مشە دارێن هنارا لێ بن.

نارکوک(Narkûk): تریاک، ئەفیون.

نارگیل(Nargîl): گویزا هندێ.

نارنج(Narenc): نارنج(ب عەرەبی ژی هەر دبێژنێ نارنج).

نارنجک(Narencek): نارنجۆک، رومانە(ئەو ژی رەنگەکێ تەقەمەنییێ یە).

نارنگی(Narêngî): لالنگ.

نارو(Naro): فێل، حیلە ـ خیانەت.

ناروا(Nareva): حەرام ـ نەژ هەژی، نەلایق ـ پارێ سەختە، قەلپ.

نارە(Nare): میلێ ترازیێ، بەرێ قەپانێ.

ناز(Naz): ناز، نازداری.

نازا(Naza): ستەور، ژن یان هەر گیانەوەرەکێ مێ کو زک پڕ نەبت و نەزێت.

نازان(Nazan): ب نازداریڤە.

نازبو(Nazbû): رحان.

نازک(Nazuk): تەنک ـ نەرم ـ زراف.

نازنین(Nazênîn): نازدار ـ بەژن زراف ـ دلڕاکێش.

نازیدن(Nazîden): خـــــوه نازدارکرن، شانازی بخوه برن.

ناژو(Najû): دارا کـــاژێ، دارا صنوبەرێ.

ناساز(Nasaz): دژ ـ بەروڤاژ.

ناسره(Nasere): قـەلپ، سـەختـە، پارە یان زێرێ سەختـە ـ ئاخفـتنا کرێت و نە د جهدا.

ناسزا(Nasêza): خەبەر، فـەحش، ئاخفتنێن کرێت و نەلایق.

ناشـتـا(Naşêta): برسی، کـەسێ برسی کـو هەر ژ سـپـێـدێ دەمێ ژ خەو رادبت تشتەک نەخواربت.

ناشناس(Naşênas): نەنیـــاس، بیانی، غەریب.

ناشی(Naşî): نویکار، بێ تەجریبە، کەسێ کـو هێشـتا د کـارێ خوە دا شارەزا نەبووی.

ناغوش(Naxûş): سەر نقۆکرن د بن ئاڤێ ڤە.

ناغـول(Naxûl): پێـــســـتـــرک، دەرەجک، پەیبیسک.

ناف(Naf): نافک.

نافرمان(Naferman): یاخی.

نافه(Nafe): وەکی نافکێ ـ مسک و نافکا خەزالا مسکێ.

نـاک(Nak): ئـێـک ژ پـاشـگـرێـن وەکــهـــەڤی و ســالۆخـــدانێ یە و ئانکوێن جۆراوجۆر ددەت کـو ئەڤ ئانکوە ب وێ پەیڤێ ڤە گرێدایە یا کــــو دگـــــەلدا دهێـت، وەکـی: (اندوهناک = خـەمگین، دردناک = ب ئێش، نمناک = شــــهـــدار و......هتـد) ـ تێـڤـەدای، دناڤ ڤەدای، د ناڤ گەڤازتی.

ناکام(Nakam): بێ مـراد، کـەسێ کو نەگەهشتبتە ئارەزو و مەخسەدا خـوە.

ناکس(Nakes): نەلایق، نەهێـژا، پویچـــەمـــرۆڤ، بێـــخـــێـــر، بێ سەروچاڤ.

ناگاه(Nagah): ب بێدەنگی ڤە ـ ژ نشکەکیڤە ـ بێ وەختی، نەلدەم، نەلوەخت.

ناگـــرفت(Nagêrêft): بنێـــرە: (ناگاه).

ناگـــــزیر(Naguzîr): نەچار، ژ نەچاری.

ناگه(Nageh): کورتکریا (ناگاه)، بنێرە: (ناگاه).

ناگـــهـــان(Nagehan): بنێـــرە: (ناگاه).

نال(Nal): لەڤەن.

نـالان(Nalan): ب ئـاخ و ئـۆف و نالین ڤـه ـ کـەسێ ب ئاخ و ئۆف، کەسێ کو ئاخینکا رادهێلت و کول و کەسەران دادکەت.

نالش(Nalêş): ئاخ و ئۆف و گری و زێمار.

ناله(Nalê): ئاخینک یان ئۆفێنا کو ژ دلێ سـوّتی و داخـدیتی دەردکەڤت.

نالیـدن(Nalîden): ئاخـینک راهێلان ـ گرین، زێمارکرن.

نام(Nam): ناڤ، پەیڤا کو کەسەک یان تشـتەک پێ دهێتـه ناڤکرن و گازیکرن.

نـام آور(Nam aver): ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.

نامادری(Namaderî): ژنباب، زڕ دەیک.

نامـبـردار(Nambe-burdar): ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.

نامـبرده(Namburdê): ناڤـبری، ناڤئینای، کەسێ کو ل جهەکی یان د نڤیـسینەکێ دا ناڤێ وی بەری هینگێ هاتبیت.

نامدار(Namdar): ناڤدار.

نامـرد(Namerd): نەمـەرد ـ ترسنۆک، کۆلافە ـ بێ غیرەت.

نامزد(Namzed): بەربژار، کـەسێ کـو بۆ کـارەکی هاتبـیتـه دەستنیشـانکرن ـ دەزگـر، کچ یان کوڕ کو پەیمانێن زەوجینێ د ناڤبەرا واندا هاتبنه گرێدان.

نامور(Namver): ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.

نامـه(Namê): نامـه، پەڕکێ نڤیسی، پەرتووک.

نامـەبر(Namêber): پـیـلـک، قاسد.

نامی(Namî): بنێرە: (نامور).

نامیدن(Namîden): ب ناڤ کرن، ناڤ لسـەر کـەسـەکی دانان ـ ب ناڤ گازی کەسەکی کرن.

نان(Nan): نان.

نانکور(Nankûr): بێ نان و خوێ، نان حەرام.

نـانو(Nanû): لـەهـنـدک، لاندک ـ لالایی یا کـو دەیک د بەر لاندک هەژاندنێ را دبێـژت دا کـو زارۆکێ خوه بنڤینت.

نانوا(Nanva): نانپێژ، نان فروش.

نانیـوشـان(Naniyûşan): نه

گولێبووی ـ بێ ئاگەهـ، های ژێ نە، ژ نشکەکیڤە.

ناو(Nav): هەر تشتێ کو درێژ بت و ناڤک ڤالە وەکی بۆریێ ـ رێڤەچوون یان رەفتارێن ژ نازداری ـ بەلەم، بەلەمێن جەنگی.

ناوانیدن(Navanîden): خوەهر کرن، چەماندن.

ناورد(Naverd): جەنگ، شەڕ ـ زڤرین لدۆر هەڤدو.

ناوک(Navek): کورتکریا پەیڤا (ناو) ئانکو: بەلەم، بەلەما بچویک، قایک ـ تیرا کڤانێ(ناوک انداز = تیرهاڤێژ).

ناوگان(Navgan): بەلەمێن جەنگی.

ناویدن(Navîden): خوەهر بوون، چەمیان ـ ب نازداری رێڤەچوون.

ناویژە(Navîjê): ب غش، غشدار، سەختە، قەلپ.

ناهار(Nahar): بنێرە: (ناشتا)ـ فراڤین، خوارنا دانێ نیڤرۆ.

ناهید(Nahîd): ستێرا «زوهرە» ـ د ئیرانا کەڤن دا خوداڤەندێ ئاڤێ بوو.

نای(Nay): نەی، بلوول(ئێک ژ ئالاڤێن موزیکێ یە کو ب دەڤی دهێتە لێدان)ـ بۆریا هەوای(بۆریەکا کرکرۆکی یە کو هەوای ژ گەوریێ دبەتە پشا. ب عەرەبی دبێژنێ «قصبة الرية»).

نایاب(Nayab): نایاب، تشتێ زێدە باش کو کێم پەیدا ببت یان بدەست بکەڤت.

نایژە(Nayjê): هەر ئێک ژ چەقێن بۆریا هەوای کو د ناڤ پشا دا بەلاڤە دبن(قصبات الهواء)، هەروەسا (نایچە) ژی لکارە ـ لویلکا گوزکی یان هەر لویلکا کو ئاڤ تێرا دەرباز ببت.

نبات(Nebat): شەکر نەبات (جۆرەکێ شریناهیێ یە وەکی شویشێ کو ژ شەکرێ بخوە دهێتە چێکرن).

نبرد(Neberd): شەڕ، جەنگ.

نبردە(Neberde): شەڕکەر، شەڕڤان، دلاوەر، دلێر.

نبسە(Nebese): نەڤی، هەروەسا (نوە، نبیرە، نبس، نبیسە و نواسە) ژی لکارن.

نبش(Nebş): کنار(کنارێن گورەپان و چوار رێیانا) ـ ئیشکێن خانی و

کۆلانا.

نبشتن(Nebêşten): نڤێسین.

نبک(Nebek): ئاڤزە، جهەک لبەر لێڤا کانیێ یان رویباری کو ئاڤ ژێ بزێت.

نبی(Nubî): قورئان، مسحەف.
هەروەسا (نپی و نوی) ژی لکارن.

نبیره(Nebîre): بنێرە: (نبسه).

نبیسه(Nebîse): بنێرە: (نبسه).

نج(Nuc): د ناڤ دەڤی دا، هوندری دەڤی ـ دۆرماندۆری دەڤ و لێڤا.

نجک(Necek): رما بچویک.

نجوغ(Necûx): کوریشکێن پوبستێ لەشی.

نخ(Nex): بەنک، دەزی ــ دێو، ناڤێ دێوەکی یە.

نخجل(Nexcêl): قورینجک.

نخجیر(Nexcîr): نێچیر.

نخجیرگان(Nexcîrgan): ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە و ناڤێ ئێک ژ هەر سیە ئاوازێن باربەدێ موسیقارێ ناڤدارێ خسرو پەرویزی یە. هەروەسا (نخچیرگان ونخچیرگانی) ژی لکارن.

نخجیرگاه(Nexcîrgah): جهێ نێچیرێ.

نخجیروال(Nexcîrval): نێچیرڤان.
هەروەسا پەیڤێن (نخجیروان، نخجیربان، نخجیرزن، نخجیرگیر، شکارچی و شکاربان) ژی لکارن.

نخری(Nuxrî): نەخری، زاروکێ دەستپێکێ کو دهێتە سەر دنیایێ.

نخست(Nuxust): ئێکەم، ئێکەمین.

نخود(Nu- exod): نۆک.

نخیز(Nexîz): پویچەمرۆڤ، رەزیل، قەلس، دەخەس ـ کەمین، جهێ کەمینێ.

نر(Ner): نێر، مرۆڤ یان گیانەوەرێ نێر.

نرخ(Nêrx): نرخ، بها، قیمەت.

نرد(Nerd): یاریا تاولە ـ قورمێ داریَ(هەر ژ ئەردی تا کو دگەهیتە چەقا).

نردبان(Nerdeban): پێسترک.

نرده(Nerde): طانێ بیستانا یان محەجەلێ دەرەچکێن خانیا.

نرسک(Nersek): نیسک.

نرگ(Nerg): دەستەک یان کۆمەڵەکا مرۆڤان یان رەڤدێت گیانەوەرا و رەفێت فرندا.

نرگس(Nergês): نێرگز، گولا

نێرگز.

نرم(Nerm): هەر تشتێ کو هاتبیتە قـوتان و مـوخل کـرن ـ نەرم(د رسـتێ دا ئانکوییێن خـوە یێن تایبـەت ددەت، بۆ نموونە چێـدبت بەحـسێ نەرم یان رەق ئاخـفـتنێ بت، یان ژی بەحـسێ رەقـاتی و نەرماتیا تشتەکی یان کەرەستەکی بت و......هتـد)، هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە: (نرم کـردن = نەرم کـرن، نەرمـژاندن ـ قـوتان ـ فـێـرکـرن هەڤـۆت کـرن ـ نەرم کـرن، هێـدی کـرن، دلەی دلی دان تـا کـو ئەعـصـابێت وی بهـێنە خـوارێ و......هتد).

نرمـە(Nermê): گـوشـتێ نەرمـە ـ نەرمێ گوهی کو گوهارک دکەڤیتێ ـ هەر تشتێ کو نەرم و هێدی بت.

نرە(Nere): کیر(ئامیرێ گوهنێلییێ زەلامی) ـ پێلێن ئاڤێ.

نرە(Nerre): نێـر، مـرۆڤ یان گیانەوەرێ نێر.

نریمان(Nerîman): کـەسێ کـو طبعەتێت مێرانی و نێراتیێ لجەم هەبن، دلێر، پەلەوان ـ ناڤێ بابێ «سام»ی، کـو سام بخوە باپیرێ روستەمێ پەلەوانە.

نرینە(Nerînê): نێراتی.

نزار(Nezar): لەغـەر، لاواز ـ بێ هێز، وەستیای، بێچارە ـ گوشتێ بێ بەز و دەینگ.

نزد(Nezd): نک، دەف، جەم.

نزدیـک(Nezdîk): نـێـزیـک ـ لبـەردەست ـ لدەف، لنـک، لجەم ـ جیران ـ کەس و کار، خزم.

نزم(Nêzm): مژا دژوار کو دنیا پێ تاری ببت.

نزیدن(Nezîden): هلکێـشـان، کـێـشـانەدەر. هەروەسـا (نژیدن، تـژیـدن، تـزیـدن و تـریـدن) ژی لکارن.

نـژاد(Nêjad): نـەژاد، کـنـێـت، قنێت(ئەصل و نەسەب).

نژغـار(Nejxar): فـریاد، دەنگێن بلند، نرین(وەکی نرینا شێرا).

نژم(Nêjm): مژ.

نژند(Nejend): خەمگین، پەریشان ـ چرمسی ـ تۆرە، تۆرەبووی.

نژنگ(Nejeng): تەلهـە، تەلی ـ رەکەه، قەفەس.

نژە(Neje): چەقێ دارێ ـ نیـرێن داری کـو بـان پێ دهێنە داپۆشین ـ

پویلەک کـــو ژ زێڕی یـان زیـڤی دهێـتـە دروسـتکرن دا کـو ل ڕۆژێن دەهواتا ب سـەرێ بویک و زاڤـایا دا بکەن.

نس(Nus): دۆرمـــــاندۆری دەڤ و لێـڤـا. هەروەسـا (پوز، نج و نول) ژی لکارن.

نسـا(Nesa): بنێـــڕە: (نســـار)ـ کەلەخێ مری، مرار، کەلواش.

نسـار(Nesar): نزار، پشـتـەتاڤ ـ سـە و سـیـبـەر. هەروەسـا (نسـا و نسر) ژی لکارن.

نسک(Nesk): پەرتووک ـ پشکەک ژ پەرتووکێ ـ هەر پشکەک ژ هەر بیـسـت و ئێـک پشـکێن پەرتووکـا ئاڤـێـسـتـایێ کـو هەر پشـکەکێ ناڤەکێ تایبەت یێ هەی. هەروەسا بۆ ڤێ مـەبەسـتێ (نسکا و نسکە) ژی لکارن ـ نیـسک. هەروەسـا بۆ ڤێ مـەبەسـتێ (نرسک و نرسنک) ژی لکارن.

نسـوز(Nesûz): هەر تشـتێ کـو د نـاڤ ئاگـری دا نـەسـوژیت، وەکی هنـدەک (کـــەرپیچ و سـندوق و پەنبیێ تایبەت).

نسیلە(Nusîlê): گاڕانا دەوارا.

نشاختن(Nêşaxten): دامەزراندن، دانان، جـهـێ وی د جـهـەکی دا ڤـەکـرن. هەروەسـا (نشـاسـتن، بنشـاختن، نشـاخـیـدن، نشـاندن، نشانیدن و جادادن) ژی لکارن.

نشان(Nêşan): نیـشـان(عـلامة) ـ نیـشـان(أثـر) ـ ئارمـانج، کـێـل ـ مـەدالی(ویسـام). هەروەسا ژ ڤێ پەیڤێ یە، پەیڤـا (نشـان دادن = نیشادان).

نشاندن(Nêşanden): دامـەزراندن ـ کـەسـەک نەچار کـرن کـو روینیتەخوارێ ـ ڤەمراندنا ئاگری.

نشانە(Nêşane): کێل، ئارمانج.

نشانی(Nêşanî): نیشان(عـلامة) ـ ناڤ و نیشان، ئەدرێس.

نشبیل(Nêşbîl): شـۆکـا مـاسـیـا. هەروەسا (نشـپیل، نشل، چنگک و قلاب) ژی لکارن.

نشست(Nêşest): روینشت.

نشستن(Nêşesten): جـە گـرتن(د جهەکی دا جە گرتن) ـ ئارام بوون ـ روینشتن.

نشـسـتنگاە(Nêşestengah): جهێ روینشتنێ.

نشستە(Nêşestê): روینشتی.

نشک(Neşk): دارا کاژێ.
نشگرده(Nêşgêrde): گویزانێ کو کەڤلی پێ دبڕن یان مووی پێ دتراشن ژ بۆیی کو ژ کەڤلی جودا ببیت. هەروەسا پەیڤێن (شفره و گزن) ژی لکارن.
نشگنج(Nêşgunc): قورینجیک.
نشگون(Nêşgûn): قورینجیک.
نشل(Neşel): هلاویستنا تشتەکی ب تشتەکێ دی ڤە ـ شۆکا ماسیا.
نشلیدن(Neşelîden): هلاویستن.
نشیب(Nêşîb): نشیڤ، سەراوژێر، خوارێ.
نشیم(Neşîm): روینشتنگەه ـ خانی ـ هێلین.
نشیمنگاه(Nêşîmengah): بنێرە: (نشیم).
نشین(Nêşîn): بن، وەکی: (بنێ دەریایێ) ـ قۆن، کونا قۆنێ، چەرم و گوشتێ د هوندرێ قۆنێ دا(سۆریچک) ـ فرمانە ب روینشتنێ، ئانکو: روینە. هەروەسا «نشین» ئانکوێن (روینشتی و جهگیر) ژی ددەت دەمێ کو دگەل هندەک پەیڤێن دی دهێت، وەکی: (جانشین = جێگر، دلنشین = ئاخفتن یان ئاوازێن کو جهێ خوە لسەر دلی دکەن، کرایە نشین = کرێدار، کەسێ کو ب کرێ د خانیەکێ ڤە روینت و......هتد).
نغز(Nexz): باش، قەنج ـ هەر تشتێ کو دیتنا وی سەیر بت و مرۆڤ خوەشیێ ژێ ببینت.
نغل(Nexul): کویر ـ چالا کویر ـ هەڤشیێ پەزی چ ل چیای بت یان ژی ل بیابانێ بت.
نغنخواد(Nexnxad): رەشرەشک (هندەک دندکێت رەشێت تەمەت کونجیانە کو ب نانی وەردکەن لدەمێ پەحتنێ).
نغنغ(Nexnex): ئامانەکە بەرامبەری چار خرارایە.
نغوشا(Nêxûşa): گوهدار ـ دویکەفتیێن ئۆلێ مانی، یانژی چقەک ژ مانەوییان.
نغوله(Nexûle): بسک ـ کەزی.
نفاغ(Nêfax): جاما مەیێ.
نفام(Nefam): رەنگ رەش ـ کرێت و بێ تام و چونە.
نفت(Neft): نەفت، گاز.
نفج(Nefc): کاغەز، پەرک.
نفریدن(Nefrîden): نفرین کرن،

لەعنەت کرن.

نفـــرین(Nê- efrîn): نفـــرین، لەعنەت، دوعابێن خراب.

نفله(Nêfle): پویچ و خراب بووی.

نفـــیـــر(Nefîr): زرنا ـ نالین و زێمارکرن.

نک(Nuk): بنێرە: (نوک).

نک(Nek): کـــورتکریا پەیڤـــا (اینک)؛ ئانکو: ئیشارەت کرن بۆ نێزیکاتییێ، ئەڤە، ئەڤەیە ـ نۆکە، نهۆ.

نکاپ(Nêkap): دەســـتگورکـــا چەرمی کو نێچیرڤانا دکرنە دەستێ خـــوە دا تەیرێ بازی خـــوە لســـەر دەســـتێ وان بگریت. هەروەســـا پەیڤـــێن (نکاب، نکاف و بهلە) ژی لکارن.

نکو(Nêkû): باش، قەنج.

نکوە(Nêkûh): فـــەرمـــانە ب نصحەت لێکرنێ؛ ئانکو: گازندا ژێ بـکـە، گـلـەیـیـێ لـێ بـکـە، نصحەتا لێ بکە.

نکوهش(Nêkûhêş): گـــازندە، گلەیی، نصحەت.

نـــکـــوهـــنـــده(Nêkûhendê): شـــیـــرەتکەر، گـــازندەکـــەر، نصحەتکەر.

نکوهیدن(Nêkûhîden): گـازندە ژێکرن، نصحەت لێکرن.

نکوهیـــده(Nêkûhîdê): گـــازندە لێکری، نصـحـەت لێکری(کـەسێ کو هاتبیتە نصحەتکرن).

نگار(Nêgar): بـوت ـ ئەڤـــیندار، خوشتڤی، خوشەویست ـ نەخش، وێنە ـ فـەرمـانە ب وێنەکـێـشـانێ یان نڤیـسـینێ؛ ئانکو: بنڤیـسـە، وێنەی بکێـشـە ـ هەروەسـا ئانکوا نڤیسەر یان وێنەکێش ددەت دەمێ دگـەل هندەک پەیڤـێن دی دهێت، وەکـی: (روزنـامـــــــەنـگـار = رۆژنـامــەنڤـیس، چهـــرەنگـار = وێنەکێش).

نگارخانه(Nêgarxanê): بوتخانە ـ جـهـێ کـو ب نەخش و نیـگـاران هاتبیتە خەملاندن.

نگارش(Nêgarêş): نڤیسین.

نگارگـر(Nêgarger): وێـنەکـێش، نەخشکێش، نیگارڤان.

نگارنده(Nêgarendê): نڤیسەر ـ وێنەکێش.

نـگـاری(Nêgarî): چـراکـێ تـریـاک کێشانێ.

نگاريدن(Nêgarîden): نقيسين.

نگارين(Nêgarîn): رەنگين، هەر تشتێ كو هاتبيتە رەنگ كرن ـ خەملاندى ـ نەخشاندى ـ ئەڤيندار يان خوشەويستا روى دەلال.

نگاشتن(Nêgaşten): نقيسين ـ وێنەكرن، نەخشكرن.

نگاشتە(Nêgaştê): نقيسى ـ وێنەكرى، نەخشكرى.

نگاه(Nêgah):سەحكرن. بخوە يا دروست: (نگاه كردن، دبتە سەحكرن).

نگاهبان(Nêgahban): زێرەڤان، پاسەوان ـ چاڤدێر ـ پارێزەر(كەسێ كو تشتەكى لدەڤ خوە هلگرت و بپارێزت).

نگاهداشتن(Nêgahdaşten): پاراستن، لجەم خوە هلگرتن ـ راوەستاندن.

نگر(Nêger): بەرێخوە بدێ، بنێرێ، سەحكێ.

نگران(Nêgeran): بينەر ـ چاڤەرێ ـ هزركەر.

نگرانى(Nêgeranî): چاڤەرێياتى ـ دلنەخوەش، نيگەران، دل ب ترس(كەسێ كو دلێ وى تروڤرو بت و د هزرەكا ب ترس دا بت).

نگرش(Nêgerêş): بەرێخوەدان، سەحكرن.

نگرندە(Nêgerendê): بينەر، كەسێ كو دنێرِتە تشتەكى.

نگريدن(Nêgerîden): نێرين، سەحكرن، بەرێخوەدان.

نگريستن(Nêgerîsten): بنێرە: (نگريدن).

نگژده(Nêgejde): گۆزك.

نگون(Nêgûn): نوخين، دەرنشيڤ، سەرابن ـ چەمياى.

نگون بخت(Nêgûn bext): بەخت ب رەش، بێ ئقبال.

نگونسار(Nêgûnsar): سەرنوخين، دەرنشيڤ، سەرابن ـ هەروەسا ناڤێ جۆرەكێ گولێ يە ژى كو پيچەكێ يا سەرنوخينە، لێ نهۆ پەيڤا بنيات فرەنسى يا «سيكلمە» بۆ ڤێ گولێ پتر لكارە.

نگە(Nêgeh): بنێرە: (نگاه).

نگهبان(Nêgehban): بنێرە: (نگاهبان).

نگين(Nêgîn): موهرك يان بەرەكێ پر بها كو دادننە سەر گوستيركا

یان هەر تشتەکێ دی. هەروەسا (نگینە) ژی لکارە.

نلک(Nêlk): حولیکا چیایی، حولیترش.

نلم(Nelm): باش، قەنج ـ خوەش ـ جوان.

نم(Nem): نم، شەه ـ چپک.

نما(Nêma): رویێ ژ دەرڤەیێ تشتی.

نمار(Nemar): ئیشارە (ئیشارەکرن).

نماز(Nemaz): پەراستن ـ خوە چەماندن ژ بۆیی کو بەنیاتی و بجه ئینانا فەرمانا لسەر خوە دیار بکەت ـ نڤێژ، نمێژ.

نمازگزار(Nemazguzar): نڤێژکەر.

نماک(Nemak): خوێ ـ جوانی و دەلالی ـ تشتێ ب رەواج.

نمایان(Nemayan): ئەشکەرا، خوەیا.

نمایاندن(Nemayanden): ئەشکەراکرن، خوەیاکرن، دەرەهیکرن.

نمایش(Nemayêş): ئەشکەرا، خوەیا ـ شانۆ، تیاتر.

نمایشگاه(Nemayêşgah): پێشانگەه.

نمایشنامە(Nemayêşnamê): شانۆنامە.

نمایندە(Nemayendê): نوینەر ـ نیشاندەر ـ نیشان(علامة).

نماییدن(Nemayîden): نیشاندان.

نمج(Nemc): نم، شەه.

نمد(Nemed): تەحتی.

نمدار(Nemdar): نمیای، شهدار.

نمشک(Nemeşk): سەرتیک ـ قەیماغ ـ نیڤشک.

نمک(Nemek): خوێ.

نمکدان(Nemekdan): خوێدان ـ درکەیە ژ دەڤێ یارێ.

نمکزار(Nemekzar): ئەردێ پڕ خوێ.

نمک سود(Nemek sûd): گوشت یان هەر تشتەکێ دی یێ خوێ کری.

نمک شناس(Nemek şênas): ب نان و خوێ، ب وەفا، وەفادار.

نمک ناشناس(Nemek naşênas): بێ نان و خوێ، بێ وەفا، نان حەرام.

نـمکین(Nemekîn): ب خویَ ـ ب تام ـ دەلال.

نـمناک(Nemnak): نـمـیـــای، شهدار.

نـمـــودار(Nemûdar): خـــوەیا، ئەشکەرا، بەرچاڤ ـ وەکی، مینا ـ نیـشـان(عـلامـة) ـ هێـلا پیـڤـانا بلندبوون و نزمـبـــوونا چەنداتیـا دەرامـەتی کـو لسـەر کـاغـەزەکـا تایبـەت وەکی جـەدوەلا شـەترنجیَ دهێته رسم کرن.

نـمودن(Nemûden): نیشان دان، پێـــشـکێـــشـکرن ـ خـــوەیابوون، ئەشکەرابوون ـ کرن.

نـموک(Nemûk): نمیای، شهدار ـ نیشان، ئارمانج.

نـمونه(Nemûne): وەکی، نموونه ـ برامبـەر ڤیَ گـۆتنا کـوردی یە: «ژ گـای گـوه نیـشـا دان» ـ نەتمام، ب کـێـمـاسـی ـ ژ کـارکـەفـتی، پوبچ بووی ـ کرێت.

نـمید(Numîd): بیَ هیڤی.

نـمـیـدن(Nemîden): نـمـیـــان، شهداربوون ـ پویتەدان ب کەسەکی یان تشتەکی.

نـنر(Nunur): مەللاق.

ننـگ(Neng): شـــەرم، حـــەیا ـ کرێتاهی ـ رسوایی.

ننگین(Nengîn): شـەرمـزار ـ بیَ ناڤ ـ کرێت ـ رسوا.

ننو(Nenû): جۆلانک.

ننه(Nene): دایک.

نو(Nuw): نوی، تازە.

نوا(Neva): ئاواز ـ ناڤیَ ئێـک ژ ئاوازێن مـــوزیکا ئیـــرانی یە ـ پێـدڤیـاتیـێن ژیاریَ(چ خـوارن بت یان ژیَ جل و بەرگ و...هتـد)بن ـ گرەو.

نواخـــانه(Nevaxanê): زیندان، گرتیگەهـ، حەبس.

نـــواخـتن(Nevaxten): نـــەوازش کرن، دەستیَ رەحمیَ ب سەری دا ئینانەخـوار ـ ساز ژەنین ـ تشـتەک ب ئـــەردی دادان یـــان ل ئـــەردی خستن.

نواده(Nevade): نەڤی.

نوار(Nevar): شریت.

نـــوازش(Nevazêş): نـــەوازش، دەستیَ رەحمیَ ب سەریَ کەسەکی دا ئینانە خوار، دلەی دلی کەسەکی دان.

نوازیدن(Nevazîden): بنێـــرە:

(نواختن).

نواسه(Nevase): نەڤسی ـ نەڤی.

نواگـــر(Nevager): ســـازژەن ـ سترانبێژ.

نواله(Nevalê): گرکێن هەڤیری ـ ئەو باهرا خوارنێ کو بۆ کەسەکێ نە ئامادە دانئە رەخەکی.

نوانخـانه(Nevanxanê): جـهێ بخودانکرنا هەژار و دەستکورتان.

نوانیـدن(Nevanîden): هەژاندن، لڤاندن ـ گرین و زێمارکرن.

نوباوه(Nuwbavê): نـوی هاتـی، نوی دیاربووی ـ فـێـقـیێ نـوی گەهشتی ـ زاروک.

نوبهاران(Nuwbeharan): بهار، وەرزێ بهارێ.

نوبهـــاری(Nuwbeharî): ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن ئیرانی یە ـ ناڤێ ئێک ژ هەر سیه ئاوازێن باربەدی یە.

نوپا(Nuwpa): زاروکێ کـو ژ نـوی ب پیا کەفتبیت.

نوپان(Nûpan): سەلک، سەلکا کو ژ چەقێن دارا ببێ هاتبتە چێکرن.

نوج(Nûc): دارا کاژێ.

نوجـبـه(Nuwcebe): لهی، ئاڤ رابوون.

نوجوان(Nuwcevan): سنێلە.

نود(Neved): هژمارا نوت(٩٠).

نورد(Neverd): تیـرۆک ـ شـەڕ و جەنگ ـ جوان و دەلال.

نوردیدن(Neverdîden): زڤـرین ـ تاکرن، ڤەچەماندن ـ پیڤان، قوناغ ڤەبرین.

نورنجـــه(Nuwrence): حـــەودا ئاڤێ، مەلەڤانگەهـ.

نوروز(Nuwrûz): نیـرۆژ، نەورۆز، جەژنا نەورۆزێ.

نورهان(Norhan): خەلات(خەلاتێ کـو سەفـەرچی بۆ کەسەکی دئینت لدەمێ ژ سەفەرەکێ ڤەدگەریێت)ـ مـزگـینی(خـەلاتێ کـو بـەرامـبـەری مـــزگێن گـــەهـانـدنێ ددەنـه مزگیندەری).

نوز(Nûz): هێژ، هێشتا، هەتا نهۆ.

نوزاد(Nuwzad): نویزادە، زاروکێ کو ژ نوی ژ دایک بووی.

نـوزده(Nûzdeh): هـژمـــــارا نوزدە(١٩).

نـوس(Nûs): کـــەسکوســـور، کەسکوئالا(قـوس قزح). هەروەسا (نوسه و نوشه) ژی لکارن.

نوساز(Nuwsaz): نوی ئاڤاکری، نوی چێکری.

نوسنگی(Nuwsengî): دەورەکە پشتی «عصر حجری» کو مرۆڤی ئالاڤێن ژ بەری چێکری بکار دئینان کو ناڤدارە ب (عصر حجري الجديدة) ئەو ژی دبیتە پشکا ئێکێ ژ خولا دووێ یا چەرخێ چوارێ یێ ئەردناسیێ(Néolithique).

نوش(Nûş): شرینی ـ هنگڤین ـ هەر تشتەکێ خوەش و شرین بو خوارنێ و ڤەخوارنێ ـ فەرمانە ب ڤەخوارنێ، ئانکو: ڤەخوە ـ دەمێ وەک پەیڤەکا لێکدای دگەل هندەک پەیڤێن دی دهێت، ئانکوێن ژێک جیاواز ددەت، وەکی: (بادە نوش = مەی ڤەخور، نوشانوش = دەنگێ مەی ڤەخورا کو دبێژنە هەڤدو «چريو»).

نوشابە(Nûşabê): ئاڤا خوەش بۆ ڤەخوارنێ ـ عەرەق، مەی ـ کۆک، پێپسی.

نوشاد(Nuwşad): زاڤا (گەنجێ کو ژ نوی دبیتە زاڤا). هەروەسا (نوشاه) ژی لکارە.

نوشاندن(Nûşanden): پێ دانە ڤەخوارن.

نوشانندە(Nûşanendê): کەسێ کو ئاڤێ یان مەیێ ب کەسەکێ دی بدەتە ڤەخوارن.

نوشتن(Nê- evêşten): نڤیسین.

نوشتن(Neveşten): پێچان ـ قۆناغ ڤەبرین، رێ ڤەبرین.

نوشتە(Nê- evêştê): نڤشتی ـ نڤیسی.

نوشتە(Neveşte): پێچای، قوناغا ڤەبری.

نوش خند(Nûşxend): گرنژین.

نوشدارو(Nûşdarû): دەرمانێ نەخوەشیا ـ دەرمانێ کو کارتێکرنا ژەهرێ نەهێلیت.

نوشکفتە(Nuwşêkuftê): ژ نوی بشکفتی، گولا ژ نوی ڤەبووی.

نوش لب(Nûş leb): لێڤ شرین.

نوش لبینا(Nûş lebîna): ناڤێ ئاوازەکا کەڤنا موزیکی یە.

نوشنجە(Nûşence): خوەش بۆ ڤەخوارنێ.

نوشندە(Nûşendê): ڤەخور(کەسێ کو ئاڤ یان مەیێ ڤەدخوت).

نوشە(Nuwşeh): شاهێ نوی ـ

شاهێ گەنج ـ گەنجێ ژ نوی دبیتە زاڤا.

نوشـە(Nûşe): هەردەم، هەروهەر ـ خوەشبەخت، کامەران ـ خوەش بۆ ڤەخوارنێ.

نوشیدن(Nûşîden): ڤەخوارن.

نوشین(Nûşîn): هەر تشـتـەکێ شـرین ـ هەر تشـتـەکێ خـوەش بۆ ڤەخوارنێ.

نوشین بادە(Nûşîn badê): مـەیا خـوەش ـ ئێک ژ ئاوازێن کـەڤنێن مـوزیکا ئیـرانی یە ـ ناڤێ ئێک ژ هەر سیهـ ئاوازێن (باربد)ی یە.

نوغـان(Nuwxan): هێکا کـرمێ ئارمویشی.

نوف(Nûf): دەنگ و دۆر، هۆسـە ـ دەنگڤـەدانا دەنگی ل چیـای ـ دەنگێ رەوینا سەی.

نوفـیـدن(Nûfîden): گـازیکرن ـ قـێـری راهێـلان ـ نڕین ـ هژیان، لڤین.

نوک(Nuk): نـکل، دم ـ سـەرکێ تیـژێ تشـتـێـن وەکی شـویژنێ یان قەلەمی یان خەنجەرێ.

نوکار(Nuwkar): نویکار، کـەسێ کـو بێ سـەربۆر بت و ژ نوی دەست ب کـارەکی کـربت ـ خـولام، خزمەتکار.

نوکدخدا(Nuwkedxuda): زاڤا ـ کـەسێ کـو ژ نـوی دبیـتـە خـودان مال و مەزەل.

نـوکـر(Nuwker): خـولام، خزمەتکار.

نوکرباب(Nokerbab): کەسێ کو ژ تەخا خولام و خزمەتکارا بت.

نوکیسە(Nuwkîse): کەسێ کو ژ نوی زەنگین بووی.

نول(Nûl): دۆرمـاندۆری دەڤی ـ نکل، دم.

نومید(Nuwmîd): بێ هیڤی، بێ ئومێد.

نون(Nûn): نۆکـە، نهـۆ ـ چالا ئەرزنکێ.

نوند(Nevend): توند و سـرت ـ ژیر، یێ کو زوی فێری وی زانستی یان کاری ببیت یێ کو نیشا ددەن ـ هەسپ یان هێسـترێ کـو توند بچـیت، بەزەک ـ پیلک یان سویارێ کو بلەز بچیت.

نوە(Neve- Nevê): نەڤی.

نوید(Nuvîd): مزگینی، موژدە.

نویدن(Nevîden): نالین، گـرین،

زێمــــارکـــرن ـ لەرزین، هژیان، د جهدا لڤین.

نویسا(Nevîsa): نڤیسەر.

نویسندە(Nevîsendê): نڤیسەر.

نـوین(Nevîn- Nuvîn): نـوی، تازە.

نوییـــــدن(Nûyîden): گـــرین و زێمارکرن.

نە(Ne): نەء، نۆ، نەخێر.

نە(Nuh): هژمارا نەه(٩).

نە(Nêh): شار، باژێر، جهێ ئاڤا ـ فەرمانە ب دانانێ، ئانکو: بدانە.

نهاد(Nêhad): سروشت، طبعەت، دەروون.

نهـادن(Nêhaden): دانان، دانانا تشتەکی ل جهەکی.

نهادە(Nêhadê): دانای.

نهار(Nêhar): کێمکرن، کـێمکرنا کێشا لەشی، لەغەری.

نهاز(Nuhaz): سەرکێشا پەزی.

نهاز(Nêhaz): ترس.

نهازیدن(Nêhazîden): ترسیان.

نهازیدە(Nêhazîdê): ترسیای.

نهال(Nêhal): شتلا دارێ، دارا کو ژ نوی هاتبیتە چاندن.

نهـالە(Nêhale): بنێـرە: (نـهـال) ـ چەقـەکێ داری یە کـو نێـچـیـرڤـان دکەتە هەلامەت دا کو نێچیرا خوە پێ بهاژۆت بۆ لایێ تەلهێ.

نهـالی(Nêhalî): جـهێ نڤـسـتنێ، دۆشەک، نالیک.

نهان(Nêhan): ڤەشارتی، نەپەن.

نهـفتن(Nêhuften): ڤـەشـارتن، داپۆشین.

نهـمــار(Nehmar): بێ هژمـار، گەلەک، فـراوان ـ بێ سـینور، بێ دویماهی ـ سەیر، عـنتیکە ـ دژوار، ب زەحمەت.

نهــبـــان(Nêhban): قـــەپاخ، دەرقەدامک.

نهنبــــیــــدن(Nêhunbîden): ڤەشارتن، داپۆشین.

نهنج(Nêhenc): جهال.

نـهــنـگ(Neheng): نـەهـەنـگ (گیانەوەرەکێ مەزنێ دەریایی یە).

نـهـــــــــور(Nuhûr): چـاڤ ـ بەرێخوەدان، نێرین.

نهیب(Nehîb): ترس.

نهیدن(Nehîden): دانان ـ هزرکرن و خەم خوارن.

نی(Nî): نەء، نۆ، نەخێر ـ نینە.

نی(Ney): قـەڕام، لەڤـەن ـ بلوول،

ئێک ژ ئالاڤێن موزیکێ یە.

نیا(Niya): باپیر و بابکالک.

نیـــاز(Niyaz): پێـــدڤـیــــاتی ـ حـەژێکرن و داخـوازی، عـەشق و ئارەزوو.

نیـازمند(Niyazmend): پێـدڤی، موحتاج.

نیام(Niyam): کاڤلان.

نیایش(Niyayêş): دوعاکرن.

نیرم(Neyrem): دلێر، پەهلەوان ـ ناڤێ بابێ ســـامی و باپیـــرێ روستەمێ پەهلەوانە.

نیرنگ(Neyreng): فێل، حـیلە، بسەردابرن ـ سحر، جادوو.

نیرنگ(Nêyreng): دوعا، د ئۆلێ زەردەشتی دا دبێژنە هندەک رێ و رەســـمێن تایبـەت و دوعـــایێن تایبەت ب وان رێ و رەسمانڤە.

نیرو(Nîrû): زاخ، هێز.

نیـــرومند(Nîrûmend): ب زاخ، ب هێز.

نیـز(Nîz): ژی، هەم، وەکی:(رزگـار ژی هات، هەم رزگـــار هات و هەم ســـەربەست)ـ هەروەســـا، دیســـا، دیساڤە.

نیزک(Neyzek): نەیزەک.

نیـــزە(Neyze): دارەکێ مـــوکـــوم و درێژ کـــو ئاسنەکی ســـەرتیـــژ ب سەریڤە کەن ـ روم.

نیـــــساری(Nîsarî): لـەشکـەری، کـەسێ کـو ب گـێـولێ خـوە ببـیـتـە سەرباز.

نیـــــــســـــان(Neysan): وەکی نەیێ(بنێرە: نی Ney).

نیست(Nîst): پویچ بوون، نەمان.

نیستو(Nîstû): نشتەر.

نیش(Nîş): سـەرێ هەر تشـتێ کـو نـکل تیـــژ بت، وەکی: (ســـەرێ شویژنێ، سەرێ خەنجەرێ، سەرێ نشـــــتـــــەری) ـ زیـلـک(زیـلـکا گیـانەوەرێن ژەهردار کو ژەهرا خوە ب رێکا وی زیـلـکی دگـــەهینـنـە لەشێ مـرۆڤی) ـ کێلب(هەر چوار ددانێن سەر تیژێن مرۆڤی کو دو ل سلالن و دو ژی لخوارێ نە).

نیشتر(Nîşter): نشتەر.

نیشـخند(Nîşxend): کـەنییێ نە ژ دل و ژ قەهرڤە.

نیـشـە(Neyşe): بلوول(ئالاڤـەکێ موزیکێ یە).

نیـفە(Nîfe): مـالدۆخین، ئەو جـە ژ شەلوالی کـو دۆخینێ دکەنە تێرا ـ

کەڤلێ گیانەوەرێ مرار ـ مرار.

نیک(Nîk): باش، قەنج ـ خوەش ـ دەلال، جوان ـ قەنجیکار، مرۆڤێ کو کارێن باش بکەت کو کۆما وان دبێژنێ «نیکان».

نیک اختر(Nîk exter): بەختیار، خوەشبەخت، خوەش شانس.

نیکخو(Nîkxû): طبعەت خوەش.

نیکو(Nîkû): باش، قەنج ـ دەلال، جوان ـ قەنجیکار ـ طبعەت خوەش ـ روی دەلال.

نیلک(Nîlek): رەش و شین بوونا پویستێ لەشی ـ بسەر رەنگێ نیلی ڤە ـ قورینجک.

نیلگون(Nîlgûn): ب رەنگێ نیلی.

نیله(Nîle): نیلی، رەنگێ نیلی.

نیم(Nîm): نیڤ.

نیم بسمل(Nîm bêsmêl): نیڤ کوشتی، گیانەوەرێ کو ستوێ وی نیڤ تمام هاتبیتە برین و لدەمێ گیان دانێ بت.

نیم تخت(Nîm text): بنێرە: (نیمکت).

نیمچه(Nîmçê): جلکێ کورت ـ شیر یان تڤەنگا کورت ـ هەر تشتەکێ کورت و ب کێماسی.

نیم خورده(Nîm xurdê): بەرماییک.

نیم رخ(Nîm rux): نیڤ روی(وێنێ کو ژ ئالیەکێ رویێ مرۆڤی دهێتە گرتن).

نیمرو(Nîmrû): بنێرە: (نیم رخ) ـ رەخەکێ روی ـ هێکروین.

نیمروز(Nîmrûz): نیڤا رۆژێ، نیڤرۆ، دەمێ نیڤرۆ ـ ناڤێ کەڤنێ باژێرێ «سیستان» ـ ناڤێ ئاوازەکا کەڤنا موزیکا ئیرانی یە ـ ئێک ژ هەر سیهـ ئاوازێن «باربد»ی یە.

نیم کاره(Nîmkarê): نیڤەرو، کارێ کو نەهاتبیتە بدویماهیک ئینان.

نیم کاسه(Nîm kasê): ترارکێ بچویک.

نیمکت(Nîmket): کورسیکەکا پەحنە کو جهێ دو یان سێ کەسا لسەر بکەت. هەروەسا (نیم تخت و نیم دست) ژی لکارن.

نیم کره(Nîm kurê): نیڤەکا گۆیا زەمین کو ب هێلا ئستیوایێ دبیتە دوکەرێن؛ نیڤکەرێ باکور و نیڤکەرێ باشوور.

نیم گرم(Nîm grm): تێهن شیر.

نیـمـور(Nîmûr): ئالاڤێ گـوهنێلی یێ زەلامی، کیر.

نیـمـە(Nîmê): نیـڤـە، نیـڤـا هەر تشتەکی.

نیـو(Nîv): گـەنج، جـحـێل ـ دلێـر، ئازا، پەهلەوان.

نیوارە(Neyvare): تیرۆک.

نیـــوش(Niyûş): فـــەرمـــانە ب گوهداریێ، ئانکو: گوهێ خوە بدێ ـ لدەمێ دگـەل هندەک پەیڤێن دی وەک پەیڤـــەکـــا لێکدای دهێت، ئانکوا گـوهدار ددت، وەکی: سـخن نیـوش = کەسێ کو گوهـ ل ئاخفتنا دبیت.

نیوشا(Niyûşa): گوهدار. هەروەسا (نیوشنده و شنونده) ژی لکارن.

نیوشە(Niyûşe): گوهـ ل ئاخفتنێن خـــەلکی گـــرتن، ب دزیکیـــڤـــە گـوهداریا دانوسـتـاندنێن خەلکی کرن ـ هێدی گرین و کزکێت گری.

نیـوشـیـدن(Niyûşîden): گـوهـ لێ بوون، گوهدان.

نیــوشــیــدە(Niyûşîdê): گـوهـ لێ بووی.

نیوە(Nîve): نالین، گـرین، زێمـار ـ قیژی و لێخورینا ژ قەهر.

نیین(Neyîn): هەر تشـــتێ کـــو ژ نەیێ یان لەڤەنی هاتبیتە چێکرن.

و(Vav): تیپا سیهێ یە ژ ئەلفابێیا زمـــانێ فـــارسی ـ تیـــپـــا پێکڤەگرێدانێ یە ـ هەگەر کەفتە ناڤـبــەرا دو پەیڤــان دا، لدەمێ بلێڤکرنێ ئەڤ تیپە دێ مینتە ب دوماهیا پەیڤا دەستـپـێکێ ڤە، وەکـــی: (راه و چــــاه: Raho çah، خـــور و خـــواب: Xoro xab) ـ د هندەک پەیڤان دا ئێک (و) دهێتە نڤیسین، لێ ب (وو) دهێـتە بلێـڤکرن، وەکی پەیڤـێن: (کــاوس: Kavus، داود: Da-vud)، دبێــژنە ڤی رەنگی «واو اشـبــاع»ـ د هندەک پەیڤــان دا دهێــتـە نڤـیـسین، لێ ناهێــتــە بلێڤکرن، وەکی: (خواب: Xab، خــواهر: Xaher)، دبێــژنە ڤی رەنگی «واو معـدوله»ـ د هندەک پەیڤــان دا دەنگێ ضـەمما عـەرەبی ددەت، وەکی (دو، تو)ـ د هندەک پەیڤـان دا ژی دهێـتـە نڤـیـسین و دهێتە بلێڤکرن ژی، وەکی (خوب، نیکو، دور)، دبێــژنە ڤی رەنگی «واو معروف».

وا(Va): پێـــــشـگرە و ئـانـکـوبـێـن (ڤـــەکــــری ـ دوبارە) ددەت ـ هەروەسا بۆ هندەک خوارنێن رۆهن دهێــتــە گـۆتن، وەکی: (شــوربا، شوروا).

وابسـتـە(Vabestê): گـرێدای ـ نێزیکاتی یان خزمایینی.

واپس(Vapes): لدویڤ، لپـــەی، لپشت.

وات(Vat): ئاخفتن، سوحبەت ـ هەر تشـتێ کـو ژ کـەڤلێ گـیـانەوەرا هاتبیتە چێکرن.

واتگر(Vatger): ئاخـفـتـنکەر ـ شاعر ـ کەسێ کو کارێ وی دربارا

جل و بەرگ یان وان تشتایە کو ژ کەڤلێن گیانەوەرا دهێتە چێکرن.

واج(Vac): گـــۆتار، ئاخــــڤتن، سوحبەت ـ دوعایا کو زەردەشتی لسەر سوفرا زادی دخوینن.

واجار(Vacar): بازار، سویک.

واچیــــــدن(Vaçîden): ژێکرن، چنین، دوبارە چنین، چنینەڤــە ـ ژ ئەردی راکـــــرن، وەکی راکــــرنا چنیکێن نانی کو مریشک ژ ئەردی رادکەت ـ خرڤەکرن، کۆمکرن.

واخ(Vax):پەیڤا سەرسوورمانێ یان ئافــــەرین گــۆتنێ یە(وەی، وەی وەی) ـ ب راستی، ب دروستاهی.

واخـــــواست(Vaxast): خـــــوە نەرازیکرن ـ عــێب ل تشـــتــەکی ڤــەدیتن ـ پرســیـــارکـرن ل پێناڤ ئاگەهداربوون لسەر کێماسی یان گونەها کەسەکی.

واخـــواهی(Vaxahî): بنێــــرە: (بازخواست).

واخوردن(Vaxorden): جحنین(بۆ نموونە کـەسـەک یێ ل هیـڤـیێ کـو ئاخــڤــتنەکێ گــوهـ لێ ببت یان تشــتــەکی ببـینت و بەروڤـاژی وێ خەیالێ بۆ روی بدەت، ل ڤی دەمی ئەو کــەس ژ ســەرســورمــانێ دێ جـحنت) ـ بێ بهــا بوون، بازارێ تشتەکی نەمان.

واخیـدن(Vaxîden): ژ هەڤ جودا کرن.

وادادن(Vadaden): زڤــــراندن ـ رهاکــرن ـ جــودابوونا گــێــچێ ژ دیواری.

وادیان(Vadyan): رزیانک.

وادیج(Vadîc): سیـخمێت مـێوا ـ هەر جـهێ کـو تری پێـڤـە بهـێـتـە هەلاویستن.

وار(Var): پاشگرەکە و ڤان ئانکویا ددت: «وەکی، مــینا»، بۆ نموونە: (دایــرەوار: وەکــی بــازنــەی) و «خــودان، خـــاوەن»، بۆ نموونە: (ســـوگـــوار: خـــودانێ تازیێ، بەلادیتی، خەمـهـەلگر)، و «لایق، هێژا»، بۆ نموونە: (شاهوار: تشتێ باش و پڕ بهــا کــو هێــژا و لایـقی شـــاهی بت) ـ جــار، دۆر، نـورە، نوبەت، گەڕ، کەڕەت.

وارسته(Varestê): ئازاد، رەها.

وارغ(Varex): ئەو جهـ ژ جۆوێ کو ب بەرا و ئاخێ رێ لبەر چۆنا ئاڤێ هاتبـتـە گـرتن دا ئاڤ د مـشـارەکـا

دی یان جـــۆوەکـــا دی را بچت ـ کنف، وەریس ـ بەرک ـ بایێ کـو ب دەنگ ژ گەوریێ دەرکەڤت.
وارن(Varen): ئەنیشک.
وارو(Varû): سـەرابن، دەرنشـیڤ، نوخین ـ قولیپانک.
واروزدن(Varûzeden): قولیپانک ڤەدان.
واروک(Varûk): بالیل، بەهلیلک.
وارون(Varûn): ســـــــەرابـن، دەرنشـیـڤ، نوخین ـ بێ ئیـڤلەح، پێ ب رەشک، بەش، کور.
واره(Vare-ê): بنێـــــرە: (وار)ـ هندەک جـارا ژ بۆیی کـو صـفـەت بهـێـتـە گـوهارتن بۆ ناڤی، دێ (واره) ل دویماهیـا وی صـفـەتی ئێتە زێدەکـرن، وەکی: (گوشواره: گوهارک، گاهواره: لاندک).
وارهـــانـــدن(Varehanden): ئازادکرن، خلاس کرن، قورتالکرن، رزگارکرن.
وارهیــــــــدن(Varehîden): ئـازادبـوون، خـــــلاس بـوون، قورتالبوون، رزگاربوون.
واژگـــون(Vajgûn): ســـەرابن، سەرنوخین، دەرنشیڤ، قولپی.
واژون(Vajûn): بنێرە: (واژگون).
واژه(Vaje-ê): پـەیڤ، ووشـــــە، واژە.
واســتــدن(Vasêteden): دیسـان ستاندن، گرتنەڤە.
واستریوش(Vastiryoş): جۆتیار.
واسـرنگیـدن(Vaserengîden): هێرش برن ـ ئاخفتنێن رەق و دژوار گـۆتن(ئێـک لسـەر سـەرێ یێ دی بـکەتـە هەوار و قـــێـــری)ـ ئینکارکرن.
واشـامـه(Vaşame): کـەفـینک، دەرسوک.
واشـــدن(Vaşuden): ڤـەبوون ـ جـــودابوون ـ شی بوون، حـــەل بوون(حەلبونا پرسیارەکێ).
واشنگ(Vaşeng): داهۆلقـوتێ کـو ل هەیڤـــا رەمـــەزانێ و ل دەمێ پاشیـڤێ مـرۆڤی هشـیـار دکـەت ـ زێرەڤـان، بـەرپرسێ دەســتــەکـا زێرەڤانا.
وافـور(Vafûr): ئالاڤـەکـە کـو تریاکـــچی بکار دئیـنن لدەمێ کێشانا تریاکێ.
واکـردن(Vakerden): ڤـەکـرن ـ شیکرن، حەلکرن.

واکشیدن(Vakêşîden): کێشانەدەر.

واکوفتن(Vakûften): دو تشت لێکدان.

واگذاردن(Vaguzarden): تشتەک ئێخستنە د خزمەتا کەسەکی دا، تەسلیم کرن ـ رەهاکرن، ژێڤەبوون، بەلا خوە ژێڤەکرن.

واگرایی(Vagerayî): دویری، ژ هەڤ دویرکەتن.

واگردان(Vagerdan): دوبارە زڤراندنەڤە ـ سەروبن کرن ـ سەروژنوی حساب کرن.

واگویە(Vagûyê): دوبارە گۆتنەڤە.

واگیر(Vagîr): ڤەگر(ئێشا کو ژ ئێکی بچیتە ئێکێ دیتر).

وال(Val): نەهنگ ـ جۆرەکێ پەرۆکێ ئارمویشی یە.

والا(Vala): بلند، بالا ـ پایەبەرز، پایەبلند.

والاتر(Valater): بلندتر، بالاتر.

والاد(Valad): بان ـ گونبەد، قوببە ـ دیوار ـ قالب، کەلواش.

والادگر(Valadger): بەننا، دیواردانەر، ئاڤاهی چێکەر.

والان(Valan): دەستەکەکە ژ گیانەوەرێن دەریایی یێن ب مەمک ـ رزیانک.

والانە(Valane): برین(جرح).

والە(Vale): سەراب، لەیلان ـ جۆرەکێ پەروکێ ئارمویشی یە ـ گرین ـ ئیصرارکرن، رژدی ـ ب ئانکویێن خوە یێن عەرەبی ژی د زمانێ فارسی دا لکارە کو ئەڤەنە: (عاشق، دل دۆڕای، کەسێ کو د دەردێ عەشقێ دا سەرگێژ و حەیران مابیت ـ خەمگین).

والیدن(Valîden): شین بوون، مەزن بوون، وەرارکرن، نەموکرن.

وام(Vam): دەین، قەر.

وامانden(Vamanden): ڤەمان، پاشدەمان ـ وەستیان و ژ پیا کەتن.

وامخواه(Vamxwah): کەسێ کو داخوازێ ژ کەسەکی بکەت کو دەستگرتنێ ب دەین دگەل بکەت ـ کەسێ کو داخوازا دەینێ خوە ژ دەینداری بکەت.

وامدار(Vamdar): دەیندار، قەردار.

وامی(Vamî): دەیندار، قەردار ـ سست و بێ هێز، وەستیای.

وان(Van): ئـێـک ژ پـاشـگـرێـن خـاوەنداری و پارێزڤـانـیێ یە و واتایێن (وەک، مـینا ـ پارێزەر، پارێزڤان ـ خودانکەر) ددت.

وای(Vay): دەنـگـێ ئـاخ و ئـوف و وەی و وایێن کو ژ مرۆڤێن خەمدار یان نەخوەش دهێت.

وجب(Veceb): بهوست.

وجین(Vêcîn): ئادەکرن.

وچر(Veçer): فەتوا.

وچرگر(Veçerger): مفتی(کەسێ کو فەتوایێ ددەت).

وخ(Vex): پەیڤا سەرسوورمانێ و ئافـەرین گـۆتنێ یە لـدەمێ مـرۆڤ تشتەکێ جوان دبینت و خوەشییێ ژ وێ جـوانیێ دبەت. ئەڤ پەیڤـە پتـرتر دەبل دهێـتـە بکارئینان(وخ وخ) و د کـوردی دا بەرامـبـەری: (وەی وەی، ئـەحـــــۆ، تـەهـ تـەهـ و......هتد)یە.

وخشور(Vexşûr): پێغەمبەر(بەس بۆ زەردەشت پێغەمبەری لکارە).

ور(Ver): پاشگرەکـە و ئانکوێـن (خـــودان ـ بجی هینەر)ددەت ـ کـنـار، ئـال، رەخ ــ پـەیـڤـــــــا مەرج(شرط)ی یە کو کورتکریا (و اگر : و هەکەر)ە ـ جێربـاندن یان ئەزمـوونەک بوو کو ل ئیرانا کەڤن دهاتە ئەنجـامــدان بۆ دیارکـرنا گـونەهکاری ژ بێ گـونەهی و ب رێکێن خوراندنا ئاڤا تێکەل کری ب کـبـریتێ و دناڤ ئاگـری را بوراندنا وان کەسا.

ور(Vêr): پربێژی.

وراج(Vêrrac): پربێژ.

وراز(Vuraz): بەرازێ نێر.

وراغ(Verax): ئاگـر ـ رۆناهی و گوریا ئاگری.

وریوشـه(Verpûşê): عـەبا ـ دەرسۆک، کەڤینک.

ورج(Verc): بها، قەدر، رێز.

ورجاوند(Vercavend): پایەبەرز، رێزدار.

ورجـمند(Vercmend): رێزدار، هێژا، بهاگران.

ورخج(Verexc): پیس، قـرێژی، قـیـڤـارگـرتی ـ پیس، چەپەڵ، پوبچـەمـرۆڤ، مـرۆڤێ چوننە، مرۆڤێ بێخێر.

وردان(Vêrdan): بەهلیلک، بالیل.

وردک(Verdek): کوزۆت و جهێزا بویکێ.

وردنه(Verdene): تیرۆک.

ورز(Verz): کـاریّ بەردەوام، کـاریّ لدویڤێک ـ کاریّ چاندنیّ.

ورزا(Verza): کـێـلانا ئەردی ب گاییّ جۆتی.

ورزش(Verzêş): وەرزش.

وەرزشکار(Verzêşkar): کـەسیّ کو وەرزشیّ دکەت، وەرزشڤان.

ورزکار(Verzkar): جۆتیار.

ورزگـاو(Verzgav): گـاییّ جۆتی(گاییّ نێر کو بۆ جۆتی مفا ژیّ دهێته وەرگرتن).

ورزگر(Verzger): جۆتیار.

ورزگن(Verzgen): گۆزک، گۆزکیّ پری ئاڤ.

ورزم(Verezm): ئاگـر ـ گـوریا ئاگری ـ تێهن و گەرماتیا ئاگری.

ورزنده(Verzendê): وەرزشکـەر، وەرزشڤان.

ورزیدن(Verzîden): وەرزش کـرن ـ کـارکـرن، لدویڤـێک کـارکـرن ـ سەعی کرن، خوە واستاندن.

ورزیده(Verzîdê): وەرزش کـری، ب هێز ـ ب دەستڤەئینای.

ورس(Vers): داریّ کو دکەنە د دفنا حێشتریّ را.

ورس(Verês): وەریس ـ کنف.

ورساز(Versaz): گـەنجیّ دەلال و کەشخە.

ورستاد(Verestad): حەقدەستیّ رۆژانە ـ مۆچیّ هەیڤانە، دەرماله.

ورسیج(Versîc): دەرازینک.

ورشـتـاد(Vereştad): بنێـره: (ورستاد).

ورشکست(Verşêkest): دۆڕای، خوسارەتبووی.

ورشـکـسـتن(Verşêkesten): دۆڕاندن، خـوسـارەتبـوون، زیان ڤـێکەفتن، پاشـدەمـان د کـاریّ بازرگانی دا.

ورغ(Verx): سکر(سکریّ بچـویک کو ژ دار و بەر و ئاخ و گیای لسەر ڕێیا ئاڤیّ بهێته دانان) ـ ڕۆناکی، ڕۆناهیاتی.

ورغـلانیـدن(Verxelanîden): پالدان(تەحریک کرن).

ورکاک(Verkak): تەیریّ کەلەخا.

ورگوش(Vergûş): گوهارک.

ورم(Verm): هـش و بیـــــر ـ ژ بەر(حفظ).

ورمـالیـدن(Vermalîden): دەهمـەن هلدان، دەلنگ هلدان،

هچک هلدان ــ درکـــــــهیه ژ (رەڤین)ێ.

ورنا(Vurna): گەنج، جەحێل، تۆلاز.

ورواره(Vervare): زۆر، زۆرێـــــت هاڤینی.

وروت(Vurût): قـــــــــەهرین، تویرەبوون.

وروغ(Vurûx): بایێ کو ب دەنگ ژ گەوریێ دەردکەڤت ـ تاریاتی، رەشاتی.

ورهمین(Verhemîn): نانێ کو ژ ئاریێ گەنم و جەهی دناڤێکدا هاتبته چێکرن.

وریب(Vurîb): خوەهر، کەج.

وریز(Verîz): ستورک، جۆرەکێ ستورکێ یە.

وز(Vêz): دەنگێ پێشی و مێشا.

وزغ(Vezex): بەق.

وزیدن(Vezîden): لڤینا هەوای، هاتنا بای.

وژولیدن(Vêjûlîden): پەریشان بوون، چرمسین، تێکچوون.

وژه(Veje): بهوست.

وستا(Vesta): ئاڤێستا.

وستاخ(Vustax): نەترس، دلێر ـ بێ ئەدەب، ئەدەب سز. هەروەسا پەیڤێن (گستاخ، بستاخ، استاخ، اوستاخ و بیستاخ) ژی لکارن.

وسه(Vese): گۆپال.

وش(Veş): پاشگرەکە و ئانکوا (وەک، وەکی) ددت، وەکی: (شیروش: وەکی شێری ـ پریوش: وەکی پریا) ـ قەلپیشکێ پەمبی ـ خوەش ـ باش، قەنج ـ دەلال، جوان ـ هەلبژارتی.

وشت(Veşt): باش، قەنج.

وشتن(Veşten): زڤرین(لدۆر تشتەکی زڤرین) ـ رەقسین، سەماکرن.

وشکردن(Veşkerden): چالاکی کرن، کارەک ب باشی بجهـ ئینان.

وشکول(Veşkûl): زەلامێ چست و چەلەنگ.

وشکولیدن(Veşkûlîden): ب چالاکییا رابوون، چەلەنگی کرن.

وشگون(Vêşgûn): قورینجک.

وشم(Veşm): هلم.

وشن(Veşen): باران ـ بەفر.

وشی(Veşî): پەرۆکێ ئارمویشی یێ رەنگین(دیبا و اطلس).

وشینه(Veşîne): زری و کومزری.

وغست(Vexest): خوەیا، ئاشکەرا.

وغستن(Vexesten): خوەیاکرن، ئاشکەراکرن، دەرەهیکرن.

وغوغ(Vexvex): دەنگێ رەوینا سەی ـ دەنگێ بەقێ.

وغیش(Vexîş): زێدە، گەلەک، فراوان، مشە ـ بیش، جهێ کو مشە قەرام لێ بت.

وک(Vek): بەق.

ول(Vêl): رەها، ئازاد، سەربخوە.

ولانە(Velane): برین(جرح).

ولرم(Vêlerm): تێهن شیر.

ولغونە(Vulxûne): سۆراڤ.

ولگرد(Vêlgerd): فەلیتە، کۆلانی.

ولنگار(Vêlengar): بێ هەڤسار، سەربەردای.

ولو(Vêluw): رەها، ئازاد، سەربخوە ـ ژێک بژالە، پەلاتە.

ولی(Velî): لێ، لێ بەلێ، بەلێ پا، بەس.

ونج(Venc): چویچک.

وندیداد(Vendîdad): پشکەکە ژ پەرتوکا ئاڤێستایێ.

ونگ(Veng): دەنگێ گریێ بچویکا ـ ڤالە، خالی ـ دەست ڤالە، مفلس.

وننگ(Veneng): چەق یان شاکێت دارمێوێ.

وە(Veh): وەه، پەح(پەیڤا سەرسوورمانێ یە لدەمێ تشتەکێ جوان یان سەیر دهێتە دیتن).

وە(Vêh): باش، قەنج.

وهنگ(Veheng): هەچک (دارکەکێ دو چەقە کو چەقەک ژ یێ دیتر درێژترە و ئالیێ درێژتر ب وەریسی ڤە دهێتە بەندکرن و بۆ گرێدانا باری دهێتە بکارئینان. نوکە شوینا وی هەچکی، خەلەکێن ئاسنی بکار دهێن.) ـ فرا ئاڤێ، قورچا ئاڤێ.

وهیزک(Vehîzek): بنێرە: (بهیزک).

وی(Vey-Vêy): ئەو، وی، جیناڤێ کت بۆ سێیەم کەسێ نە ئامادە، وەکی: (وی آمد: ئەو هات ـ وی گفت: وی گۆت).

وی(Vey): چەنداتی ـ زێدەکرنا تشتەکی ب چەند جارکی، وەکی:(دە وی: دەه بەرامبەر، دەه جار هند) یان:(وی کردە است:

یێ زێده بووی.) ـ پەیڤا مـخـابنییێ یه(وەی، وای، ئاخ و......هتد).

ویار(Viyar): مەهبیران، ئەو حالەته کـو دەمێ ژنکا ب حـال، دلێ وێ دچیتـه هندەک جۆرێن خـوارنا و ژ هندەکێن دی رەش دبیت.

وید(Vîd): کـێم، پچـەک، هندک ـ بەرزە، هندا، ون.

ویر(Vîr): هش و بیـر ـ فـەهم ـ زێمار، نالین ـ فریاد، قێری.

ویرا(Vîra): زیرەک، کـەسێ کـو هزر و بیرێن وی باش کار دکەن.

ویراستن(Vîrasten): رێکخـستن، تەرتیفکرن.

ویران(Vîran): وێـران، خـــراب، کاڤل.

ویژه(Vîjê): تایبەت.

ویل(Vîl): سـەرکـەفتن ـ دەستپێشخەری و تشتەک بدەستڤه ئینان.

ویلان(Veylan): سـەرگـەردان، حـەیـران ـ دەربەدەر، ئاوارە ـ پەریشان، تێکچۆی.

ویله(Vîle): دەنگ و دۆر، قـێـری، دەنگێ بلند.

هـ

ه(Ha): تیپا سیه و ئێکێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی و ب دو رەنگایە: (ه)یا کو ل دەستپێک، نیڤەک و دویماهیا پەیڤا دهێت و بلێڤ ژی دبت، وەکی: (هر ـ شهر ـ گاه)، و (ه)یا کو بلێڤ نەبت و تنێ ل دویماهیا هندەک پەیڤا دهێت، وەکی: (بنده، خنده، زنده).

ها(Ha): پەیڤا بەرسڤ دانێ یە(ها، هۆ، ئا، ئۆ، بەلێ، چی یە و......هتد) ـ نیشانا کۆمێ یە د تشتێن بێ گیان دا، وەکی: (خانەها، چوبها، سنگها).

هاج(Hac): سەرسوورمای، حەیران. (هاج و واج)بهەڤرە پتر لکارە.

هاچە(Haçe): دارەکێ دوچەقە کو وەک پالپشت دادننە بن چەقێن دارێ داکو نەچەمیێت.

هادوری(Hadûrî): خوازخوازۆک، گەدا، گەدایێ زک ئێش کو زوی ب زوی ژ مرۆڤی ڤەنەبیت و داخوازا خوە بکەتە چیرۆک و هەر بێژیت و بێژیتەڤە ـ مرۆڤێن بێ سەروچاڤ، بێخێر.

هار(Har): رستکا مراری یان لەعل و یاقویت و تشتێن ژ ڤی رەنگی، گەردەنی ـ ستۆ، موهرکێت ستۆی ـ هەر تشتێن کو رێکخستی و تەرتیفکری هاتبنە رێزکرن.

هاژ(Haj): بنێرە: (هاج).

هاژیدن(Hajîden): سەرسوورمای بوون، حەیبیرین ـ وەستیان، بێچارە بوون ـ گرین.

هاس(Has): کورتکریا پەیڤا (هراس)، ئانکو: ترس، سەهم ـ دیسان، هەروەسا.

هاک(Hak): تۆڤ ـــ هێکا

مریشکێ.

هال(Hal): قـــەرار، ئارام، بێـــهن فرەهی.

هـــالـــو(Halû): زوی بـــاوەر، دل سافی، دلپاک.

هاله(Hale): پویـچـــــەمـــــرۆڤ، فتنەچی.

هامـــون(Hamûn): دەشت، ئەردێ راست.

هـامـی(Hamî): حـــــــــەیـران، سەرگەردان.

هان(Han): پەیڤـا تەمـــبـیکرن و ئاگـەهدارکـرنێ یە، د کـوردی دا بەرامــبــەری (نـهێ)یە، هەروەکی دبێـژین: (نهێ هەگـەر تو جـارەکـا دی هۆ بکەیەهە......!).

هاون(Haven): هاون. هەروەســـا (کابیلە) ژی لکارە.

های(Hay): پەیڤـــا گـــازیکرنێ یە(هۆی، ئوهۆی و......هتـــد) ـ پەیڤـــا مـــخـــابنییێ یە(ئاخ، ئۆف......هتد).

های های(Hay hay): دەنگێ گری و زێمارێ یە.

هـای هـوی(Hay hûy): دەنـگ و دۆر، هۆسە و قـەرەبالغ(د جڤـاتێن ب کەیف و خوەشی دا).

هباک(Hebak): راستکا سەری.

هبر(Heber): کێم و ئەداڤا برینێ.

هبک(Hebk-bek): کەڤا دەستی، نیڤا دەستی.

هج(Hec): راست راوەستیای، لسەر پێ راوەستیای، هەر تشتەکێ کو د ئەردی ڕا هاتبتە چکلاندن و راست راوەستیای بت، وەکی: (ئالا و رم و......هتد).

هجاور(Hecaver): کۆمەکا مرۆڤا، دەستەکەکا مرۆڤا.

هـجـــــدە(Hêcde): هـژمـــــارا هەژدە(١٨). هەروەسـا (هـیـجـدە، هشتدە، هشدە، هژدە) ژی لکارن.

هچه(Heçe): بنێڕە: (هاچە).

هدنگ(Hedeng): هەسپێ سپی.

هـدە(Hude): راسـت و دروسـت ـ حەق ـ سوود و مفا.

هر(Her): هەمی، لسەرێک.

هر(Hêr): ئاخـفـتـنەکـە کـو لدەمێ هاژۆتنا کـەسـەکی یان گـیـانەوەرا دهێتە گۆتن.

هرا(Herra): دەنـگ و هەرا، دەنـگ و قـــێـــریێـن ترسناک ـ دەنـگێ گیانەوەرێ درندە.

هراس(Heras): ترس، سەهم.
هراسناک(Herasnak): ترسناک، ب سەهم.
هراسە(Herase): هەلامەت.
هراسیدن(Herasîden): ترسیان.
هراسیدە(Herasîdê): ترسیای، ترساندی.
هراش(Heraş): دلڕابوون، هلاڤێتن.
هرجایی(Hercayî): ئاوارە ـ عەتارک ـ فەلیتە، کۆلانی.
هرز(Herz): بێهودە، بێ مفا ـ بێ شۆل، بێ کار.
هرس(Hers): بانێ خانی ـ نیرە یان کاریتێن کو د بانێ خانی دا دهێنە بکارئینان.
هرس(Heres): کەزاخە.
هرشە(Herşe): دارئالینک(هەر گیایەکێ کو خوە لدۆر دارێ بئالینت).
هرکارە(Herkare): مەنجەلا کو ژ بەری هاتبیتە چێکرن ـ یێ کو مایێ خوە د هەمی کاران بکەت و شارەزایی د وان کاران دا هەبیت ـ پیلک، قاسد ـ جەهسیس.
هرگز(Hergêz): هەرگیز، ئەبەد، قەد ـ هەردەم.
هرم(Hurm): گەرمها ئاگری، گوڕیا ئاگری.
هرماس(Hurmas): شەیتان، ئەهریمەن.
هرمز(Hurmuz): ئاهورامەزدا ـ ناڤێ ستێرا موشتەری یە ـ ناڤێ رۆژا ئێکێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی ـ ناڤێ رۆژا پێنجشەمبی یە.
هرو(Herv): دلێر، نەترس ـ کەلە.
هروانە(Hervane): نەخوەشخانە ـ جهێ کو مرۆڤێن شێت لێ دهێنە چارەسەرکرن و خودانکرن ـ ئەشکەنجە ـ جهێ ئەشکەنجەدانێ.
هروهل(Hervehel): تیشکلێ کونجی یا پشتی کو دوهنێ وان ژێ هاتبیتە گرتن.
هرە(Hurre): قۆن، کۆنا قۆنێ ـ جۆرە گیایەکێ ژەهراوی یە کو لناڤ زەڤی یێن گەنم و جەهی شین دبت.
هرهر(Hêrhêr): حیل حیل(دەنگێ کەنیێ بلند).
هرهری(Herherî): بێ ئیمان، بێ باوەر.
هرهفت(Herheft): پێدڤیاتیێت

جوانکاریێن ژنکا کو د کەڤن دا ژ هەفت تشـــتـــان پێک دهاتن، وەکی: (سۆراڤ، سپیاڤ، خەنا، کلێ چاڤا و......هتد).

هریمن(Herîmen): کـــورتکریا پەیڤا (اهریمن): ئەهریمەن.

هرین(Hurîn): دەنگێن ترسناک، دەنگێ گیانەوەرێن درندە.

هزار(Hezar): بلبل، هزار ـ هژمارا هزار(١٠٠٠).

هزارپا(Hezarpa): زیڤزیڤە.

هزارتابە(Hezartabe): دڕکـەیە ژ هەتاڤێ، رۆژ.

هزارچشـــمـــە(Hezar çêşmê): سەرەتان، پەنجەشێر، ئێشا پیس ـ قونێر.

هزاردســـتـــان(Hezardestan): بلبل، هزار.

هزارمیخ(Hezar mîx): دڕکەیە ژ جلکێن زڤر و جلکێ دەرویشا کو جـهێ دریار و پنیـا زێدە لســەر هەبت ـ دڕکـەیە ژ ئەسـمـانێ پڕ ستێر.

هزارە(Hezare): هزارە(هزارا ئێکێ و هزارا دووێ و......هتد)ـ هزارەمین ـ رێ و رەسـمێن کو ب هلکەفتا زندیکرنا هزارەمین سـالا بوون یان مرنا کەسەکی دهێنە کرن.

هزاک(Hezak): هەبلـە، نـەزان ـ کەسێ کو زوی فێل لێ بهێنە کرن و بهێتە خاپاندن.

هزبر(Huzebr): زیرەک، چەلەنگ ـ دلێر، ئازا.

هزد(Hezed): سەقاڤ.

هزوارش(Huzvarêş): شـرۆڤـە و تەفسیر ـ بلێڤکرنا پەیڤەکێ نە ب وی رەنگێ کو هاتیە نڤیسین، بۆ نموونە؛ پەهلەڤیـا دەمێ پەیڤـا (جلتـا) یان (ملکا)ییێن ئارامی دکـەفـتـە بەرچاڤـێن وان، هەر ئێکســـەر دا هەڤـــواتایا وان یا پەهلەڤی بلێڤ کـەن و بێـــژن: (پوست) و (شاە).

هزینە(Hezîne): هەزینە، خەرجی.

هژهار(Hejhar): دەانەکێ زێدەیە کو د دەڤێ هەسپی دا دەردکەڤت و تا نەهێتە هلکێشان نەشێت ئالفی بخۆت.

هژیر(Hejîr): زیرەک ـ هشـیـار ـ لایق، هێـژا. هەروەسـا (هجیـر و خجیر) ژی لکارن.

هست(Hest): هەبوون(وجـــود ـ

موجود).

هسته(Hestê): بەرکێ فێقییێن وەکی مژمژە و خوخ و حولیک و......هتد ـ پارچا ناوەندی یا ئەتومێ ـ د زاراوێ فیزیۆلۆژی دا تشتەکێ خڕ و گروڤرە کو دکەڤتە د ناڤ سیتوپلاسمێ دا.

هسر(Heser): قەڕاسە، بەستی.

هسک(Hesek): ملهێب.

هشپلک(Huşpulek): فیتی (دەنگێ فیتیا).

هشت(Heşt): هژمار هەشت(٨).

هشتاد(Heştad): هژمار هەشتێ(٨٠).

هشتصد(Heştsed): هژمار هەشسەد(٨٠٠).

هشتم(Heştum): هەشتەم، تشتێ کو کەفتبیتە د پلەیا هەشتێ دا.

هشتن(Hêşten): هێلان.

هشدار(Huşdar): پەیڤا هوشداریێ یە، هەروەکی دبێژن: ئاگەهداربە، هشیار بە.

هشنگ(Heşeng): بێ سەروچاڤ، بێخێر، پویچ.

هشوار(Huşvar): هشدار، هشیار.

هشومند(Huşûmend): ژیر، عاقل، هوشیار، هوشمەند. هەروەسا (هوشیار، هشیوار، هوشمند و باهوش) ژی لکارن.

هفت(Heft): هژمار حەفت(٧).

هفت آباء(Heft aba'i): دڕکەیە ژ هەفت ئەسمانا. هەروەسا ناڤێن (هفت اورنگ، هفت ایوان، هفت بام، هفت بناء، هفت بنیان، هفت پرگار، هفت پوست، هفت خضراء، هفت سقف، هفت طارم و هفت طبق) ژی لکارن.

هفتاد(Heftad): هژمار حەفتێ(٧٠).

هفت تیر(Heft tîr): دەبانجا کو هەفت گوللا دخۆت.

هفت جوش(Heft cûş): ئاسنەکێ گەلەک رەقە کو ژ تێکهلکرنا هەفت کەرەستێن دی یێن ئاسنی پێک دهێت. (طالیقون) ژی لکارە ـ دڕکەیە ژ مرۆڤێ ب تاقەت و تەحەمل.

هفت سین(Heft sîn): سوفرەکە کو لدەمێ نوی بوونا سالێ دهێتە دانان و هەفت رەنگە خواردەمەنیا لسەر دادنن ب مەرجەکی کو تیپا دەستپێکێ یا هەر هەفت

خواردەمەنیان ب پیتا (س) دەست پێ بکەت؛ وەکی: (سیر، سرکە، سیب، سماق، سمنو، سنجد، سبزی) و خوە ب وێ چەندە دلخوەش دکن کو دێ بڤێ چەندێ سلامەتی و خوەشبەختی قەست کەتێ. بۆ زانین بەری ئیسلامێ لشوینا تیپا (س)، تیپا (ش) لکار بوو، لێ ژ بەر بیر و باوەرێن ئیسلامەتیێ و حەرامبوونا (شەراب)ێ د ئۆلێ ئیسلامێ دا، سوفرا حەفت شین گوهارتن ب سوفرا حەفت سین، داکو (شەراب) لسەر سوفرێ نەهێتە دانان.

هفتصد(Heftsed): هژمارا حەفتسەد(٧٠٠).

هفته(Heftê): حەفتی(اسبوع) ـ حەفتیک.

هفده(Hefde): هژمار هەڤدە(١٧).

هفهف(Hefhef): حەفحەف(دەنگێ سەی).

هکچه(Hukçe): ئیسک.

هکک(Hukek): ئیسک.

هکل(Hukel): کڤارک.

هکهک(Hukhuk): ئیسک ـ کزگربوک.

هگرز(Hegêrz): هەرگیز، چو دەمەکی، ئەبەد.

هلا(Hela): پەیڤا گازیکرنێ یە(ئەی، یا) ـ پەیڤا تەنبیهـ کرنێ یە(نهێ).

هلاشم(Helaşem): هەر تشتەکێ نەباش و کرێت و بێخێر. (لهاشم) ژی لکارە.

هلاکت(Helaket): ئەڤ پەیڤە ژ پەیڤا (هلاک) یا عەرەبی هاتیە چێکرن و د زمانێ عەرەبی بخوە دا نینە، ئانکو: پویچ بوون، نەمان، هیلاک بوون.

هلالوش(Helalûş): فتنە، شورش و سەرهلدان.

هلک(Hulek): ئالاڤەکێ مینا سینیکا ترازیێ یە کو د مەنجەنیقێ دا بکار هاتیە و بەر دکرنە د نیڤا وێ «هلک»ێ دا و دهاڤێتنە نەیاری.

هلو(Hulû): خۆخ.

هله(Hele): بنێرە: (هلا).

هله(Hêlê): بهێلە، ژێ بگەرهە، دەست ژێ بەردە.

هلیدن(Hêlîden): هێلان، دەست ژێ بەردان.

هم(Hem): هەڤ؛ پێشگرەکە و واتایێن (وەکهەڤی، هەڤکاری و شریکاتیێ) ددەت، وەکی: (همسایە: جیران، همکار: هەڤکار، همراە: هەڤرێ، همدم: هەڤدەم، هەڤال) ـ وەک پێشگر دگەل هندەک پەیڤێن عەرەبی ژی دهێت؛ وەکی: (همسفر، همصورت و......هتد) ـ هەم، وەکی: (هەم ئەڤە و هەم ژی ئەڤێ دی) ـ ژی، وەکی: (ئەو ژی هات).

هما(Huma): هوما، فڕندەکێ چیڤانۆکی یە.

همار(Hemar): ئامار ـ هژمار ـ حیساب.

همال(Hemal): هەڤتا، هەڤال ـ وەکی، مینا.

همانند(Hemanend): وەکهەڤ ـ وەکی، هەروەکی.

همایون(Humayûn): پیرۆز، مبارەک ـ ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن موزیکا ئیرانی یە.

همباز(Hembaz): هەڤال، شریک، هەڤتا.

همبازی(Hembazî): کەسێ کو دگەل کەسەکێ دی یاریا بکەت.

هم بالا(Hem bala): تەمەت هەڤ، ئێک بەژن، هندی ئێک.

همباور(Hembaver): هەڤبیر، هەڤ باوەر.

هم بند(Hem bend): پێکڤە گرێدای.

همتا(Hemta): هەڤتا، هەڤال، شریک ـ وەکی، مینا ـ هەڤژین ـ بەرابەر، ئێکسان.

همچنان(Hemçunan): هەروەسا ـ وەکی وی.

همچنین(Hemçunîn): هەرهوسا ـ وەکی ڤی.

همچو(Hemço): وەکی، مینا، شتی.

همگی(Hemêgî): ب هەڤڕە، تەڤایی.

هملخت(Hemlext): پێلاڤ.

هموار(Hemvar): راست(ئەردێ راست).

همواره(Hemvarê): هەردەم، بەردەوام ـ لدویڤێک. هەروەسا پەیڤێن (همار، همارە، همارا، هاموار و هاموارە) ژی لکارن.

همه(Hemê): هەمی، تەڤایی.

همەدان(Hemêdan): هەمی تشت

زان، زێدە ئاگەهدار.

همی(Hemî): ئەڤـە ـ هەرهوسـا ـ هەردەم، هەمیشە ـ هەگەر لسەرێ کارێ رابردۆ بهێت، ئەو نیشانە ژ بەردەوامیا کاری، وەکی: (همی رفت: دچۆ. همی گفت: دگۆت.) ـ هەروەسا لسەرێ کارێ نهۆ و کارێ فەرمان ژی دهێت، وەکی: (همی رود: بێ دچت. همی رو: هەرە.).

همیان(Hemyan): هنبان، کیسێ پارا.

همیشه(Hemîşê): هەردەم، هەمیشە.

هاینده(Henayendê): کارتێکەر (مؤثر).

هناییدن(Henayîden): کارتێکرن.

هنجار(Hencar): رێ، رێباز ـ رێ و رەسم ـ رێکا راست، جـادده ـ تەرز و شێواز ـ شەنگستە.

هنجام(Hencam): تەمبەل، کەدوەر، کەسلان.

هنجیدن(Hencîden): کێشانەدەر.

هند(Hend): بنێرە: (هنجار).

هندوانه(Hênduvane): وەکی هندی یا ـ زەبەش، شتی.

هنر(Huner): هونەر ـ پیشە ـ کارەکی بەرچاف.

هنرپرداز(Hunerperdaz): هونەرمەند.

هنرپیشه(Hunerpîşê): هونەرمەند(هونەرمەندێ شێوەکاری و موزیکی و شانۆ و سینەمایێ).

هنرمند(Hunermend): هونەرمەند. هەروەسا (هنرور، هنرپرور، باهنر، هنری) ژی لکارن.

هنگ(Heng): زاخ، هێز ـ قەدر، قیمەت، بها(بۆ مرۆڤێ خودان قەدر و قیمەت و بها دهێتە گۆتن)ـ دەستەک، گرۆپ ـ مللەت ـ هۆز ـ سوپا.

هنگار(Hengar): لەزاتی، توند و سرتی.

هنگام(He- êngam): دەم، وەخت، زەمان.

هنگامه(Hengame): هنگامە، دەنگودۆر ـ وەخت، زەمان، دەم.

هنگفت(Henguft): مەزن، گر، ب کەلەخ ـ زێدە، گەلەک، مشە.

هنوز(Henûz): هێشتا، هەتا نۆکە. هەروەسا پەیڤێن (نوز، هنیز، هنی) ژی لکارن.

هواپیما(Hevapêyma): فرۆکە،

بالەفڕ، تەیارە.

هوار(Hevar): هەڕفتە، کاڤل.

هواری(Hevarî): خیڤەتا مەزن.

هوازی(Hevazî): هەر زیندەوەرێ کو ب هەوای بژیت ـ ژ نشکەکیڤە.

هوبە(Hûbe): مل، شان.

هوتن(Hûten): خوەش قەد و قامەت، بەژن و بال دەلال.

هود(Hûd): جوهی(یهودي)ـ تۆبەکەر ـ ناڤێ پێغەمبەرەکی یە ـ پویش و پەلەخێ کو ئاگر پێ بهێتە هلکرن ـ قەمیای.

هودر(Hûder): کرێت و بێخێر.

هودە(Hûde): سود، مفا، قازانج ـ راست، دروست.

هور(Hûr): خۆر، تاڤ، هەتاڤ. هەروەسا (خور، خورشید، هوررخش، هورشید)ژی لکارن ـ شەنس، بەخت.

هورمزد(Hormezd): ئاهورامەزدا.

هوش(Hûş): هش، عەقل، هەست ـ زیرەکی، چەلەنگی ـ گیان، جان ـ مرن، مەرگ.

هوشمند(Hûşmend): هشیار، زیرەک، ژیر، عاقل.

هشیار(Huşyar): بنێرە: (هوشمند).

هوشیدر(Huşîder): ئێکە ژ ناڤێن خودایێ بێ هەڤتا.

هولناک(Holnak): ترسناک، ب سەهم.

هولە(Holê- e): خاولی.

هولی(Holî): جانی هەسپێ کو هێشتا نەهاتبیتە زین کرن ـ ئێک ژ جەژنێن هندی یا کو ل دەستپێکا وەرزێ بهارێ دهێتەکرن.

هوو(Hevû): هەوی(دو ژن کو ب مێرەکی بن، هەردو ژن دبنە هەوییێن هەڤدو). هەروەسا ناڤێن (بناغ، بناج، بنانج، بنانچە، بنج، همشوی، آسنی، آموسنی و وشنی) ژی لکارن.

هوی(Hoy): هۆی(پەیڤا هشداردان و ترساندن و مخابنییێ یە)ـ ترس، سەهم ـ بێهن، نەفەس ـ ئاخینک.

هویج(Hevîç): گێزەر.

هوید(Hevîd): پارچەکا تەحتی یە کو لدۆرماندۆری پشتا حێشترێ دهێتەدانان ـ زینا کو ژ تەحتی هاتبیتە چێکرن.

هویدا(Huveyda): پەیدا، ئەشکەرا، خویا.

هی(He- êy): هێی (پەیڤە هشداردان و ئاگەهدارکرنێ یە)ـ لدەمێ ئافەرین گۆتنێ ژی دهێتە گۆتن ـ هەروەسا پەیڤا تەهدیدکرن و ترساندنێ یە ژی.

هیاهو(Heyahû): غەوغا، شەڕ و شەڕەدەڤ، دەنگ و دۆر و هۆسە و قەرەبالغ.

هیپی(Hîpî): ژ پەیڤا (Hip) یا ئنگلیزی هاتیە وەرگرتن کو د زمانێ ئنگلیزی دا ئانکو پەریشانی و تێکچوون و حالەتێ مالیخولیایی یە، لێ نهو ل ئیرانێ بۆ هندەک گەنجا دهێتە بکارئینان کو سەر و ریهێن خوە بەرددەن و جلکێن نێزیکی یێن ژنکا دکەنە بەرخوە و کارێ خوە بەس یێ کری عەشق و ئەڤین.

هیچ(Hîç): هیچ، چونە ـ بێهودە ـ کێم، پچەک. هەروەسا (ایچ و هیش) ژی لکارن.

هیچکارە(Hîçkarê): کەدوەر، کەسێ کو ب کێر چو کارەکی نەئێت.

هید(Heyd): ملهێب.

هیدخ(Heydex): هەسپێ گەنج و توند و سرت ـ هەسپێ کو هەڤۆتکرنا وی ب زەحمەت بت ـ هەسپێ شەڕی. هەروەسا (هیدج و بیدخ) ژی لکارن.

هیربد(Hîrbed): پێشەوایێ ئۆلی ـ مامۆستایێ زانستێن دینی و قازیێ زەردەشتی ـ بۆ وان مۆبەدا دهاتە گۆتن کو ژ بلی مۆبەدیێ وەک مامۆستا ب فێرکرنا قوتابیان ژی رادبوون.

هیز(Hîz): سەرژنک ـ نێرامێ ـ خرابکار ـ بێ شەرم.

هیزم(Hêyzum): دار و چقێن هشک کو بکێر سۆتنێ بهێن.

هیش(Hîş): بنێرە: (هیچ).

هیگر(Heyger): هەسپێ کو رەنگێ وی سۆرێ بناڤ رەشی ڤە چۆی بیت.

هیمە(Hîme): بنێرە: (هیزم).

هین(Hîn): ئەڤ، ئەڤە ـ پەیڤا ترساندن و هوشداردانێ بهەڤرەیە، وەکی دبێژن (نهێ!).

هیون(Heyûn): حێشتر، حێشترێ کو توند بچیت، حێشترێ مەزن ـ بۆ هەسپی ژی دهێتە گۆتن.

ێ

ی(Ya): تیپا سیە و دووێ و دویماهیێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی و ب دو رەنگایە؛ مەعروف و مەجهول. هندی «ی» مەعروفە، دبێژنە وێ «ی» یا کو ب تمامەتی دهێتە بلێڤکرن، وەکی: (بیخ، تیر، پیش، ریش) و هندی «ی» مەجهولە، ئەو «ی»یە یا کو وەکی کەسرەیەکا تێر و تژی دهێتە بلێڤکرن، وەکی: (دلیر، شمشیر)، بەلآم ئەڤرۆکە چو جیاوازی نەهێلاینە د ناڤبەرا هەردو «ی»ان دا و هەردویان ب ئێک ئاوا لێڤدکن. هەروەسا ئەڤ تیپە لداوییا هندەک پەیڤان دهێت و رەنگێن خوە هەنە: «ی» ژێدەری، وەکی: (دوستی، دشمنی)، «ی» نسبەت پێدانێ، وەکی: (تهرانی، شیرازی)، «ی» نەنیاس کو نیشانە ب کەسەک یان تشتەکی نەدیار، وەکی: (مردی، زنی، سنگی، کتابی)، «ی» جیناڤی، وەکی: (رفتی، دیدی، بردی)، «ی» زێدە کو دکەڤتە ناڤبەرا دو پەیڤان و هەروەسا دکەڤتە داوییا وان پەیڤێن کو ب (ا، و) دهێنە بدویماهی ئینان، وەکی: (بوی گل، نوای بلبل) و «ی» بەردەوامییێ، وەکی: (رفتنی، گفتنی).

یا(Ya): پەیڤا پێکڤەگرێدانێ یە (یان، ئان).

یاب(Yab): فەرمانە ب ڤەدیتنێ، ئانکو: ڤەبینە ـ پوبچ بووی، نەمای ـ بێهودە، بێ مفا، بکێرنەهاتی.

یابر(Yabêr): ئاڤ و ئەرد یان گوندێ کو پاشای داباڤ کەسەکی ژ بۆیی کو خوە پێ بخودان کەت.

یابش(Yabêş): پەیدا بوون.

یابندە(Yabendê): پەیداکەر.

یابو(Yabû): هەسپێ دوقۆر، هەسپێ کو نە ژ نەژادەکێ رەسەن بت، هەسپێ باری، هەسپێ بارهلگر.

یابیدن(Yabîden): پەیداکرن ـ بدەستڤەئینان.

یاختن(Yaxten): کێشانەدەر، ئینانەدەر(وەکی شیر ژ کاڤلانی ئینانەدەر).

یاد(Yad): بیر، یاد.

یادآمدن(Yad ameden): بیرهاتن.

یادآوردن(Yad averden): ب بیرئینانەڤە.

یادبود(Yadbûd): یادگاری، پێشکێشکرنا تشتەکی وەک بیرهاتن بۆ کەسەکێ دی ـ بیرئینانەڤە(رێ ورەسمێن کو ل بیرهاتنا کەسەکی بهێنە ئەنجامدان).

یاددادن(Yad daden): نیشادان، فێرکرن.

یادداشتن(Yad daşten): ژ بەربوون(حفظ)، ئاگەهداربوون.

یادکردن(Yad kerden): بیریا کەسەکی کرن.

یادگار(Yadgar): بنێرە: (یادبود).

یادگرفتن(Yad gêrêften): فێربوون، عەلمین.

یادە(Yade): بیر(هزر و بیر)ـ بەرتیل(رشوة).

یار(Yar): دوست، هەڤال، هەڤدەم ـ یار، خوەشتڤی، ئەڤیندار ـ هاریکار ـ وەکی، شتی، مینا.

یارا(Yara): هێز ـ وێریان.

یارایی(Yarayî): هێزداری، دلێری ـ بوێری، نەترسی.

یاررس(Yar res): هاریکەر، هاریکار.

یارستن(Yaresten): شیان، ژ دەرحەق دەرکەتن.

یارک(Yarek): کورتکریا پەیڤا (یار) ئانکو: یارک(دەمێ دبێژین: یارکێ وێ)ـ یارا بچویک ـ هەڤال بچویک.

یارگی(Yaregî): بنێرە: (یارایی) ـ دەلیڤە.

یارمند(Yarmend): هاریکەر ـ یار، دوست.

یارو(Yarû): کورتکریا پەیڤا (یار:

دوست، هەڤـال)ـ نیـشـانە ب کەسەکی کو نەڤێن ناڤێ وی بێن.

یارە(Yare): بازنک، دەستـبەند ـ تۆک، تۆق ـ بنێرە: (یارا).

یاری(Yarî): هەڤالینی، دوستینی ـ هاریکاری ـ ژن تی (هەگەر چەند برا ب ژن بن، ژنێت وان دبنە ژن تی بێت هەڤدو).

یاریگر(Yarîger): هاریکار.

یازیدن(Yazîden): کـێشـانەدەر، ئینانەدەر ـ دەست درێژکـرن بۆ ئالیێ تشتەکی ـ مەزن بوون، نەمو کرن، وەرارکرن ـ پیـشان، قـوناغ ڤەبرین.

یاسج(Yasêc): تیر (تیرا کڤانێ کو سـەرکـەکێ پەحن و تیـژ بناڤێ پەیکان یێ پێڤە).

یافتن(Yaften): ڤـەدیتن، پەیداکرن ـ بدەستڤەئینان.

یافـە(Yafe): بێـهـودە، بێ مـفـا ـ بەرزە، هندا ـ بێ رێ و کـولان، پەریشان.

یاکند(Yakend): یاقوت.

یال(Yal): گـەردەن، سـتـۆ ـ زەند ـ مویێ ستۆێ هەسپی و شێری.

یان(Yan): ئەو پەیڤـێن کـو دەمێ مرۆڤ ژ بەر دئاخڤت بێی حەمد ژ دەڤێ مرۆڤی دەردکەڤن.

یاور(Yaver): هاریکار، پشتـەڤان ـ پلەیەکا ئەفسەری یە دناڤ رێزێن لەشکەری دا ـ دەستکێ هاونی.

یاوە(Yave): بێـهـودە، بێ مـفـا ـ سەربخوە، بێ خودان.

یاهو(Yahû): پەیڤـەکـە کـو پرانیـا دەروێشـا بکار دئینن و مـەبەسـتـا وان ژێ زاتێ خودێ یە ـ هەروەسـا ناڤێ رەنگەکێ کـوترێ یە یێ کـو دەنگێ «یاهو» ژ دەڤی دەردکەڤت.

یب(Yeb): بنێرە: (یاسج).

یخ(Yex): قـەراسـە، بەسـتی، جەمـەد. هەروەسـا (هسـر، هسـیر، هتشە و کاشە) ژی لکارن.

یخ بستن(Yex besten): بەستن، جەمدین، قەرسین.

یخ بندان(Yexbendan): سـر و سەقـەما دژوارا زڤـستـانێ کـو ئاڤ لێ دهێتە قەرسین.

یخـچـال(Yexçal): کـونبـەفـر ـ سەلاجە، بوزدولاب.

یخـچـە(Yexçê): کـورتـکریا پەیڤـا (یخ) کو هەمان جەمەدە ـ گژلۆک.

یخە(Yexe): یاخە، پستۆک.

یدک(Yedek): هەسپێ زین کری یێ بێ سویار(کەس لسەر ن) کو کەسەکێ دی(چ سویار با لسەر هەسپەکێ دی یان ژی پەیا با)، دا هەڤساریێ وی هەسپێ زین کری گرت و ل پێشیا مەوکبێ شاهی کەڤتە ریێ. هەروەسا (بالاد، بالادە و کتل) ژی لکارن.

یدکی(Yedekî): یەدەک، ئحتیاط.

یزدان(Yezdan): یەزدان، خودێ.

یزدان پرست(Yezdan perest): خودێ پەرێس.

یزک(Yezek): پێشرەوێ سوپای، کەسێ کو ل پێشیا سوپای دچیت.

یزنە(Yezne): زاڤا (مێری خوبشکێ).

یسنا(Yesna): ئێک ژ پشکێن ئاڤێستایێ یە کو لدەمێ ریێ و رەسمێن ئۆلی دهێتە خواندن.

یشت(Yeşt): پەراستن ـ پشکەکە ژ ئاڤێستایێ کو پەسنێن خودێ و فریشتا دکەت.

یشتن(Yeşten): پەراستن ـ پەسن دان، مەدح و ثەنا کرن.

یشتەکردن(Yeştekerden): دوعاکرن، نڤێژکرن.

یشک(Yeşek): ددان، ددانێن تیژ و بڕەکێن گیانەوەرێن درندە.

یشمە(Yeşme): کەڤلێ گیانەوەرا.

یغام(Yexam): دێو، ئافەریدەکێ چیڤانۆکی یە کو ب کەلەخێ خوەڤە زێدە مەزن و روی کرێتە.

یغتنج(Yextenc): جۆرەکێ ماریێ رەنگ زەرە کو لناڤ بیستانا دیار دبت و بێ زیانە ژ بەر کو یێ بێ ژەهرە. هەروەسا (بفتنج و بفتج) ژی لکارن.

یغلا(Yexla): ئاغلەویک. هەروەسا ناڤێن:(یغلاو، یغلاوی، یغلوی و یغلو) ژی لکارن و ل دەڤەرا خوراسانێ پەیڤێن (لغلاو و لغلاوی) ژی بۆ دهێتە گۆتن.

یغما(Yexma): تالان.

یغمایی(Yexmayî): مەبەست ژێ هەر تشتەکێ دەڤەرا «یەغما»یە ل ترکستانێ، نەخاسمە کو روی دەلالێن وان د ناڤدارن.

یک(Yek): هژمار ئێک(۱).

یکان(Yekan): ئێکانە، بێ هەڤتا ـ د زانستێ بیرکاریێ دا ئانکو ئەو هژمارێن کو دکەڤنە د خانا یەکان دا، بۆ نموونە د هژمارا (٣٤٥٦)دا،

هژمارا (٦) يا د خانا يەكان دا.

يـــك انـــداز(Yek endaz): ئێكسان، بەرابەر، تەمەت هەڤ.

يـكـان يـكـان(Yekan yekan): ئێک ئێکە.

يكايک(Yekayek): ئێک ئێکە، ئێک لدويڤ ئێکێ.

يكپارچه(Yekparçê): ئێکپارچە، هەمی بهەڤرە.

يک پهلو(Yek pehlû): دڕکەیە ژ مـرۆڤێ سـەررەق کـو بەس بۆچۆنا وی پـێ دروسـت تـر بـت ژ هـەمـی بۆچۆنان.

يكتـا(Yekta): ب تنێ، ئێکانە، بێ هەڤتا.

يک تنه(Yek tenê): ب تنێ.

يک تهی(Yek tehî): جلکێ ئێک بەر و تەنک.

يک تيغ(Yek tîx): ئێک دەست و ئێک دەنگ د ناڤ مەیدانا شـەڕی دا، هەڤگرتی.

يكجا(Yekca): هەمی بهەڤرە، ب تمامەتی.

يک چشم(Yek çeşm): مرۆڤێ کو ب چاڤەکی بت و چاڤێ وی یێ دی کـورە بت ـ دڕکـەیە ژ مـرۆڤـێن کـو تشتا ب سەرڤە سەرڤە دبینن و کویر ل وی تشـتـی نافکرن ـ هەروەسـا دڕکەیە بۆ مرۆڤێ منافق ژی.

يک چند(Yek çend): دەمـەکی، رۆژگارەکی، سال وەختەکی.

يكدانه(Yekdanê): هەر تشـتـێ هێـژا و بێ وێنە ـ گـەردەنیـا کـو مـراریەکـا پڕبهـا تێـدا هاتبـیـتـە بکارئینان.

يكدست(Yekdest): مـــرۆڤێ ب دەستەکی ـ ئێکجۆر، ئێک رەنگ، وەکی ئێک ـ ئێکسـان، بەرابەر، تەمەت هەڤ.

يكدش(Yekdeş): دوقـۆر(مـرۆڤ یان گـیـانەوەرێ کـو ژ دو نەژادان بـت، ئـانـکـو بـاب ژ نـەژادەکـی و دەیـک ژ نـەژادەکێ دیـتـــــر) ـ خوەشتڤی ـ خواستی.

يكدک(Yekdek): تێـهن شـیـر، نیڤ گەرم.

يـكـدل(Yekdêl): ئـێـکدل، ئـێـک دەنگ، ئێکدەست، بهـەڤـرە ـ دلپاک، کەسێ کو سەرڤە و بنڤەیێ وی وەکی ئێک بن.

يكدنده(Yekdendê): بنێـــرە: (يک پهلو).

یکران(Yekran): هەسپ، هەسپێ رەسەن، هەسپێ کو رەنگێ وی زەرێ بناڤ سۆرێ ڤەبۆی ڤە چۆی بت.

یک زخم(Yek zexm): کەسێ کو ب دربەکی نەیارێ خوە بێخت ـ نازناڤێ سامێ نەریمانی یە، ژ بەرکو وی ئەژدەهایەک ب دربەکی کوشتبوو ـ ناڤێ گورزێ سامی یە.

یکسان(Yeksan): ئێکسان، بەرابەر، وەکهەڤ.

یکسو(Yeksû): ئێک ئال، ئێک لا، ئێک رەخ. هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە ئەڤ پەیڤێن ژێری: (یکسو شدن: خوە دانە رەخەکی، خوە دانە پاش ـ یکسو نهادن: ل ئالیەکی دانان ـ یکسو کردن: ڤاڤێرکرن، جوداکرن).

یکسون(Yeksûn): بنێرە: (یکسان) ـ بنێرە: (یکسو).

یک شنبە(Yek şenbê): ئێک شەمبی، دویەمین رۆژا حەفتیێ.

یک گره(Yek gêrêh): ئێکگرتی، هەڤپەیمان.

یک گونە(Yek gûnê): هەڤرەنگ، وەکهەڤ.

یک لا(Yek la): ئێک بەر، پەرۆکێ ئێک بەر ـ جلکێ بێ بەتەن.

یکە(Yekke): ب تنێ، ئێکانە، بێ هەڤتا.

یکەخوردن(Yêkê xorden): جحنین.

یگانە(Yegane): ئێکانە، بێ هەڤتا، بێ هەڤال.

یل(Yel): پەهلەوان، دلێر، دلاوەر ـ ئێلەک.

یلمان(Yelman): دەڤێ شیری (ئەو جهێ برەک ژ شیری).

یلە(Yele): رەها، ئازاد، سەربخوە.

یوخە(Yoxe): دەنگێ کو لدەمێ تام دیتن ژ کریارا گوهنێلیێ ژ مرۆڤی دهێت، وەکی: (ئوخ، ئوخەی، ئوف و......هتد) ـ هەروەسا پەیڤەکا بنیات ترکی یە ل ناڤ زمانێ فارسی دا ژی مشە لکارە و واتایا (نانێ تەنک) ددەت.

یوزیدن(Yûzîden): داخوازکرن ـ پەیداکرن.

یوسە(Yûse): مشار.

یولاخ(Yolax): ئەردێ بەیار.

یون(Yon): زین.

ژ کتێبێن چاپکری و بەلاڤبوویێن دانەری

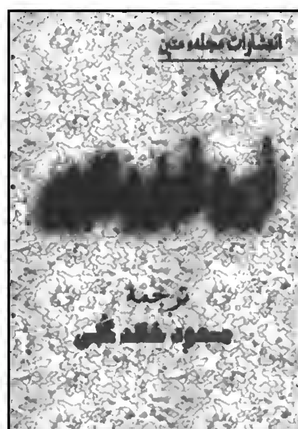
* **ڤیانا جێمک** (ئەڤ کتێبە کۆمەکا هەلبەستێن ب کوردی ڤەهاندی و هۆزانێن وەرگێڕاینە ژ زمانێ فارسی بۆ زمانێ کوردی)
* ڤەهاندن و وەرگێڕانا مسعود خالد گولی
* چاپا ئێکێ، ١٩٩٥، چاپخانا اخلاص، دهۆک

* **ئاوازێن دلی** (ئەڤ کتێبە وەرگێڕانا کۆمەکا پەخشان و هۆزانانە ژ زمانێ فارسی بۆ زمانێ کوردی)
* وەرگێڕانا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن پرۆژێ یوبیلا زێرین
* چاپا ئێکێ، ١٩٩٦، چاپخانا هاوار، دهۆک

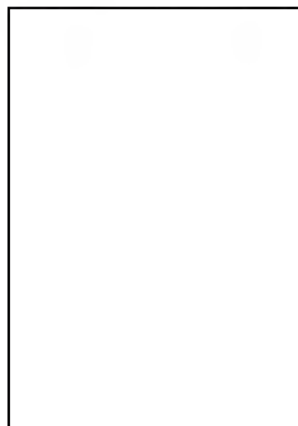
* **بیا از اینجا کوچ کنیم** (ئەڤ کتێبە وەرگێڕانا کۆمەکا هۆزانێن هۆزانڤان «مؤید طیب»ینە ژ زمانێ کوردی بۆ زمانێ فارسی)
* وەرگێڕانا مسعود خالد گولی
* چاپا ئێکێ، ١٩٩٧، چاپخانا کۆلیژا شەریعێ، دهۆک

* **أبر و أنبار و كابوس** (ئەڤ كتێبە كۆمەكا پوستەرە شعر و پۆستەرە چیرۆكێن كوردی یێن «هزرڤان برجینی، باییزێ عەمەری، خالد صالح و اسماعیل بادی»نە بۆ زمانێ فارسی)
* وەرگێرانا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن كۆڤارا مەتین
* چاپا ئێكێ، ١٩٩٨، چاپخانا خەبات، دهۆك

* **نەخشێ ل بەرا** (ئەڤ كتێبا فولكلۆری، كۆمكرن و شرۆڤەكرنا پەند و ئیدیەمێن كوردینە)
* كۆمكرن و شرۆڤەكرنا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن لقێ١/نڤێسینگەها راگەهاندنێ
* چاپا ئێكێ، ١٩٩٩، چاپخانا خەبات، دهۆك

* **فەرهەنگۆكا كلاسیكێن كورد** (ئەڤ كتێبە ڤەكۆلین و شرۆڤەكرنا چەندین پەیڤ و ئیدیەم و ناڤ و زاراڤێن صۆفیانەیە د ناڤ هۆزانێن هۆزانڤانێن مە یێن كلاسیك دا)
* نڤیسینا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن دەزگەهێ موكریانی
* چاپا ئێكێ، ٢٠٠١، چاپخانا خەبات، دهۆك

* **ئەلفـابێـیـا کـوردی و بنگەهێن گـرامـەرا کوردمانجی** (ئەڤ کـتێبە ڤەگوهاستنا کتێبا رێزمـــانا جـــەلادەت ئالی بەدرخــــانی یە ژ رێنڤیـسیا لاتینی بۆ رێنڤیـسا عـەرەبی کو ژ لایێ «عـارف زێرەڤان» ڤە هاتیە کۆمکرن)
* ڤەگوهاستنا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن دەزگەهێ موکریانی
* چاپا ئێکێ، ٢٠٠١، چاپخانا خەبات، دهۆک

* **بنگەهێن راستنڤیساندنا کوردی(کرمانجی)** (ئەڤ کتێبە ڤەگوهاستنا کتێبا راستنڤیساندنێ یا نڤیسـەر «عـارف زێرەڤان»ی یە ژ رێنڤیسا لاتینی بۆ رێنڤیسا عەرەبی)
* ڤەگوهاستنا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن دەزگەهێ سپیریز
* چاپا ئێکێ، ٢٠٠٢، چاپخــــانا وەزارەتا پەروەردێ، هەولێر

* **فـەرهەنگا گـولی(فـارسی ـ کـوردی)** (ئەڤ کتێبە ئەوە یا کو د دەستێن وەبێن هێژا دا)
* دانانا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن دەزگەهێ سپیریز
* چاپا ئێکێ، ٢٠٠٢، چاپخــــانا وەزارەتا پەروەردێ، هەولێر